DEİK
DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU
FOREIGN ECONOMIC RELATIONS BOARD

TİM TÜRKİYE İHRACATÇILAR MECLİSİ

Ambargo Sonrası İran Ekonomik ve Ticari Etki Analizi

Haziran 2016

KPMG

İçindekiler

1 Yönetici Özeti 4

2 Genel Ekonomik Görünüm ve İş Yapma Ortamı 11

2.1 Makroekonomik bakış 12

2.2 Yabancı yatırımlar için iş ortamı 18

2.3 İran'ın karar alma mekanizmalarının yatırımlar üzerindeki etkisi 30

3 İran Üzerindeki Mevcut Uluslararası Yaptırımlar ve Etkileri 32

3.1 Yaptırımlardan önceki durum ve mevcut durumun analizi 33

3.2 İran üzerindeki yaptırımların kaldırılması sürecine genel bakış 35

4 Yaptırımlar Sonrası Dönem ve Global İş Dünyası Üzerindeki Etkileri 39

4.1 İran'ın kalkınma planı ve ekonomi üzerindeki etkileri 40

4.2 Beklenen Eğilimler 43

4.3 İran'ın seçilmiş ülkeler ile beklenen ekonomik işbirlikleri 59

5 Sektörel Analizler 66

5.1 Petrol ve doğalgaz 67

5.2 Petrokimya 79

5.3 Enerji 87

5.4 Otomotiv 106

5.5 Madencilik, değerli taş ve mücevher 118

5.6 Perakende 131

5.7 İnşaat ve altyapı 146

5.8 İnşaat malzemeleri 154

5.9 Makine 162

5.10 Tekstil 170

5.11 Sağlık 176

5.12 Turizm 187

6 Türkiye'nin İran Pazarındaki Rekabetçiliğini Koruması ve Yeni İş İmkânlarının Değerlendirilebilmesi İçin Temel Yaklaşım 196

6.1 İhracatçılara ve Yatırımcılara Yönelik Öneriler 197

6.2 Kamu kuruluşlara yönelik öneriler 198

6.3 Diğer kuruluşlara yönelik öneriler 202

Kaynakça 203

Çalışma Hakkında

Bu çalışma Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ve Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) ortaklığı ile KPMG Türkiye Yönetim Danışmanlığı tarafından hayata geçirilmiş olup İran'da ambargo sonrası dönemin ekonomik etkilerine yoğunlaşmaktadır. Bu etkiler; Türkiye-İran ticaretini oluşturan ana sektörler, yatırım fırsatları ve geleceğe dönük olası senaryolar üzerinden analiz edilmiştir.

Teşekkürler
Bu çalışma süresince birebir görüşme ve toplantılarda ilgili başlıklarda paylaştıkları deneyim ve bilgileriyle, sağladıkları değerli katkılarından ötürü Proje Yönlendirme Kurulu üyelerimize, Sn. Ahmet Musul (Ekol), Sn. Barış Elçi (Yıldırım Holding), Sn. Bilge Turcan (Dedeman), Sn. Cenk Pala (Eon), Sn. Ekrem Utku (BMD), Sn. Emre Erdem (Turkcell), Sn. Emre Seval (Anadolu Grubu), Fatih Şener (UND), Sn. Oral Bozkurt (Arçelik), Sn. Hakan Atilla (Halkbank), Sn. Can Ünalan (Ünlü&Co) İhsan Çağlayangil (MLord), Sn. İrfan Güvendi (Gübretaş), Sn. Kadri Özgüneş (Sabancı Holding), Sn. Osman Sever (OSD), Sn. Serkan Kaptan (TAV), Sn. Ömer Burhanoğlu (Farplas), Sn. Aslan Yaman (Neka), Sn. Erol Eren (Hakan Plastik) ile proje partnerimiz KPMG Türkiye proje ekibine başta İlker Dinç olmak üzere teşekkür ederiz.

Yönlendirme Komitesi
Ebru Özdemir, Limak Holding (Komite Başkanı)
Adnan Nas, KPMG
Ayhan Güner, Mücevher İhracatçıları Birliği Başkanı
Cemal Şengel, Doğu Anadolu İhracatçılar Birliği Başkanı
Batu Aksoy, Turcas
Bilgin Aygül, İran İş Konseyi Başkanı
Hayati Öztürk, Petkim
İlkay Dalkılıç, İş Yatırım
Kaveh Taghizadeh, KPMG
Murat Büyükerk, Arçelik
Natan Yakuppur, Uğurteks
Necmettin Öztürk, Dizayn Makine
Osman Aksoy, Hayat Holding
Gökhan Kalaylı, Turcas
Reşit Yıldız, LimakPort

Proje Ofisi
Barış Sazak
Strateji ve İş Geliştirme Müşavirliği
Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
Tel: +90 212 339 5089 | Mail: bsazak@deik.org.tr

Mustafa Oğuz
Strateji ve İş Geliştirme Müşavirliği
Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
Tel: +90 212 339 5049 | Mail: moguz@deik.org.tr

Suzan Cailliau
Ortadoğu ve Körfez İş Konseyleri
Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
Tel: 0212 339 5021 | Mail: scailliau@deik.org.tr

Bu çalışmadan yapılacak alıntılarda (iktibaslarda) 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri kanununun 35'inci maddesinde öngörülen şartlara uyulmalıdır. DEİK ve TİM Genel Sekreterliği'nin yazılı izni alınmaksızın çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz.

Her hakkı saklıdır © Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu | Türkiye İhracatçılar Meclisi 2016
Bu raporda yer alan bilgiler Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ve Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) tarafından güvenilir olduğuna inanılan kaynaklardan elde edilmiştir. Bununla beraber, bu çalışmada kullanılan kaynaklardaki hata ve eksikliklerden ve bu yayındaki bilgilerin kullanılması sonucunda DEİK ve TİM üyelerinin veya üçüncü kişilerin uğrayabilecekleri doğrudan ve/veya dolaylı zararlardan, kâr yoksunluğundan veya manevi zararlardan dolayı DEİK ve TİM hiçbir şekilde sorumlu tutulamaz.

Yönetici Özeti

Yönetici Özeti

Bu çalışmada İran üzerindeki yaptırımların kaldırılmasının; dünya, bölge ve Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri sektörel detayda analiz edilmiştir.

MEVCUT YAPTIRIMLAR VE ETKİLERİ

Devrimden bu yana geçen 37 yıl boyunca İran uluslararası toplumdan baskı görmeye devam etmiş ve günümüzde de İran ekonomisi gerçek potansiyelinin çok altında bir performans sergilemektedir. Ancak, yaptırımların kaldırılmasıyla birlikte, İran gerçek potansiyelini açığa çıkarma fırsatına çok daha yakın görünmekte.

İran üzerinde bugüne kadar; İran'dan yapılacak ürün ithalatının sınırlandırılması, şirketlerin İran petrol ve doğal gaz sektörüne yatırım yapmalarının engellenmesi, İran'ın uluslararası ticari ortaklarla iş yapmasının kısıtlanması ve İran bankalarının kara listeye alınması şeklinde yaptırımlar uygulandı. Şüphesiz ki bu politikalar farklı noktalarda ağır etkiler gösterdi. Ancak buna rağmen, İran, sahip olduğu zengin doğal kaynakları, eğitimli nüfusu ve avantajlı jeopolitik konumu sayesinde Orta Doğu'nun hâlâ kilit oyuncularından birisidir.

Son on yıl boyunca; Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve BM Güvenlik Konseyi tarafından İran üzerinde uygulanan yaptırımların sıkılaştırılmasıyla, baskı en üst seviyeye ulaşmıştır.

- Bu süreçte uygulanan yaptırımlar arasında, terörizmin desteklenmesi, insan hakkı ihlalleri, balistik füzeler ve İran'ın nükleer faaliyetleri ile ilgili yaptırımlar da bulunmaktadır. 2015 yılının sonuna kadar devam eden tüm bu yaptırımlar, uygulandığı süre boyunca; ülkenin yabancı yatırımcılar için cazibesi, ekonomik ve teknolojik kalkınması ve uluslararası ticareti üzerinde son derece olumsuz etkiler yaratmıştır.

- Yaptırımlar döneminde, İran'ın SWIFT sisteminden çıkarılması ve özellikle askeri ve havacılık alanında modern teknolojilerden yoksun kalması sonucunda, İran bölgesel ve küresel pazarlardaki rekabet gücünü kaybetmiş ve modern teknoloji/ekipman/altyapıların yokluğu nedeniyle de ülkenin üretkenliği azalmıştır.

Yaptırımların İran'ın GSYİH'i üzerindeki etkisi 2010'da, yaptırımların sıkılaştırılmasından sonra görülmeye başladı, Dünya Bankası'na göre, ABD ve AB yaptırımları İran'da 2012-2014 arası dönemde toplam ihracat gelirinin %13,5'ine denk gelen 17,1 milyar dolarlık bir kayıp yarattı.

Yaptırımlarla baş edebilmek ve yabancı yatırımlar için daha cazip bir iş ortamı yaratabilmek amacıyla İran; 2002'de yabancı yatırımcıların hakları, tesisleri ve sınırlamalarına dair kanun olan Yabancı Yatırım Teşvik ve Koruma Kanunu'nu (FIPPA) yeniden düzenleyerek onaylamıştır.

- Bu yeni düzenlemeyle daha fazla sektör yabancı yatırıma açılmış ve hükümet de olası kamulaştırma işlemlerinde ilgili şirkete tazminat ödenmesi garantisini yürürlüğe sokmuştur.

- İran; imalat, madencilik ve turizm sektörlerine yapılan yatırımlara çeşitli kurumlar vergisi muafiyetleri uygulamanın yanı sıra, özellikle serbest ticaret bölgeleri için bazı gümrük vergisi muafiyetleri de uygulamaktadır.

- İran, 1998 yılında imzaladığı Sınai Mülkiyet Haklarının Korunmasına Dair Paris Anlaşması ile başlayarak fikri mülkiyeti korumaya yönelik de, pek çok uluslararası anlaşmaya imza atmış ve çok sayıda kanunu yürürlüğe sokmuştur.

YAPTIRIMLARIN KALKMASININ MUHTEMEL EKONOMİK ETKİLERİ

14 Haziran 2015 ise ülkenin köklü tarihindeki dönüm noktalarından biri olmuştur. Bu tarihte, P5+1 ülkeleri ile İran'ın başka ülkelerle iş ve işbirliği yapabilmesine izin veren Ortak Kapsamlı Eylem Planı'nı (JCPOA) imzalanmıştır. Ancak, ülkenin teorik olarak yeniden SWIFT sistemine alınmış olmasına rağmen, ABD'nin uyguladığı ikincil yaptırımlar hâlâ yürürlüktedir.

Yaptırımların kaldırılmasının, ekonomi üzerinde üç etkisi olması ve bunların da İran ekonomisini önemli ölçüde iyileştirmesi beklenmektedir: i) petrol üretimindeki artışla birlikte ülke gelirlerini ve petrol dışı sektörlerin gelişimini olumlu etkilemesi ii) uluslararası ticari maliyetlerde azalma ve iii) yabancı yatırımlarla birlikte ticarette liberalleşme. Buna karşın, düşen petrol fiyatları nedeniyle, reel GSYİH artışının 2016/17 yılında %4,2 - 5 aralığında gerçekleşebileceği tahmin edilmektedir.

İran'ın ekonomik büyümesi ağırlıklı olarak petrol üretimi ve ihracatına bağlı olması nedeniyle, petrol fiyatlarındaki öngörülen sınırlar dışındaki düşüşler, büyümenin önündeki en önemli risklerden biridir.

- Yeni ılımlı kabine ve politikalardaki kademeli iyileşmelerin, İran için daha iyi bir ekonomik ortamın temellerini atması beklenmektedir. Buna göre, 2015/16 ile 2020/21 arasında İran için ithalat büyümesi oranının %9,3 ila %11,6 arasında olması öngörülmektedir.

- Geleceğe bakıldığında, en iyi senaryoda Türkiye'nin İran'a olan ihracatındaki artışın %13,7 seviyesinde gerçekleşebileceği (2016/17 - 2020/21 arasında öngörülen yıllık birleşik büyüme ortalaması) öngörülmektedir. Buna paralel olarak da, Türkiye'nin İran'a yaptığı ihracatın 2020/21 itibarıyla 5,1 milyar dolara ulaşması muhtemeldir. Ayrıca, metal ve ulaştırma sektörlerindeki büyümenin, Türkiye'den İran'a olan ortalama ihracat büyümesinin üzerinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

İran 1996'da Dünya Ticaret Örgütü üyeliği için başvuru yapsa da, ABD muhalefeti İran'ın ilerleme sürecini durdurmuştur. Yaptırımların kaldırılmasından sonra İran'ın da DTÖ üyesi olması ve bu sayede küresel ticaretteki konumunu güçlendirmesi beklenmektedir.

- Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ); kendisine üye ülkelerin ticari haklarını koruduğu, ülkeler arasında çeşitli standart prosedürler belirlediği ve ihtilafların çözümüne yönelik uluslararası bir platform sunduğu için; İran'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne yakın gelecekte üye olabilmesi ülkenin küresel pazara entegrasyonu için oldukça önemli olacaktır.

SEKTÖREL ANALİZ

Petrol ve doğal gaz

Dünyanın en büyük 2. doğal gaz rezervine sahip olan İran aynı zamanda dünyanın en büyük 4. petrol rezervlerine de sahiptir. Petrol İran için eskiden beri önemli bir gelir kaynağı olduysa da, yaptırımlar nedeniyle İran'ın petrol arzında önemli düşüşler yaşanmıştır.

Yaptırımların kaldırılmasıyla birlikte, İran'ın petrol ihracatının artması beklenmekte ve bununla birlikte, İran'ın ham petrol üretimini küresel pazardaki arz fazlasına rağmen artırmaya çalışacağı gerçeği de unutulmamalıdır. Daha yüksek üretim hacimlerine ulaşmak için, İran'daki rafinerilere ciddi yatırımlar yapılması gerekmektedir. Özellikle üretime dönük endüstride (upstream) modern teknoloji transferine ihtiyaç duyan İran, sektöre yabancı yatırım çekebilmek amacıyla eski «geri satın alma (buy back)» sözleşmelerini, yeni İran Petrol Sözleşmesi (Iran Petroleum Contract, IPC) ile değiştirmeye başlamıştır.

Diğer taraftan, İran'ın doğal gaz üretimi devasa rezervlerine karşın, yurt içi talebi karşılamakta zorlanmaktadır. Ancak, 2015 yılında Güney Pars doğal gaz sahasındaki yeni üretim sahalarının tespiti sonucunda, İran'ın doğal gaz üretimi önceki yıllara kıyasla daha yüksek bir büyüme kaydetmiştir. İran'ın doğal gaz ihracatındaki artışın, kısa vadede ağırlıklı olarak bölge ülkelerinden sağlanacağı; doğrudan yabancı yatırımların etkisininse daha uzun vadede görüleceği tahmin edilmektedir.

Devlete ait olan İran Ulusal Petrol Şirketi (NIOC), İran Ulusal Doğal Gaz Şirketi (NIGC) ve Ulusal Petrokimya Şirketi (NPC); ülkenin petrokimya sektörünün yanı sıra petrol ve doğal gaz sektörünün de satışa dönük (down-stream) ve üretime dönük (up-stream) faaliyetlerinde hakim konumdadır. İran Ulusal Petrol Şirketi (NIOC) şu anda 48 farklı sahada ve 17 keşif parselinde toplam 49 proje yürütmektedir.

Bu bağlamda, İran Türk şirketlerine, özellikle dağıtım konusunda, downstream (satışa dönük) sektöründe önemli fırsatlar sunuyor. Türk firmaları, ABD'li ve Avrupalı şirketlerle İran pazarında satışa dönük (down-stream) faaliyetlerde ortaklık yürütebilirler.

Petrokimya

Petrol dışı sektörlere ve ekonomiye büyük katkı potansiyeli nedeniyle petrokimya sektörü İran tarafından stratejik olarak görülmektedir. Uygulanan sıkı yaptırımlara rağmen; 2000'li yılların başında 9 milyon ton seviyesinde olan temel kimyasallar, polimerler, gübre ve aromatikler gibi toplam petrokimyasalların üretim kapasitesi 60 milyon ton seviyelerine ulaşmıştır. 2014 yılında %19'u Ortadoğu'da olmak üzere, dünyada 135 milyon ton etilen üretilmiştir. Bölgede petrokimya üretiminde başı çeken iki ülke Suudi Arabistan ve İran'dır.

Zengin doğalgaz rezervleri ve etan bazlı üretim yapısı İran'ın petrokimya sektörünün en önemli itici gücü durumundadır. Önümüzdeki dönemde yaptırımların kaldırılması ile birlikte, doğalgaz sahalarının daha aktif hale gelmesi, hem yeni etilen üretim yatırımlarının oluşmasına hem de yeni polimer üretim kapasitesinin gelişmesine imkan tanıyacaktır. 2013 yılına kadar İran petrokimya ürünlerinin ana ihraç pazarı Avrupa ülkeleri olmuştur; fakat Avrupa pazarının ambargolar nedeniyle daralmasıyla, İran ihracatı Çin ve Hindistan'a yönelmiştir.

Bunların yanında, gelişen İran ekonomisiyle, önemli bir hedef pazarın da Türkiye olması beklenmektedir. Mevcut öngörülere göre, petrokimya sektöründe kapsamlı bir yatırım ve büyüme planlayan İran'ın, sonraki süreçte hammadde avantajını da kullanarak; plastik, kauçuk, elyaf ve ambalaj gibi alt sektörlerde de büyümesi beklenmektedir.

Bu durum, Türkiye gibi hammadde konusunda ithalata bağımlı ülkeler açısından rekabeti önemli ölçüde arttıracaktır.

Enerji

İran'ın mevcut kurulu kapasitesi yaklaşık 75 GW'tır. İran elektrik üretimi, büyüme trendindedir. Ülke, 2014/15 yılında 272 terawatt saat (tWs) elektrik üretmiş, net ihracatçı olmasına rağmen, yüksek ve dalgalı seyreden yurt içi talep nedeniyle elektrik ithalatına yüksek bir bütçe harcamaktadır.

Diğer taraftan, Avrupa'daki kişi başına kurulu kapasite (kW/kişi) ve toplam kapasite kullanımı İran'ın iki katı (İran'ın kapasite kullanımı yaklaşık %37) düzeyindedir.

İran'ın ulusal enerji politikasına göre, enerji kapasitesinden istifade edilmesine büyük önem verilmektedir. İran hükümeti, 2021 yılına kadar hedeflediği 100 GW kapasiteye ulaşabilmek amacıyla, önümüzdeki 20 yıl için 800'den fazla proje planlamaktadır.

İran doğal fosil kaynaklar bakımından zengin olsa da fosil kaynaklarla üretilen enerjinin yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ikame edilmesi gerekmektedir.İran, kırsal alanların alt yapısını geliştirmek amacıyla da yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapma konusunda oldukça isteklidir.

Özel şirketler, modernizasyon ve yeni tesis yatırımları için teşvik edilmektedirler. Buna paralel olarak; İran, kolaylaştırılan bürokrasi, daha basit hale getirilen lisans alma süreci ve daha cazip bir teşvik yapısıyla yenilenebilir enerji hedefine doğru hızla ilerlemektedir (ileri sürülen mevcut potansiyel: 10 GW güneş ve 30 GW rüzgar enerjisi). İran'ın enerji alanındaki hedeflerine ulaşabilmesi amacıyla; Enerji Bakanlığı 2014 yılı başlarında, yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğe yönelik olarak beş yıllık bir tarife garantisi sistemini uygulamaya koymuştur.

Türk yatırımcılar açısındansa, elektriğin ortalama tüketici fiyatı (İran: yaklaşık 8$/MWs, Suudi Arabistan: 32$/MWs, Türkiye: 85$-144/MWs) yatırım iştahının başlıca belirleyicisi durumunda olsa da, enerji santrali modernizasyon projeleri ve yenilenebilir enerji alanında fırsat görülmektedir. Öte yandan Türkiye'de atıl durumda olan doğal gaz santrallerinin, İran'a taşınması da değerlendirilebilir. Ayrıca yüksek sermaye gerektiren büyük çaplı yatırımlar söz konusu olduğunda, enerji sektörünün hala devlet güdümünde işlediği, İran'ın karmaşık karar alma mekanizmalarına ve bazı zorluklara sahip olduğu unutulmamalıdır. Son olarak, tarife garantisi sisteminin karmaşık yapısından ötürü, yatırımcıların üretim maliyetlerinin karşılanamaması riski de mevcuttur.

Otomotiv

İran Orta Doğu'nun en büyük otomotiv endüstrisine sahip olup, dünyanın da en büyük 20 otomobil üreticisi arasında bulunmaktadır. Ülkenin en büyük ikinci sektörü olan otomotiv, GSYİH'nın %10'unu oluşturmaktadır. Diğer taraftan, İran'a uygulanan yaptırımlardan en çok etkilenen ikinci sektör de otomotiv sektörü olmuş ve bu durum 2011-2013 arasında otomobil satışlarında %51,2'lik bir düşüşe yol açmıştır. Ancak, 2020'ye kadar, otomobil satışlarının 2014'teki seviyelerini neredeyse ikiye katlayarak 2 milyona ulaşması muhtemel görünmektedir.

Yerel oyuncular olan IKCO ve Saipa, yurt içinde üretilen otomobillerin %90'ından fazla payı ellerinde tutarak, piyasada hakim konumda bulunmaktalar. Ayrıca, bu şirketler başta Çinli üreticiler olmak üzere, pek çok küresel otomobil üreticisiyle ortaklık ilişkisi yürütmekteler.

Çinli otomobil üreticileri yabancı rakiplerine kıyasla daha güçlü konumda olsalar da, İran pazarı orta vadede özellikle yedek parça ve aksesuar alanında Türk otomotiv sektörü için de oldukça cazip bir pazar olma potansiyeline sahiptir.

Madencilik

Zengin maden kaynaklarına sahip olan İran, dünyanın en büyük bakır, çinko ve demir cevheri rezervlerinden birini de barındırmaktadır. Faaliyette olan 6.000 madendeki, kanıtlanmış toplam rezerv yaklaşık 43 milyar ton civarında olup, bunun da değeri yaklaşık 700 milyar dolardır. Öte yandan, İran madencilik alanında önemli bir potansiyele sahip olsa da, yaptırımlar nedeniyle ileri teknolojiye ve bilgi birikimine ulaşılamaması sektörün geri kalmasına yol açmıştır. İran hükümeti, madencilik sektörünün %90'ını, doğrudan ya da çeşitli şirketler aracılığıyla dolaylı olarak kontrolünde tutmaktadır. Gelecek dönemde ise; hükümet, FIPPA aracılığıyla yabancı yatırımcılara %80 ila %100 arasında vergi muafiyetleri tanıyarak bu sektöre yabancı yatırımı çekmeyi hedeflemektedir.

Türk yatırımcıların özellikle üretime dönük (up-stream) projeleriyle İran madencilik sektörüne adım atabilmesi içinse, hükümet seviyesinde destek kritik öneme sahiptir.

Perakende

Geleneksel bağımsız ve küçük ölçekli bakkal/marketlerin hakimiyetinde olan perakende sektörünün; yaptırımların kaldırılmasından sonra, uzun vadede organize mağazalardan oluşan bir yapıya dönüşmesi beklenmektedir. Bu da sektörün %99,8'ini oluşturan geleneksel market ve market dışı perakende işletmelerini doğrudan etkileyebilecek bir gelişme olsa da, organize olmayan geleneksel dağıtım ağı modernleşmeyi sınırlamakta ve fiyatlamayı etkilemektedir. Bu bağlamda, hükümet kayıt dışı ticareti azaltmayı hedeflemekte ve belirli ölçüde başarılı olmuş durumdadır.

Önümüzdeki dönemde, İran'daki olumlu tüketici harcaması trendlerinin perakende sektörünü şekillendirmesi beklenmektedir. Bu bağlamda, yaptırımlar döneminde İran ekonomisinin itici gücü olan perakende sektörünün 2019'a kadar %18'lik bir ortalamayla büyümesi (YBBO) ve 2020 itibarıyla 202 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. Gıda dışı perakendeninse (giyecek, ayakkabı, restoran ve ev gereçleri gibi) 2021 yılında 93 milyar dolar büyüklüğe ulaşması öngörülmektedir.

İran perakende sektörü Türk markalar için de önemli fırsatlar sunmaktadır. Güçlü bir iş ortağı ağıyla faaliyet göstererek; marka gelişimine, mağaza içi atmosfere ve müşteri hizmetine odaklanmak başarılı olmanın en önemli koşulları olarak görülmektedir. Ayrıca, dağıtım için doğru işbirliklerinin yapılması ve işin bölgelere bölünerek yönetilmesi de başarı için kilit rol oynamaktadır.

İnşaat ve altyapı

Uluslararası yaptırımlar tüketicilerin satın alma gücünü ve konut fiyatlarını doğrudan etkilediğinden, İran inşaat sektörünün de zayıflamasına yol açmış ve İran yıllar süren yaptırımlar boyunca; demiryollarını, metro hatlarını, rafinerilerini ve diğer temel altyapılarını revize edememiştir.

İran altyapı inşasına ihtiyaç duymakta ve artan genç nüfusun uygun fiyatlı konutlara ihtiyacı bulunmaktadır. Hükümet de, inşaat sektörünü desteklemek amacıyla Mehr adında büyük bir konut projesi başlatmış ve özellikle düşük gelir grubuna yönelik çeşitli konutlar inşa etmiştir. Ancak hükümet destekli konut projeleri halktan gelen yoğun talebi karşılayamamıştır.

JCPOA'nın imzalanmasından sonra İran hükümeti, yabancı şirketleri ülkedeki inşaat projelerine çekebilmek amacıyla bazı ülkelerle mutabakat anlaşmaları imzalamıştır. Başlıca projelerin ise havalimanı, demiryolu ve metro modernizasyonlarından oluşması beklenmektedir. Bu projeler ikili anlaşmalar yoluyla hükümetler tarafından desteklense de, ulusal projelere girmek hâlâ bazı riskler barındırmaktadır.

Geçmişte Türk şirketleri bu sektördeki yatırım ve projelerini tamamlama konusunda önemli bürokratik zorluklarla karşılaşmıştır. Bu nedenle, İran inşaat pazarına girmeyi düşünen Türk şirketlerin; olası hükümet desteklerini araştırmalarında ve ilgili riskleri iyi analiz etmelerinde fayda vardır.

İnşaat malzemeleri

İran inşaat malzemeleri sektörü önemli bir büyüme potansiyeline sahip. İran, zengin doğal kaynakları ve ucuz iş gücü sayesinde, çimento ve seramik gibi enerji yoğun inşaat malzemelerini Türkiye gibi enerjiye bağımlı ülkelerden çok daha ucuza üretebilmektedir. Bu sayede İran'ın, hem yurt içi pazarda hem de küresel pazarlarda önemli bir rekabet avantajına sahip olması beklenmektedir.

İran'ın Türkiye'nin ihracat yaptığı pazarlara ve hatta Türkiye'nin doğu bölgelerine hali hazırda ağırlıklı çimento olmak üzere inşaat malzemeleri ihraç ettiği gerçeği de dikkate alındığında; Türkiye İran'ın sahip olduğu bu enerji avantajını pazardaki bir tehdit unsuru olarak değerlendirebilir. Zira bu rekabetçi avantaj, Türk şirketlerin iç pazarlarının bir kısmındaki ve bazı ihracat noktalarındaki rekabetçi avantajlarını kaybetmelerine yol açabilir.

Makine

İran makine sektörü, 12,2 milyar dolarlık ithalat hacmiyle İran'ın en büyük ithalat kalemidir. Makine imalat sanayinin 2012/13 döneminde 29.008 milyar İran riyali tutarındaki üretim hacmiyle İran GSYİH'sine %4,4'lük bir katkı yaptığı düşünüldüğünde, makine sektörünün, İran'ın acilen ihtiyaç duyduğu doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekerek sanayi modernizasyonunun itici güçlerinden biri olacağı söylenebilir.

Türkiye ile İran arasındaki makine ürünleri ticareti ise, bu sektörde ikili ticaret hacminin %97'sinden fazlasını oluşturan Türk makine ihracatına dayanmaktadır. Yaptırımların kaldırılmasından sonraysa, Avrupalı ürünlerle aynı kaliteyi daha uygun fiyata sunan Türk firmalarının İran'a ihracat hacmini artırmaya yönelik önemli bir fırsat doğmuş oldu.

Tekstil

Yurt içi talebe rağmen, yabancı üreticilerle olan rekabet ve yaptırımlar nedeniyle makine yedek parçalarında sıkıntı yaşanması, İran'ın yerli tekstil üretiminde daralmaya sebep olmuştur. Buna paralel olarak, İran'ın kumaş ve giyim ithalatı son on yıl boyunca sürekli yukarı yönlü bir trend izlemiştir. Türkiye ise, BAE ve Çin'in ardından İran'a en fazla tekstil ürünü ihraç eden 3. ülke. olarak konumlanmıştır. Yaptırımların kaldırılması, tekstil sektörü için de fırsatları ve rekabeti birlikte getirecektir.

Türk tekstil ihracatçıları açısından bakıldığındaysa, kısa vadede ihracatı artırmaya yönelik en önemli fırsat, Tercihli Ticaret Anlaşması'nın (TTA) bir sonucu olarak bazı tekstil ürünlerine getirilen düşük gümrük tarifeleridir. Ancak, bu ayrıcalıklı ürünler dışındaki tekstil ürünlerine uygulanan tarifeler yüksek olduğundan, İran'da üretim yapılması da tercih edilebilir.

Sağlık

Nüfusu yıllık ortalama %1 artan İran'ın genç nüfusu dikkate alındığında, sağlık harcamalarının önümüzdeki 5 yılda %17'lik bir YBBO kaydetmesi beklenmektedir. Yaptırımlar döneminde İran, bazı özel tedavi ilaçlarını temin etme konusunda önemli sıkıntılar yaşamış, bu da yurt içi üretimin artmasını tetiklemiştir. İran'ın yerli ilaç üretimi ağırlıklı olarak muadil ilaçlara dayalı olduğundan, gelişmiş ilaçlar konusunda ithalata olan bağımlılığının kısa ve orta vadede devam etmesi beklenmektedir. İran hükümeti ise, bu bağımlılığı ortadan kaldırabilmek için uluslararası şirketlerden bilgi ve teknoloji transferi yapmayı hedeflemektedir. Sanofi ve Novo Nordisk gibi uluslararası şirketler, önümüzdeki dönemde İran'da üretime yönelik yatırım yapmayı planlamaktadır.

İran'ın yerli üretimi korumaya yönelik politikaları nedeniyle, İran'a önümüzdeki dönemde "Türk Malı" ilaç ihraç etmek pek kolay olmayabilir. İran'da, yerli üretim muadili bulunan ilaçların ithal edilmesini engelleyen bir mevzuat düzenlenmiştir. Ayrıca İran, Türkiye'nin "iyi üretim uygulamaları" standartlarını tanımamaktadır.

İran hekimlerinin mevcut yetkinliğine ve sağlık hizmetlerinin ücretlerine bakıldığında; sektörde gerekli modernizasyon yatırımları sağlandığı koşulda, orta-uzun vadede sağlık turizmi alanında Türkiye'ye rakip olabileceği düşünülmektedir.

Turizm

İran devriminden sonra tüm uluslararası otel zincirlerinin ülkeden ayrılmasıyla, turizm sektörü 30 yıldan uzun bir süredir yerli otellerin hakimiyetinde bulunmaktaydı. İran'ın sahip olduğu turizm potansiyeli Avrupalı, Asyalı ve Körfez'deki uluslararası otel zincirlerinin ilgisini çekmeye başlamıştır.

Batılı ülkelerden ve Orta Doğu ülkelerinden İran'a giden turist sayısında artış yaşanmakta, bununla beraber gezi ve iş amaçlı seyahatlerin sayısının artmaya devam etmesi beklenmektedir. 2015 yılında yabancı turistlerin İran'da yaptığı harcamalarının 35.168 milyar İran riyali olarak gerçekleştiği tahmin edilmekte ve bu rakamın 2019 yılında 54.000 milyar İran riyaline çıkması beklenmektedir.

Yerli turizmin gücü, yaptırımlar dönemi boyunca İran otelcilik sektörünü ayakta tutmuş olsa da, politik istikrarsızlık ve oynak enflasyon İran turizm sektörünü tehdit etmeye devam etmektedir. Ayrıca İran turizm sektörü, ülkede alkollü içki kullanımının yasak olması ve kredi kartıyla ödeme seçeneğinin bulunmaması gibi önemli dezavantajlara da sahiptir.

İranlıların en fazla tercih ettiği yurt dışı turizm destinasyonlarından biri Türkiye olduğundan, yaptırımların kaldırılmasını takiben, İran halkının refah seviyesinin artmasıyla birlikte İran'dan Türkiye'ye gelecek turist sayısında da önemli bir artış yaşanması beklenmektedir.

ÖNERİLER

İran, ekonomik büyüme hedefine ulaşabilmek için yabancı yatırımlara ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, İran hükümeti üç kritik nokta üzerinden yabancı yatırımları değerlendirmektedir.

- İlk olarak, İran'ın ekonomik büyüme ve teknoloji transferi anlamında başarıya ulaşabilmek için mutlaka desteğe ihtiyacı bulunmakta ve bu da yaklaşık 250 milyar dolarlık yabancı yatırım anlamına gelmektedir.
- İkincil olarak, İran'ın teknolojik altyapı eksikliği dikkate alındığında, teknoloji ve bilgi birikimi transferinde güçlü ülkelerin bu yarıştan galip çıkma şansı daha fazladır.
- Son olarak da, İranlıları istihdam edecek yabancı yatırımcıların şansı daha fazla görünmektedir.

İran iş yapmak için zorlu bir pazar konumundadır. Bu nedenle yabancı şirketlerin İran'a özgü iş ortamını ve kültürünü dikkate alarak strateji geliştirmesi önerilmektedir.

- İran pazarına yatırım yapmak isteyen Türk yatırımcılara, hem bu kendine özgü pazar yapısını analiz etmek hem de İranlı karar vericilerle sıkı ilişkiler geliştirmek için yeterince zaman ayırmaları önerilebilir. Ayrıca yatırım stratejisinin; özellikle vergi yükü, lojistik/tedarik zinciri yönetimi, izin ve onay süreçleri ve teknolojiye erişim konuları dikkate alınarak daha ilk aşamalarda detaylı bir şekilde analiz edilmesi de önerilebilir.

Diğer taraftan, İran yaptırımlar nedeniyle, ticari işlemlerle ilgili finansal anlaşmalar konusunda, hâlâ kendine özgü yapısını korumaktadır.

- İhracatın en önemli unsurlarından biri ödemeyi zamanında ve tam alabilmek olduğundan, hem alıcının finansal ihtiyaçlarına uygun hem de ödememe riskini en aza indirecek uygun bir ödeme yöntemi seçilmesi faydalı olacaktır.
- İran pazarındaki müşterilerin karşısına daha rekabetçi koşullarla çıkabilmek için bazı risk azaltıcı tedbirlere başvurmak gerekebilir. Bu tedbirler, daha cazip finansal koşullar içeren ihracat işletme sermayesi finansmanı temin etmek için de gerekli olabilir.

Kamu kuruluşları, İran'a yapılacak ihracat hacmini artırmak amacıyla ihracat işletme sermayesi finansmanını destekleyebilirler. Böylece, ihracat faaliyetlerinden elde edilen finansal alacakların teminat altına alınması kolaylaşacak ve ihracat riski azalacaktır. Öte yandan, finansal ve politik riskleri uygun politikalarla azaltmak da Türk yatırımcıların başarısında katalizör görevi görebilir.

- Kamu otoriteleri, ihracat faaliyetlerinden elde edilen finansal alacakları teminat altına almak için, şirketlerin ihracat işletme sermayesi fonlarını destekleyebilirler.
- Kamu kuruluşlarının, Türk yatırımcıları ve ihracatçıları desteklemek için finansal ve politik riskleri MIGA, Türk Exim Bankası, ve İslam Kalkınma Bankası gibi çeşitli kurumların enstrümanları ve ürünleri aracılığıyla azaltmak için girişimde bulunması önerilebilir.
- Türk hükümeti; yatırımcıların vergi, gümrük veya mevzuatla ilgili sorunları aşmalarına yardımcı olmak amacıyla İran ile yeni kapsamlı anlaşmalar imzalayabilir veya mevcut anlaşmaların kapsamını genişletebilir.
- Transit ticaret hacminin artması için, Türkiye'nin genel lojistik politikalarını yeniden değerlendirmesi ve bu noktada İran'ı da önemli bir bölgesel oyuncu olarak kapsama dahil etmesi tavsiye edilebilir.

İş dünyası kuruluşları, zorlu İran pazarı hakkında Türk yatırımcılara en doğru verileri sunmak için çalışmalar yürütebilirler. Ayrıca, bu kuruluşlara, Türk yatırımcılara yerinde destek verebilmek için ücretsiz hizmetler sunmaları da önerilebilir.

Genel Ekonomik Görünüm ve İş Yapma Ortamı

Makroekonomik Bakış

İran doğal kaynakları, jeopolitik konumu ve uygulanan uluslararası yaptırımların kaldırılıyor olmasıyla, Orta Doğu'da gözleri üstüne çeken önemli bir aktör haline geldi.

İran ekonomisi ve doğal kaynaklarıyla ...

425 milyar $ GSYİH (2014)

2'nci En Büyük Doğalgaz Rezervleri

4'üncü En Büyük Petrol Rezervleri

78 milyon Nüfus

%41 25 yaşın altındaki nüfus

42,5 milyar $ Doğrudan Yabancı Yatırım Stoğu

... büyük şehirli nüfusu ve iş gücü ile kritik öneme sahip bir ülke.

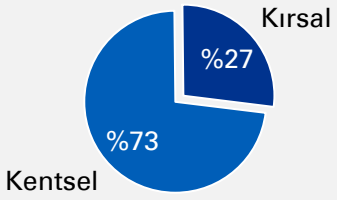

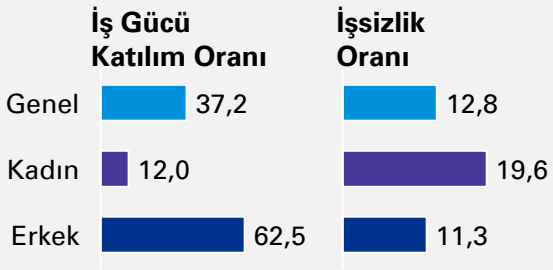

Fakat yaptırımlar ekonomisinde kayda değer etkiler yarattı.

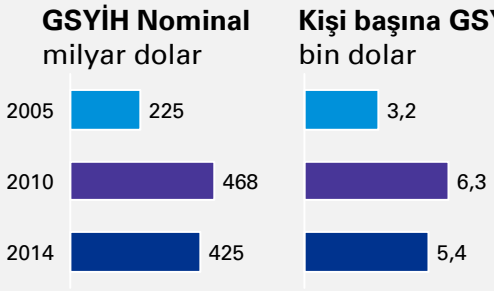

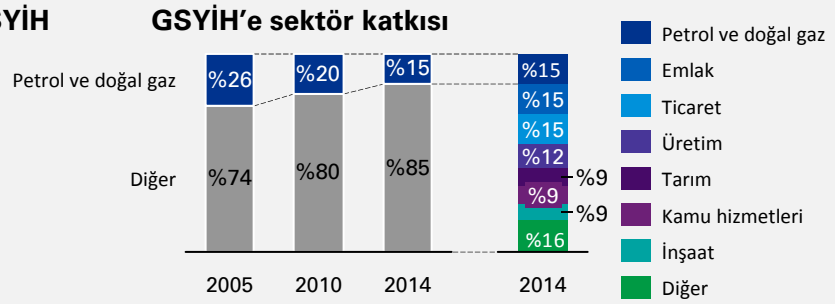

Makroekonomik Bakış

Bölgesel karşılaştırma

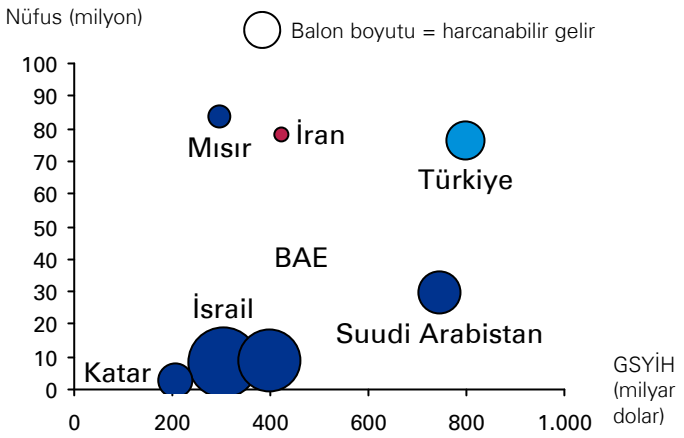

Kaynak: Dünya Bankası

Ekonomik göstergeler (2014)	
Nüfus	78 milyon
GSYİH (Nominal)	425 milyar dolar
Kişi başına GSYİH	5.440 dolar
Gerçek GSYİH büyümesi	%4,3
Enflasyon oranı	%17,2
İşsizlik oranı	%12,8
Cari işlemler dengesi	GSYİH'nin %3,7
Kamu borcu	GSYİH'nin %10,3

Kaynak: Dünya Bankası

İran, çoğunluğu devlet kontrolünde olan Orta Doğu'nun en büyük ikinci ekonomisine sahiptir.

İran, 2014'te Orta Doğu'daki en büyük ikinci nüfusa (1. Mısır) ve ekonomiye (1. Suudi Arabistan) sahip olup, GSYİH'sini 425 milyar dolara ulaştırmıştır. İran, %41'i 25 yaş altında olan yaklaşık 78 milyonluk bir nüfusa sahiptir. Orta Doğu bölgesinde karşılaştırıldığında, İran GSYİH ve harcanabilir gelirde Türkiye ve Suudi Arabistan'ın gerisinde kalmaktadır. Fakat, yaptırımların kaldırılması, yeni yabancı yatırımlar ve teknolojilerin transfer edilmesi hedefiyle, bu rakamların İran için diğer ülkelere kıyasla daha hızlı büyümesi beklenebilir.

İran'ın ekonomisi, doğrudan ya da dolaylı olarak (vakıflar/bonyadlar, yatırım fonları ve emeklilik fonları aracılığıyla), çoğunlukla devlet tarafından kontrol edilmektedir. Örneğin, yoksul ve engelli kişiler için kurulmuş bir fon olan Mostazafan Fonu, devlete ait Ulusal İran Petrol Şirketi'nin ardından ülkedeki ikinci en büyük kuruluştur.

Ekonomik yaptırımlar İran ekonomisi üzerinde ciddi etkilere sebep oldu.

2011'de uygulanan yaptırımlar, ekonomik faaliyetlerin daralmasına ve enflasyonda artışa sebep oldu. İran'ın azalan petrol ihracatı ve ticaret kısıtlamaları sebebiyle GSYİH'si 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla %6,6 ve %1,9 oranlarında küçüldü. Ekonominin büyüme oranı 2014'te tekrar pozitif değerlere yükseldi. Ek olarak, İran'ın 2012 yılında SWIFT sisteminden çıkarılmasıyla İran'da tüketici fiyat endeksi 2010 sonrasında düzenli bir şekilde arttı ve 2013'te enflasyon %39,3'lik oranla zirveye ulaştı.

Gerçek GSYİH büyümesi (%)

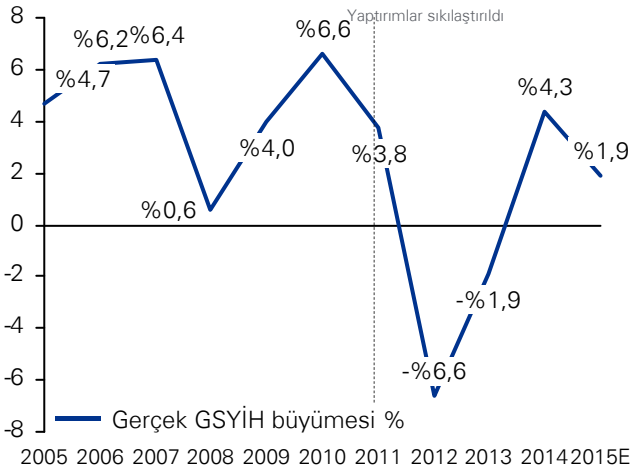

Not: 2015 değeri tahminidir.
Kaynak: Dünya Bankası

Tüketici fiyatlarındaki enflasyon (%)

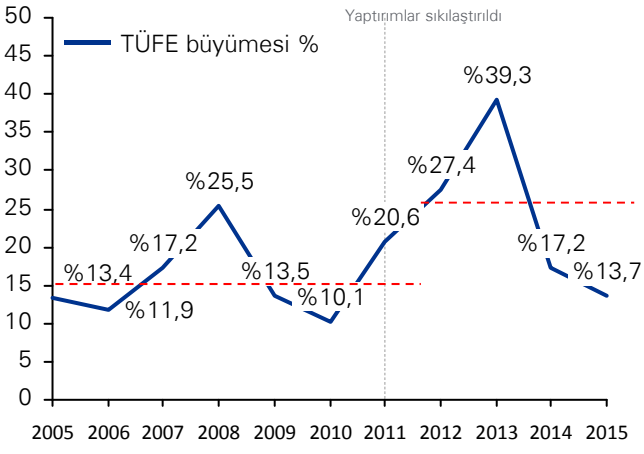

Kaynak: Dünya Bankası

Makroekonomik Bakış

Nominal GSYİH (milyar dolar, 2005-2015)

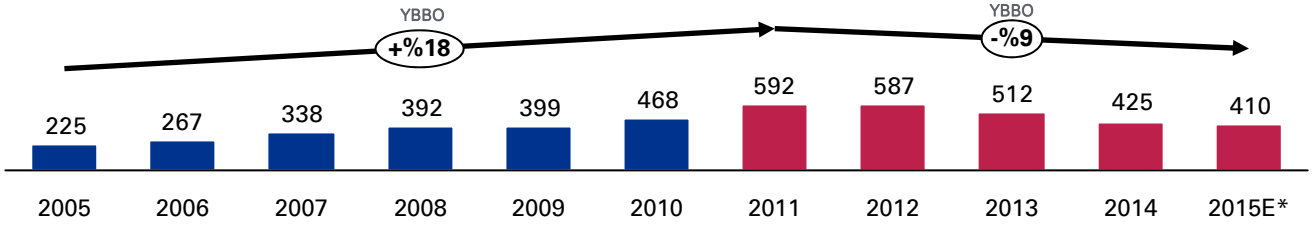

Not: (*) 2015 değeri tahminidir.
Kaynak: The Economist Intelligence Unit

GSYİH dağılımı (GSYİH'in %'si)

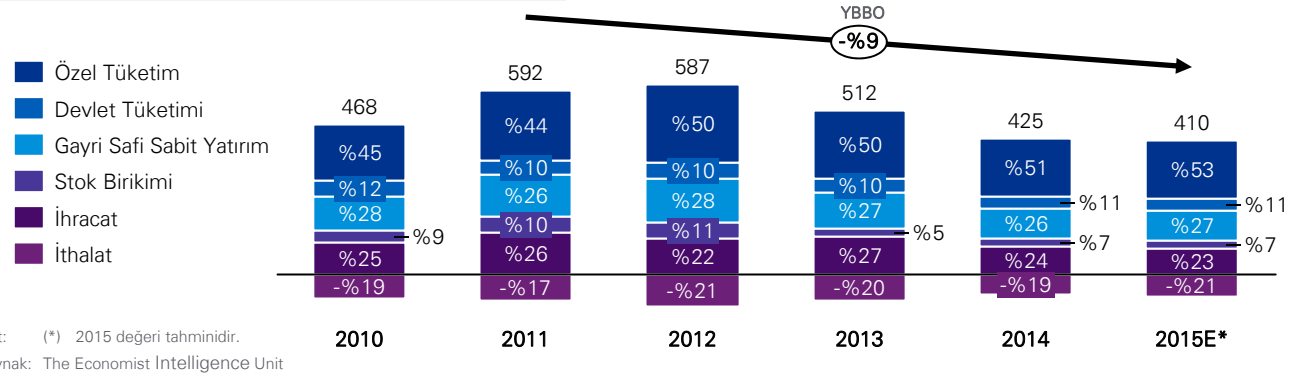

Not: (*) 2015 değeri tahminidir.
Kaynak: The Economist Intelligence Unit

GSYİH'in sektöre göre dağılımı (2014)

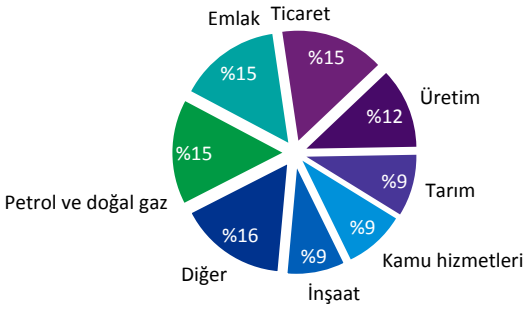

Sektörlere göre yıllık bileşik büyüme oranı (YBBO)

Sektörler	YBBO (2005-2010)	YBBO (2010-2014)
Petrol ve doğal gaz	%0	-%12
Emlak	%6	%4
Ticaret, restoran, otel	%4	-%2
Üretim	%6	%0
Tarım	-%1	%3
Kamu hizmetleri	-%2	%1
İnşaat	%6	-%1

Not: Tabloda ve grafikte gösterilen yıllar, İran takvimine uygun olarak Mart ayı ile başlayıp sonraki yılın Mart ayı ile sonlanmaktadır.
Kaynak: Iran Merkez Bankası

Yaptırımlar sırasında ihracat azaldı.

İran GSYİH'sindeki ihracatın payı yaptırımlarla birlikte %26'dan 2015'te %23'e geriledi. İran Merkez Bankası'na göre GSYİH'ye en büyük katkıyı sağlayan petrol ihracatı, yaptırımlar döneminde yıllık %12 gibi yüksek bir oranla düşüş gösterdi ve bu durum toplam GSYİH'nin de her yıl %10'a yakın azalmasına yol açtı.

Petrol ve doğalgaz İran ekonomisinin en büyük sektörünü oluşturuyor.

İran'ın petrol ve doğalgazda dünyada ilk 3 ülke arasında ve bu sektörü ulusal GSYİH'ye en büyük katkıyı sağlıyor. Petrol ve doğalgazı büyüklük olarak emlak ve ticaret (restoran ve oteller dahil olacak şekilde) izliyor. İran'ın emlak piyasasının büyük olmasının, temelde devlet destekli geniş çaplı konut projelerinin sonucu olduğu söylenebilir.

Üretim, tarım ve kamu hizmetleri sektörleri de GSYİH payı açısından emlak sektörünün gerisindedir. Zengin doğal kaynaklarına rağmen madencilik sektörü ise sadece %1'lik bir katkıda bulunuyor. Yaptırımlar ile, petrol ve doğalgaz, ticaret ve inşaat endüstrilerinde kayda değer daralma görüldü. Yine de bu sektörlerin kısa dönemde yatırım fırsatları yaratması bekleniyor.

Makroekonomik Bakış

Döviz kuru (İran Riyali/ABD Doları, 2004-2015)

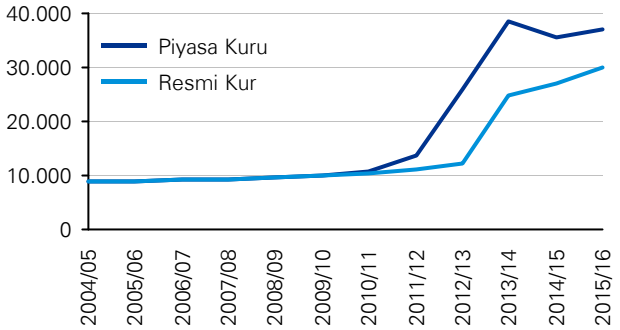

Kaynak: İran Merkez Bankası

Kanıtlanmış petrol rezervleri		
Ülkeler	**Sıra**	**Rezerv (milyar varil)**
Venezuela	1	299,9
Suudi Arabistan	2	266,6
Kanada	3	175,0
İran	4	157,3

Kanıtlanmış doğalgaz rezervleri		
Ülkeler	**Sıra**	**Rezerv (trilyon m^3)**
Rusya	1	49,5
İran	2	34,0
Katar	3	24,5

Kaynak: OPEC

İş yapma kolaylığı sıralaması 2016	
Seçilen Ülkeler	**Sıra / 189**
Singapur	1
ABD	7
BAE	31
Türkiye	55
Suudi Arabistan	82
İran	118
Hindistan	130

Kaynak: Dünya Bankası

İş yapma kolaylığı sıralaması 2016 (189 ülke arasındaki sırası)		
Dünya Bankası Kriterleri	**İran**	**Türkiye**
Sözleşme Uygulama	62	36
İnşaat Ruhsatı Alma	69	98
İş Kurma	87	94
Elektrik Bağlantısı	88	36
Gayrimenkul Tescili	91	52
Kredi Alma	97	79
Vergi Ödeme	123	61
İflas Prosedürleri	140	124
Azınlık Yatırımcılarının Korunması	150	20
Sınır Ötesi Ticaret	167	62

Kaynak: Dünya Bankası

İran Merkez Bankası ABD Doları/riyal kuru piyasanın yaklaşık %20 üzerindedir.

İran'da resmi döviz kuru ile piyasadaki dolar kuru farklılık göstermektedir. Yatırımcılar dolarlarını İran Merkez Bankası kurundan riyale çevirirlerse, piyasada alabilecekleri miktara kıyasla %20 civarında kayıp yaşayabilirler. İki oran arasındaki bu açığı kapatmak için, 2013 yılında resmi kurun artırılmasına karar verildi. Dolar 2012'de 12.000 riyale eşitken, 2013'te neredeyse iki katına çıkarak 25.000 riyale ulaştı. Fakat günümüzde bu farkın devam etmesi yatırımcılar için hala risk oluşturmaktadır.

İran doğal kaynaklar açısından zengin bir ülkedir.

Dünyanın ikinci en büyük kanıtlanmış doğalgaz rezervleri ve dünyanın dördüncü en büyük petrol rezervleri İran'da bulunuyor. İran aynı zamanda dünyadaki en büyük çinko rezervlerinden birine sahip ve bakır yatakları açısından ilk 10 ülke arasında yer alıyor.

İran iş yapma kolaylığı konusunda Türkiye'den geridedir.

Dünya Bankası, araştırmasına katılan 189 ülkeyi o ülkelerde iş yapma kolaylığını 10 kriter ışığında değerlendiriyor. Bu değerlendirmeye göre, İran 2016'da iş yapma kolaylığında tüm ülkeler arasında 118. sırada yer alırken, Singapur ise ilk sırada yer aldı.

İran'ın başarılı olarak değerlendirildiği kriterler «Sözleşmelerin uygulanması» ve «inşaat ruhsatı alma» olurken, «iflas prosedürleri» ve «azınlık yatırımcılarının korunması» alanlarında ise sıralamada kendine daha geride yer buldu. Türkiye ile kıyaslandığında, İran «iş kurma» ve «inşaat ruhsatı alma» konusunda daha iyi bir konumda olsa da, diğer 8 kriterdeki performansı Türkiye'ye göre daha düşüktür.

Makroekonomik Bakış

İlk 5 ürünün ihracatı (toplam ihracat %'si, 2010-2014)					
En Çok İhraç Edilen Ürünler	2010	2011	2012	2013	2014
Petrol yağları	%65	%64	%60	%55	%59
Polimerler	%2	%2	%3	%4	%4
Demir cevheri	%2	%2	%2	%3	%3
Meyve ve çerezler	%2	%1	%2	%2	%2
Alkoller, fenoller	%2	%1	%2	%3	%2

Kaynak: UNCTAD

İlk 5 ürünün ithalatı (toplam ihracat %'si, 2010-2014)					
En Çok İthal Edilen Ürünler	2010	2011	2012	2013	2014
Değerli taş ve mücevher	%1	%3	%2	%3	%4
Motorlu Taşıtlar	%3	%3	%3	%3	%3
Telekom Ekipmanı	%2	%2	%2	%2	%3
Pirinç	%2	%2	%2	%4	%2
Demir	%4	%4	%2	%2	%2

Kaynak: UNCTAD

İran'ın ekonomisi, petrol ihracatına fazlasıyla bağlı. Petrol ortalamada toplam ihracat gelirinin %60'ını oluşturuyor.

Diğer ihracat kalemleri arasında polimerler, demir cevheri ve mineraller mevcut olsa da, bunlar toplam ihracatın küçük bir yüzdesini oluşturuyor.

İthalatta ise, son senelerde değerli taş ve mücevher payını önemli ölçüde artırdı. İlerleyen dönemlerde, yaptırımların kaldırılması ve İran'ın finansal enstrümanlara erişiminin artmasıyla değerli taş ve mücevher ithalatının azalması bekleniyor.

2014'te, İran'ın en çok ihracat yaptığı Çin, Hindistan ve Türkiye, toplam ihracatın %69'unu temsil ediyor. Yaptırımlar döneminde bu ülkelerin toplam payları 2010'da %37 iken 2014'te %69'a erişti. Japonya ihracattaki payını az miktarda kaybetse de, %9'luk oranı elinde tutmaya devam etti. 2010 ile 2014 arasında yüzdesini ikiye katlayan Çin, %39 ile en büyük paya sahip. Çin'in İran'dan yaptığı ihracatın %77'si yakıt ve petrolden oluşuyor.

Birleşik Arap Emirlikleri İran'ın en çok ithalat yaptığı ülkedir. İran'a ithalat büyüklüğü olarak BAE'yi, Çin, Hindistan, Kore ve Türkiye takip ediyor. İran BAE ve Türkiye'den genellikle değerli taş ithal ediyor.

İran'ın dünyaya ihracatı (milyar dolar)

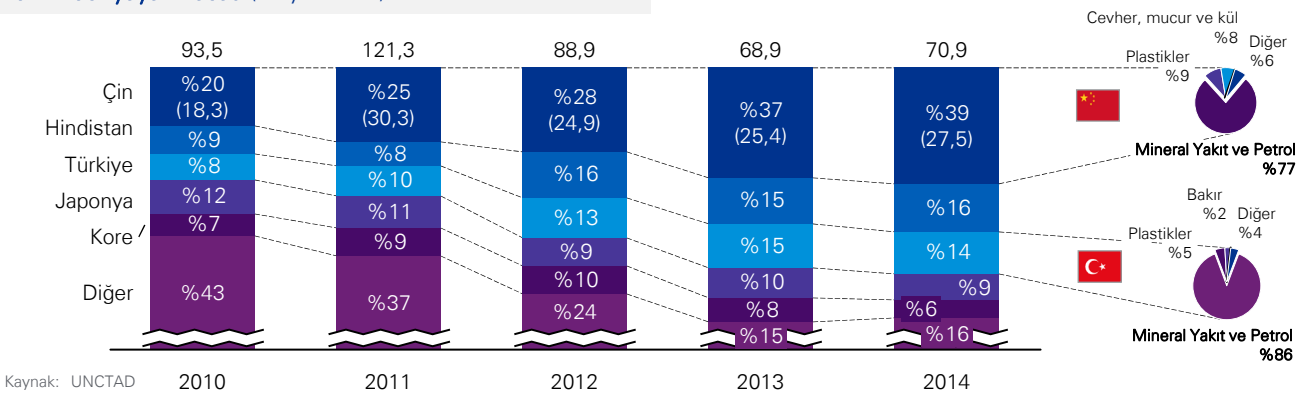

Kaynak: UNCTAD

İran'ın Dünyadan İthalatı (milyar dolar)

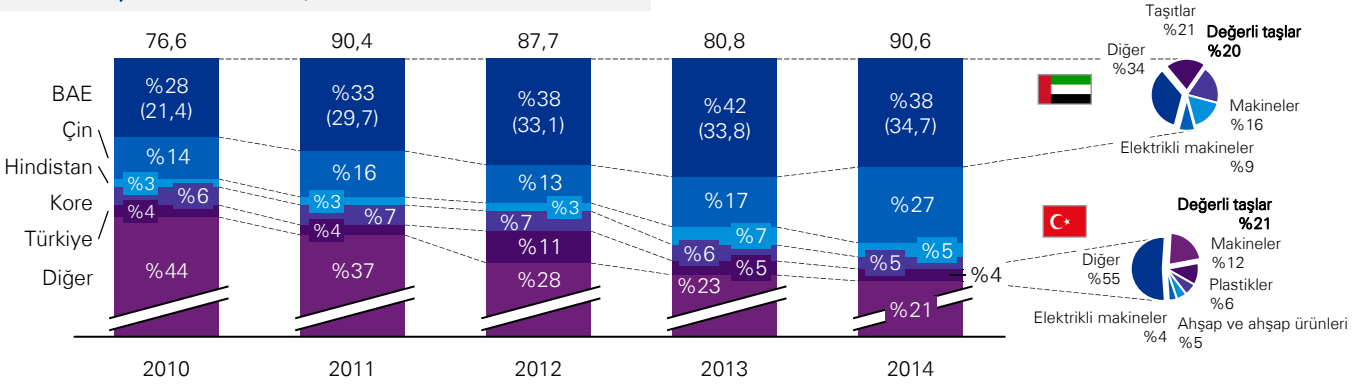

Kaynak: UNCTAD

Makroekonomik Bakış

İran'ın Türkiye'ye ihracatı (milyar dolar)

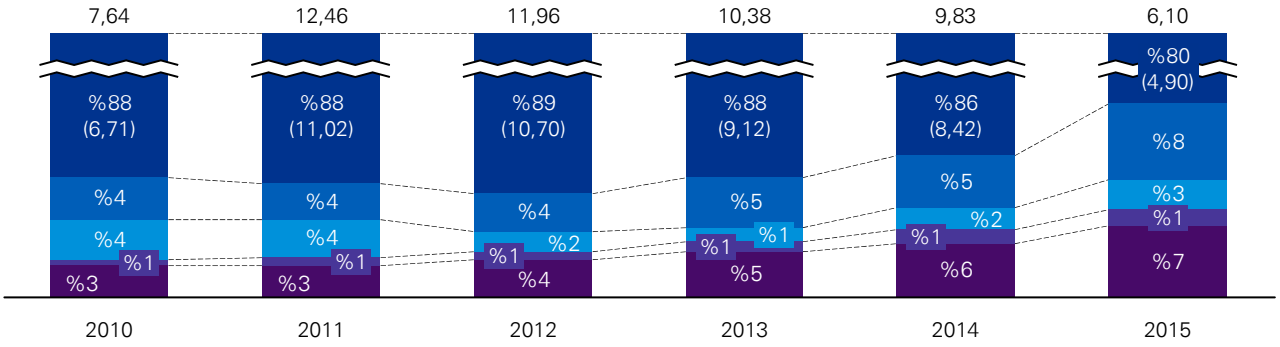

Kaynak: ITC, UNCTAD

Türkiye İran'ın en büyük ticaret ortaklarından birisidir.

Türkiye, 6,1 milyar dolarlık değerle İran'ın toplam ihracatının %15'ini oluşturmaktadır. Türkiye'nin İran'dan en çok ithal ettiği ürünler, %80'lik bir pay ile mineral yakıt ve petroldür. Plastikler ve bakır da ilk 3 arasında olmasına rağmen, İran'ın Türkiye'ye toplam ihracatının sadece %11'idir.

İran'ın Türkiye'den en çok ithal ettiği ürünler ise 2011 öncesi ve sonrasında farklılık gösteriyor.

İran'ın 2010'daki en büyük ithalat kalemi yaklaşık 470 milyon dolarlık ithalat değeri ile makineler oldu. İran 2012 ve 2015 arasında benzer miktarlarda makine ithal etse de, bu dönemde en çok ithal edilen ürünler makinelerin de üzerine çıkan değerli taşlar ve mücevherler oldu. 2012'de İran'ın Türkiye'den ithal ettiği mallar arasında 6,54 milyar dolarlık değerli taş olsa da, 2012'den sonraki 3 senede bu ürünler düşüş gösterdi. Değerli taşlar ve makine dışında, plastikler, ahşap ve tütün diğer en çok ithal edilen malların arasında yer aldılar.

İran'ın Türkiye'den ithalatı (milyar dolar)

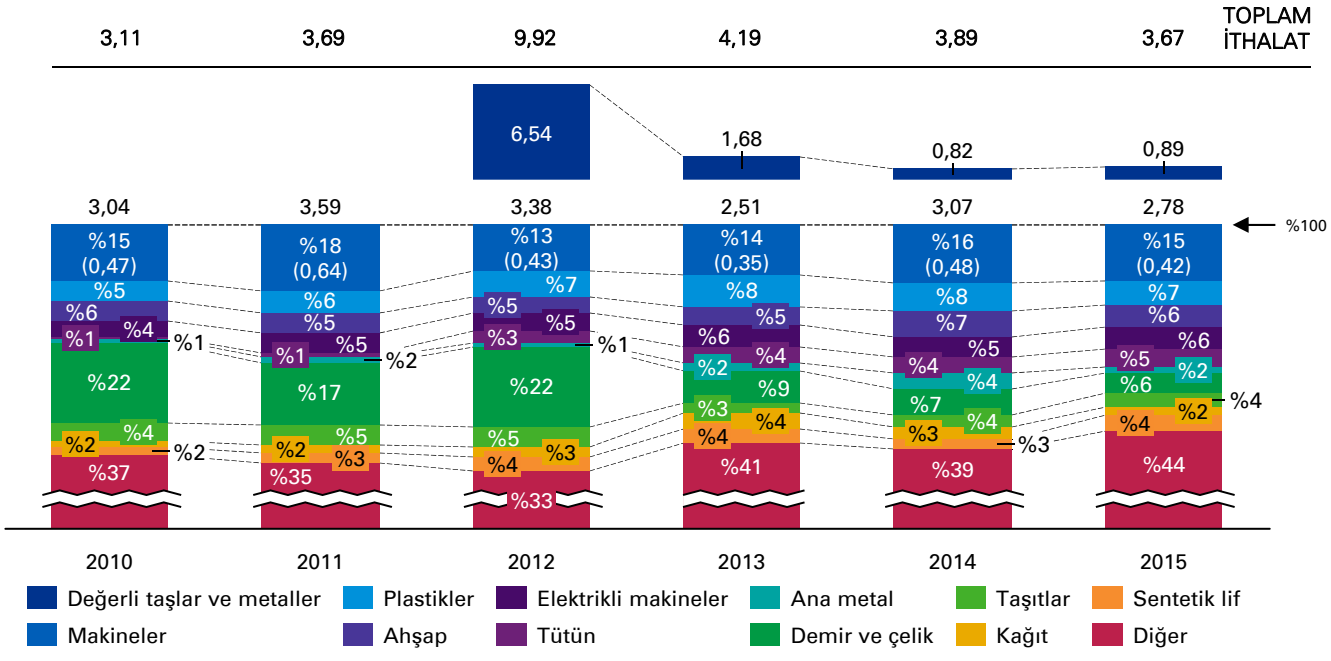

Kaynak: ITC, UNCTAD

Yabancı Yatırımlar İçin İş Ortamı

İran Mayıs 2002'de Yabancı Yatırım Teşvik ve Koruma Kanunu'nu (FIPPA) onaylayarak, yabancı yatırımcıların İran'daki hakları, olanakları ve sınırlamalarını düzenleyen yasayı yeniledi.

İran Yatırımlar, Ekonomik ve Teknik Destek Kurumu yabancı yatırımlarla ilgili konularda tek yetkili mercidir.

Kurumun yatırımın kabulü, yabancı sermayenin akışı, kullanımı ve iadesi gibi konuların tek muhatabı oluşu, yabancı yatırım işlemlerinin etkili şekilde tamamlanmasını sağlıyor.

FIPPA kapsamındaki yabancı yatırımcılar, yerli yatırımcılarla aynı haklar, korumalar ve olanaklara sahiptir. Bu düzenleme ile kapsamlı altyapı projeleri gibi daha geniş alanlar yabancı yatırımcılara açıldı. Silah, mühimmat ve güvenlik ile ilgili faaliyetler dışında tüm ekonomik faaliyet alanlarında yabancı yatırımı yapılabiliyor.

Yabancı yatırımcılar, yöneticiler, uzmanlar ve yakın aile üyeleri üç yıllık ikamet belgesi alabiliyor. İş izni ve giriş vizesinin verilmesi konusunda da kolaylıklar sağlanıyor.

Yabancı sermayeyi getirerek, yatırımcılar yatırım ruhsatı ve FIPPA teminatını aldıktan sonra FIPPA'nın sağladığı tesislerden yararlanma hakkına sahip oluyor.

Doğrudan yabancı yatırım, özel sektör ve kamu sektöründe sivil katılım, geri satın alma (buy-back) anlaşmaları ve yap - işlet - devret gibi çeşitli yabancı yatırım yöntemleri FIPPA tarafından tanınıyor.

Yabancı yatırımcının korunması konusunda FIPPA:

- yatırımın kamulaştırılması ya da istimlakı, ya da bir projenin uygulanmasına devletin faaliyetleri sebebiyle el koyulması ya da durdurulması durumunda, tam tazminat ödeneceğini garanti ediyor.
- ana sermaye, temettü, kar ve ülkede kalan sermaye bakiyesi ile yurtdışındaki sermayenin transferinin, miktarda sınırlama olmaksızın yapılabilmesini sağlıyor. Transfer döviz ya da mal şeklinde yapılabiliyor.
- devletin tek alıcı olduğu yap-işlet-devret yatırımlarında, yatırım projelerinden ortaya çıkan mal ve hizmetlerin satın alınmasını garanti ediyor.

FIPPA, yatırımın hacmi, yabancı hissedarların yüzdesi ve taraflar arasındaki ortaklık ilişkileri konusunda bir sınırlama getirmiyor.

<table>
<tr><th>Yatırım Yöntemleri</th><th>Yatırım Alanları</th><th>Sermayenin Türü ve Giriş Şekli (Nakit ve Nakit Olmayan)</th><th>Yatırım Hacmi ve Hissedarlık Yüzdesi</th></tr>
<tr><td>Doğrudan Yabancı Yatırım (FDI)</td><td>▪ Özel sektör</td><td rowspan="4">▪ İran'a çeşitli şekillerde (nakit ya da nakit olmayan) sermaye getirilebiliyor:
○ Döviz ,
○ Makine ve ekipman,
○ Araçlar ve yedekleri, CKD parçaları ve ham, eklenebilir ve ikincil materyaller,
○ Patent hakları, teknik bilgi birikimi (know-how), ticari markalar ve özel hizmetler,
○ Yabancı Yatırımcıların devredilebilir temettüleri,
○ Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan diğer öğeler,
▪ Yatırım transferleri Yabancı Yatırım Kurulunun (FIB) onayına tabi</td><td rowspan="2">▪ Sınırlama yok</td></tr>
<tr><td>Sözleşmeli Düzenlemeler, Yap-İşlet-Devret Metotları (BOT)</td><td rowspan="3">▪ Özel ve kamu sektörleri</td></tr>
<tr><td>Sivil Katılım</td></tr>
<tr><td>Geri Satın Alma</td><td>▪ Yatırım hacminde sınırlama yok
▪ Hissedarlık yüzdesi uygulanmaz</td></tr>
</table>

Kaynak: Yabancı Yatırım Teşvik ve Koruma Kanunu (FIPPA)

Serbest Ticaret Bölgeleri

İran'da, yabancı yatırım ve ticaretteki sınırlamaları ortadan kaldırmak ve yerli/yabancı yatırımcıları teşvik etmek amacıyla serbest ticaret bölgeleri ve özel ekonomik bölgeler bulunuyor.

Serbest bölgelerdeki ticaret ve yatırımlar 1993'te ilgili kanunun kabulünden bu yana özel düzenlemelere tabidir. Bu düzenlemeler yatırımcılara vergi muafiyeti, vize muafiyeti ve sermaye iadesi gibi kolaylıklar sunuyor.

Özel ekonomik bölgeler de yatırımcılar için nispeten çekici koşullar sağlıyor.

İran'da yedi serbest ticaret bölgesi mevcut. Her serbest bölge için istihdam oranına katkıda bulunarak, yatırımları hızlandırarak ve ithalat/ihracatı geliştirerek bölgenin ekonomik gelişmesini hızlandırma amaçlı bir kuruluş bulunuyor.

Serbest Bölgelerin Yerleri

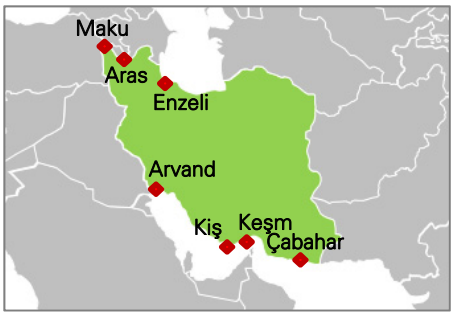

Serbest Ticaret Bölgeleri

Serbest Bölgelerin Avantajları

Kriterler	Kiş	Keşm	Çabahar
Vergi muafiyeti	15 yıl	15 yıl	15 yıl
Vizesiz Giriş	✓	✓	✓
Sermaye ve karın serbest transferi ve iadesi	✓	✓	✓
Yabancı Yatırımcının Korunması	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Hammaddeler ve endüstriyel üretim makineleri	Bölgede üretilen malların anakaraya ihraç edilmesi durumunda bölgede üretilen katma değer oranında	Bölgede üretilen malların anakaraya ihraç edilmesi durumunda bölgede üretilen katma değer ve kullanılan yerli malzeme oranında
İthalat - İhracat Olanakları	▪ Bölgede üretilen malların asgari formaliteyle ihracatı ▪ Katma değer endeksi ile bağlantılı olarak üretilen malların anakaraya ihraç edilmesi ▪ İslam kurallarına karşı gelen ya da serbest bölge yönetmeliklerini ihlal edenler dışında emtia girişinde sınırlama olmaması	▪ Re-export (tekrar ihraç) olanağı ▪ Üretim hattı makinelerinin ithal edilme izni ve en son teknoloji olan versiyonlarıyla değiştirilmeleri ▪ Üreticiler için hammadde, makine ve yedek parça ithalatı konusunda tüm gümrük hakları ve ticari çıkarlarından muafiyet	▪ Re-export (tekrar ihraç) olanağı ▪ Belirli endüstriler için ihracat ve ithalat teşvikleri, örn. otomobil montaj hatları ve elektronik aletler ▪ Emtiaları ticari olarak ithal etmek için uygun tesislerin sağlanması ▪ İnşaat için serbestçe makine, yedek parça, taşıma yöntemleri, hammadde, materyal ithal edilmesi
Arsa sağlanması	✓	✓	✓
İstihdam	Yapılan kontratlar bazında çalışan-işveren ilişkilerinde ana kuralların belirlenmesi	İşgücü için basit ve uygun yönetmelikler	Bölgede toplam işgücünün %10'una kadar yabancı çalıştırma olanağı

Kaynak: Serbest bölgelerden sorumlu kuruluşlar

Serbest Ticaret Bölgeleri

Serbest Bölgelerin Avantajları

Kriterler	Enzeli	Aras	Arvand	Maku
Vergi muafiyeti	30 yıl	20 yıl	20 yıl	20 yıl
Vizesiz Giriş	✓	✓	✓	✓
Sermaye ve karın serbest transferi ve iadesi	✓	✓	✓	✓
Yabancı Yatırımcının Korunması	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Hammaddeler ve endüstriyel üretim makineleri	Hammaddeler ve makineler	Mal ihracatında	▪ Üretilen malların bir kısmının anakaraya transfer edilmesinde ▪ Mal ithalat ve ihracatında
İthalat - İhracat Olanakları	▪ Re-export (tekrar ihraç edilen) mallarda çok düşük ücretler ve kolay prosedürler ▪ Sınırlamaya tabi olmayan kargo transit ve tekrar ihraç ▪ Üretim amaçlı ithal edilen hammadde ve makinelerde vergi ve gümrük muafiyeti	▪ Üretilmiş malların asgari seviyede formaliteyle ihraç olanağı ▪ Serbest bölgelerden anakaraya ithal edilen malların CIF değerinin %15i kadar gümrük masrafı ▪ 3 milyar dolara kadar ithalat olanağı ▪ İslam kurallarına karşı gelenler dışında emtia girişinde sınırlama olmaması	İhracat, ithalat ve gümrük işlemleri konusunda ayrıcalıklı koşullar	Yok
Arsa sağlanması	✓	✓	✓	✓
İstihdam	▪ Esnek ve basitleştirilmiş istihdam yönetmeliği ▪ Bölgede toplam işgücünün %10'una kadar yabancı çalıştırma olanağı	▪ Yabancılara çalışma izni	▪ istihdama ilişkin özel hükümler ve yetkin işgücüne erişim ▪ Serbest bölgede özel sigorta ve sosyal güvence hükümleri	▪ İş ilişkileri, istihdam ve sosyal güvenceye dair basitleştirilmiş kural ve yönetmelikler

Kaynak: Serbest Bölgelerden alınan bilgiler

Türkiye - İran Ticaret Anlaşmaları

İran ve Türkiye arasında yakın dönemde imzalanan üç önemli anlaşma mevcuttur.

Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (2005)	2005'te Türkiye ve Iran arasındaki Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması onaylandı. Bu anlaşma iki taraf için de yatırımlar için teşvik ve yeterli koşulların sağlanması, yatırımcıların kamulaştırma ve istimlaka karşı haklarının korunması, serbest sermaye ve kâr akışı konularını kapsıyor. Anlaşma aynı zamanda Türkiye'den bir yabancı yatırımcıyla ilgili İran'da (ya da tam tersi) bir anlaşmazlık çıkması durumunda uzlaşma koşullarını da belirliyor.
Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması (2006)	2006'da iki ülke arasında Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması uygulamaya alındı. Bu anlaşma ile Türk vatandaşlarının İran'da kazandığı gelir sadece Türk devletince vergilendirilebiliyor. Bu vergiler gelir vergisi, kurumlar vergisi ve bu vergilerden alınan fon paylarını kapsıyor. İran'da ise İran Dolaysız Vergi Kanunu'nun kapsadığı gelir vergisi sadece İran devleti tarafından alınabiliyor.
Tercihli Ticaret Anlaşması (2015)	Türkiye ve İran'ın imzaladığı Tercihli Ticaret Anlaşması, 1 Ocak 2015'te yürürlüğe girdi. Bu anlaşmanın amacı, Türkiye ve İran arasındaki gümrük vergisi oranlarını azaltmak, iki ülke arasındaki ticari sınırları ortadan kaldırmak, adaletli rekabete uygun koşullar yaratmak ve iki ülke arasındaki ticareti artırıp çeşitlendirmek.

Türkiye ve İran arasındaki Tercihli Ticaret Anlaşmasının önemli sonuçları:

1. Türkiye'ye ithal edilen, İran menşeili 140 farklı tarım ve hayvancılık ürününde gümrük vergisi indirimi ve kota artışı uygulanacak.
2. İran'a ithal edilen, Türk menşeili 125 farklı üründe (ilaç, tekstil, demir, çelik, beyaz eşya, vb.) gümrük vergisi indirimi uygulanacak.
3. İki tarafın malları da, bir ülkeden diğerine ithal edildiğinde satılmaları, alınmaları, taşınmaları, dağıtılmaları ya da kullanılmalarının tabi olduğu kanun ve yönetmelikler bakımından yerli mallarla eşit muamele görecek.
4. İki taraf da anlaşmanın maddeleri konusunda bir ihtilaf söz konusu olduğu durumda işbirliği yapacak.

Tahkim Yasası

İran, tahkimi anayasası ve kanunları çerçevesinde anlaşmazlık süreciyle ilgili bir prosedür olarak tanımaktadır.

İş kişileri arasında ortaya çıkabilecek ulusal ve uluslararası anlaşmazlıkları tahkim etme görevi, İran Ticaret, Endüstri, Maden ve Tarım Odası (ICCIMA) Tahkim Merkezi'nin sorumluluğundadır.

İran 1997'de onaylanan Uluslararası Ticari Tahkim Kanunu'nu (LICA) Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Kanunu Komisyonu'nun (UNCITRAL) modelinden uyarladı.

İran Uluslararası Ticari Tahkim Kanunu'na göre, tahkim, malların ve hizmetlerin alım ve satımı, taşıma, sigorta, finansal konular, danışmanlık hizmetleri, yatırım, teknik işbirliği, temsilcilik, komisyoncu acente, komisyon, müteahhitlik alanları ve benzeri faaliyetlerdeki uluslararası ticari ilişkilerden ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmede tahkim kullanılabilir. Dava açma hakkına sahip kişiler anlaşmazlıklarının tahkimle çözülmesini isteyebilir ve iki taraf da mutabık olduğu sürece, mahkeme sürecine girmiş olan davalarını tahkime götürebilir.

İran anayasası, devlet ya da kamu mallarını içeren tahkimlerin farklı bir sürece tabi olduğunu hükmediyor.

Anayasanın 139. maddesine göre:

'Kamu ve devlet mülkiyetiyle ilgili davaların çözümü ya da bu davaların tahkime götürülmesi, her seferinde Bakanlar Kurulu'nun onayına tabidir ve Uzmanlar Meclisi bu konudan haberdar edilmelidir. Anlaşmazlığın taraflarından birinin yabancı olduğu, ya da ulusal olan önemli davalar söz konusu olduğunda, Uzmanlar Meclisi'nin onayı da alınmalıdır. Burada bahsedilen önemli davalar ilgili kanunlarda belirtilmiştir.'

Bununla birlikte, 2010'da Türkiye ve İran arasında imzalanan Hukuki ve Cezai Konularda Adli İşbirliği Anlaşması, Türkiye'den gelen yatırımcıları daha ayrıcalıklı bir konumda tutuyor.

Bu anlaşmanın 19. maddesi İran ve Türkiye'nin, diğer anlaşma tarafının bölgesinde "sivil ya da ticari konularda verilen tahkim kararlarını" tanıyacağı ve uygulayacağını belirtiyor.

Bu madde Türk yatırımcılara sadece İran'daki haklarının uygulanması konusunda yardım etmekle kalmayıp, aynı zamanda da İran anayasasının 139. hükmünün etkilerini hafifletici bir rol oynuyor.

2012'de, BOTAŞ İran'ın doğalgaz fiyatlarının çok yüksek olduğunu iddia ederek uluslararası tahkim mahkemesine başvurdu.

2016'nın ilk çeyreğinde mahkeme davayı sonlandırdı ve Türk şirketinin lehine karar verdi. Bunun sonucu olarak, Türk şirketinden alınan ekstra ödemeleri tazmin etmek üzere İran ceza ödemeyi kabul etti.

İran'da tahkim kanununun uygulanmasına örnek teşkil eden bir diğer dava da Turkcell'in başlattığı yasal süreçtir.

Türkiye'nin lider telekomünikasyon şirketlerinden Turkcell, İran'ın mobil sektöründeki ilk özelleştirme ihalesini kazandı ve 2004'te anlaşmayı imzaladı.

Turkcell İran'da henüz herhangi bir operasyona başlamadan parlamento ihaleye itiraz etti. Hükümet parlamentoyla ve aynı anda Turkcell'le telekom özelleştirmesi hakkında müzakerelere girdi. Parlamento özelleştirmeyi sadece Türk şirketinin hisselerini %49'a indirmesi durumunda kabul edecekti. Fakat Turkcell yeni anlaşmayı imzalamayı erteledi.

Bunun üzerine hükümet, Güney Afrikalı bir şirket olan MTN ile yeni koşullar üzerinden anlaşma imzaladı. Sonrasında ise, Turkcell haklarının ihlal edildiği iddiasıyla Güney Afrikalı rakiplerine ve yatırımdan doğacak olası gelirlerinin tazmini için İran hükümetine dava açtı. Şirket, İran hükümetine karşı olan davaları kazanamadı. Turkcell'in MTN ile olan davaları ise devam etmektedir.

SWIFT

Avrupa Birliği Mart 2012'de SWIFT kuruluşunun AB yaptırımlarına tabi olan İran bankalarını engellemesini sağladı. Yaptırımların kaldırılması sonrası çeşitli İran bankaları SWIFT'e tekrar bağlandı.

İran'ın SWIFT sisteminden çıkarılması, AB'nin İran'a yönelik en önemli ekonomik izolasyon politikası eylemi oldu.

İran bankalarının SWIFT'ten çıkarılmasından üç sene sonra imzalanan nükleer anlaşma (JCPOA), Mart 2012 AB Yönetmeliği ile İran bankalarına uygulanan finansal mesajlaşma sınırlamalarının kaldırılmasını gerektiriyordu. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) İran'ın JCPOA'ya uygun olarak nükleer faaliyetler konusundaki önlemleri aldığını kesinleştirdikten sonra, 18 Ekim 2015'te AB Konseyi bu finansal mesajlaşma sınırlamalarının kaldırılmasını sağlayan yönetmeliği uygulamaya aldı.

Bunun sonrasında ise, finansal mesajlaşma hizmetlerinin sağlanması, Uygulama Günü itibariyle sınırlayıcı önlemlere tabi olmayan İran finans kurumları ve İran Merkez Bankası da dahil olmak üzere, İranlı gerçek ve tüzel kişilerin kullanımına açık hale geldi.

Uygulama Günü (16 Ocak 2016) itibariyle, AB sınırlayıcı önlemlerine tabi olan kişi ve kurum listesinde artık bulunmayan İran bankaları, SWIFT'in genel geçer sürecini takip ederek SWIFT'e tekrar bağlanabildiler.

Yine de, belirli kişi ve kurumlar (BM ve AB listeleri), Geçiş Gününe kadar mal varlığının dondurulması, vize engeli ve özel finansal mesajlaşma hizmetlerinin (SWIFT) sağlanmasında sınırlamalara tabi kalacaklar.

Bunlara ek olarak, İran bankaları yabancı piyasalarda iş yapmakla ilgileniyorlar ve yurtdışında şube açma planları yapıyorlar.

Bu bankalardan biri olan Bank Saman Türkiye'den bankacılık ruhsatı almak için başvuru yaptı; Bank Mellat ise Türkiye'deki faaliyetlerine devam etmektedir. Bank Tejarat ve Pasargat Bank da Türkiye'de iş yapmaya başlamak istiyor.

SWIFT verilerine göre, Bank Mellat Ermenistan'da yabancı şube açtı, Bank Tejarat Tacikistan'da iş yapmaya başladı ve Bank Melli Azerbaycan ve Irak'taki şubelerini SWIFT sistemine bağladı.

Durum	İran Bankası
SWIFT'e bağlantı sağlandı (13.04.2016 itibariyle)	▪ Bank Day ▪ Bank Keshavarzi ▪ Bank Maskan ▪ Bank Mellat ▪ Bank Melli Iran ▪ Endüstri ve Maden Bankası ▪ Bank Pasargad ▪ Bank Refah Kargaran ▪ Bank Sepah ▪ Bank Sina ▪ Bank Tejarat ▪ İran Merkez Bankası ▪ City Bank (Kamu Kuruluşu) ▪ İran İhracat Kalkınma Bankası ▪ Karafarin Bank ▪ Kish Uluslarası Bankası ▪ Middle East Bank ▪ Parsian Bank ▪ Post Bank of Iran ▪ Saman Bank ▪ Sarmaye Bank (P.J.S.C) ▪ Tat Bank ▪ Turizm Bankası
Geçiş Gününe (2023) kadar SWIFT'e bağlanamayacak	▪ Bank Sedarat Iran ▪ Bank Sedarat plc. ▪ Mehr Bank

Gümrük Vergisi

İran malların sınıflandırmasında Harmonize Emtia Kodlama ve Tanımlama Sistemini (HS kodları) kullanıyor.

İran'da tüm ithalatlar, malların gümrük değerinin %4'ü kadar bir gümrük vergisi, buna ek olarak da bu değer üstünden %0 ile %100 arasında gümrük tarifeleri ve KDV'ye tabidir. Gümrük vergilerine dair yönetmelikler sıklıkla değişiklik gösterebiliyor.

Gümrük harcı ve diğer harçlardan muafiyet diplomatik mallar, bazı askeri teçhizat ve malzeme için ve sınırlar arası ticarette alınabiliyor. İran diğer ülkelerin standartlarının farklı şekillerde birleştirilmesinden oluşan bir çok asgari kalite standardına sahip.

Endüstriyel, madencilik, tarım, sağlık ve eğitim birimleri ve kurumlarınca ithal edilen makine, ekipman, yedek parça ve hammaddeler, gümrük vergisi ve harçlardan tamamen ya da kısmen muaf olabiliyor. Geri satın alma (buy-back) metoduyla ya da yabancı yatırımcılar tarafından ithal edilen makine ve ekipmanlar da ithalat kayıt ücretlerinden muaftır.

İhraç emtialarının üretilmesinde kullanılan hammaddelerin ithal edilmesi için ödenen gümrük tarifeleri geri ödenebiliyor.

Serbest ticaret bölgelerine ithal edilen mallara daha düşük gümrük vergileri uygulanabiliyor; fakat anakara İran'a tekrar ihraç edildikleri durumda gümrük vergisinin tam miktarıyla ödenmesi gerekiyor. Serbest ticaret bölgelerine ithal edilen hammaddeler diğer malların üretiminde kullanılır ve tekrar İran'a ihraç edilirlerse, gümrük vergisi üretilen malların katma değersiz kısmı için ödeniyor. Dolayısıyla, serbest bölgeler, ya da serbest bölgeler içinde/içinden geçerek üretim yapılması, sadece emtia ya da hizmetin yurtdışına ihraç edildiği durumlarda gümrük vergisi bakımından avantajlı oluyor.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Üyeliği

İran'ın 1996'da yaptığı Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliği başvurusu ABD muhalefetiyle durduruldu. İran DTÖ üyesi olmayan en büyük ekonomidir.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) devletler arasındaki uluslararası ticaretin kuralları ile ilgili faaliyet gösteriyor.

DTÖ'nün hedefi, öngörülebilir ve sorunsuz bir ticaret akışı için gerekli küresel koşulları yaratırken aynı zamanda tüketicileri ve çevreyi korumak.

DTÖ, dünya ticaretinin %95'ini temsil eden 160 üye ülkeye sahip. Kabul edilmiş prensipleri, uluslararası ticaret ile ilgili temel kuralları ve üye hükümetlerce imzalanmış anlaşmalarıyla üyelerinin önemli ticaret haklarının korunmasını sağlıyor. Dolayısıyla DTÖ üyeliği, üye ülkelerin ticari ortak olarak güvenirliğini de artırıyor.

DTÖ üyesi olmak için, ülkeler ilk adımda katılım başvurusu yapmak ve kurulan çalışma ekibiyle müzakerelere girmek zorundadır.

Çalışma ekibi ise bir ülkeden gelen yeni bir başvuru üzerine, başvuruyu incelemek ve üyelik prosedürlerini gerçekleştirmek için kurulan bir komite. Bu aşamadan sonra, başvuran hükümetin ticari ve hukuki yönetim şeklini içeren bir memorandumu çalışma ekibine teslim etmesi gerekiyor. Memorandumu inceledikten sonra, çalışma ekibi başvuranın DTÖ'ye girişinin koşul ve özel şartlarını belirlemek üzere çok taraflı müzakerelere başlıyor. Bu sırada aday ülke, ilgilenen çalışma ekibi üyesi ülkelerle mal ve hizmetler için piyasa erişimi konusunda imtiyaz ve taahhütler üzerine ikili müzakerelere başlıyor. Müzakerelerde üstünde mutabık kalınan koşullar belgelendikten ve çalışma ekibi ve Genel Konsey tarafından onaylandıktan sonra, katılım protokolü, ulusal parlamentosunda kanunlaştırılması için başvuran ülkeye veriliyor.

İran 1996'da DTÖ üyeliği için başvuru yapsa da, ABD muhalefeti İran'ın başvuru sürecini durdurdu. İran'ın Dünya Ticaret Örgütü'nde tam üyelik elde etme beklentileri nükleer anlaşma sonrası arttı.

DTÖ'ye katılım gümrük ve yönetmeliklerde ciddi değişiklikler gerektirse de, İran üyeliği öncelik olarak görmekte ve bu gereklilikleri yerine getirmekte istekli bir profil çizmektedir.

İran'ın DTÖ'ye katılım durumu

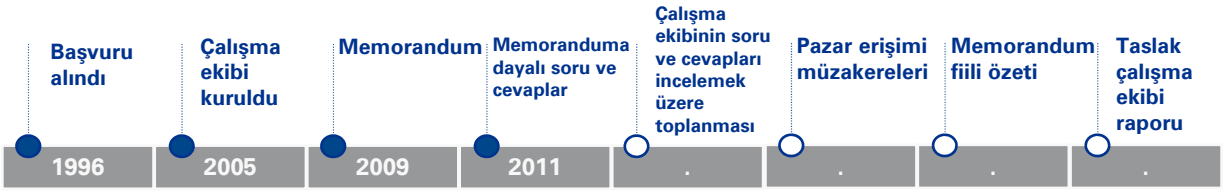

Fikri Mülkiyet

İran, fikri mülkiyeti korumak amacıyla çeşitli kanunları uygulamaya almış ve birtakım uluslararası anlaşmaları kabul etmiştir.

İran 1998'de Fikri Mülkiyetin Korunmasına Dair Paris Sözleşmesi'ni, 2003'te de ticari markaların uluslararası seviyede kaydı ile ilgili Madrid Sözleşmesi'ni kabul etmiştir.

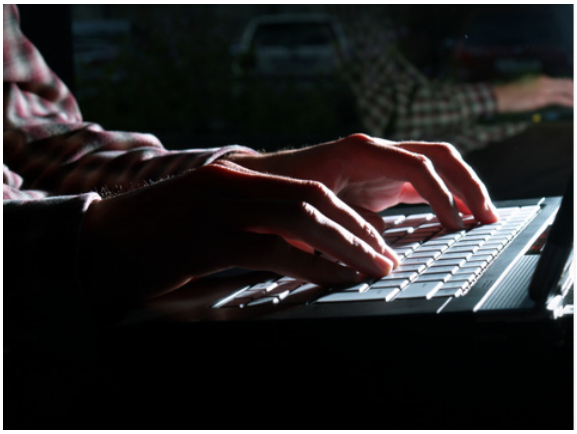

Dolayısıyla, Madrid Sözleşmesi kapsamında kaydedilen ticari markalar ve Paris Sözleşmesi'nin üye ülkelerince tanınan tüm endüstriyel mülkiyet türleri İran'da da korunmakta.

İran aynı zamanda 2001'den beri bir BM kurumu olan Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün (WIPO) üyesi ve çeşitli WIPO fikri mülkiyet anlaşmalarını kabul etmiş durumda.

Ulusal kanunlar çerçevesinde ise, İran devleti 2000'de yazılım yaratıcılarının haklarını koruyan bir kanun, ve 2008'de icat patentleri hakkında kanun, ve endüstriyel tasarım ve ticari marka kaydı kanunu çıkardı.

İran henüz DTÖ'ye kabul edilmemesi sebebiyle DTÖ'ye Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaret ile İlgili Hususları (TRIPS) Anlaşmasına katılmış değil. TRIPS anlaşmasıyla DTÖ, WIPO'nun Paris Anlaşması'nın kapsamadığı bazı hususları ele alıyor ve yeterli koruma standartlarının tüm üye ülkelerde uygulandığından emin olmak için yeni ya da daha sıkı standartlar ekliyor.

Buna ek olarak, DTÖ fikri mülkiyet konusundaki anlaşmazlıkları çözme prosedürünü de tanımlıyor ve üye ülkeler anlaşmazlıklarını çözülmek üzere DTÖ huzuruna getirebiliyor.

Şirket Kanunu Gereklilikleri

Özel anonim şirketi ve limitet şirketi İran'daki yabancı yatırımcılar tarafından en sık kullanılan tüzel kişilikler.

Prensip olarak, yabancı yatırımcıların hissedarlıkları konusunda bir sınırlama mevcut değil ve yabancı yatırımcılar İran ticari kanunu altında izin verilen tüm tüzel kişilikler arasından seçim yapabiliyor, ya da şube açabiliyorlar.

İran Ticari Kanunu aşağıdaki tüzel kişilik türlerini tanıyor:

1	Özel ve halka açık anonim şirketi
2	Limited şirketi
3	Genel ortaklık
4	Limited ortaklık
5	Anonim ortaklık
6	Orantılı sorumlu ortaklık

Anonim şirketleri ve limitet şirketlerinin kurulma süreci İran'da başlangıç sermayesi gereklilikleri, kuruluş masrafı ve prosedürleri açısından fark gösteriyor.

Vergilendirme

İran'da dört farklı katma değer vergisi (KDV) oranı geçerli; ürün türüne göre bazı ürünler KDV'den muaf olabilir.

Kurumsal Vergilendirme

İran'da iki ana vergi kanunu mevcut:

1. Doğrudan Vergiler Kanunu (2010)
2. KDV Kanunu (2008)

İranlı tüzel ve gerçek kişilikler tüm gelirlerinden vergilendirilirken, İran dışı kişilikler İran'da/İran'dan kazanılan gelir üzerinden vergilendirilir. Vergi muafiyetleri ve indirimleri söz konusu olduğunda yerel ve yabancı yatırımcılar arasında fark gözetilmez.

Doğrudan Vergilendirme Kanunu'na göre vergilendirilebilen gerçek ve tüzel kişiler şöyledir:

- İran'da mülk sahibi tüm kişiler
- İran'da yaşayan tüm gerçek kişiler, İran içi ve dışında edinilen gelir üzerinden
- Yurtdışında yaşayan tüm İran vatandaşı gerçek kişiler, İran'da edindikleri tüm gelir üzerinden
- İranlı tüm tüzel kişiler, ülke içi ve dışında edindikleri gelir üzerinden
- İranlı olmayan gerçek ya da tüzel kişiler, İran'da edindikleri gelir ve aynı zamanda da İran'da bayilik, ruhsat verme, teknoloji transfer etme, teknik ve eğitim desteği, eğitim hizmetleri verme ya da film kontratları aracılığıyla edinilen gelir üzerinden

Katma Değer Vergisi

Vergi mükellefi tüm şirketlerin kendilerini Katma Değer Vergisi (KDV) için kaydettirmesi ve üç aylık dönemlerde beyanat vermesi gerekir.

Ürün türü	KDV oranı
Standart	%9
Tütün ürünleri	%12
Doğalgaz ve uçak yakıtı	%20

KDV mal ya da hizmet satışı ve ithalat gerçekleştirildiğinde tahakkuk eder. İthal edilen mal ya da hizmetler üzerinden KDV ödemek ithalatçının sorumluluğundadır. Mal ve hizmetlerin ihraç edilmesi vergilendirilmez; ödenen tüm vergiler ilgili belgeler sunulara geri alınabilir. İran'da bazı emtia ve hizmetlerin satış ve ithali KDV'den muaftır. Bunlardan bazıları:

- İlaçlar ve tıbbi tedavi hizmetleri (insan ve hayvan) ve rehabilitasyon hizmetleri
- Banka ve izinli banka dışı kredi kurumlarının hizmetleri
- Havaalanlarında kullanılan radar ve hava navigasyon ekipmanları
- Sadece savunma ve güvenlik amacıyla kullanılan mallar
- Mal ve hizmet ihracı
- İşlenmemiş tarım ürünleri, gübre ve tohumlar
- Un, bitkisel yağlar, et, şeker, pirinç, buğday ürünleri ve süt
- Taşınmaz mülkler

İran'da iş yapan; fakat İran'da merkezi olmayan şirketler:

Yerleşik olmayan şirketlerin KDV kaydı yaptırmalarına gerek yoktur. Yerleşik olmayan şirketler İran'da, İran'dan elde ettikleri gelir üzerinden vergilendirilir. İran'da hizmet verip telif hakkı ücreti, lisans ücreti ya da faiz alanlar, bu ödemelerin kaynağından düşülen stopaja tabidirler. Yerleşik olmayan bir şirketin yerleşik bir şirkete mal ve hizmet sağladığı durumda, yerleşik şirket tahakkuk eden KDV'yi öder.

Kurumlar Vergisi

Kurumlar %25'lik oranda vergilendirilseler de, çeşitli ticari faaliyetlerin kurumlar vergisinden muaf olması mümkündür.

Şirketlerin toplam gelirinden, muaf olmayan kaynaklardan oluşan kayıplar ve belirlenmiş muafiyetler çıkarıldığında kalan miktar, Doğrudan Vergilendirme Kanunu altında farklı oranlar belirtilenlerin dışında, %25'lik oranda vergilendirilir.

Aynı vergilendirme şube ve temsilcilikler aracılığıyla yapılan kar getirici faaliyetlerden edinilen gelirler için de uygulanır. Temettüler/ortaklık karları üzerinden ekstra vergi uygulanmaz ve hissedarların hangi ülkeden olduğu farketmeksizin temettüler vergilendirilmeden dağıtılır.

Kurumlar Vergisi Teşvikleri

İş Faaliyetleri	Muafiyet Oranı	Muafiyet Süresi
Tarım	*%100*	Sürekli
Endüstri ve Madencilik	*%80*	4 Yıl
Daha Az Gelişmiş Alanlarda Endüstri ve Madencilik (1)	*%100*	10 Yıl
Turizm	*%50*	Sürekli
Hizmet ve Petrol Dışı Malların İhracı	*%100*	5. Kalkınma Planı Kapsamında
El İşleri ve Halı Atölyeleri	*%100*	Sürekli
Eğitim ve Spor Hizmetleri	*%100*	Sürekli
Kültürel Faaliyetler (2)	*%100*	Sürekli
Daha Az Gelişmiş Alanlarda Maaş (1)	*%50*	Sürekli
Serbest Bölgelerdeki Tüm Ekonomik Faaliyetler	*%100*	15-30 Yıl

Kaynaklar:
- İran Ulusal Vergi İdaresi: İran İslam Cumhuriyeti'nin 2015 Vergi Sistemi
- İran Yatırım, Ekonomik ve Teknik Destek Kurumu

(1) Bu muafiyet, Tahran merkezinden 120 kilometrelik ya da Israfan'dan 50 kilometrelik ve aynı zamanda 300.000'den fazla nüfusu olan il ve ilçelerin yönetim merkezlerinden itibaren 30 kilometrelik bir yarı çap içinde kalan üretim ve madencilik birimlerinin gelirlerine uygulanmaz; bu tür il ve ilçelerden 30 kilometrelik yarı çap içinde kurulmuş endüstriyel ilçeler istisnadır.

(2) Muafiyet İran İslam Kültürü ve Kılavuzluk Bakanlığı tarafından lisanslanan tüm kültürel, sanatsal ve basın ile ilgili faaliyetleri kapsar

İran'ın Karar Alma Mekanizmalarının Yatırımlar Üzerindeki Etkisi

İran'ın politik sistemi Dini Lider, Devlet Başkanı, Parlamento, Bakanlar Kurulu, Koruyucular Konseyi, Düzenin Yararını Teşhis Konseyi ve Uzmanlar Meclisi'nden oluşuyor.

Dini Lider

Dini Lider Adalet Bakanını, Koruyucular Konseyi'nin altı üyesini, askeri kuvvetlerin komutanlarını, Cuma namazı imamlarını ve radyo-televizyon başkanını atar. Aynı zamanda, devlet başkanı seçimlerini de onaylar. Askeri kuvvetleri kontrol eder ve dış politika ve savunmayla ilgili kararları verir. Dini Lider, Uzmanlar Meclisi tarafından onaylanır. Tüm devlet bakanlıkları, askeri kuvvet kolları, büyükelçilikler, kısmen devlet yönetimindeki vakıflar ve büyük gazetelerle bağlantılı olan ve Dini Lider'in makamıyla yakından bağlı, 2.000 kişilik bir ağ Dini Lideri temsil eder. Bu temsilciler bahsedilen bu kurumların faaliyetlerini Dini Liderin adına takip eder.

Devlet Başkanı ve Parlamento

Devlet Başkanı ve Parlamento halk oyuyla seçilir. Dört sene boyunca makamda kalırlar. Devlet başkanı, yürütme faaliyetlerinin başkanlığını yapar ve anayasanın uygulanmasından sorumludur. Parlamento yasaları sunar ve çıkarır. Parlamentonun bakanlara ya da devlet başkanına çağrıda bulunma ve gensoru hakları mevcuttur. Bakanlar kurulu üyeleri devlet başkanı tarafından seçilir ve parlamento tarafından onaylanmaları gereklidir.

Koruyucular Konseyi

Koruyucular Konseyi, Dini Lider tarafından atanan 6 ilahiyatçıdan ve adalet bakanının aday gösterdiği ve parlamentonun onayladığı altı hukuk adamından oluşur. Üyeler altı sene boyunca makamlarında kalırlar. Konsey parlamentonun faaliyetlerini takip etme ve inceleme, ayrıca anayasa ya da İslam kanunu ile tutarsızlık gördüklerinde veto etme otoritesine sahiptir. Koruyucular Konseyi ayrıca bir adayın parlamento, devlet başkanlığı ya da Uzmanlar Meclisi'ne adaylığını koyup koyamayacağına da karar verir.

Düzenin Yararını Teşhis Konseyi

Teşhis Konseyi'nin üyeleri Dini Lider tarafından atanır. Bu Konsey Dini Lider'e bir nevi danışmanlık yapar. Ek olarak, Düzenin Yararını Teşhis Konseyi Parlamento ve Koruyucular Konseyi arasında mevzuat konusunda yaşanan anlaşmazlıklarda son kararı veren mercidir.

Uzmanlar Meclisi

Uzmanlar Meclisi 86 üyeden oluşur. Bu Meclis, sekiz sene görev yapmak üzere halk oyuyla seçilir ve seçimde aday olan kişilerin adaylıkları, Koruyucular Konseyi'nin onayından geçer. Uzmanlar Meclisi Dini Lideri atamak, gözetmek ve gerektiği durumda görevden alma haklarına sahiptir.

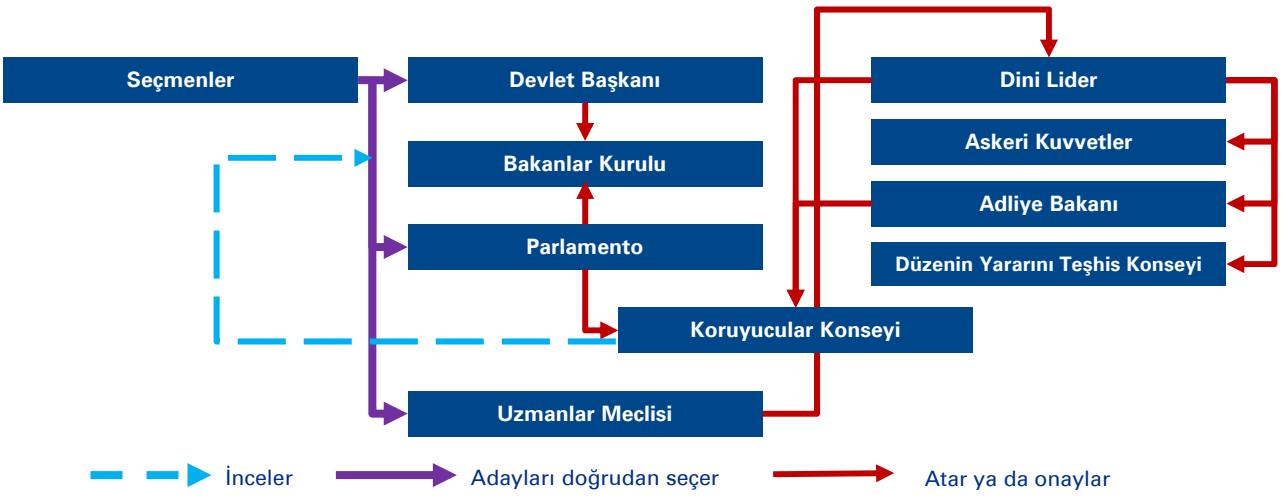

İran'daki Karar Alma Mekanizmaları ve Türk Yatırımları

İran'ın karmaşık karar alma mekanizmaları, İran'da yatırımları olan Türk şirketlerini etkileyen bazı anlaşmazlıklara yol açmıştır.

Karmaşık karar alma mekanizması içerisinde, Dini Lider makamı ile Devlet Başkanı makamı, parlamento ve bakanlar kurulu; veya Dini Lider ve devlet başkanı arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar Türk şirketlerinin yatırımlarınıda etkilemişti.

İran hükümetinin 2002'de çıkardığı Yabancı Yatırım Teşvik ve Koruma Kanunu üzerine, Türkiye'dan bir havaalanı işletme şirketi İran'a yatırım gerçekleştirmişti.

Bu dönemde, muhafazakarlar parlamento seçimlerini kazandılar ve muhafazakar - reformcu çatışması, devlet - parlamento çatışmasına dönüştü. Muhafazakar temsilciler, parlamentoya yeni bir kanun teklifi sundular. Bu kanuna göre, yabancıların ana hissedar olduğu özelleştirmeler için hükümetin, parlamentodan onay alması gerekecekti. Türk havaalanı işletme şirketi ile imzalanan anlaşmanın tehlikeye girmesi üzerine, Hatemi hükümeti Türkiye-İran ilişkilerini korumak için yasaya karşı çıktı; fakat yasa yine de mecliste onaylandı.

TAV İnşaat

İran'ın Ahmedabad bölgesinde 1975'te başlayan alternatif bir havaalanı inşa etme projesi, 2003 itibariyle hala tamamlanamamıştı. Hükümet yeni havaalanının inşası ve işletilmesi için bir ihale açtı ve Türkiye'den bir havalimanı işletmecisi, TAV İnşaat, ihaleyi kazandı.

Şirket inşaatın ilk kısmını bitirdi ve 2004'te açılış seremonisini yaptı. 6 Mayıs 2004'te, havalimanının işletmeye girmesine iki gün kalmışken, havalimanı işletim şirketi, şirketin havalimanındaki haklarının ellerinden alındığı haberini aldı. Bu olaya karşın havalimanı belirlenen günde açıldı.

Ancak, Devrim Muhafızları havalimanının kontrolünü ele geçirerek ve hava trafiğine engel oldu. Hükümetin Devrim Muhafızları üzerinde karar verici etkisi bulunmuyordu. Hatemi hükümeti şirketin havalimanındaki haklarını geri almaya çalıştıysa da, parlamento ve muhafazakar askeri güçlerin böyle önemli bir stratejik varlığa yabancıların katılmasına karşı itirazlarına karşı çıkamadı.

Havalimanı işletme şirketi İran devletinden tazminat ödemesini talep etti ve müzakerelerden sonra yapmış olduğu harcamaları geri almayı başardı.

Tüm bunların yanında, İran'da Türk yatırımcıların başarı örnekleri de var.

2008'de, lider bir Türk gübre üreticisi, politik bir engele takılmaksızın, İran'daki en büyük petrokimya tesisini özelleştirmeyle satın aldı ve başarılı bir şekilde işletmektedir.

Bu olayların ışığında, yabancı yatırımcılar, İran ve yabancı yatırımcıların arasında yapılan mutabakat anlaşmalarını (MOU) ve İran'daki güçlü aktörlerin doğrudan yabancı yatırım aracılığıyla artan yabancı şirketlerin etkisine - özellikle de stratejik varlıklar söz konusu olduğunda- nasıl tepki vereceğini yakından takip etmelidirler.

İran Üzerindeki Mevcut Uluslararası Yaptırımlar ve Etkileri

Yaptırımlardan Önceki Durum Ve Mevcut Durumun Analizi

Seneler boyunca yaptırımlar İran ekonomisi ve halkı üzerinde ağır zararlar yarattı.

Uluslararası Kısıtlamalara Kısa Bir Bakış

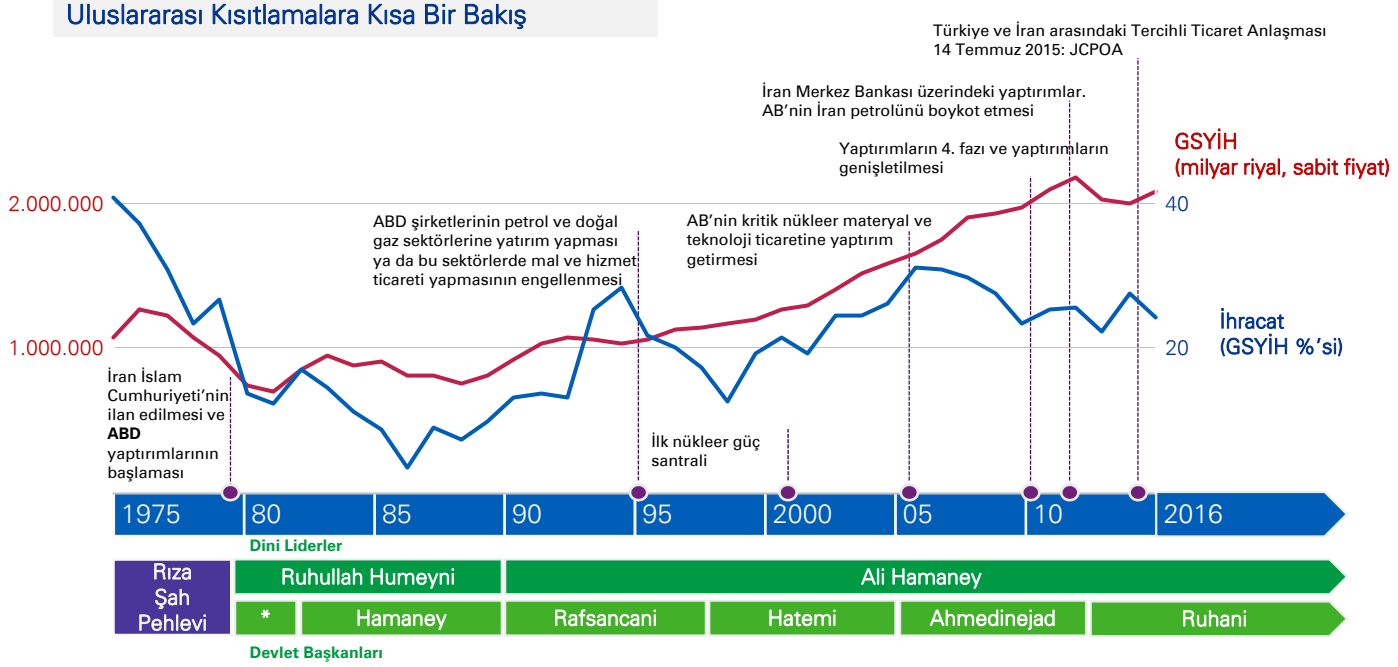

Not: (*) Beni Sadr, Ali Recai
Kaynak: Dünya Bankası, KPMG Analizi

1979 yılından beri ABD, İran'ın politikalarına yönelik uluslararası yaptırımlara liderlik etmektedir.

ABD yaklaşık 30 senedir uluslararası alanda İran'ın nükleer programına yönelik uluslararası baskı yaratma konusunda öncülük yapmaktadır. İran ise nükleer programının, elektrik gücü üretme ve tıbbi amaçlar gibi barışçıl amaçlara yönelik olduğunu savunuyor. 1979 devrimi sonrasında ABD İran'dan ithalatı yasakladı ve ilk yaptırımları devreye soktu. 1995-96 yılları arasında ABD İran'la ticareti ve ülkeye yatırım yapılmasını yasakladı. Ayrıca, İran'da 200 milyon dolardan fazla ticaret hacmine sahip yabancı şirketlere de yaptırım uyguladı. 2008'den sonra İran üzerindeki yaptırımlar daha da sıkılaştı. ABD, İran bankalarının küresel finans sistemi SWIFT'te kara listeye alınmasına öncülük etti. Petrol ve ihracat kârları sebebiyle İran Merkez Bankası da yaptırımlardan nasibini aldı. Son olarak ABD, Türkiye'nin de içinde bulunduğu yedi ülke haricindeki diğer ülkelerin İran ile yaptıkları petrol alışverişini yasakladı.

AB ve BM Güvenlik Konseyi ise 2007 sonrasında İran'a yaptırım uygulamaya başladı. BM'nin yaptırımları nükleer ile ilgili materyaller ve teknolojilerin ticaretinin engellenmesine yönelik olup, kişiler ile şirketlerin varlıklarının dondurulmasına sebep oldu. BM, İran petrol-doğalgaz endüstrisine yapılan Avrupa yatırımlarını yasaklamaya başladı ve sonrasında da AB'deki İran Merkez Bankası varlıklarını dondurdu. Sonrasında AB, bankalara, ticaret ve doğalgaz ithalatına ve İran'a nükleer teknoloji veren kişi ve şirketlerin varlıklarına yönelik yaptırımlarla uyguladığını açıkladı.

Yaptırımların İran'ın GSYİH'i üzerindeki etkisi 2010'da, yaptırımların sıkılaştırılmasından sonra görülebiliyordu.

2010'dan 2013'e kadar İran'ın GSYİH'si %4 kadar düştü. GSYİH'deki ihracat payı da etkilenen unsurlardan biri. ABD'nin ilk yaptırımlarının uygulanmasından sonra, ihracat payı 1987'de en düşük seviyeye geldi. 2005'ten sonra, mevcut yaptırımlarla, İran ticaret yaptığı ülkelere petrol satamadığı için ihracat yine etkilendi.

2012-14 Döneminde Tahmini İhracat Kaybı (milyar dolar)			
Japonya	7,54	Almanya	0,54
Güney Kore	4,40	Fransa	0,21
İtalya	2,90	İngiltere	0,17
Singapur	0,98	Hollanda	0,31

Kaynak: Dünya Bankası

Nükleer Anlaşmaya Bakış

Yaptırımların İran ekonomisini önemli ölçüde zedeledi. Dünya Bankası'na göre, yaptırımlar İran'da 2012-2014 arası dönemde 17,1 milyar dolarlık bir kayıp yarattı. Ortak Kapsamlı Eylem Planı'nın (JCPOA) imzalanmasıyla, İran'ın nükleer programına yönelik yaptırımların, 8-10 senelik bir süre içinde kaldırılması bekleniyor.

Nükleer Anlaşma (JCPOA) 2015'te imzalandı

14 Temmuz 2015'te, İran ve P5+1 ülkeleri, İran'ın nükleer programının barışçıl olacağını teminat altına almak için Ortak Kapsamlı Eylem Planını (JCPOA) imzaladı. Bu anlaşma ile anlaşmanın içerdiği şartların İran tarafından yerine getirildiği sürece İran'ın nükleer programına yönelik ABD, AB ve BM Güvenlik Konseyi tarafından konulan yaptırımların sekiz ila on senelik bir süre içerisinde kaldırılacağı taahhüt edildi.

Kanunlaştırma Günü (Adoption Day)

JCPOA, Kanunlaştırma Günü'nde (18 Ekim 2015) yürürlüğe girdi. İran anlaşma ile söz verdiği nükleer taahhütlerini uygulamaya geçirmeye başladı. AB ve BM ise nükleer yaptırımların JCPOA'da belirtildiği üzere kaldırılmasının hazırlıklarını yapmaya başladı.

Uygulama Günü (Implementation Day)

16 Ocak 2016, yani «Uygulama Gününde», Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) İran'ın anlaşmadaki tüm parametrelere uyduğunu belirten bir rapor yayınladı ve İran'a karşı uygulanan nükleer yaptırımların kaldırılması resmi olarak duyuruldu. AB ve BM yaptırımlarını büyük oranda kaldırdı.

Geçiş Günü (Transition Day)

Geçiş Günü, Kanunlaştırma Günü'nden 8 yıl sonra (18 Ekim 2023) ve ya IAEA ve BM Güvenlik Konseyi'nin İran'daki tüm nükleer materyallerin barışçıl amaçlarla kullanıldığına karar verdiğini bildireceği raporuna bağlı olarak 8 yıldan daha erken bir tarihte gerçekleşebilecek. Bu tarihe gelindiğinde AB, silah ve füze teknolojisi ile ilgili yaptırımlarını kaldıracak.

Sonlandırma Günü (Termination Day)

BM Güvenlik Konseyi kararı olan 'Sonlandırma Günü', 'Kanunlaştırma Günü'nden 10 sene sonra gerçekleşmesi planlanıyor. 'Sonlandırma Günü'nde, BM Güvenlik Konseyi İran'ın nükleer meselesini tamamen kapatacak ve kalan tüm nükleer ile ilgili yaptırımları kaldırıp, yasal işlemleri sonlandıracak.

Sonlandırma günü sonrası olası zaman akışı	
2032	Zenginleştirme üzerindeki fiziksel sınırlamalar sona ermesi
2037	Santrifüj üretimi üstündeki IAEA gözetimi sona ermesi
2042	Uranyum üretimi üstündeki IAEA gözetimi sona ermesi

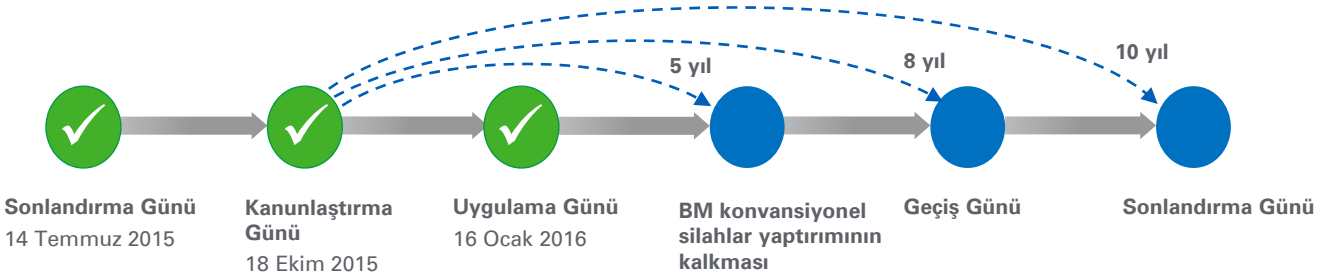

İran Üzerindeki Yaptırımların Kaldırılması Sürecine Genel Bakış

ABD ve AB yüzlerce İranlı bireyi ve kuruluşu kendi yaptırımlarından önemli ölçüde çıkarmış olsa da insan hakları ihlalleri, terörizm ve balistik füzelerle ilgili uygulanan yaptırımlar halen yürürlüktedir.

Çeşitli yaptırımlar kaldırılsa da, terörizm, insan hakları ihlalleri ve füze ile ilgili yaptırımlar halen yürürlükte. ABD ve AB yaptırımları İran Devrim Muhafızları (IRGC) ve ilişkili kuruluşlarla iş yapılmasını da engelliyor.

İran'da şirket bilgileri ve ortaklık yapısı kayıtlarının sağlıklı olmaması sebebiyle, potansiyel bir iş ortağının ya da yatırım hedefinin IRGC ile ilişkisi olup olmadığını detaylı bir şekilde araştırmak hem önemli hem de zor bir durumdur.

İran üzerindeki ABD ve AB yaptırımlarında belirgin farklar mevcut. AB, İran üzerindeki birkaç yaptırım dışında kalan bütün yaptırımları kaldırırken, ABD yaptırım programında daha az değişiklik yaptı ve sadece uyguladığı ikincil yaptırımlarını kaldırdı.

P5+1 ülkeleri (Çin, Fransa, Almanya, Rusya, Birleşik Krallık ve ABD) ve AB'nin Ortak Kapsamlı Eylem Planı'nda (JCPOA) belirttiği nükleer taahhütleri İran'ın karşılamaya başlamasından sonra, Uygulama Günü'nde (16 Ocak 2016) İran ekonomik ve finansal yaptırımların çoğunluğundan kurtuldu. Önemli yaptırımların Uygulama Günü'nde kaldırılmasından sonra Ekim 2023'e kadar daha fazla yaptırımın kaldırılması beklenmiyor.

Yaptırımların kaldırılmasının İran'ın ve içinde bulunduğu bölgenin ekonomisi üzerinde büyük etkileri olması bekleniyor.

Kaldırılan AB yaptırımları, aşağıda belirtilen sektörler ve ekonomik alanlarda geçerli:

- AB bireyleri / kuruluşları ile İranlı bireyler / kuruluşlar arasında onaya gerek olmadan para transferi yapılması
- Bankacılık faaliyetleri, yeni karşılıklı bankacılık ilişkilerinin kurulması ve İran bankalarının AB üye devletleri bölgelerinde yeni şube ve alt şirket açmaları da dahil olmak üzere
- Sigorta ve reasürans sağlanması
- İran ile ticaret için finansal destek sağlanması (ihracat kredisi, teminat ya da sigorta)
- Kamu ya da teminatlı kamu tahvillerinde işlemler
- İran petrolü, petrol ürünleri, doğalgaz ve petrokimyasal ürünlerinin ithalatı ve taşınması
- Petrol, doğalgaz ve petrokimya sektörler için gerekli ekipman ya da teknolojinin ihracatı
- Petrol, doğalgaz ve petrokimya sektörlerinde yatırım
- Kritik gemi ekipmanı ve teknolojilerinin ihracatı
- Kargo gemileri ve petrol tankerlerinin tasarımı ve inşası
- İran kargo uçuşlarının AB içindeki havalimanlarına alınması
- Altın, değerli metal ve elmas ihracatı
- İran banknotları ve madeni paralarının tedariki ve teslim edilmesi

AB yaptırımlarının kaldırılması aynı zamanda halihazırda AB yönetmeliklerinde adı geçen kişilerin, kuruluşların ve devlet kurumlarının kara listeden çıkarılmasını da sağlayacak. Bu ilgili kişilerin şu anda dondurulmuş olan varlıklarının serbest bırakılmasını, ve gerçek kişilerin AB üye devletlerinin bölgelerine gitmelerini ya da bu bölgelerden transit geçmesini sağlayacak.

AB yaptırımlarının bir çoğu Kanunlaştırma Günü itibariyle kaldırılacak olsa da, bazı yaptırımı hükümleri olduğu gibi kalacak:

- Belirli kişilerin / kuruluşların AB yaptırım listelerinde olması (bkz. JCPOA ek 5, bölüm 20)
- SWIFT de dahil olmak üzere özel finansal mesajlaşma hizmetlerinin belirli kişi ve kuruluşlara sağlanması
- Taşıma sektörü ile ilgili bazı yaptırımlar
- Balistik füze sınırlamaları ile ilgili olarak nükleer yayılmanın önlenmesi ile ilgili önlemler
- Nükleer ve askeri endüstriler ile silahlarda kullanım için metaller ve yazılımlar

Metal ve yazılım konusundaki yaptırımların tam olarak ne zaman ve ne derecede kaldırılacağı henüz net değil. Belirtilen mevcut yaptırımların Geçiş Gününde kaldırılacağı ifade ediliyor. Ek yaptırımlı kişi ve kuruluşların listeden çıkarılması da Geçiş Gününde gerçekleşecek.

ABD'nin İran'a Karşı Yaptırımları

Halen ABD'li kişiler için geçerli olan ticaret sınırlamalarının neredeyse tamamı Kanunlaştırma Gününden sonra da geçerli olmaya devam edecek.

ABD'li olmayan kişilerin faaliyetleri ile ilgili olarak kaldırılan sınır ötesi yaptırımlar aşağıdaki sektör ve ekonomik alanlarda geçerli:

- **Finansal ve bankacılık önlemleri:** İran Riyaline uygulanan yaptırımlar; İran hükümetine ABD banknotları sağlanması; İran ülke borcuyla ilgili işlemler; İran Merkez Bankasına ve JCPOA'da listelenen İranlı finansal kurumlara finansal mesaj hizmetleri verilmesi; ABD dışındaki İran gelirlerinin transferlerindeki sınırlamalar
- **Sigorta önlemleri:** JCPOA ile tutarlı faaliyetlerin (örneğin İran petrolünün ticareti gibi) garanti, sigorta ve reasüransının sağlanması
- **Enerji ve petrokimya sektörleri:** İran ham petrolünün satışlarını azaltma amaçlı ABD faaliyetleri; İran'ın petrol, doğalgaz ve petrokimya sektörleri; İran petrolü, petrokimyasalları ve doğalgazının satılması ya da taşınması; İran'a rafine petrol yağı ve petrokimyasal ürünlerin ihraç edilmesi ya da satılması; Ulusal İran Petrol Şirketi de dahil olmak üzere İran'ın enerji sektörüyle yapılan işlemler üzerindeki yaptırımlar
- **Nakliyat, gemi inşası ve limanlar:** İran'ın nakliyat ve gemi inşası sektörleri ve İranlı liman işletmecileri ile yapılan işlemler
- **Altın ve diğer değerli metaller:** İran ile altın ve değerli metal ticareti yapmak
- **Yazılım ve metaller:** İran ile grafit, alüminyum ve çelik gibi ham ya da yarı mamul metaller, kömür ve endüstriyel süreçleri entegre etmeye yönelik yazılım ticaretinin JCPOA ile tutarlı olduğu ölçüde yapılması
- **Otomotiv sektörü:** İran'ın otomotiv endüstrisi ile ilgili olarak mal ya da hizmet satışı ya da tedariği
- **Özel Olarak Belirlenmiş Yurttaşlar (SDN) listesi:** JCPOA'da listelenen kişi ve kuruluşlarla yapılan işlemlerdeki yaptırımlar kaldırılacak. Fakat bu kişi ve kuruluşların insan hakları ihlali sebepleriyle ABD anti-terörizm yaptırımlarına tabi olması durumunda, varlıkları yaptırım altında kalmaya devam edecek ve ABD'li kişiler bu kişi ve kuruluşlarla iş yapamayacak

ABD İran üzerindeki tüm yaptırımlarını kaldırmadı.

Yürürlülükteki diğer yaptırımlar, İran hükümeti ve bu hükümetin sahip olduğu ve kontrol ettiği işletmeler ile İran finansal sektörünün tamamında geçerli olmaya devam edecek.

ABD yaptırımlarına tabi kişi ve kuruluşların varlıkları serbest bırakılmayacak, fakat ABD'li olmayan kişiler ve kurumlar ise varlıklarına erişebilecekler.

Bir takım yaptırımların kaldırılması ABD'li olmayan kişilerin İran'da ya da İran ile bazı işleri yapabilmesini sağlayacak. ABD'li olmayan fakat ABD'li kişilerce sahiplenilen ya da kontrol edilen kişilere yaptırım uygulanmasına belirli koşullarda izin verilecek, fakat bu konu henüz net olarak belirlenmiş değil.

Yaptırımlar ABD'li kişilerin faaliyetleri söz konusu olduğunda tam olarak uygulanmaya devam edecek.

ABD ve AB'nin İran'a karşı yaptırımları önümüzdeki senelerde güncellenmeye devam etmesi bekleniyor. Kaldırılmamış olan yaptırımlarla ilgil dikkate alınması gereken bazı önemli noktalar şunlardır:

- **Eski duruma geri dönme (Snap-back) riski:** JCPOA kapsamında, İran'ın mevcut JCPOA taahhütlerini gerçekleştiremediği durumda, AB ve ABD'nin yaptırımları tekrar uygulamaya sokma hakları saklı bulunuyor. Bu ihtimal göz önüne alındığında, İran'da iş ya da yatırım yapmayı düşünenlerin snap-back ile ilgili potansiyel riskleri değerlendirmesi gerekli.
- **Yaptırımlara tabi olmaya devam edecek bireyler/kuruluşlar:** ABD'li kişilerin İran ile iş yapmasına dair genel yasak ile birlikte, İran'daki bazı birey ve kuruluşlar hem ABD hem AB yaptırımları altında belirli kısıtlamalar ve varlık dondurmalarına tabi kalmaya devam ediyor
- **ABD ve AB arasındaki farklar:** İki yaptırıma da tabii olan birey ve kuruluşların profesyonel tavsiye alması ve İran ile ilgili yaptırımlara dair son durumu göz önüne alması önerilmektedir.

Uygulama Gününde ABD Ve AB Tarafından Kaldırılan Yaptırımlar

		
Finansal, Bankacılık, Sigorta	▪ Bankacılık faaliyetleri serbest bırakıldı. ▪ Döviz sınırlamaları kalktı. ▪ ABD'nin ikincil yaptırımları artık JCPOA altında izin verilen ABD'li olmayan kişilerin yaptığı sigorta işlemlerini hedef almıyor. ▪ ABD vatandaşı olmayan kişiler enerji, nakliyat ve gemi inşaatı konusunda sigorta hizmetleri verebilir.	▪ Fon transferi serbest ▪ Bankacılık faaliyetleri serbest ▪ Finansal mesajlaşma hizmetleri serbest ▪ Finansal destek hizmetleri serbest
Enerji (Petrol, doğalgaz, petrokimya)	▪ Petrol yağı, petrokimyasal ürünler ve doğalgazın satın alınması, iktisap edilmesi, satılması, taşınması ya da pazarlanması ▪ ABD'li olmayan kişiler İran'ın petrol, doğal gaz ve petrokimya sektörlerinde genel yatırım yapabilir.	▪ AB kişileri İran ham petrolü ve petrol yağı ürünlerini, doğal gaz ya da petrokimyasal ürünlerini ihraç edebilir, satın alabilir, takas edebilir ve taşıyabilir. ▪ İran'ın petrol, gaz ve petrokimya sektörlerine yatırım yapma konusunda sınırlama yok
Nakliyat, gemi inşası, taşıma	▪ ABD'li olmayan kişiler İran'ın nakliyat ve gemi inşası sektörleriyle işlem yapabilir.	▪ Deniz teknolojilerini satmak, tedarik, transfer ve ihraç etmek ▪ Deniz araçlarının tasarımı ya da inşasıyla meşgul olmak ▪ Yakıt ikmali ya da ikmal gemisi hizmetleri sağlamak ▪ İran'dan çıkan tüm kargo uçuşları
Yazılım	▪ ABD ikincil yaptırımlarının kaldırılmasıyla ABD'li olmayan kişilerin bu sektörlerde her kalemde işlem yapması serbest	▪ JCPOA ile ilgili faaliyetler için ERP yazılımı satma, tedarik, transfer ya da ihraç etme
Metaller		▪ Belirli grafit ve ham ya da yarı mamul metalleri satma, tedarik, transfer ya da ihraç etme
Altın ve diğer değerli metaller		▪ Altın, diğer değerli metaller ya da elmasları satma, tedarik, transfer ya da ihraç etme
Birey ve kuruluşların listeden çıkarılması	▪ 400'den fazla isim yaptırım listesinden çıkarıldı. ▪ ABD'li kişilerin işlem yapması hala yasaklı ▪ ABD'li olmayan ama ABD'li kişiler tarafından sahipli olan ya da kontrol edilen oluşumların İran ile çoğu işe girmesi serbest. Fakat ABD'li kişiler hala ABD'li olmayan oluşumlarca gerçekleştirilen herhangi bir İran işinde günlük operasyonlara katılamıyor.	▪ Önemli sayıda birey, kuruluş ve kurum artık varlık dondurma, sınırlama ya da seyahat engellerine tabi değil.

Kaynak: KPMG Analizi

ABD ve AB Tarafından Uygulanmakta Olan Yaptırımlar

ABD birincil yaptırımları	▪ ABD birey ve kuruluşlarının İran ya da İran hükümetiyle iş yapmasını engelleyen birincil yaptırımlar kaldırılmadı.
ABD Doları	▪ İran ile ilgili işlemlerin ABD muhabir bankaları aracılığıyla tahsil edilmesine izin verilmiyor. ▪ ABD dolarıyla olan ödemeler İran ile ilgili işlerde SWIFT gibi uluslararası ödeme sistemlerini kullanarak yapılamıyor.
İhracat kontrolleri	▪ Kontrollü ABD kaynaklı mal, teknoloji ve yazılım ya da ABD dışında üretilen fakat %10'dan fazla ABD kaynaklı içeriğe sahip benzer malların ihracatı ya da tekrar ihracatında yasak mevcut
Kara listedeki (SDN) kuruluş ve bireyler	▪ Bir çok kuruluş ve birey hala SDN listesinde kayıtlı ve dolayısıyla terörizm, insan hakları istismarı, IRGC ile mensubiyet ve kitle imha silahlarının yayılması ile ilgili sebeplerden dolayı ikincil yaptırımlara tabi olmaya devam ediyor.
İran'ın füze programı için yeni yaptırımlar	▪ Uygulama Gününde İran'ın balistik füze programı için mal temin ettikleri iddiasıyla 11 kişi bu listeye eklendi.
Snap-back	▪ ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımlar Geçiş Gününe kadar geçerli kalacak ve tekrar empoze edilme ihtimali de mevcut (yaptırımların 'snap-back'lenmesi yani eskiye dönmesi) ▪ Böyle bir eskiye dönüş gerçekleşirse, İran'da ya da İranlı kişilerle iş yapan şirketler bu işleri durdurmak zorunda kalacak.

Silahlar	▪ Kanunlaştırma Gününe kadar, JCPOA yürürlükte olduğu sürece, silah ambargosu İran'a silah ya da ilgili materyallerin satışı, tedariği, transferi ya da teminini engellemeye devam edecek.
Füze Teknolojisi	▪ Füzeler ile ilgili ya da nükleer silah gönderme araçlarının geliştirilmesine katkıda bulunabilecek tüm diğer öğelerin satılması, tedariği, transferi, ihracı ya da temini konusundaki yasak Geçiş Gününe kadar geçerli olmaya devam edecek.
Nükleerle ilgili transferler ve faaliyetler	▪ Belli mal ve teknolojiler ile ilgili hizmetler konusunda yayılma-hassas transferler ve faaliyetler
İnsan hakları ve terörizme destek	▪ İran'daki insan haklarıyla ve terörizme destekle ilgili yaptırımlar değişmiyor. ▪ İran'a ülke içinde zulüm ve/veya telekomünikasyon takibinde kullanılabilecek ekipmanların ihracatı yasak

Kaynak: KPMG Analizi

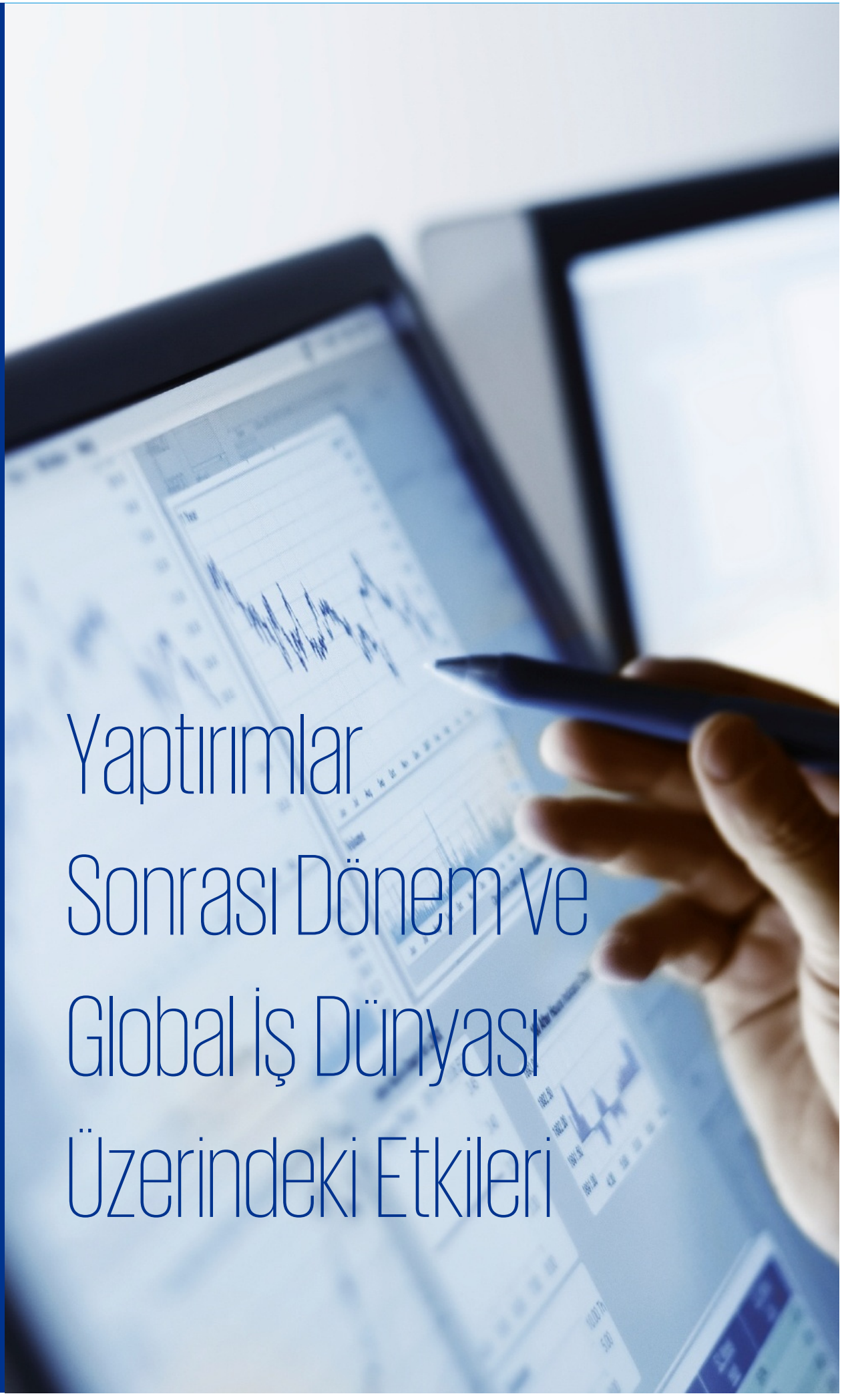

Yaptırımlar Sonrası Dönem ve Global İş Dünyası Üzerindeki Etkileri

İran'ın Kalkınma Planı ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Yönetim ve Planlama Organizasyonu tarafından Düzenin Yararını Teşhis Konseyi, Parlamento ve Koruyucular Konseyi'nin katılımıyla hazırlanan 5 Yıllık Kalkınma Planı, gelişme için orta dönemli bir yol haritası sunuyor.

20 yıllık ekonomik ve sosyal vizyonun ürünü olan 6. Kalkınma planı, ve bu planla İran ekonomisinin uluslararası konumunun iyileştirilmesini hedeflemektedir.

2016-2021 dönemi için mevcut altıncı beş yıllık kalkınma planı (BYKP) 2015 Haziran ayında Dini Lider Hamaney tarafından ilan edildi. Sekiz başlığa ayrılan ve 80 hükümden oluşan bu plan, direniş ekonomisinin geliştirilmesi, bilim ve teknolojide ilerleme, ve kültürel mükemmeliyetin teşvik edilmesi ve güçlendirilmesine odaklanıyor:

- Ekonomi
- Bilişim teknolojileri ve iletişim
- Sosyal
- Güvenlik ve savunma
- Dış politika
- Adli ve hukuki
- Kültür
- Bilim, teknoloji ve yenilik

Ekonomik cephede, kalkınma planı beş yıllık dönemde %8'lik bir istikrarlı yıllık ekonomik büyümeyi ve hükümete ait kamu iktisadi işletmeleri ile finansal hizmetler sektörü için reformların uygulanmasını, bununla birlikte de petrol gelirlerinin ana öncelikler arasında tahsis edilmesi ve yönetilmesini hedefliyor. Projeksiyonlar varil başı 36 Dolarlık petrol fiyatı ile 29,970 riyallik bir dolar kuruna dayanıyor.

Beklenen büyüme oranı aynı zamanda, 17 Nisan'da kabul edilmiş İran yeni mali yılının bütçe planıyla da uyumludur.

Bütçe genişlemeci ve petrol gelirlerine daha az güveniyor, fakat aynı zamanda yabancı yatırım çekmeyi bekliyor ve zayıf yerli tüketici talebi, düşen ham petrol fiyatları ve yaptırımların kaldırılmasından etkileniyor.

Devlet Başkanı Ruhani'ye göre, BYKP'nin büyüme hedefine ulaşmak için İran'ın yıllık 30 milyar Dolar ile 50 milyar Dolar arası doğrudan yabancı yatırıma (DYY) ihtiyacı var.

Kalkınma planının ekonomik politikalarının özeti
%8 istikrarlı yıllık ekonomik büyüme
İş ortamının sürekli geliştirilmesi ve piyasa yapısı ile rekabetin güçlendirilmesi
Yatırım, uluslararası piyasa girişi ile yabancılar ve İran göçmenlerinin bilimsel yeteneklerini ülkeye çekme
Ülkeler arası ticaret ilişkilerinin geliştirilmesi ile, özellikle de Güneybatı Asya'daki ülkelerle parasal anlaşmalara girilmesi
Ekonomiyi güçlendirmek amacıyla hükümet dışı ve kamu organizasyonlarının kapasitelerinin kullanılması
Finansal ve sigorta piyasalarının ve araçlarının, finansal sistemin şeffaflığı ve bütünlüğünü artırmak için geliştirilmesi ve ulusal ve yabancı kişi ve şirketlerin katılımıyla risklerin azaltılması
Küçük ve orta çaplı kuruluşları bankacılık sistemi aracılığıyla finanse etmek
İran Merkez Bankası tarafından piyasaların, bankaların, para ve kredi kurumlarının kapsamlı olarak gözetilmesi ve yönetilmesi
Petrol, doğalgaz ve gaz kondensatlarından kazanılan gelirin %30'unu İran Ulusal Gelişim Vakfına transfer etmek ve bu payı senede en az %2 artırmak

İran'ın 5 Yıllık Kalkınma Planı

İran'ın Kalkınma Planı direniş ekonomisinin geliştirilmesine odaklanıyor.

Kalkınma planı (petrol, gaz, petrokimyasal, taşıma, gelişmiş materyaller, inşaat, bilgi ve iletişim teknolojileri, hava-uzay, denizcilik, tarım ve su gibi) stratejik endüstrilere öncelik veriyor ve şu sektörlerde modern teknolojilerin benimsenmesine odaklanıyor:

- Mineral ürünler için değer zincirinin tamamlanmasına odaklanarak, hammaddelerin yerel endüstrilere tedarik edilmesini önceliklendirmek
- Petrol ve gaz alanlarının keşfedilmesi, kullanılması ve geliştirilmesine yatırım yapmaları için özel şirketlerin kurulmasını desteklemek
- Değer zincirini tamamlayarak petrol ve gaz sektöründe katma değeri artırmak ve enerji etkin ürünleri geliştirmek
- Üretime ve satışa dönük petrol ve gaz endüstrilerinde bilgi tabanlı şirketler kurarak, tasarım, mühendislik, üretim ve kurulumda kendine yeterliği artırmak
- Endüstriyel üretim ve hizmet sektörlerinde modern teknolojileri kullanmak
- Petrol ve gaz alanlarında canlanma faktörünü geliştirmek
- Endüstriyel ve madencilik sektörlerinde katma değeri artırmak ve ihracatı artırmak
- Endüstriyel üretim, istihdam ve üretkenliği artırmak için ödeneklerin sağlanması ve enerji tüketimini azaltmak
- Yenilenebilir enerjilerin payını, ufak çaplı ve dağınık güç santrallerinin sayısını artırmak
- Denizcilik ticaretinin genişletilmesi ve stratejik noktalarda ekonomik bölgelerin kurulması
- Güney Çabahar - Hürremşehr kıyı şeridinde, Mekran kıyısına odaklanarak deniz ekonomisini geliştirmek
- Raylı taşımanın geliştirilmesi ve sektörde rekabetçi avantaj yaratılması
- Demiryolu taşımacılığını, ray hatlarını ve terminalleri yenileyerek, özellikle de kuzeyden doğuya ulaşan bir ray hattı kurup, ulusal ray hattını bölgesel ve uluslararası taşıma koridorlarıyla birleştirerek geliştirmek
- Kaynakların adil dağıtımı, kırsal nüfusun üretim merkezlerine taşınması, yeni ekonomik fırsatların yaratılması, temel altyapının geliştirilmesi ve yerel işletmelerin desteklenmesi ile kırsal gelişime dair planların uygulanması
- Yeni ekonomik fırsatlar yaratmak ve daha az gelişmiş ve kırsal bölgeler, ilçeler, kıyı alanları ve adalarda yeni ekonomik fırsatlar yaratmak ve kalkınma yaratmak
- Kapsamlı ve etkin bir ulusal istatistik sisteminin kurulması
- Standardizasyon ve kalite yönetimi sistemini baştan aşağı değiştirmek için bir yol haritasının geliştirilmesi ve uygulanması
- 0,34'lük bir Gini katsayısı elde etmek

BYKP'nin kalan 7 başlığına bakıldığında ise, ekonomiyi etkileyen girişimler aşağıda listelenmiştir:

- Bilgi ve iletişim altyapısı ile ilgili yatırımları artırarak ulusal bilgi teknolojisi ağı, bilgi güvencesi ve e-devlet ağının geliştirilmesi
- Sağlık hizmetleri sisteminin, sağlık sigortası finansmanı ve gelişimini iyileştirerek yeniden biçimlendirmek
- Yolsuzluğu azaltma stratejisinin geliştirilmesi
- Yıllık milli bütçenin yüzde 5'inin savunma ve güvenliğe ayrılması
- Mülkiyet hakkı ve sözleşmeli anlaşmalar konusunda adli korumanın iyileştirilmesi
- Bilim ve teknolojinin geliştirilmesi
- Ulusal yenilik ve araştırma sisteminin geliştirilmesi

İran'ın 5 Yıllık Kalkınma Planı

Altıncı BYKP, özellikle de bir önceki BYKP'nin sonuçları göze alındığında oldukça iddialı bir plandır.

Reel GSYİH büyüme oranları (%)

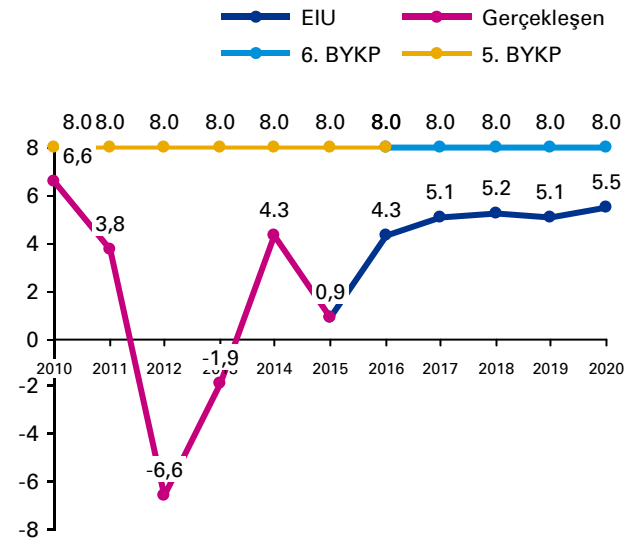

Kaynak: Dünya Bankası, İran Yönetim ve Planlama Organizasyonu, Economist Intelligence Unit

İşsizlik oranı (% olarak)

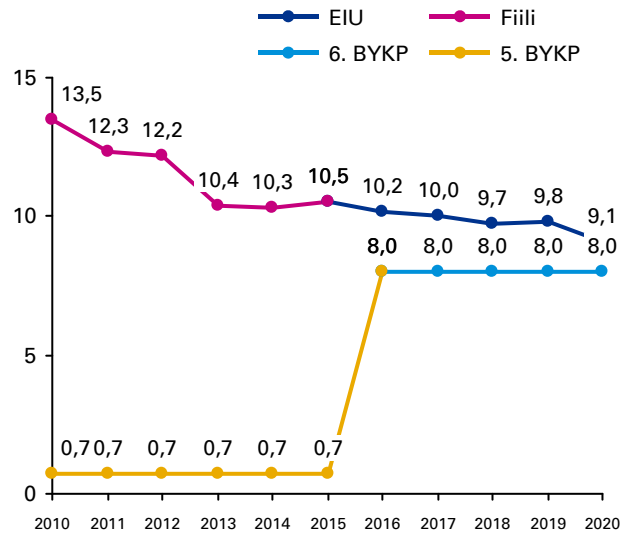

Kaynak: Dünya Bankası, İran Yönetim ve Planlama Organizasyonu, Economist Intelligence Unit

2010-2015 plan dönemindeki beşinci BYKP'ye ve sonuçlarına bakıldığında, %8'lik yıllık GSYİH büyüme oranı elde edilemediği görülüyor; bu beşinci BYKP'nin en umut kırıcı sonuçlarından biri olarak sayılabilir.

Benzer olarak, istihdam, enflasyon, likidite, üretkenlik, yerel ve yabancı yatırım, yoksulluğun azaltılması, petrol ihracatı ile araştırma ve geliştirmedeki hedefler de bu dönemde elde edilemediği görülüyor.

Bunun sebebi, son on senedir İran'ın ekonomik büyümesinin ana tetikleyicisinin iç talep olmasıdır. Fakat son yıllarda ulusal gelirde tanık olunan keskin düşüş ve ileride petrol fiyatlarının düşeceği beklentisi, ek olarak da bir çok endüstride önemli sayıda atıl kapasitesinin olması, planın hedeflerinden dramatik şekilde sapan makroekonomik değişkenler yaratıyor.

Bunlara ek olarak, beşinci plan uluslararası ekonomik ve finansal yaptırımların olumsuz etkilerini de dikkate almadı.

Ekonomik sebeplerin yanı sıra, girişimleri gerçekleştirme yetisi ve isteği de dikkatlice değerlendirilmelidir. Ekonomik yaptırımların kaldırılmasının sonrasında, devlet ülkenin ihtiyacı olan reformları ele alır ve özel sektör istihdamı yönetir ise, orta dönem görüntü olumlu görünüyor. Dolayısıyla önümüzdeki senelerde, hızlı ve istikrarlı büyüme elde edebilmek için, devlet ekonomik politikaların ana faktörlerinden biri olarak aşağıdaki faaliyetleri göz önüne alacak:

- Rekabeti teşvik etme
- Özel sektörü geliştirme
- Petrol dışı ihracatı geliştirme
- Ülkeye yabancı yatırım, bilgi birikimi (know-how) ve teknoloji çekme
- Lisanslama ve yetkilendirme gerekliliklerini günümüz şartlarına uygun hale getirmek
- Kamu iktisadi kuruluşlarının ekonomideki izlerini azaltmak
- Finansal ve bankacılık sektörünü daha sağlıklı hale getirmek

Beklenen Eğilimler

İranlılar yaptırımların kaldırılmasına fazla anlam yüklüyor ve hükümet de oluşacak ekonomik rahatlama konusunda oldukça iyimser. Pek gerçekçi bir beklenti olmasa bile, hızlı ve güçlü gerçekleşebilecek ekonomik iyileşme sermaye akışlarının hızına ve İran'ın reformlar ile özelleştirmeleri ne ölçüde gerçekleştireceğine bağlı.

Liberalleşmeden sonraki 5-10 yıllık dönemde ortalama (YBBO) GSYİH büyüme oranları (%)

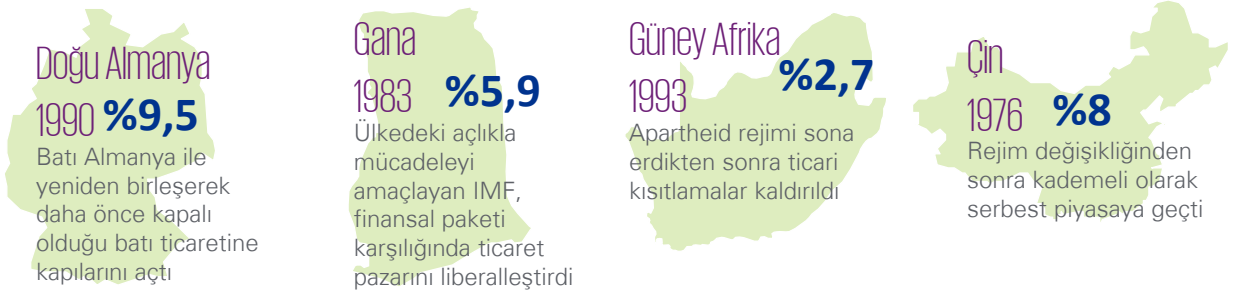

Kaynak: Alman istatistik daireleri, GDR istatistik dairesi, Dünya Bankası Küresel Kalkınma Göstergeleri

JCPOA hem İran hem de tüm dünya için önemli bir dönüm noktasıydı. Ancak, ülkenin SWIFT sistemine yeniden bağlanmasına rağmen, terörizmle ilgili henüz kaldırılmamış yaptırımlar ve Mali Eylem Görev Gücü'nün (Financial Action Task Force) İran'ın terörü finanse etme riskiyle ilgili yakın zaman önce yaptığı açıklama nedeniyle, yabancı para girişi nispeten yavaş olacak gibi görünüyor.

- 14 Temmuz 2015 tarihinde imzalanan JCPOA hem İranlılar hem de dünya tarafından büyük bir mutluluk ve heyecanla karşılandı.
- JCPOA'nın imzalanmasından sonra sadece bir ay içinde otel fiyatları arttı ve İngiltere gibi bazı ülkeler İran'da yeniden büyükelçilik açtılar.

İran hükümeti ve İranlılar bu anlaşmanın olumlu etkilerini bir an önce görmek istiyorlar.

İranlılar bu anlaşmaya büyük anlam yükledi ancak anlaşmaya dair kamuoyu algısı, ülkenin yeni dönemdeki ekonomik koşullarına göre kesinlik kazanacak ve elbette ekonomideki iyileşmeyle anlaşmanın işe yaradığı düşünülecektir.

Ekonomideki iyileşme içinse iki olası senaryo var: Birincisi "hızlı ve büyük bir sonuç", ikincisi ise "yavaş ve küçük bir sonuç". Ancak, iyimser senaryonun bile İranlıların beklentilerini karşılamayabileceği unutulmamalıdır.

İran bu anlaşmadan özellikle ekonomik toparlanma ve büyüme anlamında faydalanabilir. Ancak, ekonomik toparlanmanın etkisi büyük ölçüde İran'ın siyasi itibarına ve küresel aktörlerin ülkeyle ilgili algısına bağlıdır.

Yabancı şirketler ürünleri, teknolojileri ve uzmanlıkları için İran'ı önemli bir hedef pazar olarak konumlandıracaklar. Diğer taraftan, ekonomideki toparlanmanın hızı doğrudan küresel yatırım iştahına bağlı olacak.

- Pek çok ülke, liberalleşmeden sonra çok hızlı büyümeler kaydetti. Yeterli insan sermayesine sahip olması ve hükümetin İran'ı bölgesel bir güç merkezine dönüştürme isteği nedeniyle İran'ın da aynı başarıyı kaydetmesi bekleniyor. Bu nedenle İran, 2030 yılına kadar GSYİH'sinin %4'ünü Ar-Ge'ye harcamayı hedefliyor.
- Yüksek kalite algısı nedeniyle ithal ürünleri tercih eden İranlı tüketiciler bu bakımdan yabancı şirketler için oldukça cazip bir hedef tüketici kitlesi olacak.

Gelecek için Olumlu Noktalar

İran, sağlam ekonomik temelleri ve ılımlı finansal politikalarıyla iş yapma ve yatırım açısından önemli bir fırsattır. İş yapma ve yatırım fırsatları açısından oldukça ikna edici nedenler sunuyor. Ancak şirketlerin başarılı olabilmeleri için sağlam bir hazırlık ve yerinde araştırma yapmaları şart.

İyimserliğin nedenleri

1 Anlaşmanın psikolojik etkileri

İç talepte ve yatırımlarda artış	▪ Anlaşmaya dair kamuoyu algısı, ülkenin yeni dönemdeki ekonomik koşullarına göre kesinlik kazanacak ve ekonomideki iyileşmeyle anlaşmanın işe yaradığı düşünülecektir. ▪ Nükleer anlaşması, yerli iş adamlarının, sermayelerini gayrimenkul yerine üretime dönük yatırımlara yönlendirebilmesini sağlayabilir.
Dış talepte artış	İran, uzun süre uluslararası ticarete kapalı kalmış tek büyük ekonomi olduğundan önemli bir büyüme fırsatı sunuyor. Bu durum iki etkiyle sonuçlanabilir: 1. **Orta vadeli ve küçük etki:** Uluslararası şirketler, devam eden kısıtlamalar ve pek de yabancı dostu olmayan iş ortamı (bürokrasi ve yozlaşma) nedeniyle İran'da iş yapma konusunda temkinli davranacaklardır. Ticari kısıtlamalar kademeli olarak kaldırılabilecek ve uluslararası bankalar İranlı müşterilerin işlemlerini yapma konusunda ağır adımlar atacaklardır. 2. **Hızlı ve büyük etki:** Şirketler bu yeni ve büyük pazara hızla girecekler, bankalar İran menşeli işlemleri yerine getirme konusunda istekli olacaklar ve iyimserlik İranlı şirketlerin daha fazla harcama ve yatırım yapmasına yol açacaktır.

2 Güçlü ekonomik temelleri

İran ekonomisi güçlü temellere dayanıyor	▪ Yaklaşık 80 milyon nüfuslu İran güçlü iç talebe sahip. Tahran Borsası'nda işlem gören yaklaşık 370 şirketin hisseleri 8 milyon civarında İranlı tarafından işlem görüyor. ▪ Yaptırımlar İran ekonomisini çok olumsuz etkilediyse de, İran'ın GSYİH'si hâlâ 425 milyar doların üzerinde ve neredeyse Birleşik Arap Emirlikleri'nin GSYİH'sine eşittir. ▪ İran doğal kaynaklar açısından zengin bir ülke. GSYİH'nin %15'nin petrol %50'sinin ise hizmet sektöründen geldiği düşünüldüğünde, oldukça çeşitlilik kazanmış bir ekonomisi olduğu söylenebilir. İran, otomobil üretimi gibi (yılda 1 milyondan fazla araç üretilebiliyor) güçlü ve köklü sektörlere sahip.

3 Yaptırımlardan Sonra Makul Para ve Finans Politikası Düzenlemeleri

Makul mali politikalar	▪ İran hükümeti mali politikalar bakımından gerçekten önemli başarılara imza attı ve geçtiğimiz yıl bütçe açığını GSYİH'nin %2,25'inden %1,25'ine düşürdü. Ancak IMF bu oranın düşük petrol fiyatları nedeniyle yeniden GSYİH'nin %2-2,5'uğuna kadar yükseleceğini tahmin ediyor.
Esnek para politikaları	▪ Faiz oranlarını düzenlemeye yönelik tedbirler (İran riyalinin 2013'te yaklaşık %60 değer kaybetmesi) 2013-2014 yılında ithalatın 22 milyar dolar civarında azalmasını, ihracatın ise 11 milyar dolar artmasını sağladı. Yaptırımlardan sonra petrol ihracatında yaşanan kaybın yarısı (30 milyar dolar) bu şekilde telafi edildi.

Gelecek için Olumsuz Noktalar

Yaptırımlar sorunun sadece bir ayağıdır ve gerçekçi olarak olumsuz etkilerin silinmesi daha fazla zaman alacaktır. İran bankacılık sistemi batık kredilerle boğuşurken, ekonomik reformların veya uluslararası yatırımların aksaması durumunda ekonomik belirsizlik sürecektir.

Kötümserliğin nedenleri

1 Bankacılık Sistemindeki Yapısal Zayıflıklar

Bankacılık sistemi nispeten gelişmiş olsa da yapısal zayıflıklar alarm veriyor. Şu anki sıkışmış şirket ve banka bilançolarıyla bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma (sermaye) sürecinin ne şekilde işleyeceği net değil.

- İranlıların yaklaşık %92'si bir banka hesabına, %75'i ise banka kartına sahip (2015). Diğer taraftan, bankacılık sistemi ciddi bir batık kredi sorunuyla karşı karşıya, bu krediler toplamın %12,1'ini oluşturuyor. Yeniden yapılandırılmış kredileri de dahil edildiğinde batık kredi oranı %30'a kadar çıkıyor.
- 2014 yılında kredi penetrasyonu Türkiye'nin biraz altında gerçekleşerek, GSYİH'nin %67'si civarında oldu. Mevduat girişi GSYİH'nin %71'i civarındaydı ve bu giriş sektörü %94'lük bir kredi-mevduat oranıyla destekledi.
- İran ve Türkiye'nin nüfusu birbirine yakınsa da, İranlı bankalar Türk bankalardan %40 daha fazla sayıda şubeye sahipler. Ayrıca, İran'daki en büyük 10 banka sektördeki toplam değerin %30'unu oluşturduğundan, İran bankacılık sektörü oldukça parçalı bir yapıya sahip.

2 Siyasi Zorluklar: Yaptırımlar buzdağının görünen kısmı

Yaptırımlar ve önceki hükümetlerin popülist politikaları nedeniyle yabancı sermaye miktarı ve ekonomideki çeşitlilik zayıf kaldı. 2016 yılının başında Cumhurbaşkanı seçilen Ruhani'nin, reformları ve özelleştirmeleri hızlandırması beklenirken, hâlâ aşılması gereken bir çok sorun var.

Mevcut düzenin imtiyazlı azınlığa sağladığı faydalar	▪ Ekonominin pek çok alanında hakimiyeti hissedilen Devrim Muhafızları, kendi çıkarlarını veya bölgesel çıkarları gözetmeyi sürdüreceklerdir. Yozlaşmış yapıdan beslenen diğer kesimlerin de göstereceği güçlü direnç nedeniyle, doğru politikaların hayata geçirilmesi her zaman zorlayıcı olacaktır. ▪ Yaptırımlar döneminde devlet ihalelerine ve tedavüldeki para arzına özel erişime sahip olan imtiyazlı sınıf stratejik olarak değerlendirilen alanlarda yabancı yatırımcılara karşı gelecektir.
Yeni yönetimin tuhaf politikaları	▪ **Ruhani hükümeti bazı yanlış adımlar attı:** Enflasyonist bir ekonomide, nakit ödemeleri artırmak yerine yoksullara gıda sepeti dağıtmayı tercih ettiler. Hükümet ayrıca, devlet giderlerinin azaltılabilmesi amacıyla İran halkından TV reklamları aracılığıyla aylık sosyal güvenlik ödeneklerine başvurmamalarını talep etti. ▪ **Ruhani yönetiminin çabaları popülist politikaları ortadan kaldırmada zayıf kaldı:** Ruhani hükümeti bankaların verebileceği mevduat faizine bazı yeni sınırlamalar getirdi, bu da enflasyonist ortamda tasarruf sahiplerini zorda bırakarak banka kredilerine aşırı talep gösterilmesine yol açtı. Ayrıca, sadece hükümet taraftarları finansman kaynaklarına erişebildiğinden, yeni istihdam yaratma süreci zayıfladı.
Devletin ucuz enerjiye bağımlılığı	▪ Onlarca yıldır, ekonomiyi, ucuz enerji ve sübvanse edilen düşük ulaştırma giderleri şekillendirdi. Petrokimya ve otomotiv sektöründeki şirketler, ucuz ve sübvanse edilmiş yakıt/enerjiyle desteklenerek yaratılan suni yüksek taleple, ayakta kalabilir durumdalar. Diğer taraftan, hükümetin enerji fiyatlarını artırarak yurt içi talebi sınırlaması ve mevcut petrol ve doğal gaz kaynaklarını ihracata yöneltmesi gerekiyor.
Ahmedinejad yönetiminin mirası: Finansal yük	**Acı reçeteler orta vadede bir kazanç getirmedi: 2013 yılında enflasyon %45'e ulaştı.** Devam eden pek çok proje (özellikle inşaat sektöründe), tamamlanmak için sermaye bekliyor. Sübvansiyon reformu (2010) kapsamında gerçekleştirilen ve ortalama bir ailenin gelirlerinin %15'ine eşit olan nakit ödemeler sürdürülebilir değildi ve devlete ağır bir yük getiriyordu (2011-2012 GSYİH'sinin %6,4'ü).

Gelecekteki Olası Riskler

Petrol fiyatlarında yaşanacak tahminlerin dışındaki bir hareketlilik ekonomik toparlanmayı etkileyecektir. Ayrıca, bankacılık sistemindeki zayıflığın devamı ve geciken ekonomik reformlar da düşük büyüme beklentisini zayıflatacak ve gevşek para politikalarına yol açacaktır.

Risk / Tanım	Ağırlık	Potansiyel Etki
1 Dış Riskler: Ağırlıklı olarak petrol fiyatları		
Petrol fiyatlarındaki belirsizlik nedeniyle artan volatilite Sürekli düşük petrol fiyatları		Varil başına 10 dolarlık bir düşüş mali dengeye GSYİH'nin yaklaşık %1'i, dış ticaret dengesine ise GSYİH'nin yaklaşık %1,75'i kadar baskı getirebilir. Ayrıca, beklentileri olumsuz etkilemesi ve artan kredi riski algısı nedeniyle özel sektör yatırımlarını azaltabilir. Petrol fiyatlarının düşük seyretmeye devam etmesi, döviz kuru üzerindeki baskıyı da artırabilir ve orta vadede yeni mali düzenlemeler yapılmasını gerektirebilir.
Orta Doğu'daki parçalanma, güvenlik risklerinin artması sonucu petrol fiyatlarında sert bir yükseliş ve bunun olumsuz etkilerinin geniş bir alana yayılması		Yükselen petrol fiyatları, diğer ülkelerin yaşayabileceği bu tür olumsuz durumların da etkisiyle İran'ın dış dünyayla ilişkilerini ve mali durumunu olumlu etkileyebilir. Ancak, dünya ekonomisinde görülebilecek bir yavaşlama veya bölgedeki patlak verebilecek yeni olaylar İran'ı doğrudan olumsuz etkileyecek.
Çin'deki zayıf orta vadeli büyüme		2012 yılı ortalarından beri İran petrolünün yaklaşık %40'ı Çin'e ihraç ediliyor. Çin'deki olası bir zayıflamada, İran'ın bu yüklü ihracatı başka ülkelerle ikame etmesi gerekecektir. Yine de, petrol dışı ürünlerin ihracatı daha da olumsuz etkilenebilir.
2 İç Riskler		
Banka ve şirket bilançolarındaki zayıflığın yoğunlaşması		Şirketlerin nakit akışı sorunları İranlı bankaların finansal durumunu daha olumsuz hale getirebilir. İflasların önlenmesi amacıyla parasal genişlemeye gitmesi için İran Merkez Bankası'na (IMB) yapılan baskılar İMB'nin fiyat istikrarını sağlamaya yönelik kararlılığını zayıflatabilir.
Anlaşmanın uygulanması ve sonraki süreçte yaşanabilecek "ani geri dönüşler."		Yaptırımların yeniden uygulanmaya başlaması ve bunun sonucunda hem doğrudan yatırımların hem de sermaye akışlarının azalması büyümeyi oldukça olumsuz etkileyecektir.
Ekonomik büyümeyi ve kurumsal yönetimi güçlendirecek, işsizliği azaltacak yapısal reformlarda gecikilmesi		Yapısal reformların biraz daha gecikmesi büyüme potansiyelini daha da zayıflatarak işsizliğin azaltılmasında önemli bir ilerleme kaydedilememesini sağlayacaktır.
Konjonktür yanlısı politikalara devam edilmesi, hem parasal hem de politika çerçevelerinin güçlendirilmesinde sınırlı ilerleme kaydedilmesi		Mali ve para politikası reformu yapılmadığı takdirde; konjonktürel politikaların, enflasyonun ve döviz kuru artışının devam etmesi ve İran'ın rekabet gücünün azalması riskleri sürecektir.

Not: Belirtilen risk olasılıkları, IMF araştırma görevlilerinin temel koşullarla ilgili sübjektif değerlendirmelerini ifade eder ("düşük" %10'un altında, "orta" %10 ila %30, "yüksek" ise %30 ila %50 arasında bir olasılığı ifade eder.

Kaynak: IMF 2015 article 4 Consultation

Ekonomik Toparlanmanın İtici Güçleri

Yaptırımların kaldırılmasının ekonomi üzerinde üç etkisi olması ve bunların İran ekonomisindeki iyileşmeyi tetiklemesi bekleniyor: i) Petrol üretiminde artış, ii) ticari maliyetlerde azalma ve iii) ticarette liberalleşme. Düşen petrol fiyatları nedeniyle zayıflayan büyüme görünümüne rağmen, gerçek GSYİH artışı 2016-2017 yılında %4-5,5'e ulaşabilir.

Yaptırımların kaldırılmasının ekonomik etkileri

1 Petrol üretiminde artış

Petrol ve petrol dışı ürün ihracatında pozitif dış talep artışı bekleniyor.

- **Artan petrol üretimi ve ihracatı**
  İran'ın petrol üretimini 2016 yılında 0,6 milyon varil/gün artırması bekleniyor. Bu da, GSYİH artışına yapacağı %4 civarında katkıyla kısa vadede büyümenin en önemli itici gücü olacaktır.
- **Stoklanmış petrolün satışı**
  Stoklanmış mevcuttaki 38 milyon varil civarındaki ham petrolün satışı ülkeye 1,9 milyar dolar ek gelir getirebilir.

2 Ticaret maliyetlerin azalması

Dış ticaret ve finansal işlem maliyetlerinin azalması, ticari artış yönünden olumlu sonuçlar doğuracaktır (ithalat fiyatlarının düşmesi, ihracat fiyatlarının artması).

- **Ticaret finansmanı**
  Düşen ticari işlem maliyetleri GSYİH'ye %0,75-%1 civarında bir katkıda bulunabilir. Bu da petrol dışı ekonomiyi geliştirecektir. İran'ın petrol dışı ithalatının 2020 yılına kadar 110 milyar doları aşması bekleniyor.
- **Daha ucuz ithalat**
  İran'ın finans sisteminin daha iyi yapılandırılması ve pazarlık gücünün artmasıyla birlikte ithalat maliyetlerinin de düşeceği bekleniyor.

3 Toplam üretim faktöründe artış (ticaretin serbestleşmesi)

Yabancı varlıklara erişimin yeniden sağlanması ve daha yüksek petrol fiyatları, refah üzerinde olumlu bir etki gösterecektir.

- **Daha kaliteli sanayi makineleri**
  Yüksek teknolojili sanayi donanımları ülkenin üretkenliğini de artıracaktır.
- **Doğrudan yabancı yatırımda artış**
  Doğrudan yabancı yatırımların, 2017 itibariyle yılda 4 milyar dolar seviyelerine ulaşması bekleniyor.
- **Döviz kurunun tekilleştirilmesi**
  İran'da çift döviz kuru sistemi var: ithalat için uygulanan resmi döviz kurları ve diğer tüm cari hesap işlemlerinde kullanılan piyasada belirlenen döviz kurları. Bu iki farklı sistemin tekilleştirilmesi planlanıyor. Ülkeye sermaye girişinin artması ise yerel para biriminin belli bir ölçüde de olsa değerlenmesini sağlayabilir.

Özet

Yaptırımların kaldırılmasından sonra...

- Orta vadede %4 civarında olması beklenen reel GSYİ artışı 2016-2017'de %4 - 5,5'e ulaşabilir.
- Petrol fiyatlarında beklenen düşüş ve yatırım/tüketim kararlarının ertelenmesi nedeniyle büyüme beklentisi nispeten düşük.

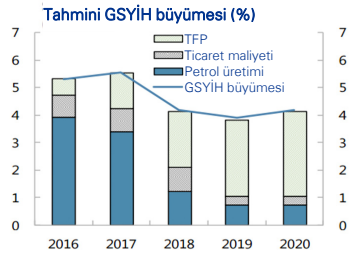

Kaynak: IMF 2015 article 4 Consultation

Ekonomik Toparlanmanın İtici Güçleri

Petrol fiyatlarının 53-63 dolar bandında seyretmesi durumunda, petrol üretimindeki artışın diğer sektörlerde kar topu etkisi yaratması ve petrol dışı GSYİH'yi artırması bekleniyor. Petrol dışı sektörlerdeki iyileşmeyle, petrol gelirlerinin hükümet bütçesindeki payı da azalacaktır. Fiyatlardaki olası düşüşse, GSYİH artışı beklentilerini zedeleyebilir.

GSYİH ve artışı ile enflasyon/nominal faiz oranları arasındaki ilişki (GSYİH: milyar İran riyali, Diğer:%)

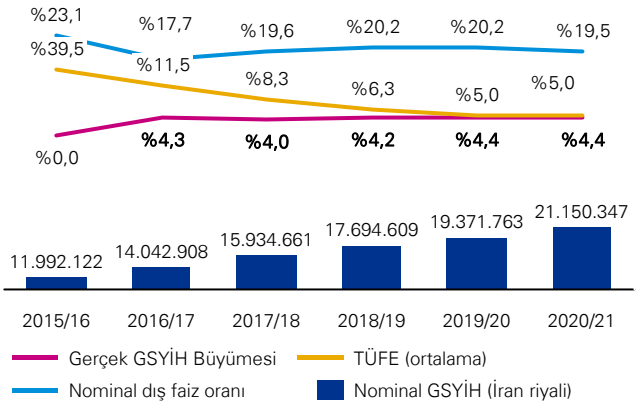

Kaynak: 2015 IMF Raporu, Bölüm 4, İstişare

İhracat dağılımı ve artışı (milyar dolar, %)

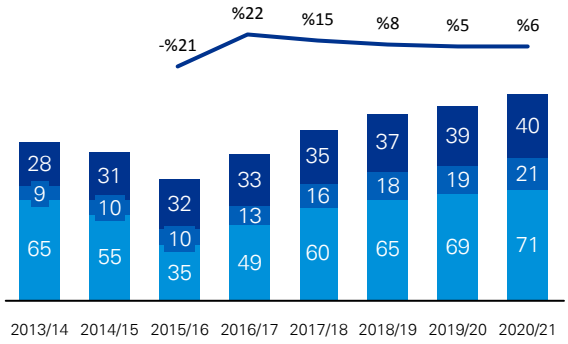

Kaynak: 2015 IMF Raporu, Bölüm 4, İstişare
Notlar: İhracat rakamları transferleri içermez

İhracat/ithalat karşılaştırması cari denge (milyar dolar, %)

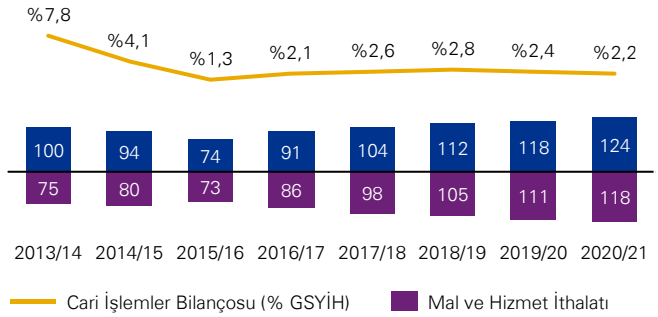

Kaynak: IMF 2015 article 4 Consultation

İthalat dağılımı ve artışı (milyar dolar, %)

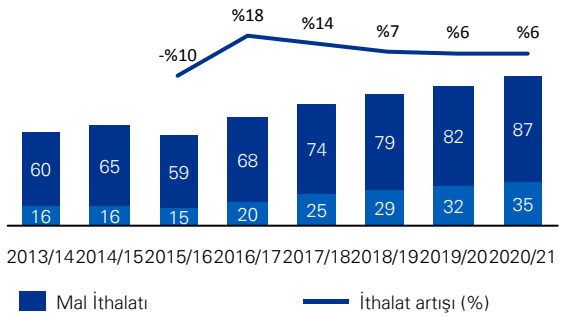

Kaynak: IMF 2015 article 4 Consultation
Notlar: İhracat rakamları transferleri içermez

Petrol gelirleri ile petrol fiyatları

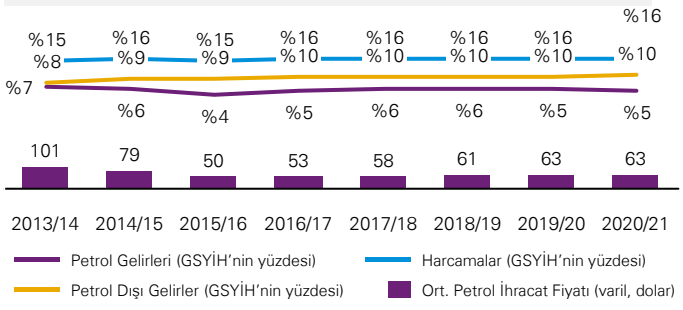

Kaynak: IMF 2015 article 4 Consultation

Gerçek GSYİH artışına katkı

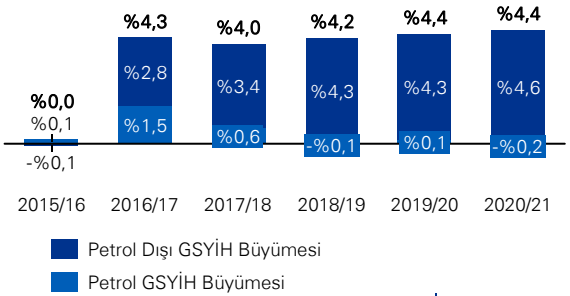

Ekonomik Toparlanmanın İtici Güçleri

İran'ın ilave petrol arzı nedeniyle petrol fiyatlarının %13 düşeceği varsayımıyla, yaptırımların kaldırılması İran'ın refahını 17,7 milyar dolar ve kişi başı refahını ise %3,7 civarında artırması bekleniyor.

Metodoloji

Dünya Bankası; üretim, tüketim ve fiyatlandırma mekanizması arasındaki etkileşimi ölçen Hesaplanabilir Genel Denge Modelini (CGE) kullanmıştır. Bu modelde, 13 ülke/bölge ve 16 sektör arasındaki karşılıklı ticaret akışı temel alınarak küresel arz-talep ve tasarruf-yatırım dengesi belirlenmiştir. Model özellikle orta vadeli projeksiyonlar için ideal olup, iş gücü ya da sermaye gibi kaynak kısıtlarını da dikkate almaktadır.

Genel Kanı: Yaptırımların kaldırılmasından sonra petrol üretimi artışı, efektif fiyat maliyetini düşerek ve daha liberal bir ticaret ortamına kapı açacaktır.

1 Senaryo 1: Temel Senaryo

Muhtelif Varsayımlar : İlave petrol arzı nedeniyle petrol fiyatları %13 düşecek ve başlıca petrol ihracatçısı ülkeler petrol üretimlerini veya ihracat miktarlarında değişiklik yapmayacaklar.

Sonuç: Dünya ekonomisinin bundan 54 milyar dolar elde etmesi bekleniyor.

- Net petrol ithalatçıları (petrol ihracı<petrol ithalatı) bu süreçte önemli kazançlar elde edip petrolle bağlantılı sektörlerde büyüme kaydedecek, net petrol ihracatçısı ülkelerin ticaretinde ise önemli bozulmalar olacak. Artan petrol satışlarına bağlı olarak, İran'ın kişi başı refah seviyesinin %3,7 artması bekleniyor.
- Yaptırımların kaldırılmasından en çok etkilenecek sektörlerin petrokimya, makine, tarım, gıda ve tekstil sektörleri olması bekleniyor. Bunlar da ülkenin genel üretim ve ihracatına doğrudan etki edecektir.
- Türkiye de, özellikle makine, tekstil ve perakende sektörlerinde (FMCG, gıda ve gıda dışı başta olmak üzere) ihracatını artırarak bu trendden faydalanabilir.

İran'a uygulanan yaptırımların kaldırılmasının 12 ay içinde, refah seviyesi üzerinde etkiler (milyar dolar)

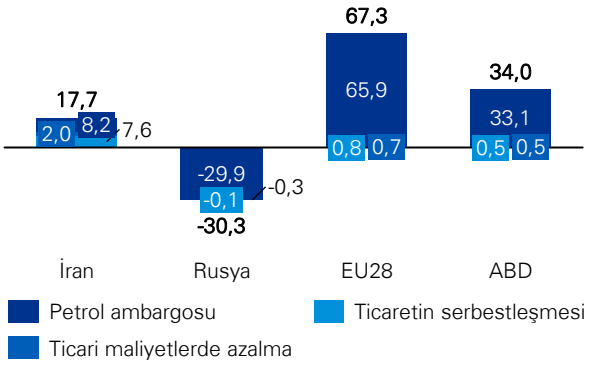

Beklenen GSYİH artışı (%)

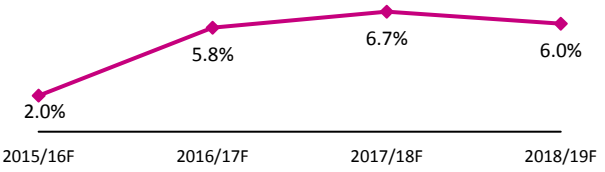

2 Senaryo 2: Petrol ihracatçısı ülkelerin petrol arzını kesmesi

Muhtelif Varsayımlar : Başlıca petrol üreticileri petrol arzını kısarsa küresel refah bozulur ancak daha yüksek seyredecek petrol fiyatlarından dolayı, İran bundan daha fazla kazanç sağlar.

Sonuç : Küresel refahın %70 azalışla 16 milyar dolara düşmesi bekleniyor.

- Petrol ithalatçısı ülkelerin gelirlerindeki keskin düşüş neticesinde küresel refah seviyesi daha da düşecektir.
- Bu senaryo pek gerçekçi görünmese de gerçekleşmesi halinde ulusal refaha 1,8 milyar dolarlık kademeli bir katkıda bulunarak İran için gayet olumlu bir tablo ortaya koyabilir. Bu da İran ile Türkiye arasındaki ticaret potansiyelini artırabilir.
- Artan kişi başı refahla tetiklenen yurt içi tüketimin, ithal ürünlerdeki artışı da desteklemesi gerekiyor. Bu nedenle, ithalatın %22,2 artması bekleniyor, bu da temel senaryodan %8,7 daha yüksek bir oran. Diğer taraftan, artan ithalat gümrük tarifeleri de yumuşatılabilir.

Kaynak: World Bank, Policy Research Paper. Lifting economic sanctions on Iran, Global effects and strategic responses.

İran İçin Büyüme Beklentileri

Dünya Bankası'nın İran için GSYİH ve ticaret artışı beklentileri, IMF'nin beklentilerinden çok daha yüksek olsa da, Dünya Bankası'nın temel senaryosunda petrol fiyatlarının önümüzdeki 12 aylık dönemde 35 dolar civarında seyredeceği öngörülüyor, bu da IMF'nin beklentilerinden yaklaşık 20 dolar daha yüksek. Böylelikle, İran'ın ithalatında %8 ila %14 artış olacağını öngörülebilir anlamına

Varsayımlar	Görünüm

1 Dünya Bankası - Temel Senaryo

İlave petrol arzı nedeniyle petrol fiyatları 12 ay içerisinde %13'lük bir azalış kaydederek 35 dolara düşebilir.

Dünya Bankası'nın, üzerinde çalıştığı temel senaryosuna göre, petrol fiyatlarındaki düşüşler İran'ın ithalat hacmini %14 artıracak.

Beklenen GSYİH artışı (%)

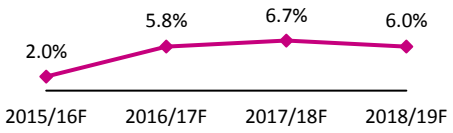

Yaptırımların kaldırılmasından sonra İran'ın ticaret hacimlerinde beklenen yıllık değişim (%)

Sektörlere Göre Ticaret Hacimleri	İhracat	İthalat
Tarım ve gıda ürünleri	%17	%23
Petrol	%26	%45
Doğal gaz	%1	%13
Madencilik	%1	%10
Petrol ve kömür ürünleri	%0	%31
Kimyasal, kauçuk ve plastik ürünler	%2	%5
Metaller	%3	%0
Madeni ve metal ürünler	%27	%29
Motorlu araçlar ve nakliye ekipmanı	%4	%18
Makineler, elektrikli/elektronik ekipmanlar, diğer ekipmanlar	%10	%8
Tekstil ürünleri	%17	%9
Diğer hafif mamul üreticileri	%25	%5
Finansal hizmetler ve sigorta	%65	%41
Ulaştırma	%23	-%6
Eğlence ve diğer hizmetler	-%1	%6
Diğer hizmetler	-%17	%53
Toplam	**%17**	**%14**

Kaynak: World Bank, Policy Research Paper. Lifting economic sanctions on Iran, Global and strategic responses. 2015 ve 2016 ile sonraki yıllar tahminlere göre verilmiştir.

2 Uluslararası Para Fonu (IMF)

Gerçek GSYİH artışına katkı

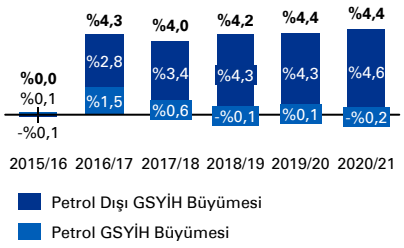

İran ile dünya arasındaki petrol dışı ticaret şu anda sınırlı olsa da İran ithalatının önümüzdeki beş yıl içinde %50'lik bir artış kaydetmesi ve bu yıl 75 milyar dolar olan rakamın 2020/21 yılında 118 milyar dolara (transfer işlemleri dahil) ulaşması bekleniyor.

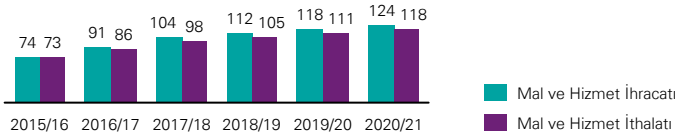

Petrol fiyatı ve geliri kıyaslaması

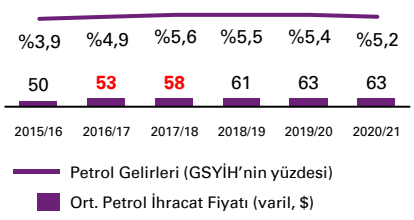

IMF'nin petrol fiyatı tahminleri Dünya Bankası'nın tahminlerinden daha yüksek olsa da, IMF'nin 2016-2017 yılı için İran GSYİH artışı tahmini Dünya Bankası'nın tahmininden %1,3 daha düşük.

Diğer taraftan, IMF İran'ın ihracat ve ithalat YBBO'sunun %8,3 seviyesinde olmasını beklerken, Dünya Bankası, temel senaryosuna göre İran ithalatında %14'lük bir artış bekliyor.

Kaynak: IMF 2015 article 4 Consultation
Notlar: 2015 ve 2016 ile sonraki yıllar tahminlere göre verilmiştir.

İran İçin Büyüme Beklentileri

Pek çok kuruluş, petrol fiyatlarının yanı sıra azalan TÜFE ve artan tüketimle, İran'ın önümüzdeki 4 yıl boyunca en az %4'lük bir büyüme kaydedeceğini düşünüyor. İran riyalinin son zamanlarda yapay bir şekilde aşırı değer kazandığı da dikkate alındığında, bu ekonomik ivmenin 2020 sonuna kadar 111-138 milyar dolar civarında bir ithalat rakamı getirebileceği söylenebilir.

İran temel büyüme göstergelerinin karşılaştırılması

Petrol fiyatlarının yanı sıra, azalacağı öngörülen TÜFE'nin de İran ekonomisini büyüteceği ve özellikle özel tüketimin artarak önümüzdeki iki yıl içinde yaptırımlardan önceki dönemin değerlerine (2011, 261 milyar dolar) ulaşacağı öngörülüyor.

Beklenen GSYİH artışı (%)

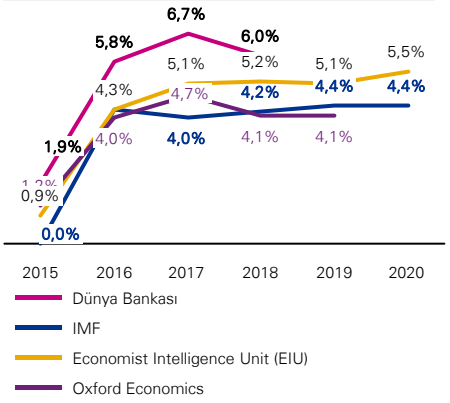

Yıllık ortalama TÜFE (%)

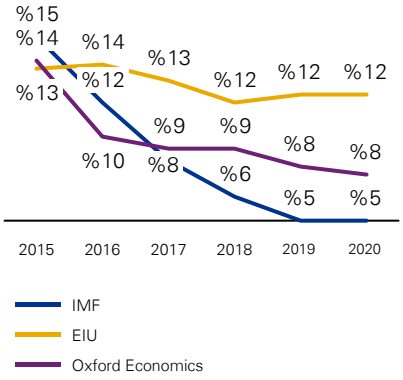

Tüketim (milyar dolar)

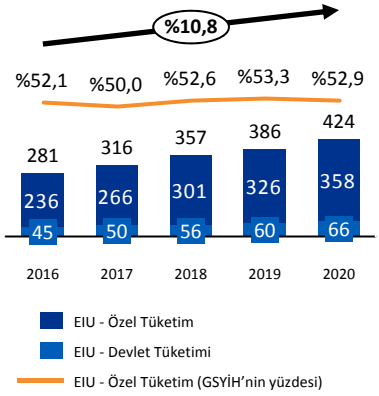

İran ithalat ve ihracat projeksiyonlarının karşılaştırılması

İran riyalinin serbest piyasadaki değeri resmi değerden %10-15 daha düşüktür. Bu nedenle İran riyalinin ABD dolarına karşı değer kaybedeceği ve yaptırımların kaldırılmasından sonra yaşanabilecek sermaye girişlerine rağmen bunun önlenemeyeceği tahmin ediliyor. Döviz kurunun zayıflaması bazı kurumlara göre ithalat artışını düşürecekse de (2019 yılındaki en yüksek ithalat beklentisi: 24 milyar dolar), İran'ın ihracatının ithalatına kıyasla daha fazla artmasını sağlayacak (2019 yılındaki en yüksek ihracat beklentisi: 42 milyar dolar).

Döviz kuru (İran riyali - dolar)

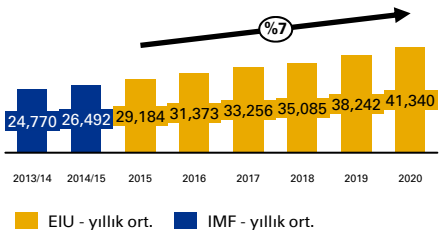

İthalat Tahmini (milyar dolar)

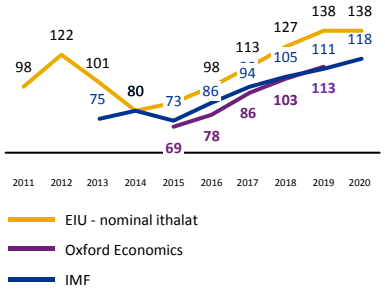

İhracat Tahmini (milyar dolar)

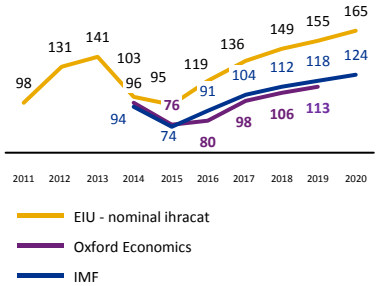

Notlar: Tüm grafiklerdeki mali yıllar, 21 Mart - 20 Mart dönemini ifade eder. Örneğin 2013, 2013/14 dönemi anlamına gelir. 2015/16 ile sonraki yıllar tahminlere göre verilmiştir.

Kaynak: World Bank, Policy Research Paper. Lifting economic sanctions on Iran, Global effects and strategic responses. IMF 2015 article 4 Consultation, Economist Intelligence Unit. Oxford Economics – Ülkelere Yönelik Ekonomik Tahminler, 1 Şubat 2016. 2011/2012 ve 2015/2016 ITC ithalat istatistikleri.

İran İçin Büyüme Beklentileri

Yaptırımların kaldırılması, yeni ılımlı hükümet ve politikalardaki kademeli iyileşme İran için daha iyi bir ekonomik ortamın temellerini atacak. 2016/17 ve 2020/21 arasında İran için beklenen ithalat büyümesi oranı %9,3 ila %11,6 arasındadır. Ekonomik büyüme, ağırlıklı olarak petrol üretimi ve ihracatı artışına bağlı olduğundan, petrol fiyatlarındaki olası düşüşler en önemli risk olarak görünüyor.

İç göstergeler

Ekonomik görünümü etkileyen siyasi unsurlar

- **Siyasi görünümün iyileşmesi**
  Seçimlerden sonra gelen ılımlı hükümet, ekonomik politikaları ve uluslararası ilişkileri geliştirebilir.
- **Politikaların geliştirilmesi ekonomik ortamı da geliştirecek**
  Politikaların, sermaye girişinin, ekonomik reformların ve daha iyi para ve finans politikalarının uygulanması TÜFE'nin 2020 yılına kadar %8 azalmasını ve üretkenliğin artmasını sağlayacak. Ayrıca, aşırı değerlenmiş İran riyalinin önümüzdeki 4 yıl içinde %7 (YBBO) değer kaybedeceği tahmin ediliyor.

Petrol üretimi ve ihracatının gelişimi

- **Petrol Üretimi:** İran'ın üretim artışı tahminlerinin büyük kısmı (2020'ye kadar %9 YOBB) İran'ın mevcut ham petrol üretim kapasitesiyle doğrudan bağlantılı, kalan kısmı ise Çinli şirketlerin halen üzerinde çalıştıkları 0,1-0,2 milyon varil/gün kapasiteli yeni sahalardan gelecek.
- **Petrol İhracatı:** Petrol ihracatındaki artışın (YBBO) petrol üretiminden %5 daha yüksek olması bekleniyor (üst sınır senaryosu kabul edildiğinde).

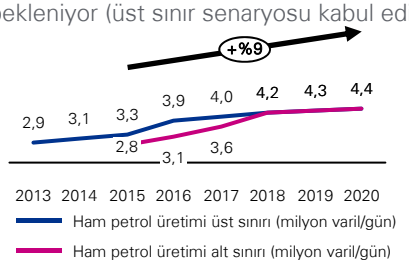

Kaynak: IMF 2015 article 4 Consultation, EIA, Oxford Economics

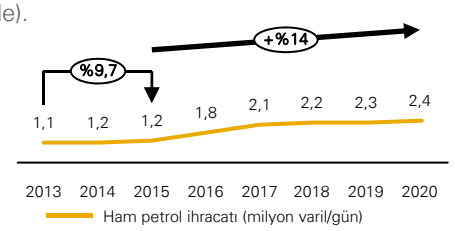

IMF 2015 article 4 Consultation

	EN İYİ SENARYO	EN KÖTÜ SENARYO
Dış göstergeler		
Petrol fiyatları	2016/17 için **41-53 dolar**	2016/17 için **30-40 dolar**
İran'ın üretimi		
1 Beklenen GSYİH Büyümesi	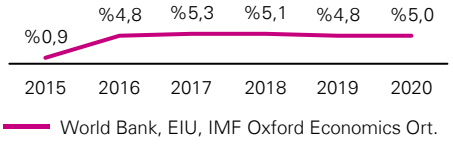	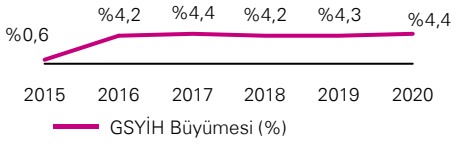
2 İran'ın ithalat hacmindeki beklenen artış	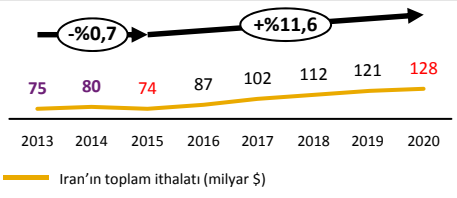	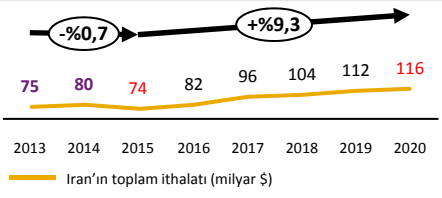

Kaynak: World Bank, Policy Research Paper. Lifting economic sanctions on Iran, Global effects and strategic responses. IMF 2015 article 4 Consultation, "Economist Intelligence Unit", "Oxford Economics Ülke Ekonomik Tahminleri, 1 Şubat 2016."

Notlar: Tüm grafiklerdeki mali yıllar İran mali yıllarını ifade eder. Örneğin 2013, 2013/14 dönemi anlamına gelir. 2015/16 ile sonraki yıllar tahminlere göre verilmiştir.

İkili Ticaretin Görünümü: İran - Türkiye

Türkiye'nin İran'a yaptığı ihracat, değerli taş ticaretinin katkısıyla 2009/10 ve 2013/14 arasında %15 artış kaydetmiştir (YBBO). Geleceğe baktığımızda, Türkiye'nin İran'a ihracatı (değerli metaller hariç), en iyi senaryoda yıllık %13,7 artış kaydedebilir, bu da İran'ın aynı dönemdeki (2015/16-2020/21) ihracat artışından %2,1 daha fazla.

	EN İYİ SENARYO	EN KÖTÜ SENARYO
İran'ın Çıktısı		
İran'ın ithalat hacmindeki beklenen artış	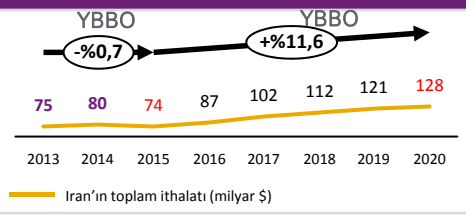	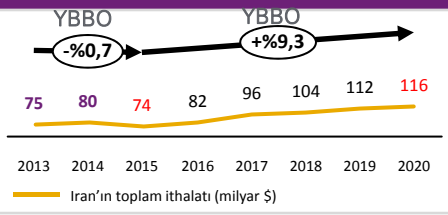
Türkiye'nin Çıktısı		
Genel Değerlendirme	▪ Türkiye'nin İran'ın toplam ithalatı içindeki payı 2011/12 yılından beri %3,97 ile %5,19 arasında değişti (2012/13 hariç). Türkiye'nin İran'a yaptığı ihracat, değerli taş ticaretinin yardımıyla 2009/10 ve 2013/14 arasında %15 artış kaydetti (YBBO). ▪ İran ile Türkiye arasındaki tercihli ticaret anlaşmasını (TTA) takiben görülen %27'lik ticaret hacmi artışı dikkate alındığında (Türkiye'nin İran'a yaptığı ihracatın yaklaşık %15'ini kapsayan ürünlerde), Türkiye'nin İran'a yaptığı ihracatın (değerli taşlar hariç) 2015/16 ve 2020/21 arası dönemde İran'ın ithalatındaki toplam artıştan %2,1 daha yüksek olması bekleniyor.	▪ Bu senaryoda yabancı yatırımın sınırlı kalması ve finans sisteminin kademeli olarak liberalleşmesi nedeniyle İran'daki petrol dışı ticaret faaliyetleri hemen gelişim kaydetmeyecektir. Bu durum diğer sanayi alanlarındaki ikili ticareti de sekteye uğratabilir. İran-Türkiye arasındaki değerli taş ticaretindeki azalış, İran'a olan doğrudan yabancı yatırımının düşük olması halinde, kademeli olacaktır. İran'a olan ihracatın sektörel dağılımı ise (değerli taş dışı) önemli ölçüde değişmeyecektir. ▪ Tüm bu unsurlar birlikte ele alındığında, 2015/16-2020/21 arasındaki Türkiye'nin değerli taş dışı ihracat büyümesinin , İran'ın yıllık toplam ihracat büyümesinin yaklaşık %0,5 altında kalması bekleniyor.
Türkiye'den İran'a beklenen ihracat artışı	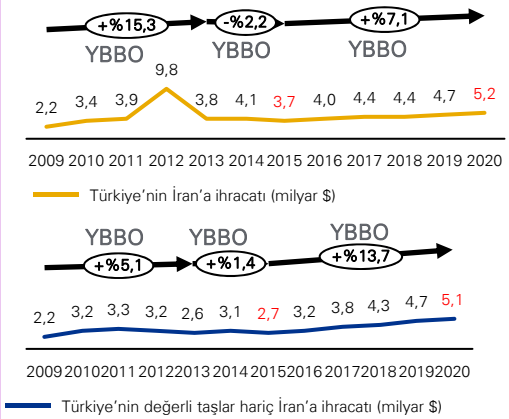	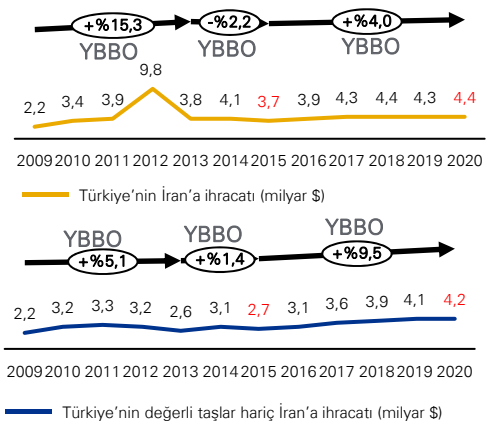

Notlar: Tüm grafiklerdeki mali yıllar İran mali yıllarını ifade eder. Örneğin 2013, 2013/14 dönemi anlamına gelir. 2015/16 ile sonraki yıllar tahminlere göre verilmiştir.
Kaynak: Rakamlar, Dünya Bankası, Politika Araştırmaları Raporu'na dayalı KPMG hesaplamalarını temel almaktadır. İran'a uygulanan ekonomik yaptırımların kaldırılması, küresel etkileri ve stratejik yanıtlar. IMF 2015 article 4 Consultation, Economist Intelligence Unit, Oxford Economics - Ülkelere Yönelik Ekonomik Tahminler, 1 Şubat 2016.

İkili Ticaretin Görünümü: İran - Türkiye

Sektörel dağılıma bakıldığında, metal ve ulaştırma sektörlerinin Türkiye'den İran'a olan ortalama ihracat büyümesinin üzerine çıkacağı tahmin ediliyor. Diğer taraftan, tekstil sektörünün, İran'daki sınırlı büyüme beklentileri nedeniyle ortalamanın altında büyümesi bekleniyor.

EN İYİ SENARYO

- En iyi senaryoya göre, ihracatın sektörel kırılımı, her bir sektörün Türkiye'nin ihracat büyümesiyle (değerli taşlar hariç) olan korelasyonu ve sektörlerin Türkiye ve İran'daki potansiyellerine paralel olarak yapılmıştır.
- İlk değerlendirmede; «makine - elektrikli ekipman, metaller, plastik/kauçuk, muhtelif ürünler, ulaştırma, hayvan ve hayvan ürünleri» yüksek potansiyel barındıran sektörler olarak görünmektedir.
- Makine - elektrikli ekipman sektörleri hariç olmak üzere (değerlendirme regresyonla yapıldığından), İran'a yapılan ortalama ihracat büyümesinden (değerli taşlar hariç) daha iyi bir performans sergilemesi beklenmektedir.

BEKLENEN SEKTÖREL DAĞILIM

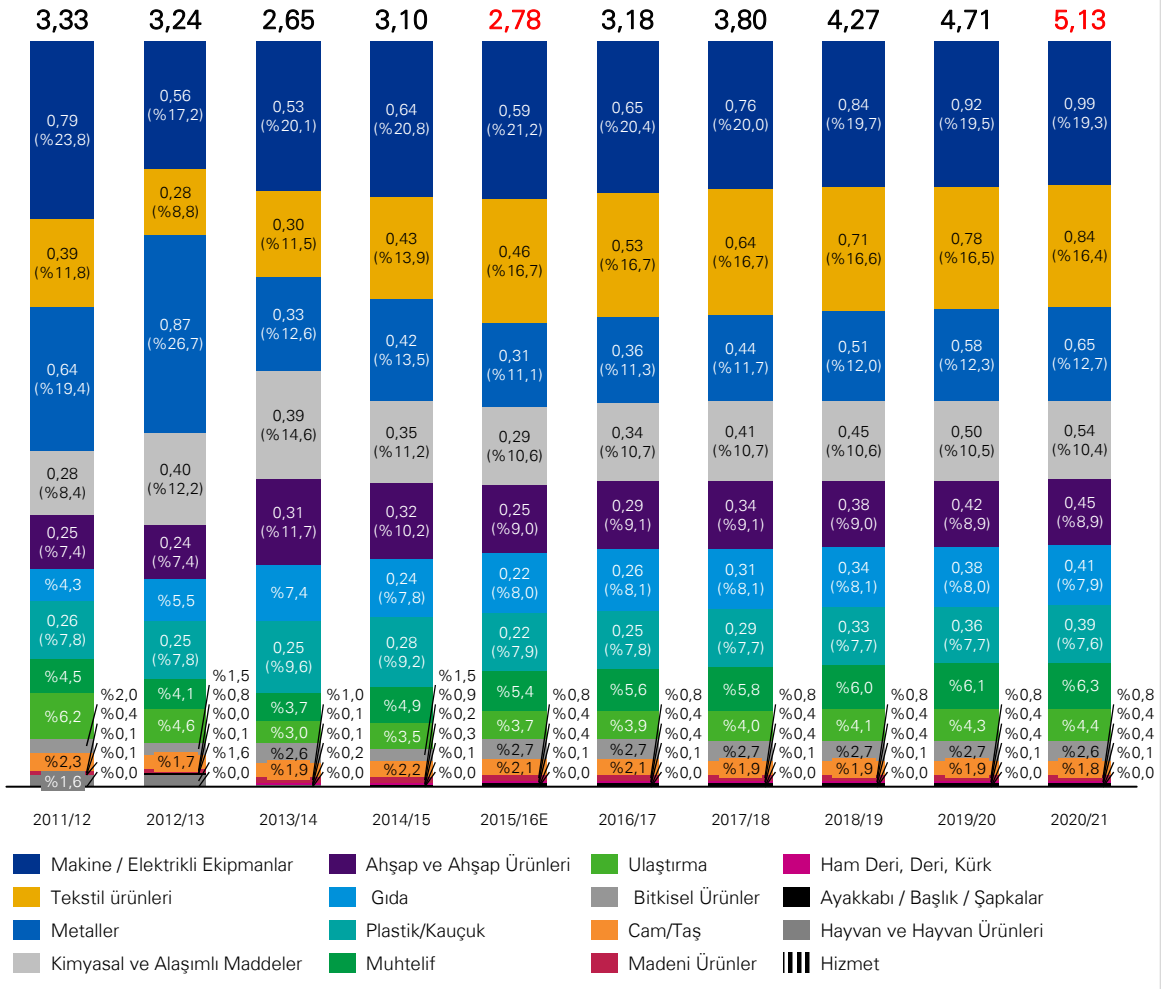

Kaynak: Rakamlar KPMG hesaplamalarını temel alır. 2015 /16 ile sonraki yıllar tahminlere göre verilmiştir.

İkili Ticaretin Görünümü: İran - Türkiye

Makine sektörü için yapılacak ithalat, başta İran otomobil üretimi olmak üzere İran'daki petrol dışı sektörlerin büyümesinde kritik öneme sahip olacaktır. Türk şirketleri her bir sektörün dinamiğine göre hareket etmeli ve İran ihracatını destekleyecek alt sektörleri de dikkate almalıdırlar.

EN İYİ SENARYO

- İran'ın yerli otomobil üretimi %50 kadar artış gösterebileceğinden, makine ihracatı Türkiye için büyük bir potansiyel barındırıyor ve makine ihracatının 2020/21 sonu itibarıyla 1 milyar dolara çıkması bekleniyor.
- Türk ihracatçılar (özellikle Doğu Anadolu bölgesindekiler) düşük teknik kapasite nedeniyle İran'da üretilemeyen desenli kumaş gibi kompleks ürünlerin üretimine odaklanırlarsa tekstil sektöründeki büyüme beklentilerin üzerinde olabilir. Suni iplik/elyaf, suni kesikli lifler, giysiler, aksesuarlar, örgü ve kroşe tarzı tekstil ürünleri büyümeyi tetikleyecek başlıca alt ürün gruplarıdır.
- Demir/çelik ve bunların mamulleri ile nikel ve nikel mamullerinin metal sektöründeki ihracat büyümesinde başı çekmesi bekleniyor.

BEKLENEN SEKTÖREL DAĞILIM

Türkiye'nin İran'a ihracatında başlıca sektörler (milyar dolar)

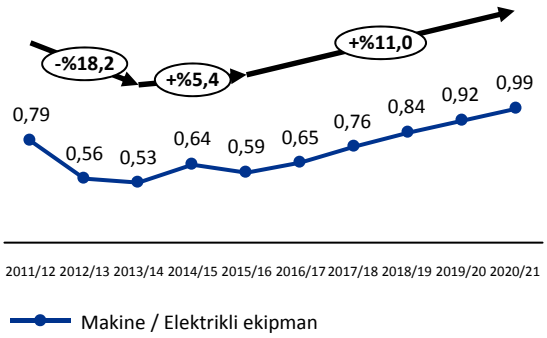

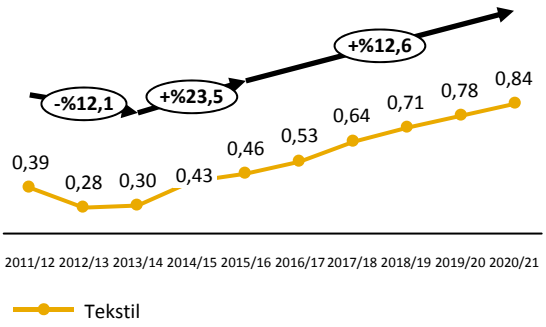

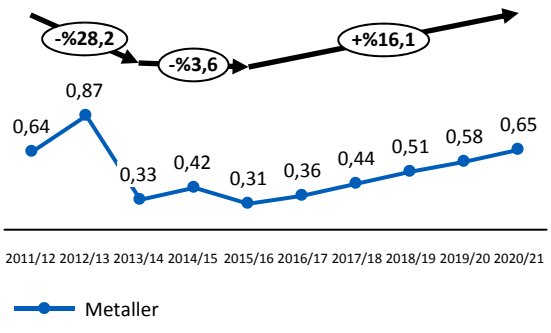

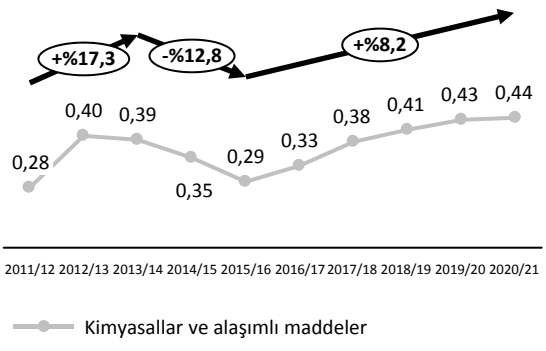

Kaynak: Rakamlar KPMG hesaplamalarını temel alır. 2015/16 sonrasındaki yıllar tahminlere göre verilmiştir.

İkili Ticaretin Görünümü: İran - Türkiye

İran ekonomisinin daha yavaş bir gelişim kaydetmesi; İran'daki tüketici talebinin artmasıyla doğrudan ilişkili olan tekstil, beyaz eşya ve gıda gibi bazı kritik sektörlerde önemli bir olumsuz etki yaratmayacaktır. Kötü senaryoya göre, Türkiye'nin İran'a ihracat hacmi 2020/21'de 4,24 milyar dolara yükselebilir.

EN KÖTÜ SENARYO

- En kötü senaryoya göre, ihracatın sektörel kırılımı, her bir sektörün Türkiye'nin ihracat büyümesiyle (değerli taşlar hariç) olan korelasyonu ve sektörlerin Türkiye ve İran'daki potansiyellerine paralel olarak yapılmıştır.
- İran'ın petrol dışı ticari faaliyetleri hızlı «doğrudan yabancı yatırımlar» olmadan göreceli olarak daha az bir artış göstereceğinden; katalizör görevi gören makine, elektrikli ekipman ve metal sektöründe beklenen büyüme en iyi senaryodaki değerden (miktarca) düşük olacaktır.
- İran ekonomisinde yaşanacak daha yavaş bir büyüme; gıda ürünleri ve ahşap/ahşap ürünleri gibi bazı elzem sektörlerin ihracatı üzerinde çok da etkili olmayacaktır.

BEKLENEN SEKTÖREL DAĞILIM

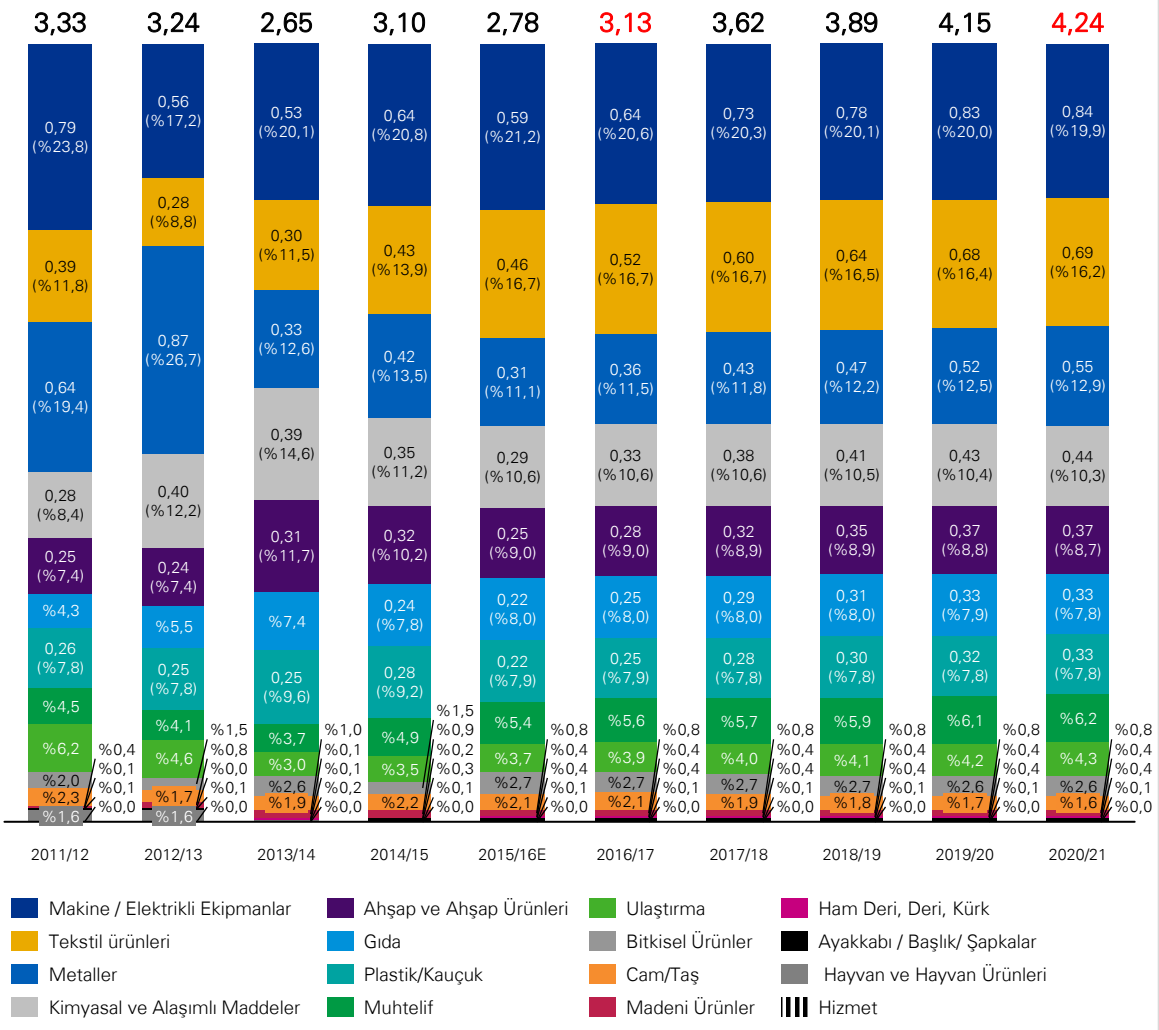

Kaynak: Rakamlar KPMG hesaplamalarını temel alır. 2015/16 ile sonraki yıllar tahminlere göre verilmiştir.

İkili Ticaretin Görünümü: İran - Türkiye

Yaptırımların kaldırılması öncelikle tüketici talebini artıracak, sonraki aşamada ise sanayinin modernleşmesini sağlayacak. Bu nedenle Türk şirketler ihracat faaliyetlerini başlıca dört sektöre odaklamalılar.

EN KÖTÜ SENARYO

İran'daki sanayi patlaması gerçekleşse de gerçekleşmese de, yaptırımların kaldırılmasının getireceği psikolojik etkiyle tüketici talebinin kademeli olarak da olsa artması bekleniyor. Buna göre, Türk yatırımcılar makine sektöründe "genel sanayi makineleri ve ekipmanları" ile tekstil sektöründe "giysi, aksesuar, örgü mamul, örgü olmayan mamul" gibi tüketici ürünleri üretimini doğrudan ya da dolaylı olarak tetikleyecek alt sektörlere odaklanarak, en kötü senaryoda görülebilecek azalan büyüme potansiyelini telafi edebilirler.

BEKLENEN SEKTÖREL DAĞILIM

Türkiye'nin İran'a ihracatında başlıca sektörler (milyar dolar)

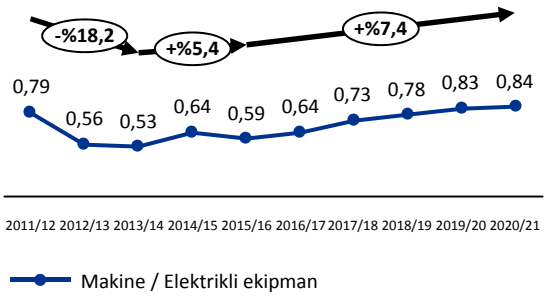

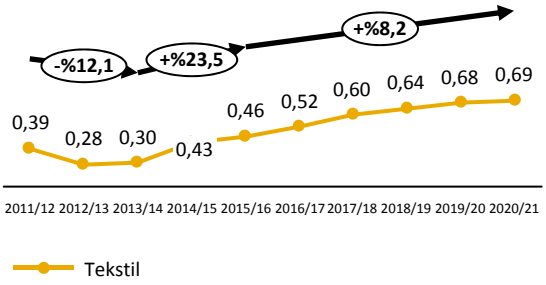

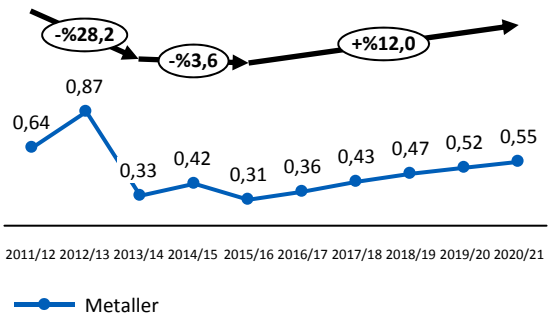

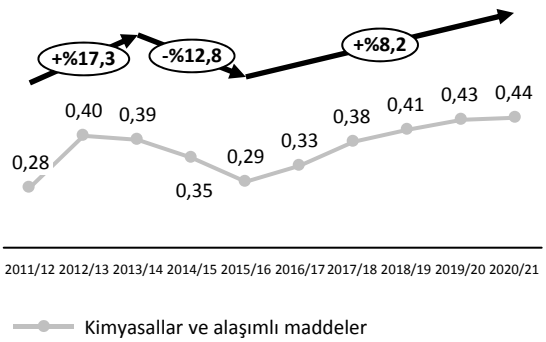

Kaynak: Rakamlar KPMG hesaplamalarını temel alır. 2015 /16 ile sonraki yıllar tahminlere göre verilmiştir.

İran'a Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Türkiye

2017/18 sonu itibariyle, İran'a gelen doğrudan yabancı yatırımların 4 milyar dolar seviyesine yükselmesi bekleniyor. Buna paralel olarak, İran'ın Türkiye'den 150 milyon dolar üzerinde doğrudan yatırım çekme potansiyelinin olduğu öngörülüyor.

Doğrudan yabancı yatırımların İran ve Türkiye karşılaştırması (milyar dolar)

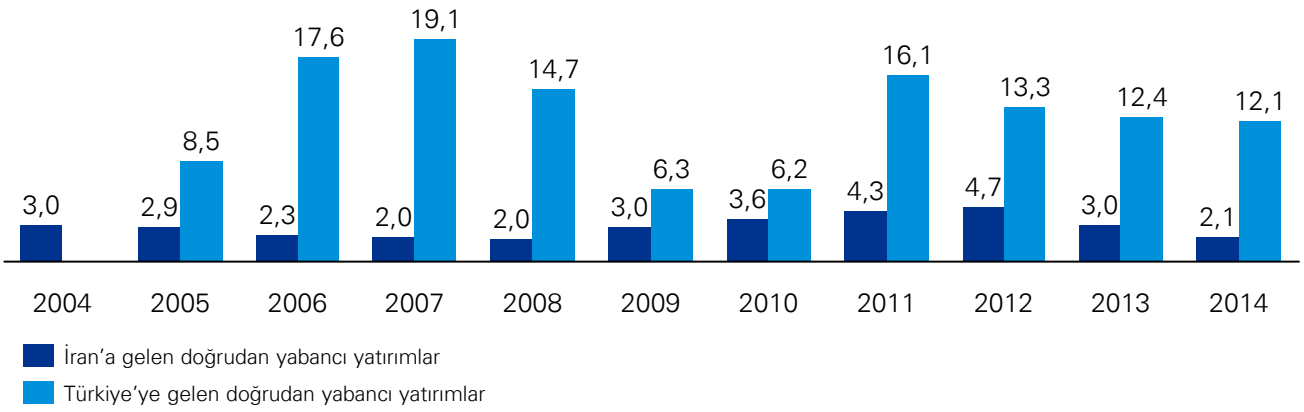

Kaynak: 2013 ve 2014: Birleşmiş Milletler ticaret ve geliştirme konferansı. Kalan yıllar: Uluslararası Ticaret Merkezi Yatırım Haritası

Dünya Bankası'na göre, İran ekonomisine akan doğrudan yabancı yatırımların 2017 sonuna kadar 4 milyar dolar seviyesine yükselmesi bekleniyor.

2011 öncesinde, İran ekonomisine akan doğrudan yabancı yatırımların ortalaması yıllık 3 milyar doların üzerindeydi. Bu bağlamda, likidite ihtiyacı yüksek olan petrol ve doğalgaz sektörü, yaptırımlar öncesi dönemde neredeyse %50'lik bir payla doğrudan yabancı yatırımları domine ediyordu. Üretim sektörü ise ikinci sırada gelerek, yüksek miktarda doğrudan yabancı yatırımı çekiyordu.

Yaptırımların kalmasından sonra, makine ile petrol ve doğal gaz sektörlerinin, İran'a yönelen doğrudan yabancı yatırımlarından yüksek pay alması bekleniyor.

Türkiye'den diğer ülkelere akan doğrudan yabancı yatırımlar 2012 yılında 4,3 milyar dolar seviyesindeydi. Buna paralel olarak, İran'ın Türkiye'den 150 milyon dolar üzerinde doğrudan yatırım çekme potansiyelinin olduğu öngörülüyor.

Eldeki sınırlı verilere göre, İran-Türkiye arasındaki doğrudan yabancı yatırım akışı, 2008 yılında Türkiye'den İran'a maksimum tutar olan 128 milyon dolar olarak gerçekleşti. Türkiye'nin İran'ın ithalatları içindeki %5'lik payı dikkate alındığında, 2008 sonrasındaki diğer doğrudan yabancı yatırımı rakamlarının oldukça tutarsız ve düşük kaldığı görülüyor. Buna göre, Türkiye'den İran'a giden yatırımların önümüzdeki yıllarda minimum 130 milyon dolar seviyesinde kalması bekleniyor.

İran ve Türkiye arasında karşılıklı yatırımlar (milyon dolar)

Kaynak: UNCTAD

İran'ın Seçilmiş Ülkeler ile Beklenen Ekonomik İşbirlikleri

ÇİN

Ticaret Hacmi (milyar ABD Doları)

Yavaş artan ticaret hacmi

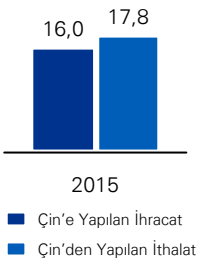

En Çok İhraç Edilen 3 Ürün

1. **Mineral yakıt, yağ, damıtılmış ürünler**
2. **Plastik ve plastik ürünler**
3. **Organik kimyasallar**

En Çok İthal Edilen 3 Ürün

1. **Makineler**
2. **Elektrikli ve elektronik ekipman**
3. **Demiryolu ve tramvay dışındaki taşıtlar**

Detaylar

- Çin 2009 yılından beri İran'ın en önemli ticaret ortağıdır.
- Çin, İran petrolünün başlıca ithalatçılarından biridir. Ancak, yaptırımlar döneminde İran petrolü ithalatını azalttı ve bu açığı Suudi Arabistan ile Irak petrolü alımını artırarak kapattı.
- Çinli şirketler İran'da inşaat, enerji, petrol ve madencilik gibi pek çok sektörde etkinler.
- Ancak Çin'in ürün kalitesi ve hizmet seviyesi İranlı tüketicileri tatmin etmiyor.
- Çin Cumhurbaşkanı Xi Jinping döneminde İran ve Çin karşılıklı ticaret hacmini artırma yönünde karar aldılarsa da, yaptırımların kaldırılmasından sonraki dönemde diğer ülkelerin de rekabete katılacağı düşünüldüğünde Çin'in ticaretteki payı azalacaktır.

RUSYA

Ticaret Hacmi (milyar ABD Doları)

Sabit ticaret hacmi

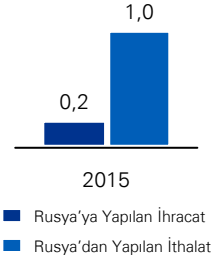

En Çok İhraç Edilen 3 Ürün

1. **Yenilebilir bitkiler, kökler ve yumrular**
2. **Yenilebilir meyveler, fıstık**
3. **Tuz, kükürt, toprak, taş, alçı, kireç ve çimento**

En Çok İthal Edilen 3 Ürün

1. **Tahıl**
2. **Demir ve çelik**
3. **Ahşap ve ahşap ürünleri, odun kömürü**

Detaylar

- Ortak siyasi duruşlar Rusya ve İran arasında yakınlaşmaya sebep oldu. Ayrıca, Rusya, nükleer anlaşmasının gerekliliklerini yerine getirme konusunda İran'a yardım etti. Rusya bu politik ittifakı ekonomik faydalara dönüştürmek istiyor.
- Rusya, pek çok ticari ortağını kaybettiğinden İran ile ekonomik işbirliğine özel bir önem veriyor.
- Rus şirketler, başta nükleer enerji santrali inşası ve nükleer teknoloji ihracı başta olmak üzere özellikle inşaat sektöründe oldukça aktif oldular.
- Rusya İran'a savunma sistemleri ve araçları ihraç ediyor. Ancak, Rusya'nın İran'a silah sistemleri teslimatını askıya alması ve İran'ın Rusya'ya uluslararası mahkemede dava açmasıyla iki ülke arası anlaşmazlık çıktı.
- İran petrol ve doğal gazının yeniden uluslararası piyasalara girecek olması, Rusya'nın Çin ve Avrupa pazarlarındaki payını tehdit ediyor.

Kaynak: Trademap, KPMG Analizi

İran'ın Seçilmiş Ülkeler ile Beklenen Ekonomik İşbirlikleri

HİNDİSTAN

Ticaret Hacmi (milyar ABD Doları)

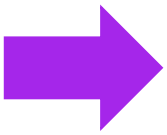

Sabit ticaret hacmi

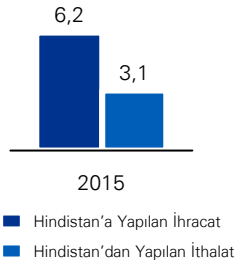

En Çok İhraç Edilen 3 Ürün

1. Mineral yakıt, yağ, damıtılmış ürünler
2. Organik kimyasallar
3. Gübreler

En Çok İthal Edilen 3 Ürün

1. Tahıl
2. Demir ve çelik
3. Organik kimyasallar

Detaylar

- Hindistan, yaptırımlar döneminde İran'la iş yapmaya devam etti.
- İran, Hindistan'ın Orta Asya'ya açılan kapısı ve bölgedeki stratejik ortağıdır. İki ülke arasındaki ticarette petrol ve ilaç sektörlerinde artış bekleniyor.
- Hindistan İran'ın başlıca petrol ithalatçılarından biri olarak avantajlı ödeme koşullarından faydalanıyor. Bu özel koşulları devam ederse, düşen petrol fiyatlarından daha da fazla yararlanabilir.
- Hintliler İran petrol ve doğal gaz sektörüne yatırım yapmayı planlıyor. Ancak Batı teknolojisiyle rekabet etmek zorunda kalacaklar.
- İran'ın mevcut çelik tedarikçilerini çeşitlendirdiği bir ortamda Hindistan'la yapmış olduğu çelik ithalat anlaşması sona erebilir.
- Amabargo sırasında Hindistan İran'a piyasa fiyatlarının üzerinde tarım ürünleri sattı. Daha ucuz alternatifler Hindistan'dan tarım ürünü ithalatını düşürebilir.

GÜNEY KORE

Ticaret Hacmi (milyar ABD Doları)

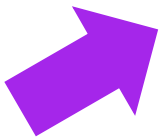

Artan ticaret hacmi

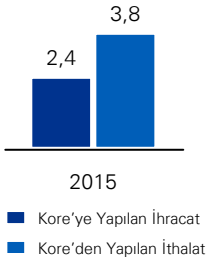

En Çok İhraç Edilen 3 Ürün

1. Mineral yakıt, yağ, damıtılmış ürünler
2. Çinko ve çinkodan mamul ürünler
3. Bakır ve bakırdan mamul ürünler

En Çok İthal Edilen 3 Ürün

1. Demiryolu ve tramvay dışındaki taşıtlar
2. Makineler
3. Elektrikli ve elektronik ekipman

Detaylar

- Güney Kore İran'ın başlıca ticaret ortaklarından biriydi ve Koreli şirketler yaptırımlardan önce İran'da aktiflerdi.
- Güney Koreli şirketler İran'daki ofislerini korudularsa da, iki ülke arasındaki ilişkiler yaptırımlardan ötürü durgunlaştı.
- Yaptırımların kaldırılmasından sonra Güney Kore daha fazla İran petrolü ithal edecek ve madencilik, elektrikli cihazlar, otomotiv, inşaat ve çelik sektörü başta olmak üzere iki ülke arasındaki ticaret hacmi artacak.
- İran önümüzdeki dönemde Kore Ekonomik Kalkınma İşbirliği Fonu'ndan faydalanan ülkeler arasında yer alabilir.
- Koreli şirketler İran'ın altyapı, inşaat ve tesis projelerinde de yer almayı planlıyorlar.

Kaynak: Trademap, KPMG Analizi

İran'ın Seçilmiş Ülkeler ile Beklenen Ekonomik İşbirlikleri

BAE ve ORTA DOĞU - KUZEY AFRİKA BÖLGESİ

Ticaret Hacmi (milyar ABD Doları)

Yavaş artan ticaret hacmi

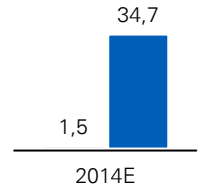

En Çok İhraç Edilen 3 Ürün

1. Canlı hayvan
2. Büyükbaş hayvan eti
3. Diğer et ve et ürünleri

En Çok İthal Edilen 3 Ürün

1. Tahıl
2. Demir ve çelik
3. Organik kimyasallar

Detaylar

- Yaptırımlar sırasında, ticaret ve yatırım akışı Suudi Arabistan dahil Körfez Arap ülkeleri lehine oldu.
- İran ihracatındaki ve petrol dışı sektörlerdeki büyüme bölgedeki dengeleri değiştirebilir.
- BAE, İran'ın bölgedeki baskın ticari ortağıdır. İran BAE'nin ihracat pazarında önemli bir paya sahip. BAE'li şirketler İran'ın yaptırımlardan kaçınmasında aracı rolü oynadılar.
- Komşu ülkelerle ticaret artacak. Limanları ve altyapısıyla önemli bir geçiş noktası olan BAE'nin petrol dışı sektörleri de İran'daki artan talepten faydalanacak.
- Dubai'nin İran'a yakın, hali hazırda kurulu iş ortamı, İran'la iş yapmak isteyen yabancı şirketleri çekebilir.
- Yeni dönemde Dubai'ye giden İranlı turistler artacak.
- İran ve Mısır, 2012 yılında durdurulan petrol ticaretine yeniden başladılar.

ALMANYA

Ticaret Hacmi (milyar ABD Doları)

Belirgin şekilde artan ticaret hacmi

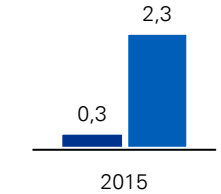

En Çok İhraç Edilen 3 Ürün

1. Yenilebilir meyveler, fıstık
2. Hayvan menşeli ürünler
3. Halı ve diğer tekstil yer kaplamaları

En Çok İthal Edilen 3 Ürün

1. Makineler
2. Tahıl
3. İlaç ürünleri

Detaylar

- Yaptırımlardan önce Almanya İran'ın en büyük ticari ortaklarından biriydi. Alman KOBİ'ler İran'a inşaat, petrokimya, maden vb. sektörlerde makine ve ekipman satıyorlardı.
- Yaptırımlar döneminde Çin, BAE, Güney Kore ve Türkiye İran ile ticarette Almanya'yı geçtiler.
- İranlılara göre Alman şirketleri yüksek kaliteli ürünler sağlıyor.
- Yaptırımlardan sonra yedek parça ve ekipman talebinin de artmasıyla Almanya'nın İran'a ihracatının artması bekleniyor.
- İran, yüksek teknolojiye sahip ve İran iş gücüne bilgi birikimi transfer edebilecek Alman yatırımcıları kendisine çekmek istiyor.
- Alman şirketleri özellikle demiryolu ve otomotiv sektöründe yer alabilirler. Makine, kimya, sağlık ve yenilenebilir enerji şirketleri de yaptırımların kaldırılmasından faydalanabilirler.

Kaynak: Trademap, KPMG Analizi

İran'ın Seçilmiş Ülkeler ile Beklenen Ekonomik İşbirlikleri

FRANSA

Ticaret Hacmi (milyar ABD Doları)

Belirgin şekilde artan ticaret hacmi

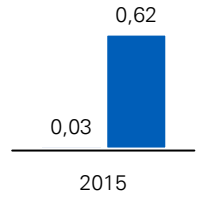

En Çok İhraç Edilen 3 Ürün

1. **Gübreler**
2. **Makineler**
3. **Yenilebilir meyveler, fıstık**

En Çok İthal Edilen 3 Ürün

1. **İlaç ürünleri**
2. **Makineler**
3. **Optik, fotoğraf, teknik, medikal vs. cihazları**

Detaylar

- Fransa ile İran arasındaki ticaret oldukça düşük seyretti. Yaptırımlar döneminde bazı büyük Fransız şirketleri de İran pazarından çıktı ve iki ülke arasındaki ilişkiler sınırlı kaldı.
- Fransız hükümeti, Fransız şirketlerini İran'daki fırsatlardan faydalanmaya teşvik ediyor.
- Cumhurbaşkanı Ruhani, Fransa'ya yaptığı ziyaret sırasında İran'ın yeni bir perde açmak istediğini ve Fransız yatırımlarına açık olduğunu vurguladı.
- Fransız şirketleri yaptırımlar sonrası dönemde otomotiv, inşaat (havalimanı) ve altyapı (demiryolu) projelerine yatırım yapmayı planlıyor.
- Büyük Fransız otomotiv şirketleri de orta vadede İran pazarına geri dönebilirler.
- Önümüzdeki dönemde Fransa'nın İran petrolünü ithal etmeye başlaması olasıdır.

İTALYA

Ticaret Hacmi (milyar ABD Doları)

Yavaş artan ticaret hacmi

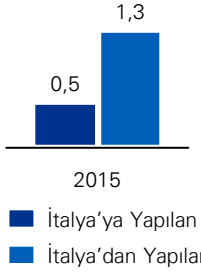

En Çok İhraç Edilen 3 Ürün

1. **Demir ve çelik**
2. **Mineral yakıt, yağ, damıtılmış ürünler**
3. **Organik kimyasallar**

En Çok İthal Edilen 3 Ürün

1. **Makineler**
2. **Elektrikli ve elektronik ekipman**
3. **Optik, fotoğraf, teknik, medikal vs. cihazları**

Detaylar

- İtalya 2000'li yılların başlarında İran'ın başlıca ticaret ortaklarından biriydi. Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın uyguladığı politikalar ve İran'a uygulanan yaptırımlarla 2005 yılından itibaren İtalya'nın İran'ın ticaretindeki payı oldukça azaldı.
- Şimdi ise iki ülke iş ilişkilerini ve ticaret hacimlerini yeniden yakalamak için adımlar atıyor.
- İtalya ve İran, gelecekteki ekonomik ve ticari ilişkileri güçlendirmek" amacıyla bir mutabakat anlaşması imzaladı.
- İtalyan şirketleri İran'ın petrol rafinerileri ile enerji, inşaat ve altyapı projelerine yatırım yapmayı planlıyor ve özellikle metal, çelik, makine ve mobilya sektörlerinde önemli fırsatlar görüyorlar.
- Cumhurbaşkanı Ruhani'nin İtalya ziyareti sırasında, gemi inşası ve madenciliğin de aralarında bulunduğu pek çok sektöre yönelik 14 mutabakat anlaşması imzalandı.

Kaynak: Trademap, KPMG Analizi

İran'ın İmzaladığı Mutabakat Anlaşmaları

Anlaşmanın tanımı	Şirket	Ülke	Tarih	Tahmini Değer (EUR)
118 yolcu uçağı satın alınması	Airbus	Fransa / Almanya	28.01.2016	22,8 milyar
Boru hattı inşa edilmesi ve iki rafinerinin yenilenmesi	Saipem	İtalya	25.01.2016	4,6 milyar
Metal ortak teşebbüsü ve ekipman teslimi	Danieli Group	İtalya	26.01.2016	5,7 milyar
İran'da, taşıma başta olmak üzere, ortak olarak altyapı kurmak için mutabakat anlaşması	Itinera	İtalya	25.01.2016	4 milyar
İran'ın İtalyan şirketlere olan borcunu ödenmesi	SACEb	İtalya	29.01.2016	564 milyon
İran'da yılda 200.000 araba üretilmesi	Peugeot-Citroen	Fransa	28.01.2016	400 milyon
İran'a 70 raylı lokomotif motoru ve 600 deniz motoru sağlanması	Isotta Fraschini	İtalya	26.01.2016	400 milyon
Üç tren istasyonunu modernize etme çalışmaları yapılması	Arep	Fransa	04.02.2016	7 milyon
İran'dan 200.000 b/d petrol ithal etmek için mutabakat anlaşması	Total	Fransa	08.02.2016	Yok
Meşhed ve İsfahan havaalanlarını işletmek ve genişletmek için mutabakat anlaşması	Vinci	İtalya	29.01.2016	Yok
Tahran'daki Khomeini Uluslararası Havaalanı'nı yenilemek ve genişletmek için mutabakat anlaşması	Aeroports de Paris & Bouygues SA	Fransa	28.01.2016	Yok
Iran Khodro'nun Umman'da araba üretmek üzere ortaklık anlaşması	Umman Yatırım Fonu	Umman	27.01.2016	184 milyon
İran İhracat Garanti Fonu'nun İngiltere ile sigorta teminatı ve tüccarların finansmanı konusunda mutabakat anlaşması	Birleşik Krallık İhracat Finansmanı (UKEF)	İngiltere	09.03.2016	Yok
Petrol ve doğal gaz projeleri geliştirmek, İran'ın Hindistan'a petrol ihracatı ve petrokimya sektöründe işbirliği için mutabakat anlaşması	Hindistan Hükümeti	Hindistan	11.04.2016	Yok
İran'ın Çabahar Limanı'nın inşaatı için ortaklık üzerine mutabakat anlaşması	Hindistan Hükümeti	Hindistan	06.05.2016	Yok
Enerji ve taşımacılık sektörlerinde işbirliği üzerine mutabakat anlaşması	Azerbaycan Hükümeti	Azerbaycan	22.04.2016	Yok
İran Ulusal Petrol Şirketi'nin petrol ve doğal gaz sektörlerinde mutabakat anlaşması	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (SOCAR)	Azerbaycan	24.02.2016	Yok
İran ve Pakistan arasında 5 yıllık stratejik ticari işbirliği üzerine mutabakat anlaşması	Pakistan Hükümeti	Pakistan	25.03.2016	Yok

Uluslararası Yatırımlara Yönelik Yaklaşım

İranlı karar alıcılar, hükümet kurumları ve özel sektör yöneticileri ile yapılan görüşmelerde üç temel mesajın altı çiziliyor: i) İran'ın başarıya ulaşabilmesi için mutlaka desteğe ihtiyacı var ve bu da yaklaşık 250 milyar dolarlık yabancı yatırım anlamına geliyor. ii) teknoloji ve bilgi birikimi transferinde güçlü ülkeler bu yarışta daha başarılı olacak. iii) İran, istihdam yaratacak yatırımlara daha fazla şans tanıyacak.

İranlı kamu yöneticileri, karar alıcılar, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, iş ve akademik çevreler ile yapılan derinlemesine görüşmelerde öne çıkan mesajlar:

İran'ın hayalini kurduğu ekonomik kalkınmayı yabancı yatırımlar olmadan gerçekleştirebilmesi imkansız.

İran'ın ekonominin başlıca itici gücü olan petrol ve doğal gaz üretimini artırma planı, gerekli uzmanlık ve yabancı yatırımı (proje finansmanı) olmadan gerçekleştirilemez.

Sadece Çin, Hindistan, Türkiye ve Rusya değil, diğer ülkeler de doğal kaynakların nimetlerinden faydalanmak amacıyla enerji liginde yer alacaklardır.

Uluslararası yatırımcılar İran'ın doğal kaynaklarına büyük bir ilgi gösteriyorlar. 2014 yılında petrol ve doğal gaz ile bağlantılı ürünlerin İran'ın 70,9 milyar dolar olan toplam ihracatı içindeki payı neredeyse %60'tı. Ayrıca, petrol ve doğal gaz ihracatının yaklaşık %75'i Çin, Hindistan ve Türkiye'ye yapılmıştı.

İran'ın yabancı yatırımcılardan beklentileri:

1. Finansal yatırımlar yapılması
   Yurt içi finansal likiditenin sınırlı olduğu İran'ın, büyüyebilmek ve kritik teknoloji transferini gerçekleştirebilmek için 250 - 300 milyar dolara ihtiyacı var.
2. İranlı işletmelerin modernizasyonu için uzmanlık, teknoloji ve bilgi birikimi transferi
   Perakendeden madenciliğe neredeyse tüm sektörlerin teknoloji dönüşümüne ve bununla paralel olarak bilgi transferine ihtiyacı var. Ayrıca İran halkı da bilgi ve tecrübe aktarımına ihtiyaç duyuyor.
3. İranlıların istihdamı İran yönetimi yerel istihdam yaratacak yatırımları daha çok tercih ediyor. Uluslararası gözlemciler de istihdam piyasası reformunun ekonomideki yapısal sorunlara çare olabileceğini ifade ediyor.

Uluslararası Yatırımcılar İçin Zorluklar

İran iş yapmanın zor olduğu bir pazardır. Bu nedenle yabancı şirketlerin İran'a özgü iş ortamına ve kültürüne adapte olabilecek bir strateji geliştirmeleri gerekiyor.

İran'da iş yapan Türk şirketlerine göre İran'da iş yapmak Irak'ta iş yapmaktan daha kolay. Sık sık değişen koşullara hızla uyum sağlamak gerektiğinden Türk şirketleri İran pazarını dinamik ve zorlu buluyorlar.

Yatırım yapmak isteyenleri bekleyen çeşitli zorluklar var:

- Şeffaf olmayan vergi yapısı
  Ülkenin İş Yapma Kolaylığı Endeksi'nde "Vergi Ödeme" konusunda 123. sırada yer almasına neden olan ağır vergi yükleri ve karmaşık vergi yapısı bulunuyor.
- Katı iş kanunları
  Yerli işçi çalıştırma mevzuatı nedeniyle şirketlerin kendi personellerini görevlendirme seçenekleri sınırlıdır.
- Hükümetin yakın takibi
  İran, tüm faaliyetlerin yakından takip edildiği ve zorlu mevzuatların uygulandığı bir ülkedir.
- Verimsiz idari süreçler
  Gerekli izinlerin alınabilmesi oldukça zaman alıyor. Ülkede ticaret özel şirketlerden ziyade devletin hakimiyetindedir.
- Şeffaf olmayan şirket ortaklığı yapısı
  Kamu ve özel sektör şirketleri çoğu zaman tedarikçiler ile müşteriler arasında çapraz ortaklık yapıları bulunuyor.
- Kronik karar alma süreçleri
  Özellikle aile şirketlerinde aile fertlerinin kararlara müdahil olmasının getirdiği verimsizlik, üst düzey yöneticilerin tüm kararlara karışması ve delegasyon eksikliği gibi sorunlar yaratıyor.
- Sorunlu şirket hesapları
  İran muhasebe standartları IFRS sistemine kıyasla daha zayıf ve şirket hesaplarına sadece Farsça olarak erişilebiliyor.
- Ekonomik İstatistikler
  Bazı veri tabanları yıllardır güncellenmemiş ve merkez bankası ile bakanlıklar gibi pek çok kaynaktan çelişkili veriler geliyor.
- Derecelendirme kuruluşlarının eksikliği
  Derecelendirme kuruluşlarının eksikliği nedeniyle yatırım riskleri ölçülemiyor.

Alman-İran Sanayi ve Ticaret Odası'nın İran'da iş yapmakla ilgili olarak Kasım 2015'te yaptığı bir araştırmada, şirketlerin %61'inin 2016 yılında daha iyi bir iş ortamı bekledikleri sonucu çıktı. Ayrıca, şirketlerin %71'i mevcut işlerini tatmin edici veya tatmin ediciden daha iyi olarak değerlendiriyorlar.

2015 yılında iş ortamının değişimi

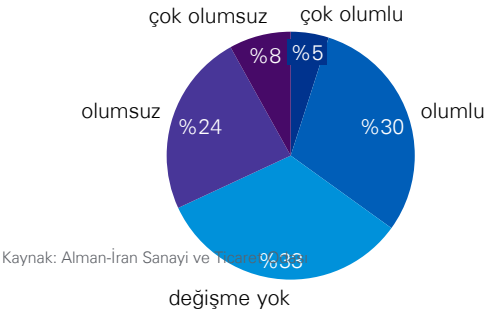

Kaynak: Alman-İran Sanayi ve Ticaret Odası

2016 yılı iş ortamına yönelik beklentiler

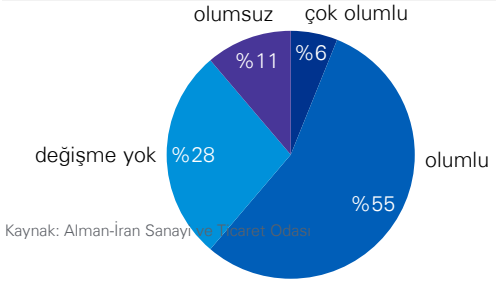

Kaynak: Alman-İran Sanayi ve Ticaret Odası

2016 yılı personel sayılarına yönelik beklenti

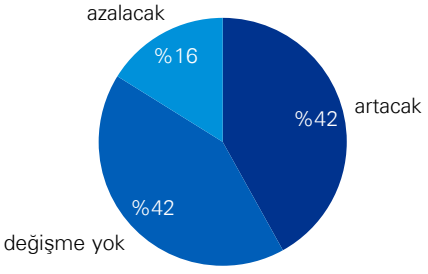

Kaynak: Alman-İran Sanayi ve Ticaret Odası

Sektörel Analizler

Petrol ve Doğal Gaz

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

İran petrol ve doğal gaz arzı (mmboe/d)

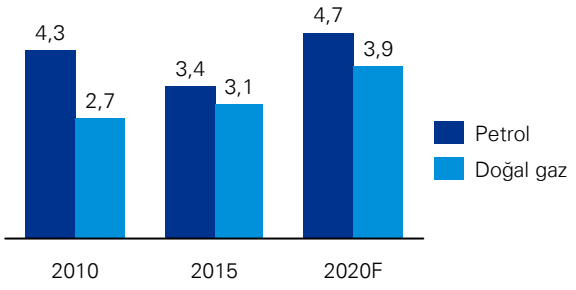

Not: mmboe/d, günlük milyon varil petrol eşdeğeridir

- İran dünyanın ikinci en büyük doğal gaz ve dördüncü en büyük petrol rezervlerine sahip.
- Petrol uzun yıllardır İran'ın başlıca gelir kaynağı olmuştur.
- Yüksek katma değerli ürünlere ve üretim hacimlerine ulaşmak için İran'daki rafinerilere yeni yatırımlar yapılması gerekiyor.
- Devasa rezervlerine karşılık, İran'ın doğal gaz üretimi yurt içi talebi karşılayamama riski ile karşı karşıya.
- İran'ın upstream (üretime dönük) sektöründe modern teknoloji transferine ihtiyacı var.

FIRSATLAR

- İran, yabancı yatırımcıları çekmek amacıyla, eski geri alım (buy-back) sözleşmelerini yeni İran Petrol Sözleşmesi ile değiştiriyor.
- Türk yatırımcıları, özellikle dağıtım konusunda, downstream (satışa dönük) sektörde önemli fırsatlar yakalayabilir.
  - Türkiye, ABD'li ve Avrupalı şirketler ile İranlı şirketler arasında aracı rolü oynayabilir.
- NIOC (İran Ulusal Petrol Şirketi), 48 farklı sahada ve 17 keşif alanında toplam 49 proje sunmaktadır.
- İran, 50 petrol ve doğal gaz geliştirme projesi kapsamında 2018 yılına kadar 20 ila 30 milyar dolar yatırım çekmeyi hedefliyor.
- İran'ın doğal gaz ihracatının artması bekleniyor.

RİSKLER

- **İran, petrolde arz fazlasının olduğu bir dönemde, ham petrol üretimini artırmaya ve ihraç etmeye çalışacak.**
- **İran'daki ham petrol üretiminin artması için dışardan enerji takviyesi ile basıncı artırıcı yöntemlere, yani ikincil üretime ihtiyaç vardır. Ayrıca, sahalardan elde edilen verimi artırmak için de, geliştirilmiş petrol üretimi yöntemlerine (EOR) ihtiyaç duyulmaktadır.**
- **Ülkeye uygulanan yaptırımlar, çok uluslu şirketlerin İran pazarından çekilmesine neden oldu. Bu nedenle, uluslararası petrol şirketlerinin İran'daki projelere katılması zaman alacak.**

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

İran'ın petrol ve doğal gaz upstream ve downstream sektörleri ile petrokimya sektörü 3 devlet şirketinin hakimiyetinde:

- İran Ulusal Petrol Şirketi (NIOC)
  petrol ve doğal gaz üretim faaliyetleri ile petrolün satışa dönük faaliyetlerini kontrol ediyor
- İran Ulusal Doğal Gaz Şirketi (NIGC)
  doğal gaz satışa dönük faaliyetlerini kontrol ediyor
- Ulusal Petrokimya Şirketi (NPC)
  bağlı şirketleri aracılığıyla çeşitli petrokimya komplekslerini işletiyor

«Yüksek Enerji Konseyi» enerji sektörünün denetiminden sorumlu.

«Yeni İran Petrol Sözleşmesi» özel şirketlerin keşif, geliştirme ve üretim olmak üzere üç aşamada da faaliyet gösterebilmelerine imkan tanıyor.

Petrol ve Doğal Gaz

Küresel petrol piyasasının düşük büyüme beklentisi ve düşük petrol fiyatları piyasa oyuncularının zor günlerden geçmesine neden oluyor.

Küresel petrol arzı (mmboe/d)

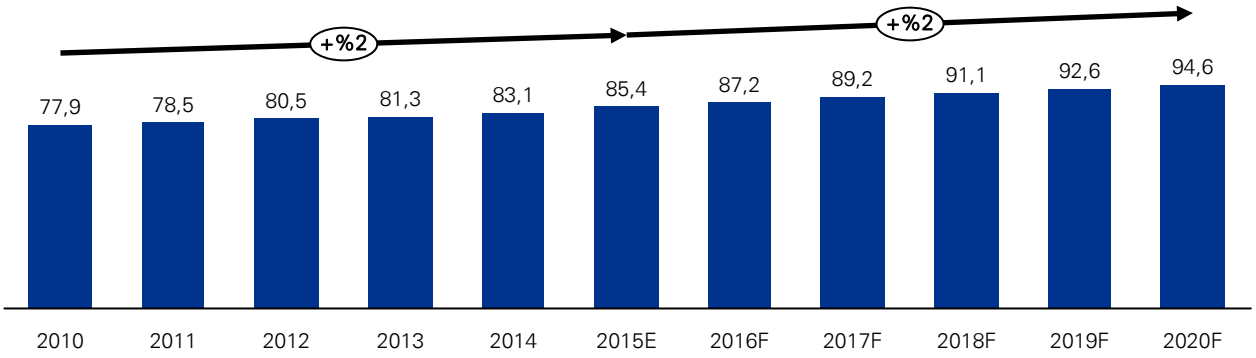

Not: (1) mmboe/d, günlük milyon varil petrol eşdeğeridir
(2) Rakamlar petrol, NGL ve kondensatları kapsar
Kaynak: Wood Mackenzie, KPMG Analizi

KÜRESEL PETROL PİYASASINA GENEL BAKIŞ

Küresel petrol pazarının önümüzdeki yıllarda istikrarlı bir büyüme kaydedeceği öngörülüyor. Bununla birlikte, kısa vadede artması beklenmeyen düşük petrol fiyatları pazarı baskılamaya devam edecek.

Durgunluk döneminden bu yana küresel petrol arzında herhangi bir daralma görülmedi. Petrol hâlâ dünyanın başlıca enerji kaynağı olduğundan küresel talep de önümüzdeki dönemlerde artmaya devam edecek. Bu da bize, tahmin dönemi içerisinde petrol üretiminin daha da artabileceğini gösteriyor.

Diğer taraftan, düşük petrol fiyatları sektörü olumsuz etkilemeye devam ediyor.

Piyasadaki arz fazlası, 2014 yılında petrol fiyatlarında keskin düşüşe neden oldu. Bu düşüşün ardından piyasanın kısa sürede toparlanması beklenirken, bunun aksine petrol fiyatları daha da düştü.

Keşif ve çıkarma faaliyetleri de düşük petrol fiyatlarından etkilendi. Buna rağmen piyasa oyuncuları bu faaliyetlere olan talebin her zaman devam edeceğini düşünmekte.

Petrol fiyatlarında 2014 yılında yaşanan bu sert düşüşün ardından, fiyatların seyrine paralel olarak keşif ve çıkarma faaliyetleri de oldukça daraldı.

Piyasaya dair geribildirim ise, keşif ve çıkarma faaliyetlerinin petrol fiyatlarının bu denli düşük olduğu bir ortamda bile artacağı görüşünde. Bunun nedeni petrole olan sürekli talep ve petrol çıkarma faaliyeti uzun süredir devam ettiği için olgunlaşan onshore ve shallow-water havzaları nedeniyle özellikle daha derin deniz faaliyetlerine duyulan ihtiyaç.

Küresel petrol piyasasının büyük kısmı OPEC dışı ülkelerden oluşuyor. OPEC dışı ülkelerin üretiminin de 2016 yılında yavaşlaması bekleniyor.

OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) petrol üretimi dünya petrol üretiminin %40'ı civarında ve kısa ila orta vadede önemli bir değişim yaşanması beklenmiyor. 2015 yılında OPEC'in toplam üretimi, günlük 10 milyon varili aşan Suudi Arabistan petrol üretimi ve günlük 4 milyon varil civarında olan Irak petrol üretimi nedeniyle önceki yıla kıyasla günlük 1 milyon varilden biraz daha fazla gerçekleşti. 2015 yılında, yaptırımların kaldırılmasına yönelik görüşmelerin olumlu etkisiyle İran da önceki yıllara kıyasla üretimini artırdı.

OPEC dışı üretimin 2016 yılında günlük ortalama 0,6-0,7 milyon varil azalması bekleniyor.

Petrol Fiyatları

Piyasa dinamiklerinin ham petrol fiyatlarını baskılamaya devam edeceği öngörülürken, kısa vadede önemli bir iyileşme beklenmiyor.

Aylık ham petrol fiyatları (ABD Doları)

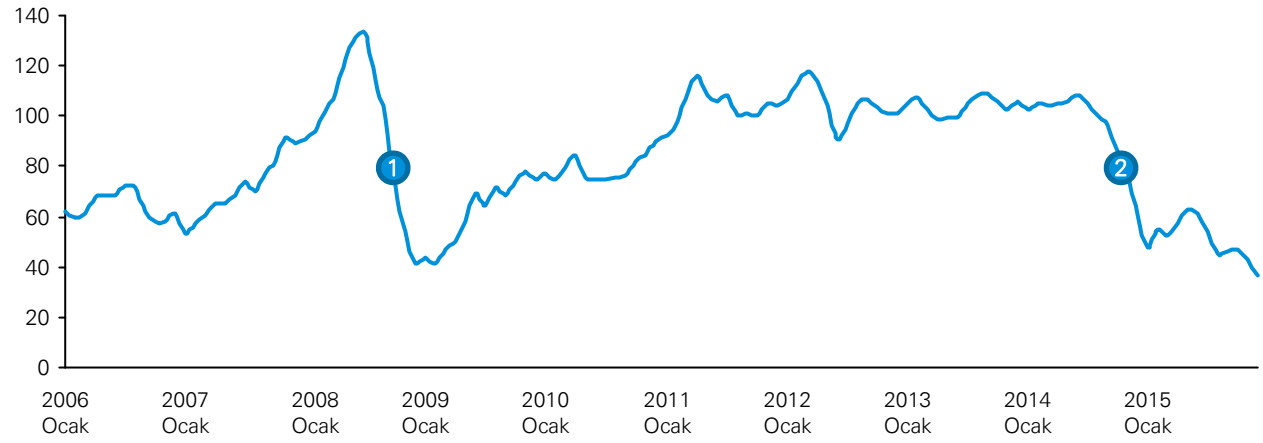

Kaynak: Dünya Bankası

Küresel petrol piyasasındaki arz seviyesinin petrol fiyatları üzerinde büyük bir etkisi var.

Petrol fiyatları üzerinde önemli etkiye sahip başlıca faktörler arz-talep dengesi, makro ekonomik ortam, spekülasyonlar, riskler ve rafinerilerin koşulları. Ancak, piyasa uzmanları ve anket katılımcıları, petrol fiyatlarını belirleyen ana unsurun açık arayla arz-talep dengesi olduğunu vurgulamakta.

2009 ve 2014 yıllarında yaşanan petrol krizlerinin nedenlerine ve toparlanma dönemlerinin genel özelliklerine bakıldığında bazı farklar görülüyor:

1 2009'da, petrol fiyatlarındaki çöküşün başlıca nedeni ekonomideki durgunluğun yol açtığı düşük petrol talebiydi. Üretim kesintileri ve yeniden artan talep piyasanın "V şekilli toparlanma" olarak adlandırılan hızlı bir toparlanma yaşamasını sağladı.

2 2014 yılında petrol fiyatlarında görülen keskin düşüşün temel nedeni ise arz kaynaklıydı. Diğer taraftan, piyasa dinamiklerinin de fiyatları baskılamaya devam edeceği, bunun da "U şekilli toparlanma" getireceği tahmin ediliyor. Petrol fiyatlarının baskı altında olduğu bu tür bir piyasada, petrol üreticileri düşük fiyatların olumsuz etkisini sınırlandırmak amacıyla üretim miktarlarını maksimuma çıkararak nakit akışlarını artırmaya meyledebilirler. Ancak böyle bir tercih, arz fazlasına neden olarak daha büyük sorunlar doğurabilir.

Arz fazlasının yanı sıra, başta Çin olmak üzere büyük ekonomilerde görülen yavaşlama da petrol fiyatlarının düşmesinde önemli bir rol oynadı.

20 Ocak 2016 tarihinde, WTI ve Brent tipi petrol fiyatları sırasıyla 28,35 dolar/varil ve 27,88 dolar/varile düşerek tarihi değerlere ulaştı. Bu dip fiyatları gördükten sonra Brent tipi petrolün varil fiyatı 35 doların biraz üzerine çıkarken WTI tipi petrol bunun gerisinde kaldı.

OPEC dışı üretimdeki düşüş, petrol fiyatlarının nispeten de olsa yükselmesine neden olabilir. Ancak, İran'ın üretimindeki artış dikkate alındığında bunun kısa vadede kalıcı bir etkisinin olacağını söylemek zor.

OPEC dışı üreticilerin petrol üretiminin 2016 yılına kadar yılda ortalama 0,6-0,7 milyon varil azalması bekleniyor. Bunun ise, mevcut aşırı arz durumu üzerinde olumlu etki göstereceği söylenebilir. Ancak, piyasa oyuncuları bu açığın önemli bir kısmının İran'ın petrol üretimiyle kapatılacağını öngörüyorlar. Bu nedenle de, son dönemlerde görülen zayıf toparlanmaya rağmen, kısa vadede petrol fiyatlarının baskılanmaya devam etmesi bekleniyor. Diğer taraftan, bu açığın kapatılması, petrol üretimini artırma konusunda kendisine yeni bir alan bulabilmesi bakımından İran'ın lehine olacak gibi görünüyor.

Küresel Doğal Gaz Piyasası

Küresel doğal gaz piyasasının önceki yıllara kıyasla daha hızlı bir büyüme kaydetmesi bekleniyor.

Küresel doğal gaz arzı (bcf/d)

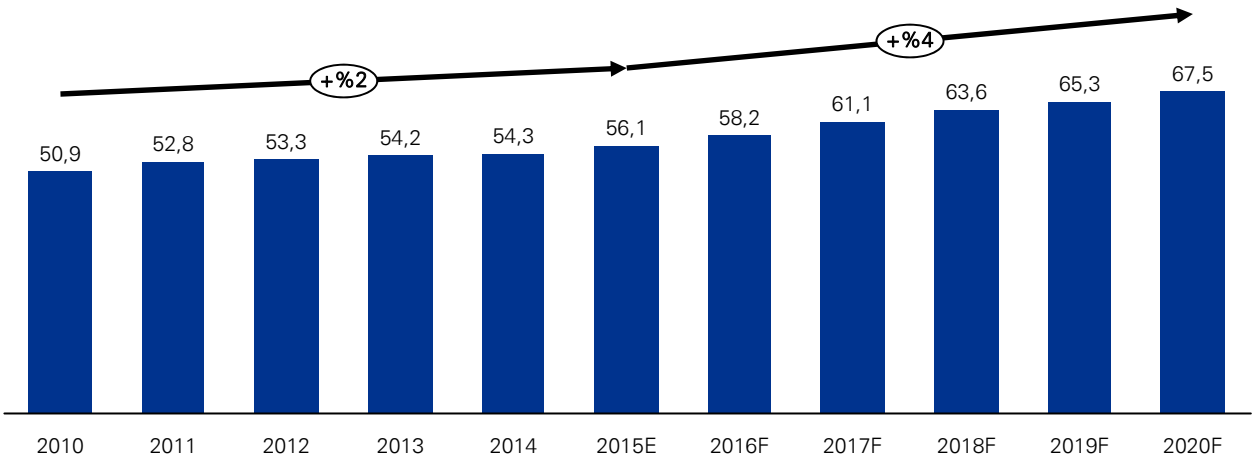

Not: bcf/d, günlük milyarkübik feet'e eşittir (günlük kübik kademden dönüştürülmüştür)
Kaynak: Wood Mackenzie, KPMG Analizi

KÜRESEL DOĞAL GAZ PİYASASINA GENEL BAKIŞ

Küresel doğal gaz arzının, özellikle ekonomik büyümenin ve düşük petrol-doğal gaz fiyatlarının etkisiyle %5 civarında bir büyüme kaydetmesi bekleniyor.

Küresel doğal gaz arzının 2016 - 2020 arasında yıllık ortalama %4'lük bir büyüme kaydedeceği ve günlük 68 milyon varile ulaşacağı öngörülüyor. Ancak, tahmin dönemi boyunca belirsizlikler de sürecek.

OECD ülkelerine bakıldığında, enerji sektöründeki doğal gaz talebinin, elektrik üretimindeki istikrarsızlıktan ve yenilenebilir enerji kaynaklarının daha yaygın kullanılmaya başlamasından olumsuz etkilendiği görülmektedir.

OECD dışı Asya ülkelerinde, doğal gaz ile diğer yakıtlar arasındaki rekabetin talep belirsizliği yaratmaya devam edeceği öngörülüyor. 2013 ve 2014 yıllarında, düşük kömür fiyatlarının ve azalan yenilenebilir enerji maliyetlerinin doğal gaz sektörünü nispeten dezavantajlı bir konuma getirmişti.

Çin'in, önceki 5 yıllık dönemde %14'ler civarında olan doğal gaz talebi, 2014 yılında sert bir iniş göstererek tek haneli sayılara düştü. Ekonomik büyümedeki yavaşlama ve enerji tüketimindeki düşüş doğal gaz sektörü üzerinde oldukça olumsuz etkiler gösterdi.

Diğer taraftan, Çin'in çevre politikalarını katılaştırması doğal gaz sektörüne olumlu etki yapabilir.

Günümüzde, Orta Doğu'nun, dünya doğal gaz rezervlerinin %43'üne sahip olmasına rağmen, dünya doğal gaz ticaretindeki payı yaklaşık %16. Bununla birlikte, Orta Doğu'da bu tabloyu değiştirebilecek iki unsur var:

1) Dünya doğal gaz rezervlerinin önemli bir kısmına sahip olan İran'ın, özellikle yaptırımların kaldırılmasından sonra doğal gaz ticaretini artırması bekleniyor.
2) Mısır, Zohr'da 850 milyar metreküplük bir doğal gaz sahasının keşfedilmesi ise bölgenin potansiyelini artıracak başka bir unsur.

Dünya doğal gaz pazarının petrol fiyatlarından etkilenmesi bekleniyor.

Piyasadaki genel kanı, petrol fiyatlarının düşük seyretmeye devam etmesinin dünya doğal gaz piyasasını üç açıdan olumsuz etkileyeceği yönünde:
1) Yeni tesisler için nihai yatırım kararı onayı verilmemesi
2) Aşırı yüksek ihracat maliyetleri
3) Düşük petrol fiyatları nedeniyle doğal gaza geçişin cazibesini yitirmesi

İran Doğal Gaz ve Petrol Sektörleri

Doğal gaz arzı artarken, petrol İran'ın başlıca gelir kaynağı olmaya devam ediyor.

İran petrol ve doğal gaz arzı ve dünya arzındaki yüzdesi
(mmboe/d)

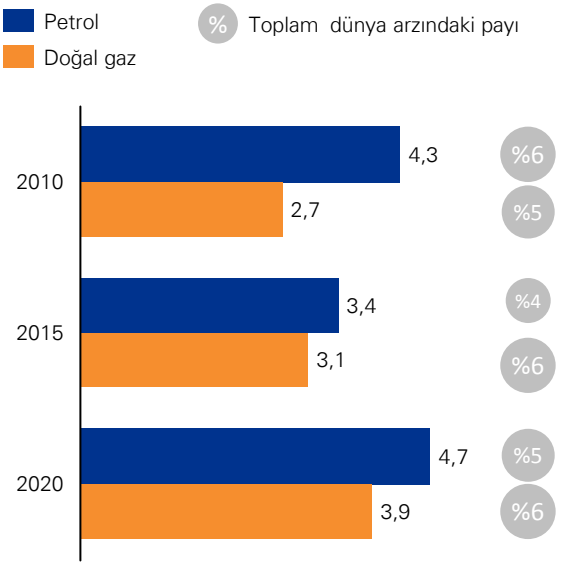

Not: mmboe/d, günlük milyon varil petrol eşdeğeridir
Kaynak: Wood Mackenzie, KPMG Analizi

GENEL BAKIŞ

Petrol İran için her zaman çok önemli bir gelir kaynağı olmuştur.

İran 1908 yılında Basra Körfezi'nde petrol bulan ilk ülkedir. 1920 yılından bu yana ise petrol ülkenin en büyük sektörüdür. 2014/15 öncesinde petrol gelirleri ülkenin toplam gelirlerinin yaklaşık %60'ını oluşturmaktaydı. Ancak bu rakam, özellikle 2015 yılında düşük petrol fiyatları nedeniyle hükümetin bütçeyi revize etmek zorunda kalmasının ardından %47 seviyelerine düştü.

İran, yabancı şirketler için pek de cazip olmadığı görülen geri alım (buy-back) sözleşmeleri aracılığıyla yabancı şirketlerin petrol geliştirme faaliyetlerine katılmalarını hedefliyordu.

1990'lı yıllarda ülke, yeterli finansal ve teknik altyapıya sahip olmaması nedeniyle, ham petrol rezervlerinin geliştirilmesi amacıyla yabancı yatırımcıları kendine çekmeye yönelik bazı girişimlerde bulundu.

Bu kapsamda da, yabancı petrol şirketlerinin petrol sahalarında geliştirme faaliyeti yürüttüğü ve karşılığında üretilen ham petrol ile ödeme aldığı "geri alım" sözleşmeleri uygulandı.

Geliştirilen sahalar, geri ödemenin tamamlanmasını takiben tekrar İran Ulusal Petrol Şirketi'nin (NIOC), kontrolüne devrediliyordu. Bu tür bir sözleşmeden duyulan memnuniyetsizlik ve ülkeye uygulanan yaptırımlar Batılı şirketlerin İran pazarından çıkmasına yol açtı.

Yüksek katma değerli ürünlere ve üretim hacimlerine ulaşmak için İran'daki rafinerilere daha fazla yatırım yapılması gerekiyor.

İran Ulusal Petrol Rafinericiliği ve Dağıtım Şirketi (NIORDC) sahip olduğu on beş rafineri ile günde 2 milyon varil ham petrol işleme kapasitesine sahip.

İran birkaç yıl öncesine kadar ağırlıklı olarak düşük değerli fuel oil rafine ediyordu. Özellikle benzine olan yurt içi talebi karşılayabilmek için benzin, jet yakıtı ve dizel gibi yüksek katma değerli rafine ürünleri ise ithal ediyordu.

NIORDC, doğal gaz üretimindeki artışla birlikte 3 kondensat ayırma tesisi ile 5 rafineri daha inşa etmeyi planlıyor. Yaklaşık 27 milyar dolar tutarında bir yatırım yapıldığı takdirde projenin mevcut kapasiteyi günlük 2 milyon varil artırması bekleniyor. Yaptırımların kaldırılmasından sonra kapasite artışına yabancı şirketlerin katkı vermesi bekleniyor.

İran, dünyanın lider gaz tedarikçisi olma potansiyeline sahip.

İran dünyada Rusya'dan sonra en büyük doğal gaz rezervlerine sahip olan ülkedir. Buna karşın, ülkenin doğal gaz üretimi, zaman zaman yurtiçi talebi karşılayamamakta, talebe göre enerji ithal edilmektedir. Doğal gazın sıvılaştırılması ve benzin ile diğer ulaştırma yakıtlarının yerine kullanılması için yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. İran petrol üretimi arttıkça, üretim proseslerinde kullanılmak üzere, petrol sahalarına daha fazla doğal gaz tedarik etme ihtiyacı da doğacaktır.

İran Doğal Gaz ve Petrol Sektörleri

Devlete ait İran Ulusal Petrol Şirketi (NIOC), petrol ve doğal gaz projelerinden sorumludur.

Enerji sektörü, Temmuz 2001'de kurulan ve başkanlığını İran Cumhurbaşkanı'nın yaptığı Yüksek Enerji Konseyi tarafından denetleniyor. Konsey, diğer bazı üyelerin yanı sıra Petrol, Ekonomi, Ticaret, Tarım ve Madencilik ve Sanayi bakanlarından oluşmaktadır.

NIOC'un kontrolü Petrol Bakanlığı'ndadır. NIOC, ham petrolün keşfedilmesi, çıkarılması, nakledilmesi ve ihraç edilmesi ile doğal gaz ve sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) satışından sorumludur.

İran Anayasası, doğal kaynakların yabancıların mülkiyetine girmesine izin vermemektedir. Ancak, uluslararası petrol şirketleri, yerini artık Yeni Petrol Sözleşmesi'ne bırakmakta olan geri alım sözleşmeleri aracılığıyla keşif ve geliştirme faaliyetlerinde bulunabilmektedir.

Petrol Bakanlığı'nın denetimine tabi olmak üzere, İran'ın petrol ve doğal gaz upstream ve downstream sektörleri ile petrokimya sektörü 3 devlet şirketinin hakimiyetindedir. Bu üç devlet şirketi ise İran Ulusal Doğal Gaz Şirketi (NIGC), İran Ulusal Petrol Şirketi (NIOC) ve Ulusal Petrokimya Şirketi (NPC).

Şirket	Hedef
İran Ulusal Petrol Şirketi (NIOC)	NIOC, bağlı kuruluşları aracılığıyla petrol ve doğal gaz upstream faaliyetleri ile petrol downstream faaliyetlerini kontrol ediyor.
İran Ulusal Doğal Gaz Şirketi (NIGC)	NIGC, doğal gaz downstream faaliyetlerini kontrol ediyor. Şirketin amacı, yurt içi kullanıma yönelik olarak doğal gaz işlemek, arz etmek ve dağıtmak. NIGC, bağlı kuruluşları aracılığıyla faaliyet gösteriyor
Ulusal Petrokimya Şirketi (NPC)	NPC, bağlı şirketleri aracılığıyla çeşitli petrokimya komplekslerini işletiyor. 2013 yılında İran 13 milyon ton petrokimya ürünü ihraç etti.

Kaynak: ABD Enerji Bilgileri İdaresi

İran petrol ve doğal gaz upstream sektöründe Türk yatırımcılar için kayda değer bir potansiyel görünmüyor. Bununla birlikte, downstream sektörde bazı yatırımlar değerlendirilebilir.

Petrol ve doğal gaz upstream sektörü bilgi birikimi, tecrübe ve yüksek teknik kapasite gerektirmekte; bu nedenle de İran petrol ve doğal gaz üretime dönük sektöründe Türk yatırımcılar için cazip fırsatlar görülmemektedir.

Downstream sektörü ise ham petrolün rafine edilmesinden, ham doğal gazın işlenip saflaştırılmasından ve ham petrol ile doğal gazdan türetilmiş ürünlerin pazarlanıp dağıtılmasından oluşmaktadır. Petrol ve doğal gaz downstream sektörü, müşterilerine benzin, jet yakıtı, dizel yakıt, doğal gaz ve LPG gibi ürünlerle ulaşmaktadır.

Türk yatırımcıların ilk yatırımlarını rafineriler yerine dağıtımla ilgili faaliyetlere yapmaları bekleniyor. Ancak, İran'ı kendileri için hâlâ riskli bir ülke olarak gören Türk yatırımcıların algısı, kısa vadede İran petrol ve doğal gaz downstream sektörüne kayda değer yatırımlar yapılmayacağı yönünde. Bu noktada yatırımcılar, öncelikle yaptırımların kaldırılmasından sonraki ortamı dikkatle analiz edip olası yatırımlarını buna göre şekillendirebilirler.

Türkiye uluslararası şirketlerle işbirliği yapma konusundaki deneyimini İran'da batılı şirketler ile kuracağı ortaklıklarda kullanabilir. Böylece, güvenilir bir ortak olarak, risklerini paylaşırken pazara giriş yapabilir. Örneğin, şu anda bir Türk şirketi Irak'ta çok uluslu şirketler olan Shell ve Gazprom adına yakıt dağıtımı yapmaktadır.

Bu tür ortaklıklarda, Türkiye'nin bölge hakkındaki bilgisi, bölgesel deneyimi ve İran'a olan coğrafi yakınlığı ile yabancı şirketlerin teknik ve finansal kapasiteleri arasında bir sinerji yaratılarak yatırımlar önemli ölçüde desteklenebilir.

İran Petrol Sektörü

İran petrol üretimi yaptırımlar nedeniyle önemli bir gerileme yaşadı. Ancak, yaptırımların kaldırılmasıyla birlikte sektörün toparlanacağı tahmin ediliyor.

İran petrol arzı (mmboe/d)

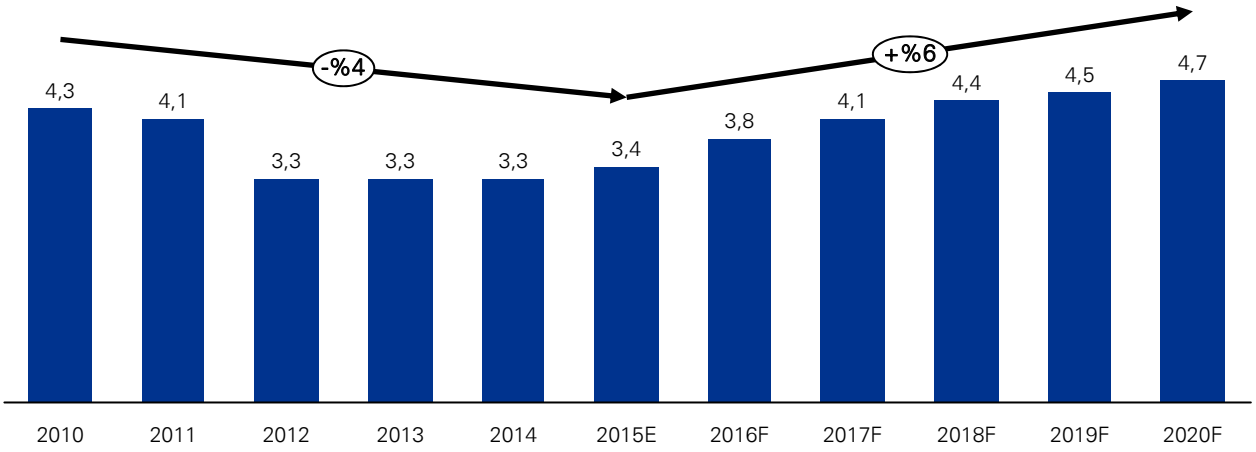

Not: mmboe/d, günlük milyon varil petrol eşdeğeridir
Kaynak: Wood Mackenzie, KPMG Analizi

İran petrol arzı, özellikle yaptırımlar nedeniyle 2010 - 2015 yılları arasında ortalama yıllık %4 daraldı.

İran petrol sektörü 2010 - 2012 yılları arasında yaptırımlardan son derece olumsuz etkilendi. CNPC ve Sinopec dışındaki tüm yabancı şirketler ülkeden çıktı ve İran'ın petrol ihracatı yarı yarıya düştü.

Üstelik İran, bankacılık yaptırımları nedeniyle, petrol ihracatından elde ettiği gelirleri ülkesine getirme konusunda da önemli zorluklar yaşadı.

Ancak İran, kalan petrol rezervleri bakımından hâlâ dünyanın sayılı ülkelerinden biridir.

İran dünyanın en büyük dördüncü petrol rezervlerine sahip. İran'ın mevcut petrol rezervlerinin çok uzun süredir kullanıldığı göz önüne alındığında, sektörün verimliliğini ve üretim miktarını artırmak için keşif ve geliştirme faaliyetlerinde daha yüksek teknolojiye ihtiyaç duyulacağı görülüyor.

Uluslararası yaptırımlar, pek çok üretime dönük (upstream) projenin iptal edilmesine veya ertelenmesine yol açarak da İran'ın petrol sektörünü olumsuz etkiledi.

İran, petrolde arz fazlasının olduğu bir dönemde, ham petrol üretimini artırmaya ve ihraç etmeye çalışacak. OPEC dışı ülkelerin üretimi kısacağı tahmin ediliyor, bu da küresel petrol piyasasında İran'a biraz daha yer açabilir.

2015 yılından itibaren İran'ın ham petrol üretiminin günde yaklaşık 0,4 milyon varil civarında artması ve 2016 yılında yıllık ortalama 3,8 mmboe/d'ye (günlük milyon varil petrol eşdeğeri) ulaşması beklenmekte. Diğer OPEC ülkelerinin petrol üretiminde bu tür bir artış olmayacağı düşünüldüğünde, 2016 yılında OPEC arzı ile İran'ın üretim miktarı arasında önemli bir fark görülebilir.

OPEC dışı arzın 2016 yılında günlük ortalama 0,6 - 0,7 milyon varil azalması beklenmektedir. Bu durum, İran'ın üretimini beklenenden çok daha hızlı bir şekilde artırmadığı sürece piyasada İran petrolüne yer olduğuna işaret etmektedir.

İran Petrol Sektörü

İran ham petrol üretimini ve ihracatını artırmayı hedefliyor. Ancak bu geri dönüşün yavaş ve kademeli olarak gerçekleşmesi bekleniyor.

Yaptırımlar kaldırıldığından, İran petrol üretimini ve ihracını artırma konusunda artık daha aktif politikalar izleyebilir. Upstream sektöründe de yeni yabancı yatırımlar bekleniyor.

Ocak 2016'da ABD ve AB İran'a uygulanan petrol ve bankacılık yaptırımlarının büyük bir kısmını kaldırdı. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu, İran'ın nükleer konusundaki taahhütlerine uyduğunu teyit eden bir rapor yayımladı.

İran ham petrol ihracatı artık yaptırımlara tabi değil. Yaptırımlar süresince İran'ın ham petrol ihracatı günlük 1,1 milyon varil ile sınırlandırılmıştı. İran'ın petrol ve doğal gaz ürünlerini satın alan müşteriler artık yasal yaptırımlara maruz kalma riskiyle karşılaşmayacaklar. Ancak, devam eden ABD yaptırımları ABD'li şirketleri İran ile iş yapma konusunda kısıtlamaktadır.

İran'ın ham petrol üretimi ve ihracatı 2015 yılı ortalarından itibaren bir miktar arttı. İran Ulusal Petrol Şirketi, 2016 yılında günlük yaklaşık 505.000 varil ham petrol satın almaları konusunda en büyük iki Çinli müşterisiyle anlaştı.

Avrupalı ve Asyalı şirketlerle de benzer anlaşmalar yapılabilir. İran 2016 Şubat'ta, Fransa'nın Total şirketi ile İtalya'nın Eni ve Saras şirketlerine günlük 300.000 varil ham petrol sağlayarak Avrupa'ya petrol ihraç etmeye yeniden başladığını duyurdu.

İran'ın dünya petrol piyasasına geri dönüşünün kademeli olarak gerçekleşmesi bekleniyor.

İran'ın ham petrol üretim ve ihracatının hızlı bir toparlanma kaydetmesi beklenmiyor. Ülke, OPEC içindeki ağırlığını geri kazanma konusunda kararlı görünse de, özellikle aşağıdaki etkenler nedeniyle bazı zorluklarla karşılaşacağı öngörülüyor:

1) Yıllar boyunca yaşanan üretim kesintileri ve kapatılan kuyular, petrol tesislerinin eskimesine yol açtı.
2) Ülkeye uygulanan yaptırımlar, çok uluslu şirketlerin İran pazarına girmesini yıllardır engelledi. Bu nedenle, uluslararası petrol şirketlerinin projelere dahil olması zaman alacaktır. Bu da üretim kapasitesinin artışını bir süre daha olumsuz etkileyebilir.
3) İran'daki petrol sahalarından çok uzun süredir petrol çıkarılmaktadır. Petrol sahalarının uzun süreli kullanımı sonucunda, petrolü yer yüzüne çıkaracak basınç azalmaktadır. İran'daki ham petrol üretiminin artması için dışardan enerji takviyesi ile basıncı artırıcı yöntemlere, yani ikincil üretime ihtiyaç vardır. Ayrıca, sahalardan elde edilen verimi artırmak için de, geliştirilmiş petrol üretimi yöntemlerine (EOR) ihtiyaç duyulmaktadır.
4) Yetersiz teknoloji ve ekipman da, İran ham petrol piyasasının zorlu bir toparlanma süreci yaşamasına yol açabilecek diğer iki etken olarak görünüyor. Yaptırımlar, uluslararası şirketlerin İran'dan çıkmasına yol açmanın yanı sıra, yerli şirketlerin sondaj ekipmanı satın alma, eskiyen rafinerileri yenileme ve diğer petrol üreticisi ülkelerde kullanılan yüksek teknolojilere geçme konusunda önemli zorluklar yaşamasına da yol açtı.
5) Üstelik İran pazarına yatırım yapılmasının önündeki tek engel yaptırımlar da değil. 1995 yılından beri uygulanmakta olan geri alım (buy-back) sözleşmeleri yabancı şirketler tarafından tercih edilmemekte. Bu doğrultuda, İran'da upstream sektörüne yatırım çekmeye yönelik yeni bir düzenleme getirildi. Ancak, yabancı şirketler bu yeni düzenlemeden (Yeni İran Petrol Sözleşmesi) de tam olarak memnun değiller. Piyasadaki genel kanı, İran pazarında iş yapacak yabancı yatırımcılar için daha cazip bir mevzuat oluşturmaya yönelik bazı girişimlerde bulunulması gerektiği yönünde.

İran upstream sektöründe yatırıma ve modern teknoloji kullanımına büyük bir ihtiyaç duyulmakta. İran, 50 petrol ve doğal gaz geliştirme projesi ve yabancı yatırımcılar için nispeten daha cazip finansal koşullar sayesinde 2018 yılına kadar 20-30 milyar ABD doları sermaye yatırımı çekmeyi hedefliyor.

İran Doğal Gaz Sektörü

İran'ın doğal gaz arzı, yurt içi talebin zar zor karşılanabilmesi ve teknoloji yetersizliği nedeniyle son dönemlerde önemli bir büyüme kaydetmedi. Ancak, yaptırımların kaldırılması ve doğrudan yabancı yatırımların artmasıyla birlikte piyasadaki arzın da artması bekleniyor.

İran doğal gaz arzı (mmboe/d)

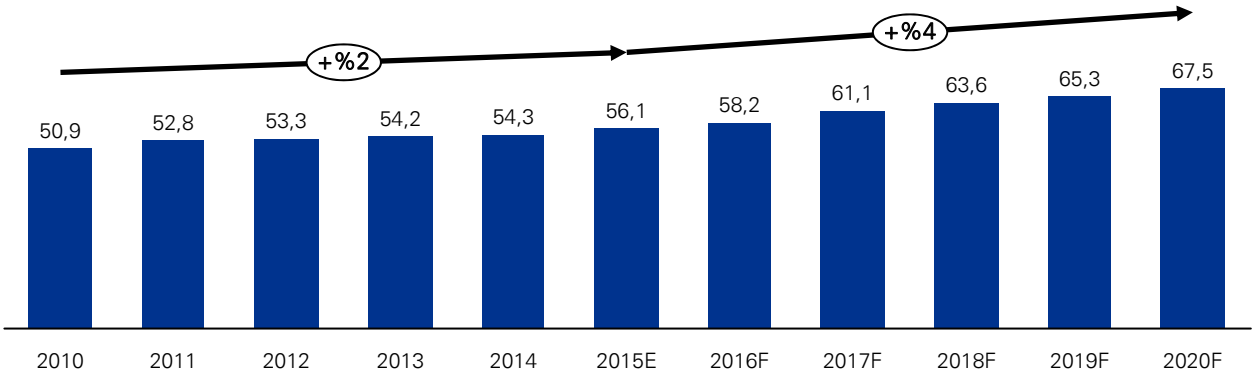

Not: mmboe/d, günlük milyon varil petrol eşdeğeridir
Kaynak: Wood Mackenzie, KPMG Analizi

İran'ın doğal gaz sektörü az gelişmiş ve yaptırımlardan oldukça etkilenmiş durumda.

Petrol sektörünün aksine, yaptırımlardan sonra ülkenin doğal gaz arzında bir düşüş olmadı. Bunun nedeni İran'ın dünya doğal gaz piyasasında fazla etkin olmaması. İran'ın doğal gaz ihracatının yaklaşık %90'ı Türkiye'ye gerçekleştiriliyor ve bu ihracat yaptırımlara tabi değil.

İran'ın şu anda dünya doğal gaz ticaretindeki payı sadece %2 civarında. Ancak, 2015 yılında, Güney Pars doğal gaz sahasında artan üretim sonucu İran'ın toplam doğal gaz üretimi önceki yıllara kıyasla daha yüksek bir büyüme kaydetti.

Yaptırımların, doğal gaz altyapısına doğrudan yabancı yatırımı ve know-how transferini engelleyerek sekteye uğratması doğal gaz üretim kapasitesinin artması önündeki en büyük engeldi.

Özellikle kısa vadede, İran'ın doğal gaz ihracatının ağırlıklı olarak bölge ülkelerine yapılacak ihracatla artacağı öngörülmekte.

Kuveyt ve BAE gibi ülkelerin İran doğal gaz sektörü için önemli ihraç pazarları haline gelmesi ve yaptırımların kaldırılmasından sonraki dönemde İran'ın ihracatta bu ülkelere öncelik vermesi bekleniyor.

İran, Hindistan, Pakistan ve Çin gibi Asyalı ülkelerin artan doğal gaz talebinden faydalanabileceği stratejik bir konumda bulunuyor. Bu ülkeler, İran'ın gelecekteki doğal gaz ihracatının hedef pazarları olabilir.

Büyüme sağlayabilecek doğrudan yabancı yatırımların etkisi uzun vadede görülecek.

Uluslararası büyük şirketlerin, İran pazarındaki riskler konusunda kendilerini güvende hissedene kadar bekleyecekleri ve doğrudan yatırımlarını uzun vadede yapacakları öngörülmekte.

İran doğal gaz pazarına yapılan doğrudan yabancı yatırımlar arttıkça, bu şirketlerin ülkeye getireceği teknoloji sayesinde ülkenin üretim verimliliği de artacak. Ayrıca, boru hattı şebekesinin de geliştirilerek doğal gazın daha geniş bir coğrafyaya dağıtılacağı tahmin edilmektedir.

İran Doğal Gaz Sektörü

Dünya doğal gaz rezervlerinin %18'ine sahip olan İran'ın bu alanda önemli bir oyuncu olma potansiyeli var.

Kalan doğal gaz rezervleri (bcf)

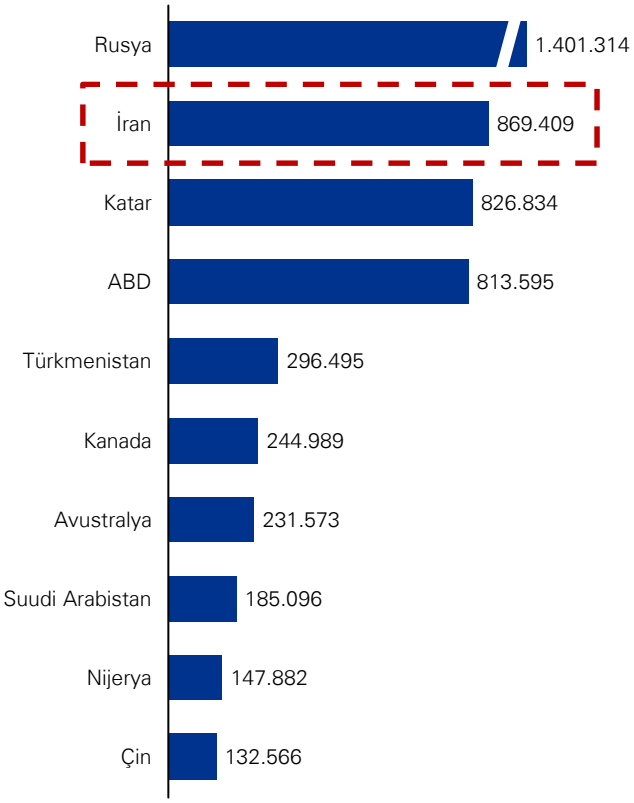

Not: bcf: milyar kübik kadem
Kaynak: Wood Mackenzie, KPMG Analizi

İran Rusya'dan sonra dünyanın en fazla doğal gaz rezervine sahip ikinci ülkesi. İran'ın mevcut kalan doğal gaz rezervinin 869,409 milyon kübik kadem olduğu tahmin ediliyor.

2015 itibarıyla, İran'ın doğal gaz rezervlerinin sadece %8'i işlendi. 2015 yılında İran'ın doğal gaz üretimi dünyadaki toplam üretimin sadece %2'si civarındaydı ve bu durum ülkenin sahip olduğu rezervler ile fiili üretimi arasında önemli bir boşluk olduğunu gösteriyor.

İran'ın dünya doğal gaz piyasasında daha önemli bir oyuncu haline gelmesini sağlayabilecek en önemli kozlardan biri de Güney Pars havzası.

Basra Körfezi'ndeki Güney Pars / Kuzey Dome Sahası'nın dünyanın en büyük doğal gaz sahası olduğu tahmin ediliyor. İran ile Katar arasında bulunan bu alanın 3.700 km2lik kısmı İran (Güney Pars), kalan bölümü ise Katar (Kuzey Dome) topraklarında.

Basra Körfezi açıklarındaki Güney Pars sahası, İran'ın keşfedilmiş doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %40'ını barındırıyor. Güney Pars sahası 1990 yılında İran Ulusal Petrol Şirketi tarafından keşfedildi. Fakat sahadaki doğal gaz üretimi ancak Aralık 2002'de başlayabildi. Güney Pars açık deniz doğal gaz sahası şu anda İran'ın başlıca önceliklerinden biri. Güney Pars pek çok fazdan oluşan bir proje niteliğinde. 17. ve 18. fazların 2016 yılı ortalarında resmen hayata geçirilmesi bekleniyor.

Güney Pars projesindeki tüm fazların ise 2018 yılına kadar tamamlanacağı tahmin edilmektedir.

Yeni İhale Mevzuatı

İran, yaptırımların kaldırılmasından sonraki dönemde ülkeye daha fazla doğrudan yabancı yatırımcı çekebilmek için geri alım (buy-back) sözleşmelerini uygulamadan kaldırmaktadır.

Bu doğrultuda, yabancı şirketler için daha avantajlı olması beklenen yeni sözleşme hükümleri uygulamaya koyuldu. Eskiden uygulanan geri alım sözleşmelerinin aksine, yeni «İran Petrol Sözleşmesi»nin yabancı yatırımcıları ülkeye çekmesi bekleniyor.

Yeni İran Petrol Sözleşmesi, geri alım sözleşmelerinin aksine şirketlerin bir petrol veya doğal gaz sahasındaki keşif, geliştirme ve üretim aşamalarının üçüne de katılabilmesine izin veriyor.

Geri alım sözleşmelerinde ise, yabancı şirketlere belli bir hedef sunuluyor, önceden belirlenmiş bir tutar ödeniyor ve şirketlerin sahayı kullandıkları dönem boyunca üretim miktarını artırmaları gelir artışı sağlamıyordu.

Yeni İran Petrol Sözleşmesine göre, yatırımcılar 25 yıla kadar işletme ve üretim yapabilmektedir. Sözleşme ayrıca, petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki dalgalanma risklerine açık bir ücretlendirme sistemi getirmekte ve azami sermaye (CAPEX) sınırını kaldırmaktadır. Yeni rejimin, yabancı şirketlerin İran'a yatırım yapma konusunda güven duyabilecekleri kadar açık ve şeffaf olması da beklenmektedir.

Önemli Hususlar	Yeni İran Petrol Sözleşmesi	Geri Alım (Buy-Back) Sözleşmesi
Saha Mülkiyeti	▪ NIOC	▪ NIOC
Rezerv ön tahsisi	▪ İzin verilmez.	▪ İzin verilmez.
Sermaye harcaması ve maliyetin kurtarılması	▪ Sermaye harcaması (CAPEX) tavanı yok. Sermaye harcamasının karşılıklı mutabakatla belirlenmesi bekleniyor. ▪ Maliyetler tahmin edilenden az olursa kalan kısım yatırımcı şirkete ödenecek.	▪ Önceden mutabık kalınmış sabit sermaye harcaması tavanı ▪ Maliyetler tahmin edilenden az olsa bile kalan kısım yatırımcı şirkete ödenmeyecek.
Esneklik	▪ Hükümlerin büyük bir kısmı müzakereye açık. ▪ Ortamda önemli bir değişiklik olduğu takdirde hükümler yeniden görüşmeye açık.	▪ Hükümlerin çok azı müzakereye açık. ▪ Katı sözleşmeler
Sözleşme Süresi	▪ Sözleşme süresi: 20 yıla kadar ▪ Geliştirilmiş petrol üretimi yöntemlerinin uygulanması durumunda 5 yıl süre uzatımı	▪ Sözleşme süresi: 5-12 yıl
Yatırımın geri dönüş süresi	▪ Uzun sözleşme süresi sağlayarak, yatırım maliyetlerinin karşılanması için yatırımcıya gerekli süre verilirken, maliyetlerin karşılanmaması durumunda da sözleşme süresi uzatılabiliyor.	▪ Keşif ve geliştirme maliyetlerinin karşılanması için yatırımcıya kısa süre (4 ila 7 yıl arası) tanınıyor.
Riskler	▪ Yatırımcı şirketin NIOC ya da alt kuruluşlarıyla ortaklık kurması gerektiğinden, geliştirme faaliyetlerinde risk NIOC'la paylaşılıyor. Keşif sözleşmelerinde ise tüm riski yatırımcı şirket üstleniyor.	▪ Beklenmedik durum risklerinin tüm maliyeti yatırımcı şirket tarafından üstleniliyor. Uluslararası petrol fiyatı risklerini ise NIOC üstleniyor.

Kaynak: Wood Mackenzie

İran'daki Upstream Projeleri

NIOC (İran Ulusal Petrol Şirketi), 48 farklı sahada ve 17 keşif parselinde toplam 49 proje sunuyor.

İran'daki upstream petrol ve doğal gaz projeleri

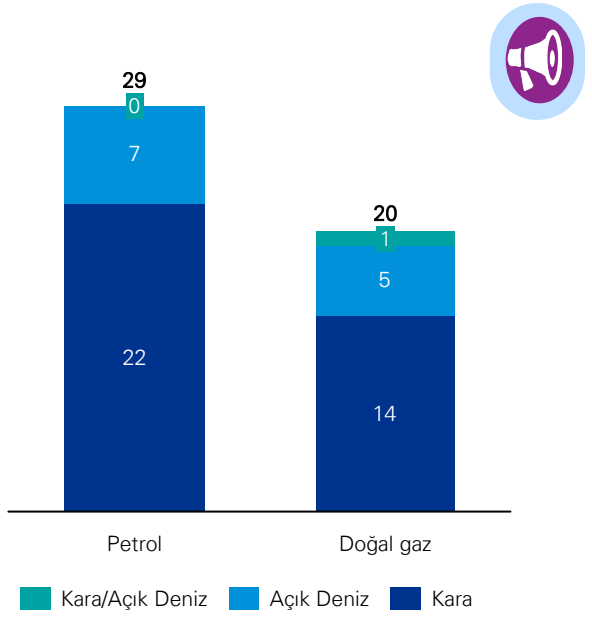

Not: Bu projelerle ilgili son güncelleme 26 Ocak 2016'da yapıldı
Kaynak: Wood Mackenzie

İran'da şu anda planlanmış 49 proje bulunmaktadır.

Bu 49 projenin 29'u petrol sahalarına, kalan 20'si ise kara, açık deniz, terk edilmiş bölge ve geri kalmış bölgelerdeki doğal gaz rezervlerine yönelik olarak planlanmıştır. Bu saha ve rezervlerin yaklaşık dörtte biri komşu ülkelerle ortak sınırlar içindedir.

Petrolde büyük saha ve rezervlerin Güney Azadegan, Darkhovin ve Ferdowsi, doğal gazda ise Kuzey Pars, Kiş ve Golshan olması bekleniyor.

İran özellikle petrol ve doğal gaz upstream sektörüne odaklanacağından, nispeten yüksek sayıda keşif faaliyeti gerçekleştirilmesi beklenebilir.

Keşif parseli	Konum	Keşif Alanı
Kavir	Orta İran	Kara
Moghan	Kuzey Batı	Kara
Bamdad	Basra Körfezi	Açık Deniz, Sığ
Mahan	Basra Körfezi	Açık Deniz, Sığ
Parsa	Basra Körfezi	Açık Deniz, Sığ
Sarakhs Dastiraz	Kuzey Doğu	Kara
Dusti	Kuzey Doğu	Kara
Raz	Kuzey Doğu	Kara
Taybad	Kuzey Doğu	Kara
Sistan	Güney Doğu	Kara
Abadan	Batı Zagros	Kara
Teymab	Batı Zagros	Kara
Zahab	Batı Zagros	Kara
Tudaj	Batı Zagros	Kara
24. parsel	Hazar Denizi	Açık Deniz, Derin
26. parsel	Hazar Denizi	Açık Deniz, Derin
29. parsel	Hazar Denizi	Açık Deniz, Derin

Kaynak: Wood Mackenzie

Yabancı yatırımların asıl etkilerinin kısa vadede kendini göstermesi ise beklenmiyor.

Yabancı şirketlerin İran pazarındaki riskleri analiz etmelerinin biraz zaman alacağı; bu nedenle de, ilk büyük yatırımların 2017 yılı ikinci yarısından itibaren başlayacağı öngörülmektedir. Bazı yatırımların maddi etkilerinin ise 2020 yılından önce görülmesi beklenmemekte.

Petrokimya

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

İran'da Etilen Kapasite Gelişimi (metrik ton)

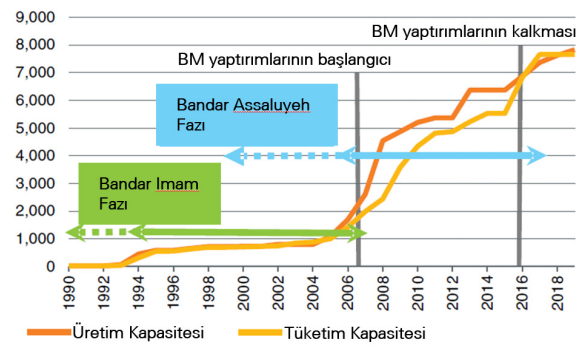

- Dünyanın en yüksek etilen kapasiteleri ABD ve Çin'de bulunmaktadır. İran 7 milyon ton etilen kapasitesi ile dünyanın 6. büyük etilen üreticisidir.
- Zengin petrol ve doğalgaz rezervleri ana sebep olmakla birlikte petrol dışı sektörlerin geliştirilmesi, yüksek katma değer yaratma ve istihdam olanakları oluşturma potansiyeli nedeniyle petrokimya sektörü İran tarafından stratejik olarak önemsenmiş ve desteklenmiştir.
- İran petrokimya ürünlerinde ihracat kapasitesini arttıracak büyük yatırımlar planlıyor ve ambargo sonrası dünya petrokimya pazarında çok daha büyük bir oyuncu olma yolunda adımlar atıyor.
- İran'a yönelik yaptırımların kalkması ile birlikte ülkede oluşacak pozitif ekonomik ortam Türkiye açısından bazı olumlu etkiler ortaya çıkaracak olmakla birlikte değişik sektörlerde riskler gündeme gelecektir.

FIRSATLAR

Türkiye'ye yakınlık

Dünyanın önde gelen petrokimya üreticisi olması

Yurt dışı yatırım imkanları

Kimya ve Plastik ürün ihracatı

Ucuz enerji kaynaklarına sahip olması

Deneyimli işgücü

Son yıllarda devreye alınan büyük üretim kapasiteleri

Ülkenin altyapı ihtiyacı

RİSKLER

Tesislerde teknolojik iyileştirme ihtiyacı

Ucuz enerji, hammadde ve enerji sübvansiyonları

Hammadde tedarikinde mevcut rafineri/doğalgaz alt yapıların yetersiz olması

Büyük ölçekli üretim

Dünya Ticaret Örgütüne üye olmaması

Uluslararası regülasyonların gevşek olması

Gelecekte petrokimya alt sektörlerinde üretimi artırması

Bölgesel yakınlık ve navlun avantajı

Petrokimya teknolojisinin zayıf olması

İhracatçı konumda olması

Uluslararası yatırım ortamının yeterince gelişmemiş olması

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

- İran'ın petrokimya sektöründe ciddi bir ürün çeşitliliği bulunmakla birlikte bu ürünlerin büyük bir kısmı iç talebi karşılamaya yönelik iken polietilen, etilen glikol ve metanol gibi ürünlerde üretimin büyük bir kısmı ihraç edilmektedir.
- İran mevcut durumda büyük oranda ihracata konu olan ürünlerde önümüzdeki dönemde büyük boyutlarda yeni yatırımlar planlamaktadır.

Petrokimya

Dünyanın en yüksek etilen kapasiteleri ABD ve Çin'de bulunmaktadır. İran 7 milyon ton etilen kapasitesi ile dünyanın 6. büyük etilen üreticisidir.

GENEL BAKIŞ

Petrokimya Sanayi Nafta, LPG, "Gas Oil" gibi petrol ürünleri ve Doğal Gaz'a dayalı temel girdileri kullanarak plastikler, kauçuk ve elyaf hammaddeleri ile diğer organik ara maddeleri üreterek ambalaj, elektronik, otomotiv, inşaat, tekstil ve tarım gibi birçok sektöre girdi sağlayan lokomotif bir sanayi koludur.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan petrokimya sanayi, dünyanın ikinci büyük sanayi dalı olan kimya sanayinin yaklaşık %30'unu oluşturmaktadır. Dünya toplam ticaret hacminin çok önemli bir bölümünü oluşturan petrokimya sanayinin günümüzde 500 milyar doların üzerinde bir pazar payı bulunmaktadır.

2014 yılında Dünyada 332 milyon ton girdi kullanılarak 135 milyon ton etilen üretilmiştir. Etilen üretiminde ağırlıklı olarak Nafta kullanılmaktadır. Naftanın yanı sıra doğal gaz ve ABD'de shale gaza dayalı tesislerde etan hammadde olarak kullanılmaktadır. Gelecek yıllarda da etan miktarının artması beklenmektedir. Hammadde olarak kullanım oranlarında önümüzdeki yıllarda da naftanın hammadde olarak kullanımının dominant olması beklenmektedir.

Bölgesel olarak etilen üretim kapasiteleri: %37 Asya pasifik, %21 Kuzey Amerika, %19 Ortadoğu, %15 Batı Avrupa, şeklinde sıralanmaktadır. Ortadoğu zengin gaz ve petrol kaynakları nedeni ile yatırımların en fazla yapıldığı bölgedir. Ortadoğu'da ise petrokimya üretiminde başı çeken iki ülke Suudi Arabistan ve İran'dır.

Ülkelerin petrokimyasal büyüklükleri etilen üretim kapasiteleri ile ölçülmektedir. Dünyanın en yüksek etilen kapasiteleri ABD ve Çin'de bulunmaktadır. İran 7 milyon ton etilen kapasitesi ile dünyanın 6. büyük etilen üreticisidir. Türkiye ise 588 bin ton üretim kapasitesi ile dünyada ancak 33. sırada yer almıştır.

Etilen üretiminde kullanılan hammadde
(miyon ton)

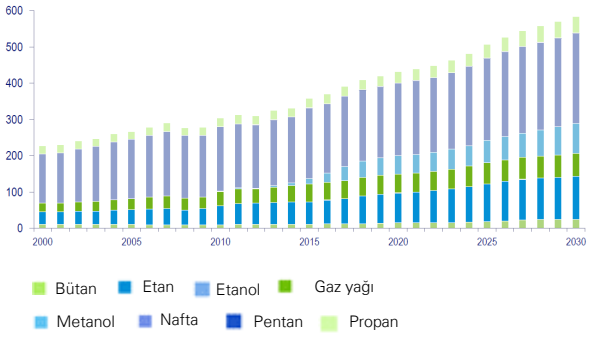

Kaynak: Nexant

Ülkelerin Etilen Kapasiteleri
(bin ton)

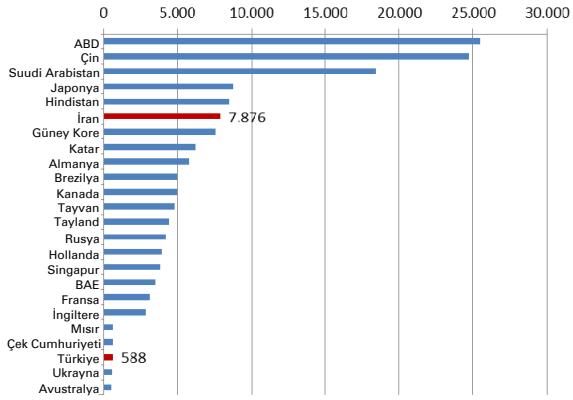

Not: 2014
Kaynak: BMI

İran Petrokimya Sanayi

Petrokimya sektörüne yönelik ilk adımların 1963'de atıldığı İran bugün dünyanın en büyük petrokimya üreticisi ülkelerinden biri konumundadır.

Zengin petrol ve doğalgaz rezervleri ana sebep olmakla birlikte petrol dışı sektörlerin geliştirilmesi, yüksek katma değer yaratma ve istihdam olanakları oluşturma potansiyeli nedeniyle petrokimya sektörü İran tarafından stratejik olarak önemsenmiş ve desteklenmiştir.

2000'li yıllarında başında yaklaşık 9 milyon ton dolayında olan toplam üretim kapasitesinin 2015 yılında yaptırımlar nedeniyle karşılaştığı bütün zorluklara rağmen hedeflere ulaşamasa bile petrokimya kapasitesini önemli ölçüde artırmayı başarmış ve 2015 yılında toplam kapasitesini yaklaşık 60 milyon tona çıkarmıştır. Hammadde konusunda yaşanan zorluklar nedeniyle kapasite kullanım oranları %80 düzeylerinde kalmış ve toplam üretim 40 milyon ton düzeyinde seyretmiştir.

İran'da kurulan petrokimya üretim bölgeleri

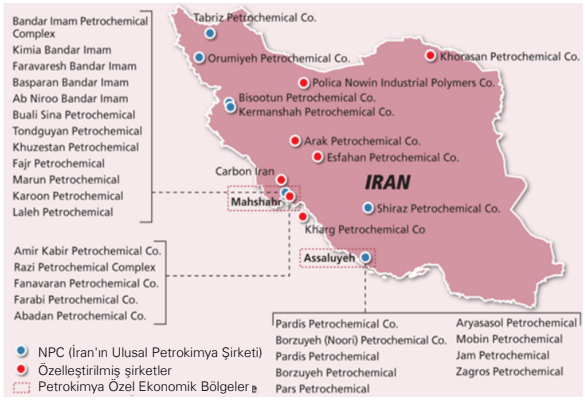

Zengin doğalgaz rezervleri ve etan bazlı üretim yapısı İran'ın petrokimya sektörünün en önemli itici gücü durumunda iken gelişmiş altyapı ve ülkenin coğrafi konumu da petrokimya sektörüne yönelik yatırımları desteklemektedir.

2700 kilometre uzunluğundaki Batı Etilen Boru Hattı ülkenin güney batısından kuzey batısına kadar uzanmakta ve farklı büyüklükte 12 adet petrokimya tesisine hammadde sağlamaktadır. Yaptırımların doğalgaz sahalarının geliştirilmesini kısıtlaması ve bu nedenle yaşanan hammadde sıkıntısı bu hattı besleyen etilen tesislerinin en önemli problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Önümüzdeki dönemde yaptırımların kaldırılması ile birlikte doğalgaz sahalarının daha aktif hale gelmesi hem yeni etilen üretim yatırımlarının oluşmasına hem de yeni polimer üretim kapasitesinin gelişmesine imkan tanıyacaktır. İran'ın mevcut etilen üretim kapasitesi yaklaşık 6-7 milyon ton düzeyinde iken önümüzdeki birkaç yılda yapılacak yeni yatırımlarla bu rakamın 10 milyon tonun üzerine çıkarılması hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşılmasında ülkenin doğalgaz sahalarının daha etkin biçimde faaliyete alınmasının büyük rol oynaması beklenmektedir.

İran petrokimya üretim tesisleri ve boru hatları

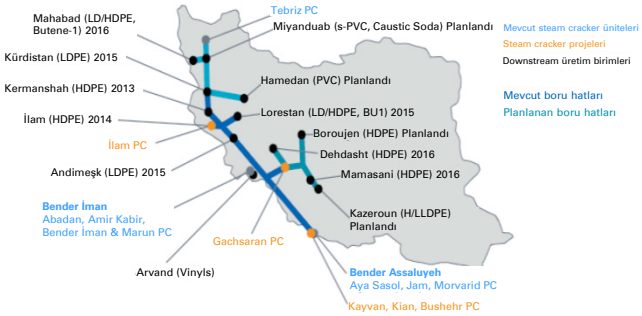

Yaptırımların kalkması ile birlikte önemli oranda yatırım ihtiyacı olan petrol ve doğalgaz sahalarının geliştirilmesinin yanında İran'ın gündeme alacağı en önemli konulardan birisi de petrokimya sektörü olacaktır. İran petrol ve doğal gaz altyapısına uzun yıllardır yeterli oranda yatırım yapılamadığından eskimiş alt yapılarını modernize etmek ve üretimi artırmak üzere 150-200 milyar dolarlık yatırım ihtiyacı olduğu tahmin edilmektedir. Uygulanan sıkı ambargoya rağmen 2000'li yılların başında 9 milyon ton seviyesinde olan temel kimyasallar, polimerler, gübre ve aromatikler gibi toplam petrokimyasallar üretim kapasitesini 60 milyon ton seviyelerine çıkaran İran, bundan sonraki dönemde de bu alanda oldukça iddialı hedefler ortaya koymaktadır.

İran'da Etilen Kapasite Gelişimi (metrik ton)

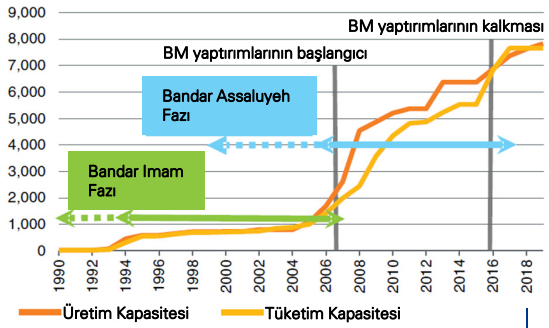

İran Petrokimya Kapasiteleri

Gelecek dört yılda etilen üretim tesislerinin toplam kapasitesinin %42 artması, polimer saflıkta propilen üretim kapasitesinin ise 2 katına çıkması planlanıyor.

İran etilen fabrikaları ve kapasiteleri (bin ton)

Şirket Adı	Lokasyon	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Amir Kabir Petrochemical	Bandar Imam	520	520	520	520	520	520	520
Arak Petrochemical	Arak	306	306	306	306	306	306	306
Arya Sasol Polymer Co.	Bandar Assaluyeh	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
Bandar Imam Petrochemical	Bandar Imam	411	411	411	411	411	411	411
Gachsaran Petrochemical	Gachsaran	-	-	-	-	-	-	1090
Ilam Petrochemical Co.	Ilam	-	-	-	450	450	450	450
JAM Petrochemical Co.	Bandar Assaluyeh	1320	1320	1320	1320	1320	1320	1320
Kavian Petrochemical	Bandar Assaluyeh	-	504	1000	1000	1000	1000	1000
Kavian Petrochemical	Bandar Assaluyeh	-			1090	1090	1090	1090
Marun Petrochemical Co.	Bandar Imam	1100	1100	1100	1100	1100	1100	1100
Morvarid Petrochemical Co.	Bandar Assaluyeh	500	500	500	500	500	500	500
Tabriz Petrochemical	Tebriz	136	136	136	136	136	136	136
	Total	5293	5797	6293	7833	7833	7833	8923

Kaynak: Nexant

İran polimer saflıkta propilen üretim tesisleri ve kapasiteleri (bin ton)

Şirket Adı	Lokasyon	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Amir Kabir Petrochemical	Bandar Imam	155	155	155	155	155	155	155
Arak Petrochemical	Arak	110	110	110	110	110	110	110
Bandar Imam Petrochemical	Bandar Imam	117	117	117	117	117	117	117
Gachsaran Petrochemical	Gachsaran	-	-	-	-	-	-	98
Ilam Petrochemical Co.	Ilam	-	-	-	125	125	125	125
JAM Petrochemical Co.	Bandar Assaluyeh	306	306	306	306	306	306	306
Marun Petrochemical Co.	Bandar Imam	200	200	200	200	200	200	200
Mehr Petro Kimia	Bandar Assaluyeh	-	-	-	-	-	-	450
Salman-e Farsi	Mahshahr	-	-	-	-	-	-	450
Tabriz Petrochemical	Tebriz	56	56	56	56	56	56	56
	Total	944	944	944	1069	1069	1069	2067

Kaynak: Nexant

İran Petrokimya Kapasiteleri

İran'in LDPE, HDPE, LLDPE ve PE ürün kapasitelerine bakıldığında, HDPE ürünü yıllık kapasitesinin %36'ı oluşturmaktadır. JAM Petrochemical Co. ve Amir Kabir Petrochemical Co. şirketlerinin bu ürünlerdeki %33'lık kapasite payı ise dikkat çekici.

Ürün	Şirket Adı	Nominal Kapasite (milyon ton/yıl)	Ürün Kapasitesi (milyon ton/yıl)
LDPE	Amir Kabir Petrochemical Co.	300.000	900.000
LDPE	Laleh Petrochemical Co.	300.000	
LDPE	Aria Sasol Polymer Co.	300.000	
HDPE	Marun Petrochemical Co.	300.000	1.435.000
HDPE	Mehr Petrochemical Co.	300.000	
HDPE	JAM Petrochemical Co.	300.000	
HDPE	Aria Sasol Polymer Co.	300.000	
HDPE	Amir Kabir Petrochemical Co.	140.000	
HDPE	Shazand Petrochemical Co.	85.000	
HDPE	Tabriz Petrochemical Co.	10.000	
LLDPE	JAM Petrochemical Co.	300.000	655.000
LLDPE	Amir Kabir Petrochemical Co.	260.000	
LLDPE	Shazand Petrochemical Co.	85.000	
LLDPE	Tabriz Petrochemical Co.	10.000	
PP	JAM Petrochemical Co.	300.000	1.045.000
PP	Marun Petrochemical Co.	300.000	
PP	Shazand Petrochemical Co.	75.000	
PP	Regal Petrochemical Co.	160.000	
PP	Polynar Co.	50.000	
PP	Navid Zar Chimi	160.000	

İran Petrokimya Pazarı Görünümü

İran petrokimya ürünlerinde ihracat kapasitesini arttıracak büyük yatırımlar planlıyor ve ambargo sonrası dünya petrokimya pazarında çok daha büyük bir oyuncu olma yolunda adımlar atıyor.

İran'ın petrokimya sektöründe ciddi bir ürün çeşitliliği bulunmakla birlikte bu ürünlerin büyük bir kısmı iç talebi karşılamaya yönelik iken polietilen, etilen glikol ve metanol gibi ürünlerde üretimin büyük bir kısmı ihraç edilmektedir.

Yine bütan ve propan gibi ürünlerde de üretimin çok önemli bir kısmı ihracata yönelik olarak gerçekleşmektedir. İran mevcut durumda büyük oranda ihracata konu olan ürünlerde önümüzdeki dönemde büyük boyutlarda yeni yatırımlar planlamaktadır. Polietilen ürününde 3 milyon ton civarında olan mevcut kapasitenin 2017 yılına kadar 7 milyon tona çıkarılması hedeflenirken, polipropilen ürününde de 750.000 ton yeni kapasite yatırımı planlanmaktadır. Hâlihazırda İran'ın petrokimya sektöründe miktar olarak en büyük ihraç kalemi olan metanol ürününde de 2018 yılına kadar 19 milyon ton dolayında yeni kapasite yatırımı planlanmakta olup bu yatırım miktarı mevcut kapasitenin dört katına çıkması anlamına gelmektedir. İran mevcut durumda ihraç ettiği petrokimya ürünlerinde sınırlı kalmayıp iç talebi karşılamaya yönelik üretim yaptığı ürünlerde de önemli yatırımlar planlamaktadır. Örneğin yıllık 752.000 ton üretim yapılıp hiç ihracatın yapılmadığı propilen ürününde 2018 yılına kadar 1,4 milyon ton yeni yatırım planı bulunmaktadır. Bütün bu rakamlar İran'ın giderek global petrokimya piyasasında çok daha büyük bir oyuncu haline gelecek olduğunu ve yaptırımların kalkmasının etkisinin sadece enerji piyasaları ile sınırlı kalmayacağını göstermektedir.

İran'a karşı yaptırımların ciddi şekilde ağırlaştığı 2013 yılına kadar İran açısından petrokimya ürünlerinin ana ihraç pazarı Avrupa ülkeleri oldu.

Yaptırımların ağırlaştığı dönemde ise Avrupa pazarının ambargolar nedeniyle büyük oranda ortadan kalkması petrokimya sektörünün daha çok Asya pazarlarına yönelmesine neden olmuş ve bu dönemde Çin ve Hindistan önemli pazarlar konumuna gelmiştir.

İran Petrokimya Sektörü - İhracat ve İç Talep (birim)

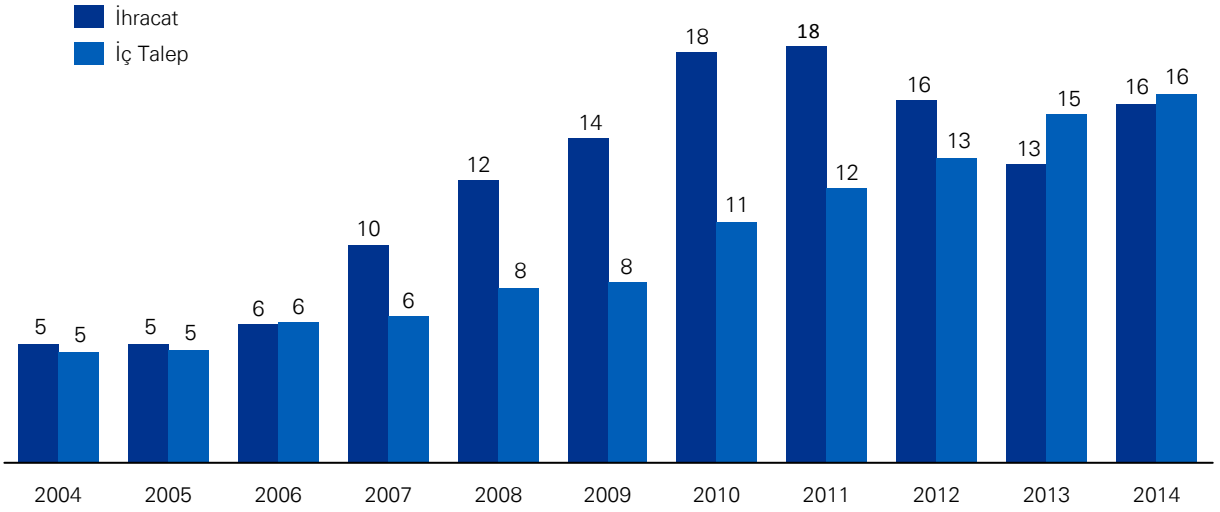

Kaynak: Jam Polypropylene Company

Türkiye-İran Petrokimya Ticareti

İran'a yönelik yaptırımların kalkması ile birlikte ülkede oluşacak pozitif ekonomik ortam Türkiye açısından bazı olumlu etkiler ortaya çıkaracak olmakla birlikte değişik sektörlerde riskler gündeme gelecektir.

Türkiye'nin İran'dan yaptığı ithalatta 8 milyar 154 milyon dolar ile ham petrol ve doğalgaz ön plana çıkarken bu rakam toplam ithalatın yaklaşık %83'ünü oluşturmaktadır.

İran'ın gelişmiş petrokimya sanayi nedeniyle kimyasal madde ve ürünler yapılan ithalatta bir diğer önemli başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların da ağırlıklı olarak petrokimyasal hammaddeler olduğu görüleceklerdir. Enerji ithalatı hariç tutulduğunda, diğer toplam ithalatın %37'si plastik ve kauçuk ürünleridir.

Yaptırımlardan önce Avrupa pazarı İran petrokimya sektörü için önemli bir ihracat noktası iken yaptırımların sıkılaştığı son birkaç yılda Çin ve Hindistan daha ön plana çıkmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye de İran'ın ihraç ettiği bazı petrokimya ürünlerinde alıcılar arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Büyüyen ekonomisi ve buna bağlı olarak artan talep dikkate alındığında İran'ın petrokimya sektöründe gerçekleştireceği kapasite artırımları için Çin ve Hindistan'ın yanında önemli bir hedef pazarın da Türkiye olacağı görülmektedir.

Türkiye pazarı İran için önemli bir ihraç noktası haline gelmiştir. Polietilen ürününde Türkiye, Çin ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden sonra İran'ın en büyük üçüncü ihraç pazarı konumunda iken polipropilen ürününde Türkiye İran'ın en büyük alıcısı durumunda bulunmaktadır.

İran'ın Polietilen İhracatı (ton)

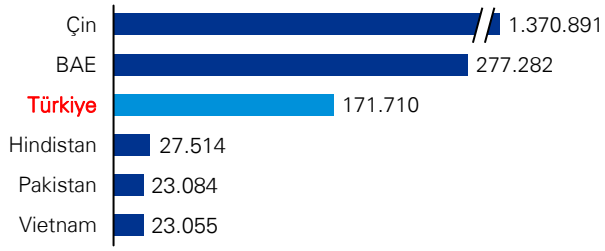

Not: 2014

İran'ın Polipropilen İhracatı (ton)

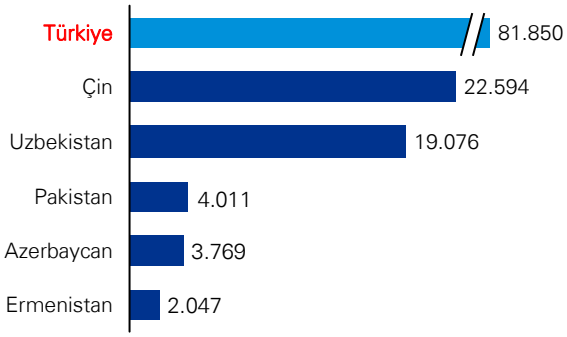

Not: 2014

Fırsatlar, Riskler ve Tehlikeler

İran'ın zengin enerji rezervleri dikkate alındığında petrokimya, demir-çelik, cam ve seramik gibi enerji yoğun sektörlerde ülkenin ön plana çıkması beklenmektedir. Bu durum Türkiye ekonomisinin bu sektörlerde ithalata bağımlılığının artmasına veya ihraç pazarlarında rekabetin güçlenmesine neden olacaktır.

Mevcut projeksiyonlarda petrokimya sektöründe kapsamlı bir yatırım ve büyüme planlayan İran'ın sonraki süreçte hammadde avantajını da kullanarak plastik, kauçuk, elyaf ve ambalaj gibi alt sektörlerde de büyümesi ve yatırımları teşvik etmesi Türkiye gibi hammadde konusunda ithalata bağımlı hale gelmiş ülkeler açısından rekabeti önemli ölçüde zorlaştıracaktır.

Dolayısıyla uzun vadeli sürdürülebilir büyüme açısından alt sektörler büyürken bu sektörlere hammadde sağlayan petrokimya sektöründe de yerli üretimin teşvik edilmesi ve payının artırılması büyük önem arz etmektedir.

Aksi durumda ara malı üretiminde yeterli yatırımların yapılmamış olması nedeniyle ithalata bağımlı hale gelen ekonominin uzun vadede alt sektörlerde de ithalata bağımlı hale gelmesi olasılığı ortaya çıkacaktır.

Güçlü Noktalar

- Dünyanın önde gelen petrokimya üreticisi olması
- Ucuz enerji kaynaklarına sahip olması
- Son yıllarda devreye alınan büyük üretim kapasiteleri
- Deneyimli işgücü

Fırsatlar

- Türkiye'ye yakınlık
- Kimya ve Plastik ürün ihracatı
- Ülkenin altyapı ihtiyacı
- Yurt dışı yatırım imkanları

Tehlikeler

- Büyük ölçekli üretim
- Ucuz enerji, hammadde ve enerji sübvansiyonları
- Bölgesel yakınlık ve navlun avantajı
- Dünya Ticaret Örgütüne üye olmaması
- Uluslararası regülasyonların gevşek olması
- İhracatçı konumda olması
- Gelecekte petrokimya alt sektörlerinde üretimi artırması

Zayıf Noktalar

- Petrokimya teknolojisinin zayıf olması
- Alt sektörlerin yeterince gelişmiş olmaması
- Finans kaynaklarına erişimde zorluklar
- Yatırım ortamının yeterince gelişmemiş olması
- Hammadde tedarikinde mevcut rafineri/doğalgaz alt yapıların yetersiz olması
- Tesislerde teknolojik iyileştirme ihtiyacı

Enerji

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

Kurulu Kapasite Tahminleri (GW)

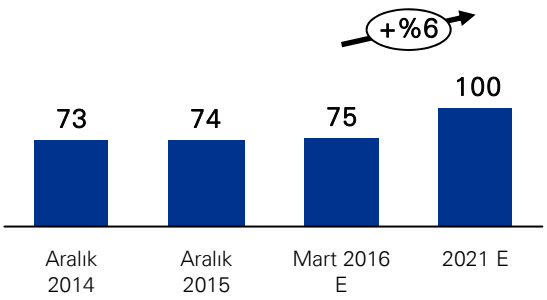

- İran petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından dünyada ilk sıralarda olsa da elektriği hâlâ ithal etmektedir.
- İç talebin dalgalı ve yüksek olmasından dolayı, İran'ın elektrik üretimi (büyüme hızı: %7), elektrik tüketiminden %24 daha yüksek.
- Diğer taraftan, Avrupa'daki kişi başına kurulu kapasite (kW/kişi) ve kapasite kullanımı İran'ın iki katı düzeyinde.
- İran hükümeti 2021 yılına kadar 100 GW (gigawatt) kapasiteye ulaşabilmek amacıyla, önümüzdeki 20 yıl için 800'den fazla proje planlamaktadır.
- İran'ın mevcut yenilenebilir enerji potansiyeli yaklaşık 40 GW civarında ve bunun 10 GW'ı güneş, 30 GW'ı ise rüzgar enerjisidir.

FIRSATLAR

- **Her yıl ek 5 GW kapasite gerekli**
  Elektrik tüketiminde yıllık ortalama %6 büyüme.
- **Yenilenebilir enerji için özel sektöre sübvansiyon**
  2018 sonuna kadar +5 GW yenilenebilir enerji kapasitesi planlandı.
- **İran, 2017 yılı sonuna kadar, 11,7 GW ek kapasite kazanmayı bekliyor.**
  İran hükümetinin kapasite artışına katkısı yaklaşık %50 olacak. Özel şirketler, verimlilik artırıcı projelere (ortalama verimlilik %38) ya da yeni tesis geliştirme projelerine girmeye teşvik ediliyorlar.

RİSKLER

Kaynakların %90'ından fazlası fosil yakıt ağırlıklı.

Elektrik tarifeleri son derece ucuz

YATIRIMCILAR İÇİN ÜRETİM MALİYETLERİNİ KARŞILAYAMAMA RİSKİ

İran'ın, hedeflerine ulaşabilmek için büyük uluslararası proje finansman bütçesine ihtiyacı var

10 milyar $

Temkinli adımlar atın

Enerji sektörü hâlâ devletin hakimiyetinde.

Devletin öngörülemeyen tarife garantisi ve sübvansiyon sistemi.

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

ŞEFFAF BİR ORTAMDA, DAHA GÜVENİLİR ENERJİ POLİTİKALARI

- Yenilenebilir enerji hükümetin stratejik önceliği.
- İran'ın ulusal enerji politikasında, özelleştirmelere büyük önem veriliyor.
- Danimarkalı, Alman, Rus ve Çinli şirketlerle işbirliği yapılıyor.

YENİLENEBİLİR ENERJİ TESİSİNİN 3 ADIMI

1. SUNA'dan ruhsat ve inşaat onayı alınması
2. Çevre, arazi kullanımı ve şebeke bağlantısı izinlerinin alınması.
3. SUNA ile elektrik satın alma sözleşmesinin imzalanması

Enerji

İran'ın kendine has bir enerji profili var: Dünyanın ikinci en büyük kanıtlanmış doğal gaz rezervleri ve dördüncü en büyük petrol rezervleri İran'da. Buna rağmen, yüksek yurt içi talep nedeniyle elektrik ithalatına yüksek bir bütçe harcanmakta.

İran Elektrik İthalat ve İhracatı ile Tüketiminin Karşılaştırılması (tWs)

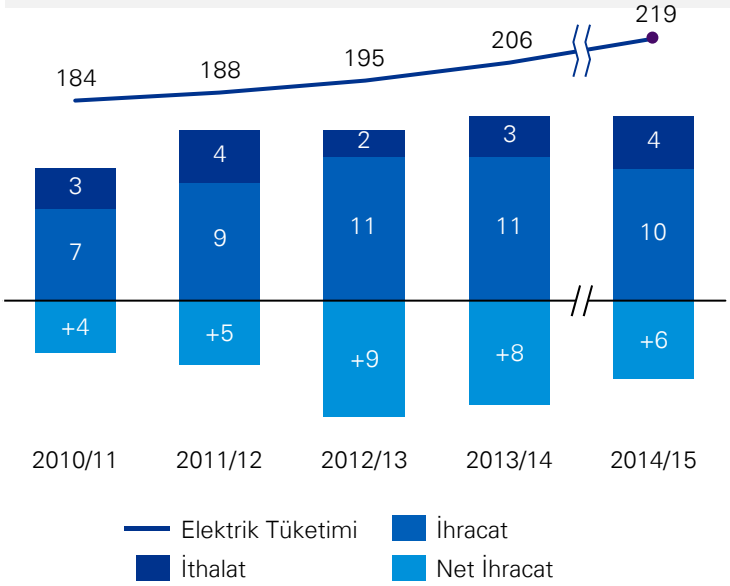

2014-2015 Elektrik Tüketimi Dağılımı

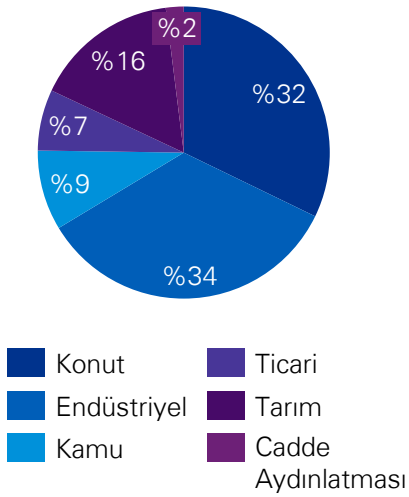

Kaynak: İran Enerji Bakanlığı

GENEL BAKIŞ

İran, net ihracatçı konumunda ve büyüyen bir enerji pazarı.

Boru Hatları ve Gaz Dergisi'nin (Pipeline and Gas Journal) Ağustos 2015 tarihli raporuna göre, İran önemli bir enerji üreticisi ve ihracatçısı. 78 milyonu aşan nüfusu, sürekli artmaya devam eden ve oldukça yüksek olan kişi başına enerji talebi, artan kentleşme oranı ve gelişen ekonomisiyle, İran dünyanın en hızlı büyüyen enerji pazarlarından biri.

İran'ın yurt içi elektrik talebi dalgalı seyretmekte ve artan bir trend göstermektedir. Bu da arz yetersizliğine yol açmaktadır.

Küresel büyümeye (2014-2015'te %0,9) paralel olarak, İran'ın enerji tüketimi 2004'ten bu yana yaklaşık %50 artış kaydetti.

2014-2015 yıllarında elektrik tüketimi %6,3 artarak 218,9 tWs'ye (terawatt saat) yükseldi. Elektrik tüketimindeki en büyük artış ise %11,3 ile kamu sektöründe görüldü. Sanayi sektöründeki elektrik tüketimi %5,8 olurken, ticaret alanındaki elektrik tüketimi artışı %10,8 oldu.

Bu büyüme neticesinde, 2014/15 yılında net elektrik ihracatı %27,6 düşerek 6,4 tWs'ye geriledi. Yine aynı yılda, İran'ın elektrik ihracatı %11,7 gerileyerek 10,1 tWs'ye düştü ve elektrik ithalatı %43,5 artarak 3,7 milyar kWs'ye ulaştı. İran, elektriği ağırlıklı olarak Türkmenistan (%74) ve Ermenistan'dan ithal etti. Öte yandan, elektrik ihracatını ise Afganistan, Pakistan ve Irak'a (%59) gerçekleştirdi.

Pazara Genel Bakış

Enerjiye olan güçlü yurt içi talep karşısında, İran hükümeti, elektrik üretiminde ana enerji kaynağı olarak doğal gazı ön plana çıkardı.

İran Doğal Gaz İthalat/ İhracatı ile Tüketiminin Karşılaştırılması (milyar metre küp)

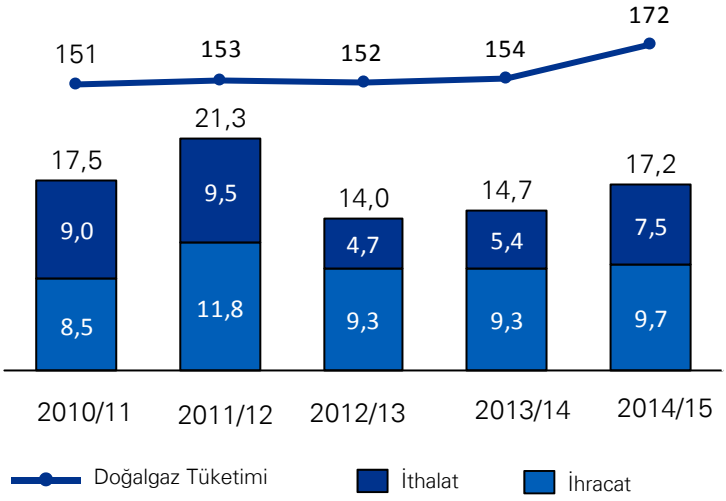

Kaynak: İran Enerji Bakanlığı

2014-2015 Doğal Gaz Tüketimi

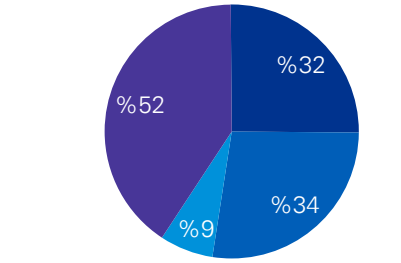

İran yüksek doğal gaz rezervleri nedeniyle, enerji politikasında, petrol yerine doğal gaz kullanımına doğru bir kayma gerçekleştirmeyi hedefliyor.

Ülkedeki doğal gaz rezervleri petrole karşı daha avantajlı bir konuma geldiğinden, İran enerji politikası da; hem konut hem ticari sektörde petrol kullanımını azaltarak, doğal gaz kullanımını artırmayı amaçlayan bir biçimde yeniden yapılandırıldı.

Talebi karşılamak için, İran'ın enerji arzında doğal gaza sırtını dayaması yeterli olmadı. Bu nedenle de doğal gaz ithalatı artış kaydetti.

İran Merkez Bankası'nın yıllık raporuna göre, 2014/15 yılında İran'ın yurt içi doğal gaz tüketimi %11,7 artarak 172,1 milyar metreküpe ulaştı. Buna rağmen, sanayi sektöründe 32,5 milyar metreküp ile en düşük tüketim miktarı görüldü. Talebin büyük kısmı ise sanayi dışı sektörlerden geldi.

Aynı yıl içinde İran'ın doğal gaz ihracatı 2013/14 yıllarına göre %4,5 artarak 9,7 milyar metreküpe ulaştı. Doğal gaz ithalatı da %40,2 artışla 7,5 milyar metreküp oldu.

Pazara Genel Bakış

İran'ın elektrik üretimi tüketiminden %25 daha fazla. Kaynakların %90'ından fazlası ise fosil yakıt ağırlıklı.

İran'da Elektrik Tüketimi - Üretimi Karşılaştırması (tWs)

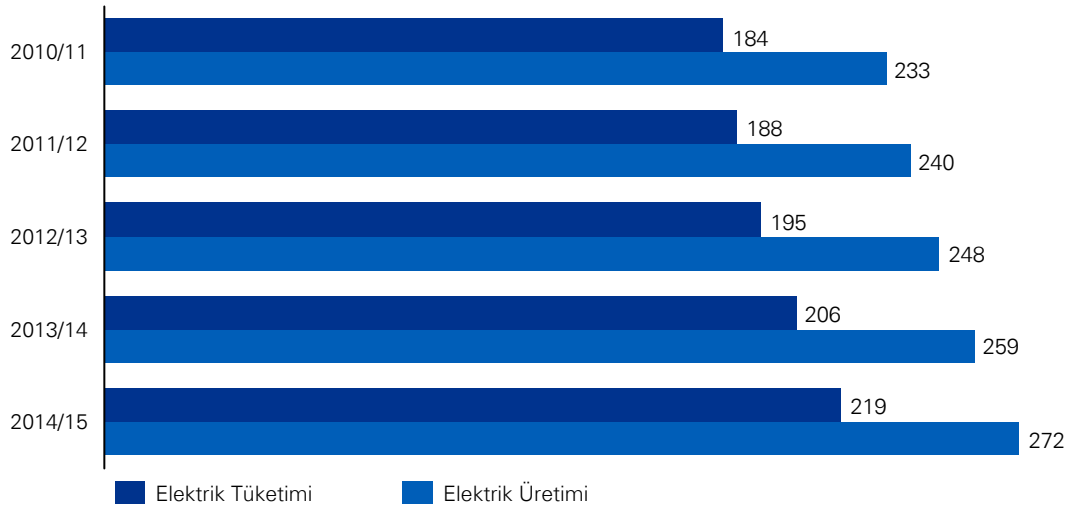

Kaynak: İran Enerji Bakanlığı

Elektrik üretimi 2010/11 yıllarından 2014/16 yıllarına kadar yaklaşık %17 artış kaydetti.

İran Merkez Bankası'nın 2014/15 yıllık raporuna göre İran elektrik üretimi büyüme trendinde. İran 2014/15 yıllarında 272 tWs elektrik üretti ve bu rakam da önceki yıla göre %5'lik bir artış gösterdi. Ayrıca, üretilen elektik de 2010 yılından bu yana hep tüketilen elektrik seviyesinin üstünde oldu. Ancak yine de, talepteki dalgalanmalar sebebiyle elektrik ithalatı kaçınılmaz hale geldi.

2014/15 yıllarında buharlı elektrik santralleri en yüksek elektrik üretimini gerçekleştirirken (64,4 tWs) hidroelektrik, dizel ve rüzgar santrallerinde sadece 14,4 tWs üretim yapıldı.

Doğal gaz elektrik üretiminin en büyük yakıt kaynağı.

Business Monitor International Research'e göre, 2013/14 döneminde fosil yakıt kaynaklar toplam enerji kaynaklarının %92'sini oluşturdu. İran'da doğal gaz en büyük elektrik üretimi kaynağı olurken, 2013-2014 döneminde toplam üretimin %67'sini sağladı. Hidro elektrik, nükleer ve hidro bazlı olmayan yenilenebilir enerji kaynaklarının katkısı ise nispeten daha düşük kaldı.

Yakıtlara Göre İran'ın Elektrik Üretimi (2013)

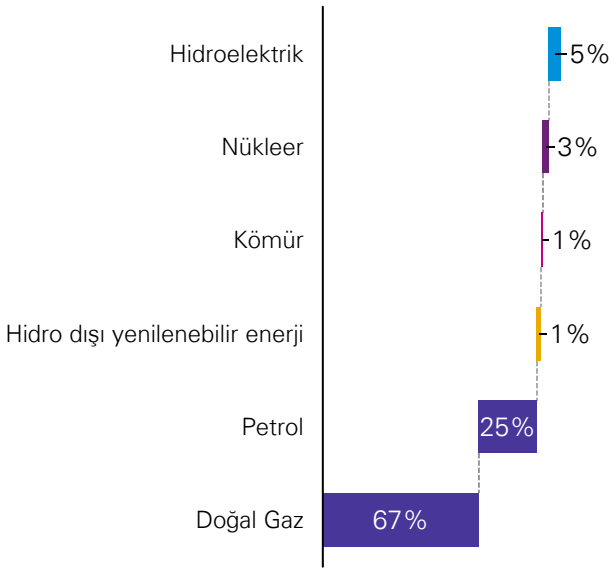

Kaynak: Business Monitor International Research

Küresel Karşılaştırma / Enerji Üretimi

Küresel elektrik üretimi, Çin'deki yavaşlamanın da etkisiyle ivme kaybetti. İran'ın büyüme hızı 2014 yılında dünya ortalamasından %5,5 daha yüksek oldu.

Brüt Çıktıya Göre Elektrik Üretimi

Terawatt saat	2000	2010	2011	2012	2013	2014	Değişim 2014 sonrası 2013	2014 Payı (Toplam)
Fransa	541	573	564	561	568	**556**	-%2	%2
Almanya	577	629	613	630	633	**614**	-%3	%3
Türkiye	125	211	229	239	240	**250**	%4	%1
Avrupa ve Avrasya Toplamı	**4.693**	**5.348**	**5.323**	**5.375**	**5.329**	**5.242**	**-%2**	**%22**
İran	**119**	**226**	**236**	**248**	**255**	**272**	**%7**	**%1**
Kuveyt	33	57	57	61	61	**62**	%1	%0
Katar	9	28	31	35	35	**38**	%11	%0
Suudi Arabistan	126	240	250	272	284	**304**	%7	%1
Birleşik Arap Emirlikleri	40	94	99	106	110	**118**	%7	%0
Orta Doğu Toplamı	**462**	**864**	**902**	**963**	**970**	**1.017**	**%5**	**%4**
Dünya Toplamı	**15.409**	**21.426**	**22.101**	**22.630**	**23.184**	**23.537**	**%1,5**	**%100**

Kaynak: BP İstatistiksel Dünya Enerji İncelemesi 2015 Yıllığı

Enerji bir ülkenin ekonomik kalkınmasındaki rolü çok kritiktir.

Enerjiye erişebilmek, imalat üretkenliğini destekler ve yaşam standartlarını daha kaliteli hale getirir. Ekonomik kalkınma ile enerji tüketiminin, bir ölçüye kadar da olsa, birbirine bağımlı olduğunu hepimiz biliyoruz. Özellikle sanayi sektöründe artan enerji tüketimi, reel GSYİH'yı artırmanın aktif bir yolu olarak yorumlanabilir.

İran, %7'lik elektrik üretimi büyümesiyle %1,5 olan küresel ortalamanın üzerindedir ve %11 büyüme oranına sahip Katar'dan sonra ikinci sıradadır.

Madalyonun diğer tarafından bakılırsa, Avrupa'daki kişi başına kurulu kapasite (kW/kişi) ve kapasite kullanımı İran'ın iki katı düzeyindedir. Bu da aslında, İran'daki enerji santrallerinin zayıf teknolojik altyapıya sahip olmasından kaynaklanan bir durumdur.

Kişi başına kurulu kapasite (kW/kişi) **- tahmini kapasite kullanım oranı karşılaştırması** (2013)

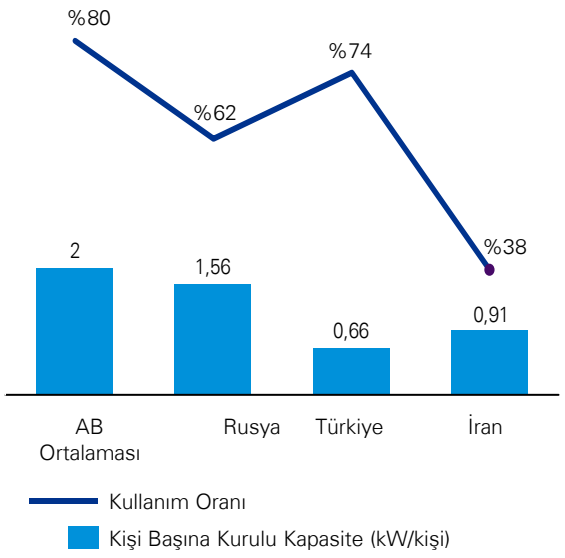

Kişi başına kurulu kapasite kaynağı: CIA, BM, TAVANIR
Kapasite kullanım oranı kaynağı: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, İran TAVANIR

Küresel Karşılaştırma / Enerji Tüketimi

Durgunlaşan küresel enerji tüketiminin aksine, İran'ın enerji tüketimi hız kazandı.

Temel Enerji Tüketimi Karşılaştırması
(2014, milyon ton petrol eşitliği - mtoe)

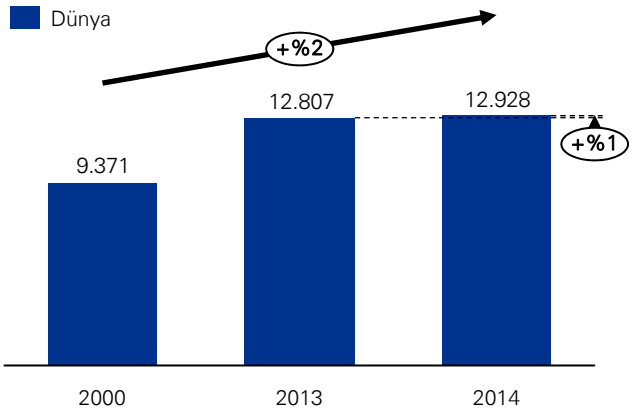

Kaynak: BP İstatistiksel Dünya Enerji İncelemesi 2015 Yıllığı

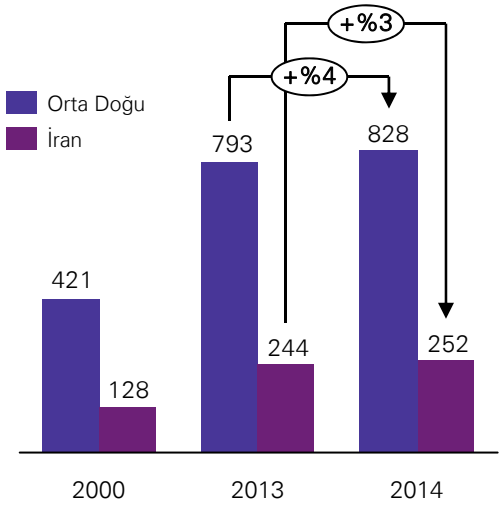

Kaynak: BP İstatistiksel Dünya Enerji İncelemesi 2015 Yıllığı

Küresel temel enerji tüketiminin 2014 yılında sadece %0,9 artmış olması, küresel bir ekonomik gerilemenin ilk sinyali olabilir.

Uygarlığın başlıca ölçütlerinden biri olan dünya enerji tüketimi, insanlığın sosyal, ekonomik ve politik unsurları üzerinde derin etkilere sahiptir.

BP'ye (British Petrol) göre, 2014 yılında küresel enerji tüketimi 12,9 milyar tona (milyar ton petrol eşitliği) yükseldi ve bu da 2013 yılına kıyasla yaklaşık %0,9'luk bir artışı ifade etmekte. Aynı yılda, küresel tüketimin en yüksek payını ham petrol (%32,6), en düşük payını ise yenilenebilir enerjiler (%2,5) oluşturdu. Nükleer enerji dışındaki tüm yakıtların tüketiminde artış kaydedildi. Küresel petrol ve doğal gaz tüketimi de, üretimin arkasında kaldı.

Gelişmekte olan ülkeler, küresel enerji tüketimindeki büyümenin lokomotifi olmaya devam ettiler.

Bu ülkelerdeki büyüme (+%2,4), son 10 yıllık ortalamaları olan %4,2'nin altında kaldı. AB enerji tüketimindeki düşüş ise rekor seviyede gerçekleşti, ancak yine de tüketim 2009 finans krizindeki rakamın üzerinde kaldı.

İran enerji tüketimindeki %3'lük büyüme (milyon ton petrol cinsinden) 2014 yılında dünya ortalamasının neredeyse üç katı kadar oldu. Ancak buna rağmen Orta Doğu ortalamasını altında kaldı.

Küresel Karşılaştırma / Enerji Tüketimi

Küresel enerji tüketimi ağırlıklı olarak "yenilenemeyen" enerji kaynaklarından sağlanıyor.

Yakıtlara Göre Temel Enerji Tüketimi Karşılaştırması (2014)

Milyon ton muadili	Petrol	Doğal Gaz	Kömür	Nükleer Enerji	Hidro Elektrik	Yenilenebilir Enerji	Toplam
Fransa	77	32	9	99	14	7	**238**
Almanya	112	64	77	22	5	32	**311**
Türkiye	34	44	36	0	9	3	**125**
Avrupa ve Avrasya Toplamı	**859**	**909**	**477**	**266**	**196**	**124**	**2.830**
İran	93	153	1	1	3	0	**252**
Kuveyt	22	18	0	0	0	0	**40**
Katar	10	40	0	0	0	0	**50**
Suudi Arabistan	142	97	0	0	0	0	**240**
Birleşik Arap Emirlikleri	39	62	1	0	0	0	**103**
Orta Doğu Toplamı	**393**	**419**	**10**	**1**	**5**	**0**	**828**
Afrika Toplamı	**179**	**108**	**99**	**4**	**28**	**3**	**420**
Asya Pasifik Toplamı	**1.429**	**611**	**2.777**	**83**	**342**	**94**	**5.335**
Dünya Toplamı	**4.211**	**3.066**	**3.882**	**574**	**879**	**317**	**12.928**

Kaynak: BP İstatistiksel Dünya Enerji İncelemesi 2015 Yıllığı

* Bu incelemedeki ana enerji kaynakları, elektrik üretiminde kullanılan modern yenilenebilir enerjiler de dahil olmak üzere ticari olarak alınıp satılan yakıtlardan oluşur.

^ 0,05'ten az.

2014 yılında dünyadaki toplam enerji üretimi 12,928 milyon ton petrol muadiline ulaştı.

Doğal gaz, fuel-oil, benzin ve petrol ana enerji kaynakları olarak ön plana çıktı.

Doğal gaz ve petrolün dünyadaki toplam enerji tüketimindeki payı ise 2014 yılında %56 olarak gerçekleşti.

Yenilenebilir enerji ve hidro elektrik enerjinin tüm enerji kaynakları içindeki payı Türkiye'de yaklaşık %10 olarak gerçekleşirken, İran'da ise bu rakam yaklaşık %2.

Milyon ton petrol muadili birimiyle değerlendirdiğimizde Türkiye yeşil kaynakları kullanma konusunda hâlâ Almanya ve Fransa'nın gerisinde. Diğer taraftan, İran ise petrole ve doğal gaz gibi fosil kaynaklara çok daha fazla bel bağlıyor.

Yenilenebilir Enerji

Yenilenebilir enerji kaynakları dünyadaki toplam elektrik üretiminin %22,9'unu karşılıyor. İran da buna paralel olarak, yenilenebilir enerji kapasitesini önemli ölçüde artırma imkanlarına sahip.

Yenilenebilir Enerjinin Elektrik Üretimindeki Payı (hidro elektrik dahil) (2014)

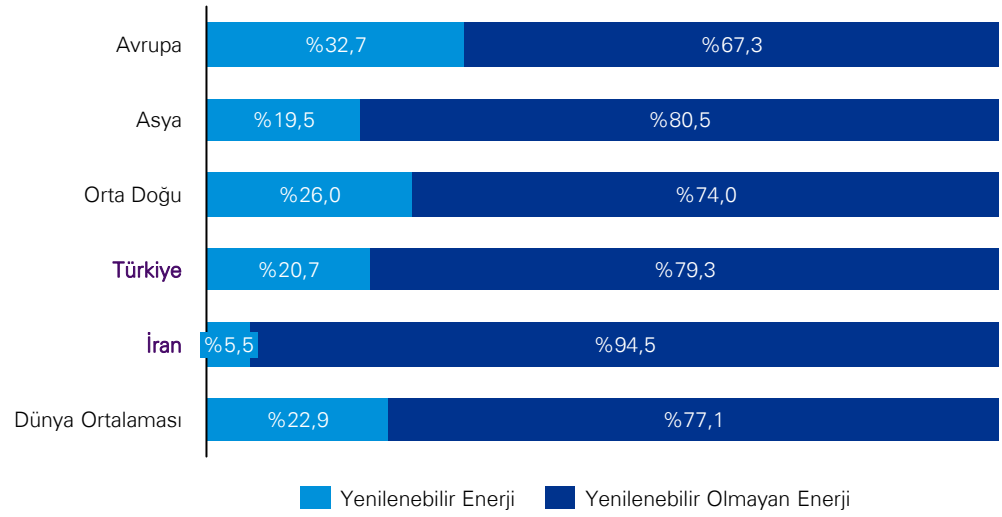

Kaynak: Enerdata İstatistikleri Yıllığı (Enerdata Statistics Yearbook)

Yenilenebilir enerji, enerji arzı alternatiflerini artıracak ve bu da sürdürülebilir kaynakların gelişimini destekleyecektir.

Yenilenebilir enerji kaynakları, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, enerji kaynağı çeşitliliğin artmasına ve alternatif enerji yaratmaya açılan bir kapı olarak görülüyor.

Dünyada Yenilenebilir Kaynaklardan Enerji Üretimi (2012)

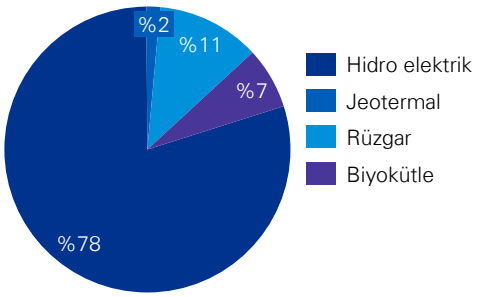

Kaynak: Observ'ER and Foundation Energies Pour Le Monde

Tüm dünyada hızla yaygınlaşan hidro elektrik dışı yenilenebilir enerjinin İran'da da kullanılabilmesi için, yeterli düzeyde teknoloji adaptasyonu ve doğru enerji politikaları uygulamak gerekiyor.

Observ'ER and Foundation Energies Pour Le Monde'a göre, yenilenebilir enerji sektörleri (hidro elektrik dışı) 2002-2012 arasında yılda ortalama %15,1 büyüme kaydetti. Bu büyüme ise, hidro elektrikteki büyümeden beş katından daha fazla gerçekleşti.

Finansal ve teknik yetersizlikler İran'ın yenilenebilir enerjiden tam anlamıyla faydalanamamasına ve sektörün bakir kalmasına sebep oluyor.

İran'ın fosil yakıtlara aşırı derecede bağımlı olması ve bu yakıtların da verimsiz bir şekilde kullanılması hem çevreyi olumsuz etkiliyor hem de ülkeye sürekli ağır bir maddi yük bindiriyor.

Yenilenebilir Enerji

İran hükümeti, yenilenebilir enerjiyi destekleyip teşvik etmeye yönelik bazı adımlar atmaya başladı. Uluslararası finans desteği sağlamak ise, ülkenin hedeflerine ulaşabilmesinde kilit öneme sahip.

Yenilenebilir enerji hükümetin stratejik önceliği ve İran mevcut topografyasının avantajlarından faydalanmak istemekte.

İran'daki politika yapıcılar ülkenin hidrokarbonlara olan bağımlılığını azaltma ve elektrik talebinde yaşanması beklenen artışı karşılama konusunda kararlılar.

Ülkenin topografyası, yeni politikalar ve özellikle de hükümetin enerji alanında yabancı yatırımlara karşı olan iştahı bu hedefin pek de hayal ürünü olmadığına işaret etmekte.

İran'ın yenilenebilir enerji sektörü hidroelektrik santrallere bağımlı olduğundan hükümet rüzgar enerjisine ağırlık vermeyi planlamakta.

Toplam yenilenebilir enerjinin %98'i ülkedeki hidroelektrik santralleri tarafından üretiliyor. Diğer taraftan; güneş, rüzgar ve jeotermal enerji gibi diğer alanlarda da gelişim kaydetme potansiyeli mevcut.

İran'ın yenilenebilir enerji potansiyeli yaklaşık 40 GW civarında ve bunun 10 GW'ı güneş, 30 GW'ı ise rüzgar enerjisi olarak tahmin edilmekte.

Hükümet, hem yurt içi talebi karşılamak hem de ihraç edilebilecek ham petrol miktarını artırmak amacıyla, 2018 yılına kadar ek 5 GW'lık bir yenilenebilir enerji kapasitesine ulaşmayı hedeflemekte. Bu hedefin gerçekleşmesi durumunda İran, yenilenebilir enerji konusunda İngiltere ve Fransa'nın hemen ardından üçüncü sıraya yerleşebilir.

Özel sektör de, yenilenebilir enerji kapasitesinin 2018 yılı sonuna kadar 5 GW artırılması hedefi doğrultusunda teşvik ediliyor. Bu hedeflere ulaşabilmek içinse, İran'ın 10 milyar dolar yatırıma ihtiyacı bulunmakta.

İran Enerji Bakanı, Mayıs 2014'te, yeşil bir gelecek ve sürdürülebilir bir büyüme için hükümetin yenilenebilir enerji hedeflerini kamuoyuyla paylaştı. Buna göre İran, 2025 Ekonomi Misyonu doğrultusunda yeni teşvikler sunarak, yenilenebilir rüzgar ve güneş enerjisi kapasitesini 2018 yılına kadar 5 GW artırma konusunda özel sektörü destekleyecek. Hedef ise, 4.500 MW rüzgar ve 500 MW güneş enerjisi kapasitesine ulaşmak.

Yenilenebilir enerji sektörünü yeniden apılandırabilmenin anahtarı proje finansmanıdır ve İran bu konuda yabancı yatırıma bağımlıdır.

Yenilenebilir Enerji

İran hükümeti; bürokrasiyi sadeleştirmek, lisans alma sürecini kolaylaştırmak ve daha cazip bir teşvik yapısı kurmak konusunda önemli adımlar atmaya başladı.

Ülke, yeni sübvansiyonlar ve yönetmelikler yoluyla alternatif enerjilerin geliştirilmesine odaklanmış durumda.

Petrol zengini İran'ın hükümeti, yenilenebilir enerjiyi canlandırmak ve desteklemek amacıyla teşvik bazlı bir mevzuatı uygulamaya soktu. İran Yenilenebilir Enerji Kuruluşu'nun (SUNA) Almanya'dan uyarlanmış modeli uyarınca hükümet 2009 yılından beri "tarife garantisi politikası" uyguluyor. Bu kapsamda, hükümet yenilenebilir enerji için, sabit fiyatlı alım politikası uyguluyor.

İran Enerji Bakanlığı 2014 yılında 5 yıllık bir teşvik planını hayata geçirdi ve hibe desteklerini artırdı.

İran'ın iddialı hedeflerine ulaşabilmesi amacıyla, 2014 yılı başlarında Enerji Bakanlığı, yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik özelinde beş yıl geçerli olmak üzere, yeni bir tarife garantisi sistemini uygulamaya koydu.

Düşük üretim maliyetleri (LCOE - Seviyelendirilmiş Enerji Maliyeti) ve %50'ye varan kurulum sübvansiyonları dikkate alındığında, İran pazarına yatırım yapmak yatırımcılar için oldukça cazip görünüyor. Hükümetin yurt içi tedarikçilerden ürün veya hizmet temin eden enerji yatırımcılarına ayrıca %15 vergi indirimi sunduğu da unutulmamalı.

Hükümet garantileri (21 Temmuz 2015'ten itibaren geçerli) 20 yıla varan hibeler sunduğundan (10 MW'ın altındaki küçük hidro elektrik tesisleri ile genişletme/expansiyon türbinleri hariç), hem tesis geliştiriciler hem de türbin tedarikçileri için cazip kâr marjları söz konusu. Diğer taraftan, tarife garantilerinin artan kurulu kapasiteye paralel olarak, gelecekte hükümet tarafından azaltılması ihtimali de bulunmaktadır.

Yeni yürürlüğe giren teşviklerin ardından, hükümetin 5 GW'lık hedefinin 1 GW'lık kısmını karşılayacak projeler imzalandı.

İran'ın Almanya Büyükelçisi Ali Reza Sheikh Attar, 900 MW kurulu güç sağlayacak projelerin imzalandığını Berlin'de duyurdu. Attar'a göre, projelerin 400 MW'lık kısmının inşasına başlandı.

İran'daki fırsatlar yabancı yatırımcıların dikkatini çekmekte.

2014 yılı başından itibaren Alman, Güney Koreli, Danimarkalı ve Hintli şirketler yenilenebilir enerji sektörüne hızlı bir giriş yaptılar. İran Enerji Üretim, Nakil ve Dağıtım Yönetimi Şirketi (TAVANIR) Genel Müdürü, yenilenebilir enerjinin penetrasyonunun önümüzdeki 5 yılda %10'a ulaşacağını tahmin ettiklerini kamuoyu ile paylaştı.

Uluslararası oyuncular, İran pazarına girmeyi planlıyorlar.

GI Umweltconsult gibi enerji tesisi kurulum firmaları ile Nordex SE gibi türbin tedarikçileri de bu pazara girmeye hazırlanmaktalar.

Berlin merkezli bir yenilenebilir enerji tesisi kurulum firması olan Umweltconsult'un Başkan Vekili Shahnaz Horvath, kendisiyle yapılan bir röportajda, 2016 yılında İran'da 300 milyon Euro yatırımla rüzgar çiftlikleri inşa etmeyi planladıklarını belirtti.

Devletin Sunduğu Yenilenebilir Enerji Tarife Garantisi (2016)

		İran 2015 Tarife Garantileri	
Enerji Kaynağı		Riyal / Kws	Euro sent / Kws
Biyo Kütle – Atık Sahası (Biomass landfill)		2.900	7
Biyo Kütle – Çürüme (Biomass anaerobic digestion)		3.150	8
Biyo Kütle – Yakma (Biomass incineration)		5.870	15
Rüzgar	≤ 1 MW	5.930	15
	≤ 50 MW	4.970	13
	> 50 MW	4.060	10
Güneş	≤ 20 KW	9.770	25
	≤ 100 KW	8.730	23
	≤ 10 MW	6.750	17
	> 10 MW	5.600	14
Jeotermal		5.770	15

Kaynak: İran Yenilenebilir Enerji Kuruluşu (SUNA)
Not: 1 EUR = 39.000 Riyal . 100 KW'ın altındaki tarife garantisi, limitli bağlantı kapasitesine paralel olarak tüketici kullanımı için sağlanmaktadır.

Rüzgar Enerjisi

30 GW'lık bir rüzgar enerjisi potansiyeline sahip İran, rüzgar enerjisine odaklanıyor ve bu konuda yatırımcılara fırsatlar sunuyor.

İran'ın mevcut rüzgar enerjisi kapasitesi dünyanın %1'inden daha az.

Dünya Rüzgar Enerjisi Konseyi'ne göre, dünyadaki toplam kurulu rüzgar enerjisi kapasitesi 2014 yılında bir önceki yıla göre %16 artarak 369 GW'a ulaştı. İran'ın bu kapasitedeki payı ise %1'in altında ve sadece 118 MW olarak gerçekleşti (Türkiye'nin kapasitesi: 3,7 GW).

İran'ın kuzey sınırları rüzgar enerji yatırımlarına dönük, büyük bir potansiyele sahip.

İran'ın kuzey sınırları ve özellikle dağlık alanlar, İran'daki en yüksek rüzgar potansiyeline sahip bölgelerdir. Gilan ile Horasan Razavi bölgelerindeki rüzgar çiftlikleri faal durumda bulunmakta. Batı ve kuzey sahilleri boyunca görülen oldukça akıntılı bölgeler türbinleri kısıtlayıcı bir etken olsa da, bu bölgelerde de ilave kapasite sağlanabilir durumda.

İran'ın Rüzgar Enerjisi Potansiyeli
(2014, 80 m. üzeri rakımda, hız - m/s)

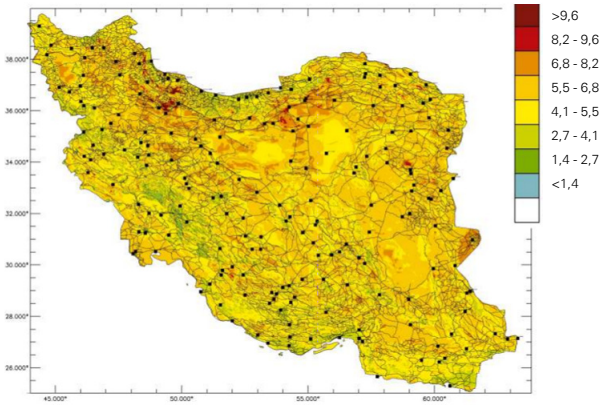

Kaynak: İran Yenilenebilir Enerji Kuruluşu (SUNA)

Yurt içi rüzgar enerjisi geliştiricileri kara projelerine odaklanıyorlar.

Yurt içi rüzgar enerjisi geliştiricileri ağırlıklı olarak karadaki rüzgar enerjisi projelerine odaklanmış durumda olsalar da, İran Ulusal Okyanus Coğrafyası Enstitüsü'ne göre İran'ın adalarında açık deniz rüzgar türbinleri kurmak da mümkün.

İran gelecekte rüzgar enerjisi ihraç edebilir.

İran Yenilenebilir Enerji Kuruluşu (SUNA), Azerbaycan ve hatta Hindistan'a ihracat yapma olasılığının bulunduğunu kamuoyu ile paylaştı.

İran'ın yenilenebilir enerji kapasitesini artırma hedefi rüzgar enerjisiyle başlayacak.

- Dünyanın en büyük beşinci rüzgar türbini tedarikçisi olan Hintli Suzlon şirketi pazardaki fırsatları aktif bir şekilde değerlendiriyor.
- Danimarkalı Vestas şirketi ise, mevcut türbin tasarımları için İranlı Sadid Industrial Group'a lisans verdi.
- Çinli ticaret yetkilileri İran'ı ziyaret ederek yenilenebilir enerji geliştirme fırsatlarını incelediler. Çinli Guodian United Power da İran'a yönelik tedarik anlaşmaları imzaladı.
- İranlı ekipman üreticisi Mapna, Alman FWT Energy (eski adıyla Fuhrländer) şirketiyle teknik ortaklık yaparak türbinler geliştirmeye devam ediyor.

Güneş Enerjisi

İran'ın mevcut yenilenebilir enerji kapasitesini 5 GW artırma hedefine paralel olarak, yatırımcılar güneş enerjisine yatırım yapma konusundaki isteklilikerini korumakta.

Yılda 300 günün güneşli olarak geçtiği düşünüldüğünde, İran'ın güneş enerjisi potansiyeli oldukça yüksek görünmekte.

Yenilenebilir ve Sürdürülebilir Enerji İncelemeleri dergisindeki bir makaleye göre (İran Güneş Enerjisi: Mevcut Durum ve Geleceğe Bakış), İran'ın kara toprakları yaklaşık 1,5 milyon km2 genişliğinde, güneşli gün sayısı ortalama yılda ortalama 300 ve metrekareye düşen güneş radyasyonu miktarı yaklaşık 2200 kWs. Ülkenin toplam yüzölçümünün sadece %1'lik kısmında %10 sistem verimliliğine sahip güneş enerjisi tesisleri kurulduğu varsayıldığında bile günde yaklaşık 9000 GW enerji üretimi gerçekleştirmek teorik olarak mümkün.

İran yeşil bir gelecek hedefliyor ve bu gelecekte başrolü güneş enerjisi oynayabilir.

İran'ın yıllık güneşli gün sayısının ortalama 300 olduğu gerçeğinden hareket eden hükümet de, 2013 yılında güneş enerjisi projelerine yapılan harcamaları artırdı. 2013 yılında güneş enerjisine ayrılan 12 milyon dolarlık bütçe 2014 yılında 60 milyon dolara yükseltildi. Başlıca hedef ise kırsal alanlara ulaşmak ve bu alanlara lojistik avantajıyla beraber ucuz üretilmiş elektrik sağlamak.

İran'ın Güneş Enerjisi Potansiyeli (2014, kWs/m^2/gün)

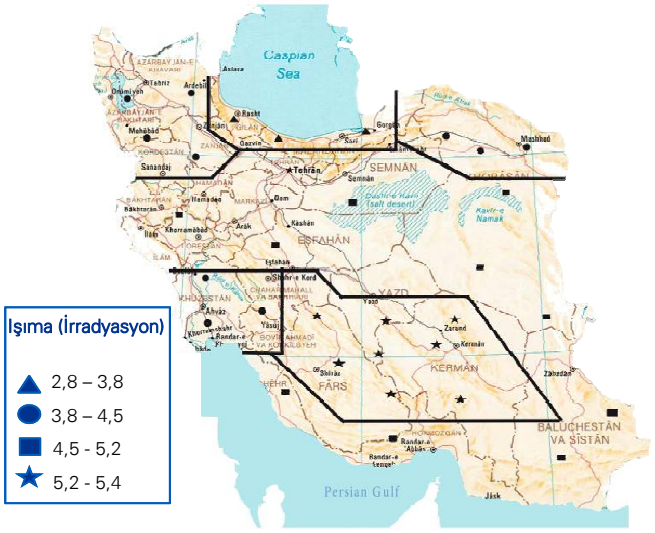

Kaynak: Alman Lameyer Şirketi'nin Araştırmasına Göre İran Yenilenebilir Enerji Kuruluşu (SUNA)

Nişabur hükümetin planlarına son derece uygun bir yer.

İran Parlamentosu Enerji Komisyonu Başkanı'nın kamuoyuna yaptığı açıklamaya göre, kuzey doğu bölgesinde bulunan Nişabur şehrine, yakın gelecekte bir güneş enerjisi tesisi kurulması planlanıyor.

Şiraz, Semnan, Taleghan, Yazd, Tahran ve Horasan'daki aktif elektrik santralleri ise, mevcutta nispeten düşük kapasitelerle faaliyet gösteriyor.

İran Enerji Bakanlığı, 1,2 GW'lık güneş enerjisi projeleri inşa edilmesi konusunda bir Alman şirketiyle sözleşme imzaladı.

Alman şirketi toplam 1,25 GW kapasiteli çeşitli güneş enerjisi tesisleri kurmayı kabul etti.

Sözleşme kapsamında, kapasitenin 500 MW'lık kısmının Tahran'da inşa edilmesi planlanıyor. Projelerin diğer kısımları ise İsfahan ve kuzey batıdaki Tebriz bölgelerinde inşa edilecek. İlk projenin 2016 başlarında başlaması bekleniyor.

Hidroelektrik Enerjisi

Hidroelektrik santralleri İran için ekonomik açıdan, fizibilitesi pozitif olarak değerlendirilen seçenekler arasında. Ancak ülkenin temel önceliği rüzgar ve güneş enerjisi.

İran'ın kurulu hidroelektrik kapasitesi ülkenin toplam kurulu enerji kapasitesinin %14'ünü oluşturuyor, ancak bu santraller toplam elektriğin sadece %5'ini üretiyorlar.

Tüm dünyadaki kurulu hidroelektrik kapasitesi ise 936 GW ve hidro elektrik santralleri küresel elektrik üretiminin beşte birini karşılıyorlar.

Diğer taraftan, İran yaklaşık 9-10 GW'lık bir hidro elektrik üretimi kapasitesine sahip ve bu rakam 73-75 GW'lık toplam kapasitesinin yaklaşık %14'ünü ifade ediyor.

Enerji Bakanlığı'nın tahminlerine baktığımızda İran yaklaşık 35 GW gibi önemli bir hidro elektrik potansiyeline sahip (hem kurulu hem kurulu olmayan kapasite bakımından). Oysa, İran Merkez Bankası'nın 2014/15 yıllık raporuna göre, düşük verim oranları nedeniyle hidro elektrik santralleri sadece 14,4 tWs civarında elektrik üretebilmiş.

İran'daki ciddi kuraklık sorunu da ülkenin hidroelektrik üretim kapasitesini oldukça olumsuz etkilemiş durumda. Kaydedilen rekor sıcaklıklarla sorun daha da olumsuz bir şekle büründü.

Devlete ait İran Su ve Elektrik Geliştirme Şirketi (IWPCo), hidro elektrik santral geliştirme projelerinden sorumlu.

IWPCo'nun temel amacı, su kaynaklarını koruyacak tesisler geliştirip işletmek. İran Su Kaynakları Yönetimi (IWRM) de bu sürece idari açıdan destek veriyor.

IWPco şu anda toplam 26 GW'lık hidro elektrik santralleri üzerine proje geliştirme aşamalarının yürütülmesinden, etüt edilmesinden ve işletilmesinden sorumlu olarak görev yapıyor. Ancak şu ana kadar toplam potansiyel kapasitenin sadece 4 GW'lık kısmından aktif olarak faydalanılabiliyor.

IWPCo'nun Kurulu Hidro Elektrik Enerji Kapasitesi

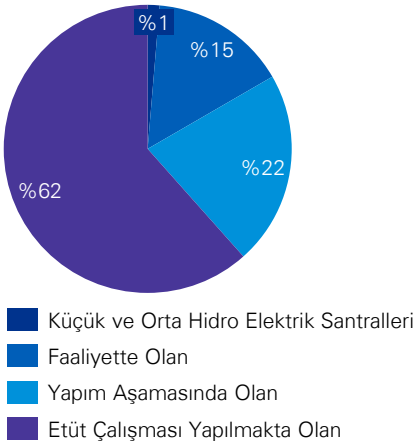

Kaynak: İran Su ve Elektrik Geliştirme Şirketi

Büyük Hidro Elektrik Santralleri

Elektrik Santrali	Bölge	No. Birim	Kapasite (MW)
Büyük Elektrik Santralleri			**9.655**
Dez Barajı	Andimeşk	8	520
Shahid Abbaspuor Barajı	Mescidi Süleyman	8	2.000
Mescidi Süleyman Barajı	Mescidi Süleyman	8	2.000
Karkheh Barajı	Karkeh	3	400
Koroune 3 Barajı	Mescidi Süleyman	8	2.000
Koroune 4 Barajı	Charar Mahal	44	1.000
Gotvand Barajı	Mescidi Süleyman	3	1.000
Kalan Barajı	Doğu Tahran	2	116
Mollasadra Barajı	Fars	2	100
Siabisheh	Mescidi Süleyman	50	520

Kaynak: Enerji Bakanlığı, TAVANIR

Jeotermal ve Nükleer Enerji

İran uzun vadeli planları doğrultusunda, jeotermal ve nükleer enerji konusunda yavaş ancak emin adımlarla ilerlemektedir.

İran, jeotermal alanındaki fırsatlardan faydalanmak üzere ilk adımı attı.

İran aktif Alp-Himalaya jeotermal kuşağında bulunuyor. Keşif çalışmalarına bakıldığında ise ülkenin 14 potansiyel jeotermal bölgesi var.

İran Orta Doğu'nun ilk jeotermal enerji santralini (50 MW) kuzey doğudaki Meshguin Shahr bölgesinde inşa ediyor ve projenin önümüzdeki iki yıl içinde tamamlanması planlanıyor.

İran Jeotermal Enerji Potansiyeli

Kaynak: 2010 Dünya Jeotermal Kongresi'nde Ortaya Çıkan Veri ve Bulgular

İran'da sadece bir nükleer enerji santrali var, iki yeni santralin inşası ise devam ediyor.

Şu anda Bushehr'de büyük bir nükleer enerji reaktörü faal durumda. Üst düzey bir İranlı atom enerjisi yetkilisinin yaptığı açıklamaya göre, Rusya 2016 yılında İran'da iki nükleer tesisin inşasına başlayacak ve bu konudaki görüşmeler devam ediyor (Kaynak: İran Mehr haber ajansı).

Faaliyetteki tek nükleer enerji santrali ise üretilen toplam enerjinin %2'den daha azını karşılayabiliyor durumda.

İran 2014 yılında 3,7 tWs nükleer enerji kaynaklı üretim gerçekleştirdi ve bu üretimle dünyada sadece %1,5'luk bir paya sahip oldu. Aynı yıl Fransa 418 tWs nükleer enerji kaynaklı üretimle dünyada birinci sırada yer aldı.

İran'ın toplam enerji pastası içinde nükleer enerji payının düşük olmasına rağmen (%2), bu süreçte ülke uranyum muhafaza edebilmeyi başarabildi. Uranyum zenginleştirme seviyesi %20'ye kadar ulaştı.

İran nükleer pazarına yatırım yapmak daha uzun vadede ele alınması gereken bir husus.

Yatırımcılar, İran'ın nükleer programının gelecekte ne kadar büyüdüğüne bağlı olarak uranyum ve nükleer pazarına girme seçeneklerini değerlendirebilirler.

Yenilenebilir Enerji Ekosistemi

İran yenilenebilir enerji pazarına yatırım yapabilmek için TAVANIR (İran Enerji Üretim ve Nakil Şirketi) ile SUNA (Yenilenebilir Enerji Kuruluşu) kurumlarından izin almak gerekiyor.

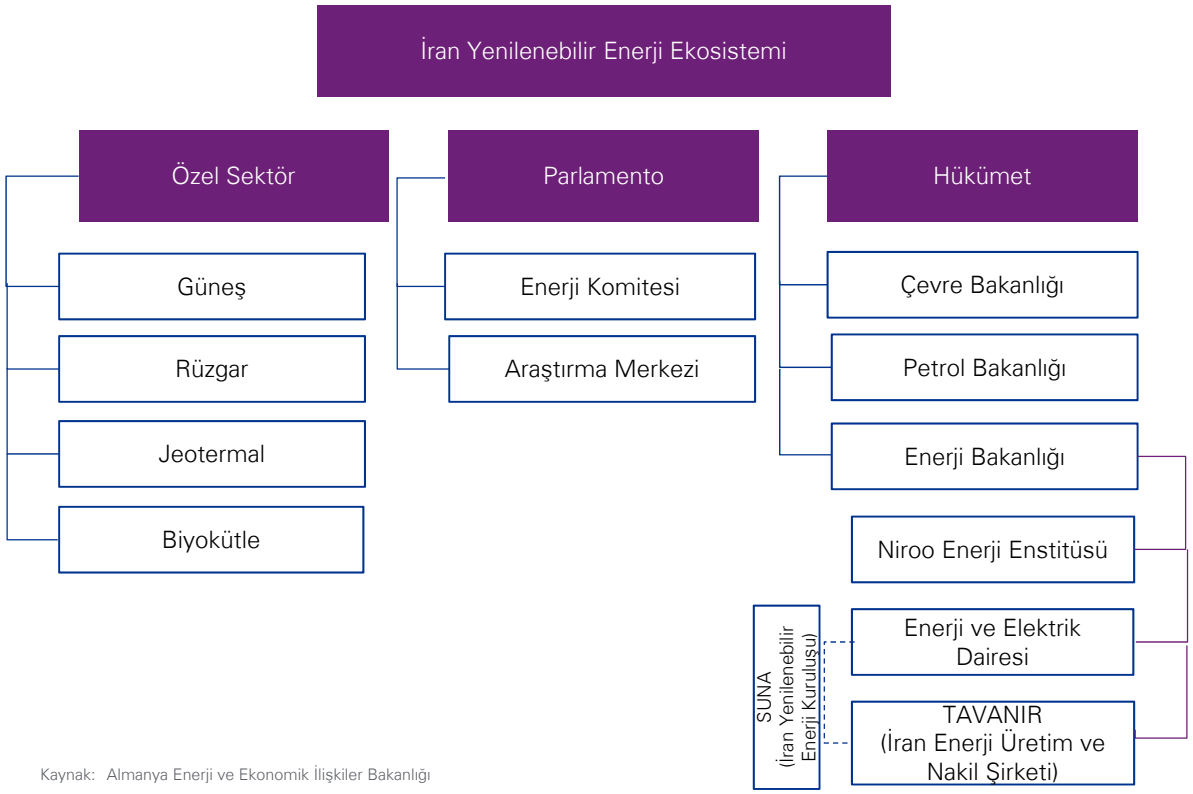

Kaynak: Almanya Enerji ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı

İran'da yenilenebilir enerji santrali kurmak için izlenmesi gereken süreç şöyle:

1. SUNA'dan ruhsat ve nihai inşaat onayı almak (proje, lokasyon, beklenen kapasite)
2. Şunları içeren onay ve izinleri almak:
   I. TAVANIR'dan şebeke bağlantı izni
   II. Çevre izni
   III. Arazi kullanma izni
3. SUNA (İran Yenilenebilir Enerji Kuruluşu) ile enerji satın alma sözleşmesi imzalamak
4. İnşaat Süreci

Özel sektördeki bazı kilit oyuncular şunlar:

- Mapna ve Saba Niroo, rüzgar enerjisi sektöründeki başlıca ekipman üreticileri. Mapna, Tavan Maad ve Behin Ertabat şirketleri rüzgar enerjisi santrali kurma alanında faaliyet gösteriyorlar. Aynı zamanda Mapna, rüzgar enerjisi santrali de işletiyor.

- Electronic Sazaan, Hedeyat Noor ve Aties güneş enerjisi sektörüne yönelik ekipman üreticileri arasında yer alıyor. Atrin Pazaan ise oldukça prestijli bir güneş enerjisi santrali üreticisi ve işletmecisi.

Planlanan Kapasite Artırımları

Enerji Bakanlığı'na göre, İran mevcut kapasitesini 2017 yılına kadar 2014 yılına kıyasla 11,7 GW artıracak. Ülke 84,8 GW kurulu kapasiteye ulaşmayı planlıyor ve hükümetin buna katkısı yaklaşık %50 olacak.

TAVANIR'e göre (İran Enerji Üretim ve Nakil Şirketi), yenilenebilir enerji kapasitesi orta seviyede artış kaydedecek.

Enerji Bakanlığı ve SUNA (İran Yenilenebilir Enerji Kuruluşu) ise TAVANIR'e kıyasla daha olumlu tahminlere sahipler.

Planlanan Kapasite Artırımları (MW)

Elektrik Santrali	Tip	Konum	2015	2016	2017
Enerji Bakanlığı					
Jahrom	Kombine Çevrim	Fars	480		
Sarbandar-Mahshahr	Kombine Çevrim	Khozestan	648		
Shirvan	Kombine Çevrim	Khorasan	320	160	
Batı Mazandaran	Kombine Çevrim	Mazandaran		324	
Ramin Geliştirme	Buhar	Khozestan			650
Shazand Geliştirme	Buhar	Bakhtar			650
Tabas	Buhar	Yazd			650
Seimareh	Hidro	Gharb	320		
Daryan	Hidro	Gharb	210		
Roodbar Lorestan	Hidro	Bakhtar	450		
Azad	Hidro				510
Sardashi	Hidro	Gharb	30	90	
Chamshir	Hidro			175	
Küçük Hidro Santraller	Hidro			46	17
Yenilenebilir	Yenilenebilir			6	
Rüzgar Enerjisi Santralleri	Rüzgar		140		
Batı Estamabad	Doğal gaz	Gharb	50		
Devlet Dışı Kuruluşlar					
Chandoormalo	Kombine Çevrim	Yazd	160		
Khoram Abad	Kombine Çevrim	Bakhtar	648		
Kahncoj	Kombine Çevrim	Kerman	160		
Behbahan	Kombine Çevrim	Khozestan	484		
Güney Ahvaz	Kombine Çevrim	Khozestan		324	160
Pasargad Gheshm	Kombine Çevrim	Hormozgan		324	160
Batı Mazandaran	Kombine Çevrim	Mazandaran	162	162	160
Sadough	Kombine Çevrim	Yazd	324	160	
Dalaho	Kombine Çevrim	Kermanshah	324	160	
Sirjan	Kombine Çevrim	Kerman	324	160	
Kombine ısı ve güç üretimi ve dağıtımı	Kombine Isı ve Güç		480	480	480
Toplam			**5.714**	**2.571**	**3.437**
Belirlenmiş bir zaman çizelgesi olmayan, planlanmış diğer projeler				16.172	
Planlanmış diğer hidro enerji projeleri	Hidro			360	
Darkhowin	Nükleer			3.000	
Planlanmış diğer yenilenebilir enerji projeleri	Yenilenebilir Enerji				

Kaynak: Renaissance Capital – İran Enerji Sektörüne Genel Bakış

Enerji Fiyatları ve Sübvansiyonları

Vergi öncesi enerji sübvansiyonları açısından İran dünyada birinci sırada. Yoğun sübvansiyon miktarını kesmek için, hükümet sübvansiyon reformu yaptı ve serbest kalan fonların %50'sini kamu yararına kullandı.

Vergi öncesi enerji sübvansiyonları (milyar dolar)

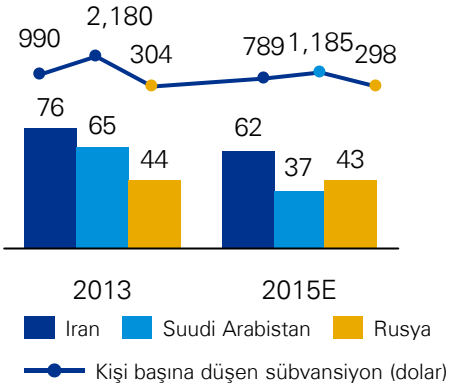

Ortalama elektrik satış fiyatları (İran Riyali/ KWs)

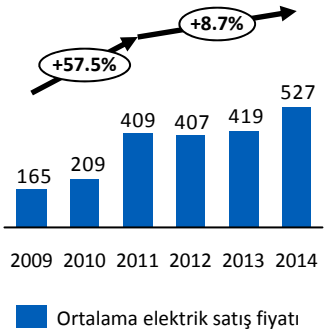

Sübvansiyon öncesi ve sonrası ortalama enerji fiyatları (2014)

Tarife	Sübvansiyon öncesi fiyat	Sübvansiyon sonrası fiyat
Konut	1400	439,41
Ticari	1094,8	617,61
Tarım	1096,4	177,86
Sanayi	1004,1	542,59
Ortalama	1131	525,64

Not: Vergi öncesi sübvansiyonlar (firmalar ve haneler tarafından ödenen fiyat, dağıtım ve tedarik maliyetlerinin altındaysa)
Kaynak: IMF

Kaynak: TAVANIR ve İran Enerji Bakanlığı, İran enerji sektörünün istatistik raporu.

IMF'ye göre sübvansiyonlar, yüksek bütçe ve vergi yükü getiriyor. Ayrıca, devlet bütçesini sağlık, eğitim gibi üretkenlik yaratabilecek alanlara yönlendirmek yerine, bütçeyi tek noktada eritmiş oluyor.

Ayrıca enerji sübvansiyonları, verimlilik artışı, altyapı ve yenilenebilir enerji gibi alanlardaki olası yatırımların, ucuz fiyatlar sebebiyle ertelenmesine yol açıyor. Öte yandan, sunulan enerji sübvansiyonları, dar gelirlilerin şartlarının iyileştirilmesi noktasında oldukça etkisiz kalıyor.

İran'daki enerji fiyatları devlet tarafından yoğun bir biçimde sübvanse ediliyor. IMF'ye göre; İran, sunduğu 77 milyar dolar değerindeki (kişi başı 990 dolar) sübvansiyonla, vergi öncesi sübvansiyonlar açısından , 2013 yılında dünyada birinci sıradaydı.

Bu yılda, vergi öncesi sübvansiyonlar GSYİH'nin neredeyse %21'ini oluşturuyordu. Çevre kirliliği, kazalar, yol hasarı gibi dolaylı etkiler de dikkate alındığındaysa; IMF, vergi sonrası sübvansiyonların 118 milyar dolar olduğunu vurguluyor.

İran, verimsiz enerji tüketimini engellemek ve iç talepteki büyümeyi azaltmak için, sübvansiyon reformunu 2010 Şubat ayında yürürlüğe koydu. Böylece, enerji sektörüne akan yüksek tutardaki dolaylı sübvansiyonları önemli ölçüde hedefledi. Reformun ikinci fazı ise 2014 yılında devreye sokuldu.

Reforma göre beş yıl içinde, enerji (petrol, doğal gaz, gaz yağı) artarak, ihracat fiyatlarının %90'ı seviyesine ulaşacaktı. Reformun bir parçası olarak, hükümet 2014 yılında ek kapasite baskısına karşı koyabilmek için fiyatları %25 daha artırdı. Reform sonrası serbest kalan fonların %50'sini (ilk aşamada nakit ödemelerle, ikinci aşamada kamu yararına yapılacak sosyal fayda yaratacak projelerle) halkın kullanımı için yönlendirdi. Fonların %30'unu ise, artmış olan enerji tarifeleri sebebiyle şirketlere yardım edebilmek için, geçiş sürecinde sanayi kullanımına ayırdı.

Renaissance Capital,'e göre, 2015 yılında İran enerji fiyatları 9 ila 18 dolar/MWs arasında dalgalanmış olsa bile; ortalama toptan elektrik fiyatı 2015 yılı sonunda 8 dolar/MWs seviyesine indi. Ancak bu fiyatlar Türkiye ve diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, sanayi maliyetlerini düşürmesi açısından oldukça rekabetçi kalıyor (Rusya: $ 17/MWs, AB ortalaması: $ 33.5/MWs, Suudi Arabistan: $ 32/MWs, Türkiye: $ 85-144/MWs).

Renaissance Capital,'e göre ucuz enerjinin en önemli etkeni hala, önümüzdeki birkaç yıl içinde sonra erdirilmesi planlanan sübvansiyon sistemi. Enerji sektörünün hala devlet güdümünde oluşu da; yatırımın geri dönüşü ve karlılık üzerinde baskı yaratması sebebiyle, bir diğer önemli etken.

IMF'ye göre, 2015 yılında, dünyadaki enerji sübvansiyonlarının, dünya GSYİH'sinin %6.5'i olması bekleniyor. Bu bağlamda, süvansiyon reformunun ikinci fazından sonra bile, Iran'ın hala dünyanın en çok enerji sübvansiyonu sağlayan 6. ülkesi (62 milyar dolar vergi öncesi) olması bekleniyor.

Vergi sonrası sübvansiyonlardan petrolün %54 , doğal gazında 35% pay alması bekleniyor.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

Enerji üretiminde İran gücünü korusa da, yabancı yatırımcıları kendisine çekebilecek politikalar bakımından yetersiz durumda. Öte yandan İran'ın sağladığı ucuz enerji, enerji güdümlü sektörlerde faaliyet gösteren Türk şirketleri için tehdit teşkil ediyor.

1. İRAN BÜYÜK REZERVLER SUNUYOR

İran fosil enerji santrallerinin doğal bir merkezi konumunda.

Ülke dünyanın en büyük üçüncü kuru doğal gaz üreticisi durumunda ve fosil yakıt santrallerine yönelik temiz yakıt tedarikinde güvenilir bir noktada.

İran, enerji kaynaklarındaki gücüne ve Sübvansiyon Reformu'nun olumlu etkilerine rağmen, kaynaklarını daha verimli kullanma konusunda zorluklar yaşıyor.

Sübvansiyon Reform Planı, düşük verimlilik ve eskimiş enerji santralleriyle ilgili endişelerin giderilmesinde olumlu bir etki göstermişti. Buna rağmen, TAVANIR'a göre, İran'daki elektrik santrallerinin ortalama verimliliği 2013 yılında yaklaşık %37,6 olarak gerçekleşirken bu oran aynı yıl AB'de %80 Türkiye'de ise %76 oldu.

2. YABANCI YATIRIMCILARA KARŞI BÜYÜK BİR İSTEK MEVCUT

İran, yabancı şirketleri ülkedeki yatırım fırsatlarından faydalanmaya davet ediyor.

Özel şirketler, modernizasyon ve yeni yatırım projelerinde yer almaya teşvik ediliyorlar.

Elektrik santrallerinin verimliliğinin 2016 yılında %1 artacağı öngörülüyor, bu da enerji maliyetlerinden aynı yılda 1 milyar dolar tasarruf edilmesine yardımcı olacak.

Alman, Danimarkalı, Çinli ve Hintli şirketler de yenilenebilir enerji alanında yeni tesis geliştirmekle yakından ilgileniyorlar.

Rusya, stratejik bir ortak rolü üstlenerek İran'ın termo elektrik santrallerini modernize etmeyi planlıyor. Ancak, Türkiye de modernizasyon projelerinden pay alabilir.

Rusya, İran'ın termik güç santrallerinin 4.000 MW'lık kapasitesinin yenilenmesinin planlandığını duyurdu. Bunun 2016 yılının ilk aylarında başlaması bekleniyor.

Diğer taraftan, Rus hükümeti, 2 yeni nükleer santralin inşası konusunda stratejik ortak rolü oynayacağını da açıkladı.

3. UCUZ ENERJİ TEHDİTİ VE ARTAN YURT İÇİ ENERJİ TALEBİ

Elektriğin ortalama tüketici fiyatı, İran enerji sektörüne yönelik yatırım iştahının temel belirleyicisi durumunda. Ancak İran'daki ortalama elektrik fiyatı oldukça ucuz. Öte yandan, İran'ın elektrik tüketiminin ise hızla artacağı öngörülüyor.

İran'ın elektrik tüketimi sürekli artış gösteriyor. Elektrik tüketimi 2014-2015 yıllarında %6,3 arttı. Talebin karşılanabilmesi için de hidro enerji dışındaki yenilenebilir enerji kaynaklarına ve nükleer güce ihtiyaç var.

İran'ın sunduğu ucuz enerji, çimento, seramik gibi enerji güdümlü sektörlerde faaliyet gösteren Türk şirketleri için kısa-orta vadede tehdit teşkil ediyor (Sanayi tarifesi: Türkiye 84-100 dolar/MWs, İran 8-18 dolar/MWs). Bu riski avantaja çevirmek için, Türk firmaları üretimlerini İran'a kaydırmayı değerlendirebilirler. Öte yandan atıl durumdaki doğal gaz santrallerinin, sökülerek İran'a taşınması da değerlendirilebilir.

4. İSTİKRAR SAĞLANANA KADAR, DAHA GÜVENİLİR ENERJİ POLİTİKALARINA İHTİYAÇ MEVCUT

İran'ın ulusal enerji politikası enerji kapasitesinin açığa çıkarılmasına büyük önem vermektedir.

Hükümet kurumları ve İran Enerji Bakanlığı; enerji güvenliğini artırmayı, özel sektöre yönelik yüksek enerji sübvansiyonlarıyla bütçesi esnetmeyi, kırsal alanlardaki kalkınmayı hızlandırmayı ve petrol/doğal gaz üretimini yurt içi talep için kullanmak yerine ihraç etmeyi hedeflemekte.

İran, yüksek sermaye gerektiren yatırımlar konusunda karmaşık bir iç çekişmeye ve bazı güçlüklere sahip.

İran bölgedeki diğer ülkelere nazaran daha istikrarlı bir durumda. Ancak, enerji sektörüne yatırım yapmak için yüksek sermaye gerektiği dikkate alındığında politik zeminin hâlâ riskli ve kaygan zeminde olduğu da bir gerçek.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

Kırılgan bir coğrafya olan Orta Doğu'da yer alan İran, özellikle yenilenebilir enerji sektörünü geliştirme konusunda uluslararası ortaklarla işbirliği yapabilir. Türk yatırımcılar ise, bu pazara girme konusunda temkinli davranabilirler.

5. YENİLENEBİLİR ENERJİYE DUYULAN İHTİYAÇ

İran doğal fosil kaynaklar bakımından zengin olsa da, alternatif yaratmak zorunda.

Fosil kaynaklardan üretilen enerjinin yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ikame edilmesi gerekiyor. İran'ın yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapma ve kırsal alanların alt yapısını geliştirmek için gereken enerjiyi temin etme konusunda bu kadar istekli olmasının nedeni de bu.

İran, çeşitli nedenlerden ötürü alternatif kaynaklara yatırım yapmayı ve bunları desteklemeyi tercih edebilir:

1. Fosil enerji kaynaklarının ihracat için aloke etmek ve gelir artışı sağlamak.
2. Yenilenebilir enerji teknolojilerine uyum sağlamak ve teknoloji transferini gerçekleştirmek.
3. Petrol ve doğal gazın aksine rüzgar ve güneş enerjisi girdi maliyetlerinin olmaması yani kaynaklarını sınırsız süre boyunca kullanılabilmesi, uzun vadeli ekonomik avantajlar getiriyor. Fosil kaynak tesislerine kıyasla ilave iş gücü maliyetleri de asgari düzeyde.
4. Yenilenebilir enerji payının, mevcut potansiyeliyle 2030 yılında %38'e ulaşması mümkün olabilir.

Yenilenebilir enerji sektörünün gelişebilmesi için uzun vadeli ve istikrarlı bir destekleme politikası ise şart.

İran'ın benimsediği tarife garantisi sistemi, garanti edilen ödeme döneminin 20 yıl olması nedeniyle yatırım riskini azaltıyor. Ancak tarife garantisi sisteminin ne kadar başarılı ve kârlı olduğu sadece yatırımcılar tarafından ölçülebilecek bir konu.

Tarife garantisi sisteminin eksik yönleri:

İran'da çok uzun süredir yüksek seyreden enflasyon, tarife garantisi sisteminin cazibesini azaltıyor. Ayrıca, ilave enerji arzının önlenmesi için enerji şebekesinde, yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerjiye öncelik verilmesi gerekiyor. Bu konu da hükümet tarafından desteklenmiyor.

Yenilenebilir enerjiye yatırım yapmanın bazı riskleri ise şunlar:

- İran'daki yüksek yatırım maliyetleri
- Yüksek şebeke bağlantısı maliyetleri
- Eski ve kolayca transfer edilemeyen teknolojiler
- Politika yapıcılar arasında tek sesliliğin olmaması
- Orta ve uzun vadede politika değişikliği riski
- Tüketicilerin yenilenebilir enerji satın alma konusunda yeterince istekli olmaması
- Tarife garantisi için hükümet onayı alma konusunda belirsizlik bulunması
- Gerekli teknoloji ve finansman transferinin yapılmasını engelleyen yaptırımlar.

6. ENERJİ SEKTÖRÜ HALEN DEVLET HAKİMİYETİNDE

Büyük enerji anlaşmaları hâlâ devletler arasındaki ilişkilere doğrudan bağımlı ve Orta Doğu'da politikaların her zaman hızla değiştiği herkesin malumu.

Bu tür kırılgan ilişkiler nedeniyle, İran kapılarını şu anda Çin ve Rusya'ya açmış durumda.

Avrupa ile olan ilişkilere bakıldığında, İran özellikle yenilenebilir enerji konusunda uluslararası finansmana mahkum.

Türk yatırımcıların İran'a yatırım konusunda temkinli adım atmalarında fayda var. Türk yatırımcılar bu pazara hızlı bir giriş yapmadan önce Türk hükümetinin ve ticaret birliklerinin desteğini almalı. Orta Doğu'daki politik riskler ve stabil olmayan ekonomik ortam nedeniyle, Türk yatırımcılar İran pazarına alt yüklenici olarak girip sübvansiyon prosedürlerini araştırmayı tercih edebilirler.

Otomotiv

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

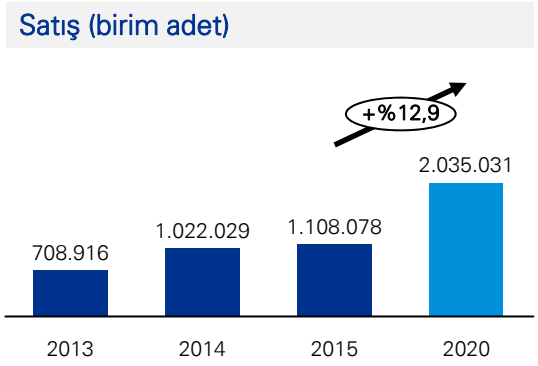

- Orta Doğu'daki en büyük otomotiv endüstrisi ve küresel seviyede en büyük 20 araba üreticisi arasında.
- İkinci en büyük endüstri olan otomotiv endüstrisi İran'a karşı uygulanan yaptırımlardan etkilenmiş ve bu durum 2011-2013 arasında araba satışlarında %51,2'lik bir düşüşe sebep olmuştu.
- Araba satışları 2020'ye kadar 2014'teki seviyelerini neredeyse ikiye katlayarak 2 milyon arabaya ulaşabilir.
- Yerel şirketler olan IKCO ve Saipa, birlikte yerel üretilen arabaların %90'ından daha fazla payı ellerinde tutarak piyasada egemen konumda bulunuyorlar.
- Çinli araba üreticileri, PSA Group ya da Renault gibi Avrupalı OEÜ'ler (orijinal ekipman üreticileri / OEM) İran piyasasına tekrar girer girmez zorlu bir rekabetle karşı karşıya kalacak.

FIRSATLAR

Orta Doğu'daki en büyük otomotiv pazarı

Düşük araba yoğunluk seviyesi

Bölgedeki arabaların eski olması

Batılı markaların itibarı

Yabancı markaların lisansı altında araba üretimi konusunda uzun senelere dayanan deneyim

Basra Körfezi Devletleri ve Asya'ya erişmek için bölgesel üretim merkezi

Türk oto parça tedarikçileri Avrupalı OEÜ'ler ile işbirliği yapabilir

Lüks segment arabalara talep

Yurtdışı Doğrudan Yatırımlar ve büyük yatırımlara yoğun talep mevcut

RİSKLER

Yerel üretimi teşvik eden yönetmelikler

Yabancı arabalardan yüksek ithalat vergileri alınması

Düşük gelir seviyesi

Mevcut üretim tesislerinin yenilenmesi ve yeni modellerin getirilmesinin zaman alması

Daha yüksek katma değerli rafineri ürünlerinin ithal edilmesinin gerekmesi

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

- IKCO, hem yolcu arabaları hem de ticari araç üretimindeki faaliyetleriyle %55'lik bir pazar payına sahip.
- SAIPA ikinci en büyük üretici ve kendi markası ile yabancı markalar altında yerel olarak ürettiği arabalar toplam piyasanın %35'ini oluşturuyor.
- IKCO ve SAIPA genellikle orta boy araba segmentine odaklanıyor; dolayısıyla da subcompact sektörü yok sayılacak kadar küçük ve lüks segment arabalar ithal ediliyor.
- Avrupalı OEÜ'ler İran pazarına yeniden girmeye çalışıyor olsalar da, Çinli firmalarla işbirliği yapan güçlü yerel rakipler ve düşük kaliteye rağmen yüksek fiyatlarla karşılaşıyorlar.
- Yerelleşme gereksinimlerini karşılayabilmek istiyorlarsa yabancı OEÜ'lerin hem yabancı hem yerel tedarikçilerle işbirliği yapmaları gerekiyor .

Otomotiv

İran Orta Doğu'nun en büyük otomotiv endüstrisine sahip. Ülkenin ikinci en büyük sektörü olan otomotiv, GSYİH'nın %10'unu oluşturuyor. Bu durum hem yerli hem de yabancı üreticiler ve satıcılar için büyük bir potansiyel sunuyor.

Üretim (birim adet)

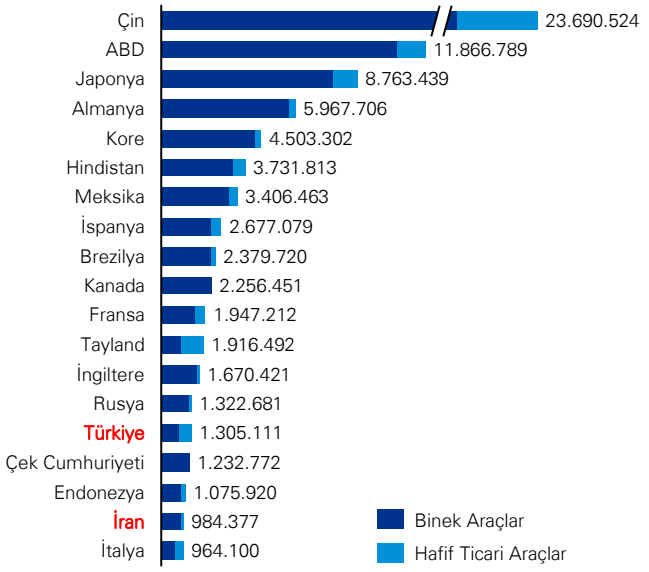

Not: Q4, 2015
Kaynak: LMC Automotive

Satış (birim adet)

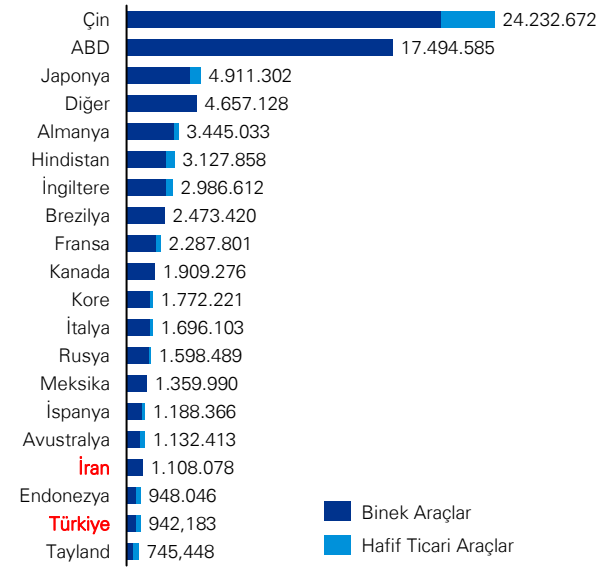

Not: Q4, 2015
Kaynak: LMC Automotive

GENEL BAKIŞ

İran dünyanın en büyük 20 araç üreticisi ve satıcısı arasında.

Yaklaşık 20 araç üreticisine sahip İran otomotiv sektöründe, 1962 yılında kurulan, hem binek hem de ticari araç üretiminde %55 pazar payına sahip olan Iran Khodro Industrial Group (IKCO) hakim oyuncu konumunda. İran'ın ikinci en büyük araç üreticisi konumunda olan Societe Annonyme Iranienne de Production Automobile Corporation (SAIPA) ise 1966 yılında Citroën lisansıyla araç üretmek için kuruldu. IKCO ve Saipa'nın toplam pazar payı %90'ı aşmış durumda. Çoğunlukla Avrupa ve Asya menşeili şirketler, ithal edilen demonte bileşenlerin montajını yapmak için kurulmuş ortak girişimler aracılığıyla bu pazara girdiler ve önemli bir yere sahipler.

İran'a uygulanan yaptırımlar, İran'ın verimliliği artırmaya yönelik ürün ve teknolojilere olan erişimini sınırlandırarak otomotiv üretiminin azalmasına yol açtı. Ayrıca, yabancı araç üreticilerinin çoğu, daha büyük Batılı pazarlara erişimlerini kaybetme korkusuyla ve İranlı otomobil üreticileriyle yapılan işlem ve yatırımların yaptırıma tabi tutulması nedeniyle bu ülkedeki faaliyetlerini ve uzun süreli ilişkilerini sonlandırmak zorunda kaldılar.

1.000 kişiye düşen binek araç sayısı

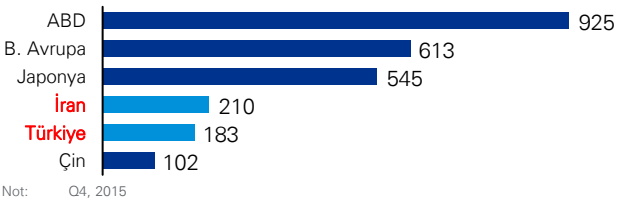

Not: Q4, 2015
Kaynak: LMC Automotive

Pazara Genel Bakış

İran'a uygulanan yaptırımlar özellikle 2012-2013 yıllarında etkisini gösterdi ve yaptırım öncesi dönemde görülen %12,2'lik yıllık bileşik büyüme oranının aksine araç satışları %51,2 azaldı.

Satış (birim adet)

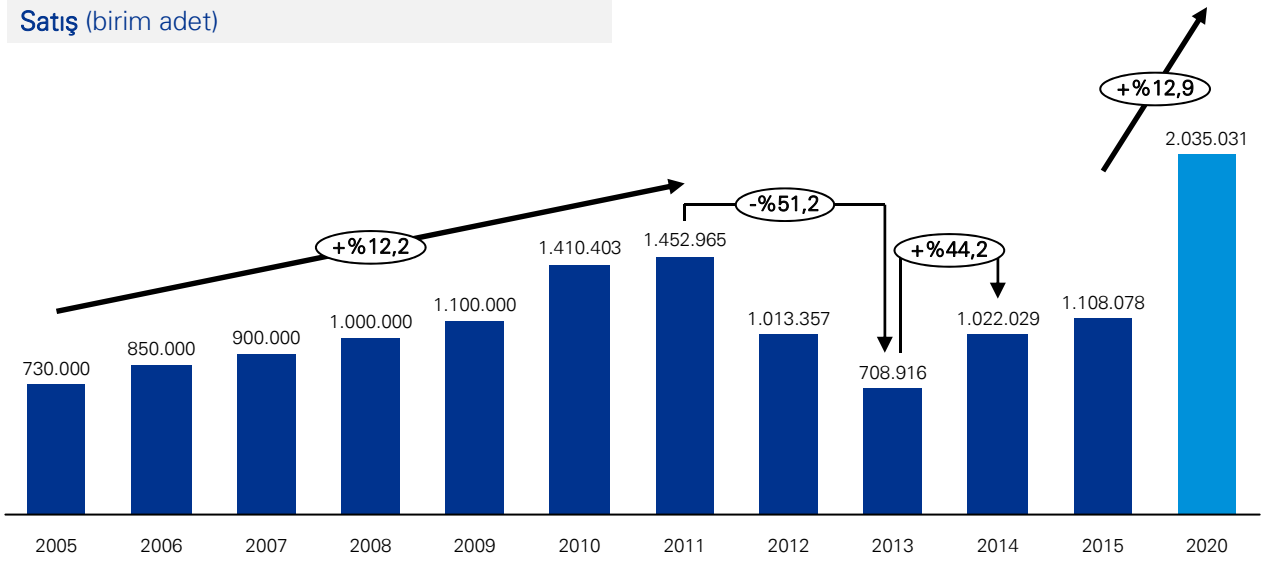

Not: Binek Araçlar ve Hafif Ticari Araçlar
Kaynak: Euromonitor (2005-2011), LMC Automotive (2012-2015)

Uluslararası ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanana kadar İran'daki toplam araç satışları yıllık %12,2 civarında artış gösteriyordu.

2012-2013 yıllarında yaptırımların uygulanmaya başlanmasıyla araç satış rakamları %51,2 gibi yüksek bir oranla düşüş kaydetti. Otomotiv sektörünün İran'ın en büyük ikinci endüstrisi olması nedeniyle bu durum doğal olarak ülkenin GSYİH'sine de yansıdı. 2014 yılında yaptırımların geçici olarak hafifletilmesi ve sektörün otomotiv üretiminde kendine yeter hale gelmesi sonucu araç satış rakamlarında artış görüldü. Yabancı araç üreticilerinin İran pazarına girmesinin de bu duruma etkisi olmuştur.

Yaptırımların kaldırılmasından sonra ise, yıllık büyüme oranlarının yeniden yaptırım öncesi seviyelere ulaşması bekleniyor.

Ayrıca, hükümetin sunduğu ve İran Merkez Bankasının desteklediği 92 milyon ABD Doları tutarındaki otomobil kredisi programının yakın zamanda uygulamaya konulmasıyla 2015 yılında binek araç satışlarında artış yaşandı. Bu kredi programı, ekonomik durgunluktan en ağır darbeyi alan otomotiv endüstrisini ve yerli sanayiyi canlandırmak için hazırlanan teşvik paketinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Programın, likidite sıkışıklığını ve tüketicilerin azalan harcama güçlerini de dengelemesi bekleniyor. Program kapsamında, İran'da üretilen araçları satın alanlara, satın alma fiyatının %80'ine varan oranlarla ve yedi yıla varan geri ödeme seçenekleriyle uzun vadeli ödeme planları sağlandı. Programın uygulamaya konduğu Kasım 2015'ten sonraki 6 aydan kısa bir süre içinde 110.000 araçlık kredi kapasitesine ulaşıldı ve yeni araç modelleri için teslimatların 2016 yılının ilk yarısına kadar uzaması bekleniyor.

Yerli araç üreticilerinin kullandıkları teknoloji ve altyapılar eskimiş durumda. Bu nedenle teknoloji ve know-how almaya yönelik yurtdışı yatırımların çekilmesi gerekiyor.

İran otomotiv endüstrisini yönlendiren başlıca etmenler:

- Sermaye tahsisinde öncelikli muamele
- Döviz kuru hareketleri (otomobil parçalarının büyük bir kısmı ithal edildiğinden bu oldukça önemli)
- Yüksek enflasyon
- Kredilerde yüksek faiz oranları
- Tüketici satın alma eğiliminin düşük olması
- 2010 yılında kaldırılan, hükümetin verdiği yakıt sübvansiyonu
- Düşük petrol fiyatlarının büyümeyi yavaşlatması

Yerel OEÜ Piyasası Oyuncuları (OEMs)

İran'da çoğunlukla IKCO ve SAIPA'nın tesislerini kullanan yaklaşık 20 otomotiv şirketi bulunuyor. İki yerel şirket IKCO ve Saipa ülkedeki yerli ve yabancı markalı araç üretiminin %90'ından fazlasına sahip olarak bu pazarda açık ara lider konumdadırlar.

OEÜ Satış performans matrisi ('000 biriminde)

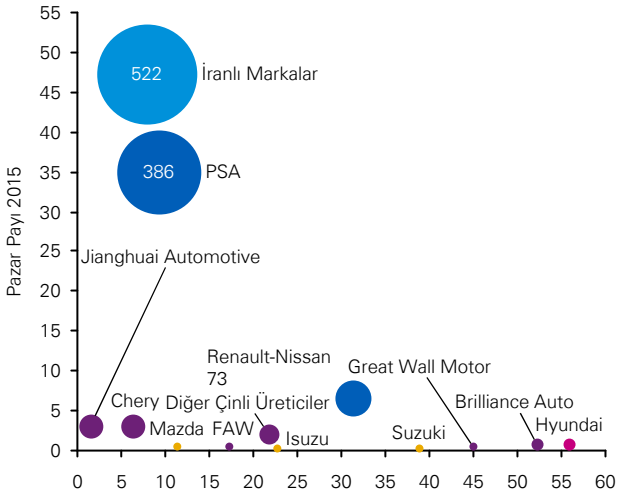

Not: Q4, 2015
Kaynak: LMC Automotive

En İyi Orijinal Ekipman Üreticilerinin Satışları

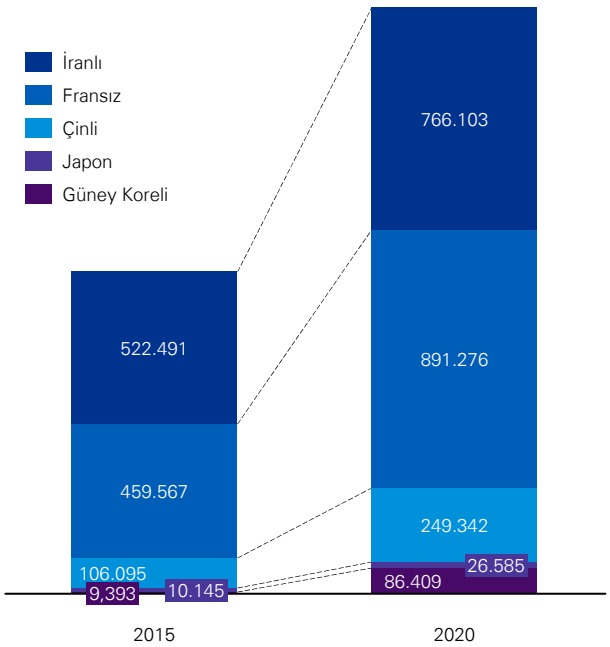

Not: Q4, 2015
Kaynak: LMC Automotive

Sektör lideri konumundaki IKCO bir taraftan çeşitli araç üreticileriyle anlaşmalar imzalamayı bir taraftan da Orta Doğu ve Afrika'daki ayak izini genişletmeyi amaçlıyor.

İran Khodro Endüstriyel Grubu (IKCO) kendi markası ve yabancı markaların üretimiyle yaklaşık %55'lik bir pazar payına sahip. IKCO, binek araçlar, kamyonet ve diğer ticari araçlar ile otobüslerin üretiminde faaliyet gösteriyor. Yaptırımlar öncesinde IKCO, PSA Peugeot-Citroen, Renault, Suzuki ve Mercedes-Benz ile eskiye dayanan köklü ilişkilere sahipti. Fakat, yaptırımların uygulanmasıyla PSA İran'daki faaliyetlerini tümüyle durdurdu. Bu durum, Renault Group'u İran pazarına tekrar girme noktasında daha avantajlı konuma getirdi. Halihazırda IKCO, Kirmanşah, Tebriz ve Tahran'da olmak üzere üç üretim tesisine sahip bulunuyor. Ek olarak şirket yakın zamanda, teknik servisli bir montaj hattı kurmak üzere Cezayirli bir şirketle anlaşmaya vardı. Bunun dışında, 2016 Ocak ayı'da IKCO, Oman Yatırım Fonu ve Oman merkezli bir yatırımcıyla, ilk etapta senede 20.000 araba kapasiteli bir montaj fabrikası kurmak için mutabakat anlaşması imzaladı. 2016 Şubat ayında İran Khodro, ikinci üretim hattını Arisan'da açmaya karar verdi. Kamyonetler, yarı demonte parçalar monte edilecek (SKD) ve senede 5.000 araba üretecek kapasiteye sahip olacak. Bu gelişmeler IKCO'nun yakıt fiyatlarının düşük olduğu Orta Doğu ve Afrika bölgelerinde genişleme stratejisinin bir parçası. Halihazırda İran Khodro Azerbaycan, Irak, Ermenistan, Özbekistan, Türkmenistan, Suriye ve Afganistan'a Peugeot araçları tedarik ediyor. IKCO'nun çeşitli araba üreticileriyle anlaşma imzalaması bekleniyor.

İran'daki araba sayısı (milyon olarak)

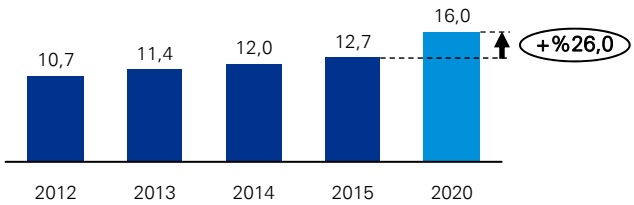

Not: Q4, 2015
Kaynak: LMC Automotive

Yerel OEÜ Piyasası Oyuncuları (OEMs)

IKCO ve Saipa piyasada güçlü imaja sahip şirketler olup bir çok küresel araba üreticisiyle de ortaklık içerisinde bulunmaktadırlar.

SAIPA ikinci en büyük üretici olup, kendi markası ve yabancı markalar altında yerel olarak ürettiği araçlar toplam piyasanın %35'ini oluşturmaktadır.

Societe Annonyme Iranienne de Production Automobile Corporation (SAIPA) ikinci en büyük araç üreticisi olup Citröen Group lisansıyla araç üretmektedir. IKCO gibi SAIPA da genellikle orta boy araç segmentine odaklanmaktadır. Dolayısıyla subcompact sektörü yok sayılabilecek kadar küçük olup lüks segment arabalar ithal etmektedir.

Ortaklıklar

İranlı Şirket	Ortaklıklar	
	Avrupalı OEÜler: RENAULT, RENAULT TRUCKS, CITROËN, IVECO, VOLVO	Çinli OEÜler: BRILLIANCE, FOTON, ZOTYE AUTO, DONGFENG MOTOR CORPORATION, CHANGAN
	Güney Koreli OEÜler: KIA	Japon OEÜler: NISSAN
IKCO	Avrupalı OEÜler: RENAULT, DAIMLER, FIAT, PSA PEUGEOT CITROËN	
	Japon OEÜler: SUZUKI	

Not: FIAT Group, Fiat'ın arabalarının İran'da üretileceği ve bölgedeki ülkelere ihraç da edilebileceği bir ortak girişim kurmak adına IKCO ile müzakereler içinde.

Yerel Tier 1 ve Tier 2 Piyasa Oyuncuları

Yerelleştirme gerekliliklerini yerine getirirken yüksek kalite, güvenilirlik ve ürün ulaşılabilirliği elde etmek arasındaki dengeyi tutturabilmeleri için, yabancı OEÜ'lerin hem yabancı hem yerel tedarikçilerle işbirliği yapması gerekecek.

Yaptırımlar uygulanırken yabancı OEÜ'ler İran'daki operasyonlarını durdurmak zorunda kaldı ve ürünler ile etkinliği artırmak için ihtiyaç duyulan teknolojilere ulaşım zorlaştı. Dolayısıyla araç üretimi ve gerekli ürünlerin tedariği yerelleşmek zorunda kaldı.

İran tedarikçileri kalite konusunda sorun yaşıyor ve eski teknolojiler kullanıyorlar. Bu sebeple OEÜ'ler dışında da tedarikçiler 2019'a kadar tahmin ettikleri yolcu aracı hacmine ulaşabilmek için finansal ve teknolojik desteğe ihtiyaç duyuyor.

Yüksek yerelleşme seviyelerine ulaştıktan sonra İran zaten yerelleşmiş ürünlerin ithalatı ve yerelleşmemiş ürünlerin ithalatı arasındaki farkı gümrük harçlarını değiştirerek dengeleyecek. Bu değişikliklerle beraber yerel tedarikçiler açısından ithal ürünlerin oluşturabileceği tehdit de asgari seviyelere indirgenmiş olacaktır. Halihazırda ilgili ürün koduna göre ithal edilen otomotiv parçalarında %4 ile %26 arasında değişen gümrük harçları uygulanıyor:

Belirli Ürünler (tanım ve kod)	Tarife
Hava yastıklarına özel parçalar (87089510)	%4
Otomobil ve kamyonetlerin parça ve aksesuarları (87081010)	%15
Motorlu araçlarda kullanılan türden koltuklar (940120)	%15
Otomobillerde kullanılan türden yeni havalı (kauçuk) lastikler (4011.10)	%26

Sapco (Iran Khodro), ISACO (Iran Khodro) ve Sazeh Gostar (Saipa) şirketleri OEÜ tedariği, satış sonrası hizmetler ve yedek parça pazarlarında lider konumdadır.

Yerel tedarikçilerin teknoloji ve bilgi eksikliğinden ötürü parça ve bileşenleri ithal etmek durumunda kalması, fiyatlandırma ve yaptırımların aşılabilmesi gibi konularda zorluklar oluşturdu. 4.000'den fazla araba parçası üreticisi arasında yetkinlikleri bir araya getirebilmek için tedarikçi ağları oluşturuldu. Örneğin, SAPCO otomotiv parçaları tedarikçilerinin en büyüğüdür.

SAPCO'nun alt şirket olarak kurulmasıyla, İran Khodro parçalarını sadece SAPCO'dan alıyor. SAPCO'nun hedefi 700'den fazla kayıtlı araba parçası üreticisinin ve ürünlerinin kalitesini takip edip iyileştirmek. Bu amaçla, tedarikçilerin kapasiteleri SAPCI tarafından yalın üretim, Toplam Kalite Yönetimi (TQM) ya da tam zamanında üretim gibi çeşitli alanlarda verilen eğitim ve yaklaşımlarla geliştiriliyor. Buna ek olarak, tedarikçiler ISO 9001 gibi global standartlarda sertifikalara sahip.

Yabancı OEÜ (OEM) Piyasasındaki Oyuncular

Avrupalı araç üreticileri uzun yıllara dayanan ilişkilerini yeniden canlandırmak ve İran pazarına yeniden girmek istiyor olsalar da, karşılaştıkları manzara Çinli firmalarla işbirliği yapan güçlü yerel rakipler ve düşük kaliteye rağmen yüksek fiyatlar.

Alman araç üreticileri, yaptırımlardan önce sahip oldukları eski iş ilişkilerinden faydalanacak gibi görünüyor. Daimler kamyon birimiyle bazı projelerin başlangıcını yaptı. Diğer Alman araç üreticileri ise hâlâ iş potansiyelini incelemekle meşgul.

Alman Otomotiv Sektörü Birliğine göre, ithal edilen araç miktarı orta vadede önemli bir artış kaydedecek. Orta dönemde, İran piyasasının toplamı senede 3 milyon araca kadar yükselecek. Bunun yanı sıra, makine ve araç üretimi teknolojilerinin yenilenmesinin gerekiyor olması da Alman otomotiv parçası tedarikçileri için ayrı bir kapı daha açıyor. Bu noktada da pek çok şirket yaptırımlardan önce sahip oldukları eski iş ilişkilerini kullanacak gibi gözüküyor. Ayrıca, odak noktasını İran'a kaydırmak Alman şirketlerinin, değişkenliği yüksek Çin ve Brezilya pazarlarına olan bağımlığını azaltabilir ve Fransız rakiplerine karşı bir avantaj sağlayabilir.

İlk araç üreticilerinden biri olan Daimler, kamyon birimi için İran'da bazı güçlü projelerin startını verdi bile.

Bu amaçla, ortak girişimciler olan IKCO alt şirketi Iran Khodro Diesel (IKD) ve Birleşik Arap Krallığı'nda faaliyet gösteren Mammut Group, yaptırımların kaldırılmasından saatler sonra niyet mektubu imzaladı. Daimler senede 38.000 kamyonluk bir talep öngörüyor (18.000'i ağır iş, 20.000'i ise hafif iş kamyonu olarak). Daimler ve IKD 1960'lardan beri kamyon üretiyorlar. Daimler diğer AB şirketlerinin hala İran'da olmasına rağmen ve senede 10.000 araç satmışken 2010'da yaptırımlar sebebiyle faaliyetlerine son vermek durumunda kaldı. IKD kamyon ve otobüs segmentinde %50'lik bir pazar payı gösteriyor. IKCO CEO'suna göre, Daimler 10 senelik bir anlaşma tabanında, kamyon, otobüs ve araç bileşenleri üretmek için İran Dizel Motor Üretim Şirketinde (IDEM) hisse satın alabilir. Ek olarak, iki şirket de ticari araç satmak üzere ortak girişime imza atmayı müzakere ediyor. Bu kapsamda, Daimler İran'daki şubesini 2016'nın ilk yarısında açacağını ilan etti. Halihazırda Daimler'in yaptırım öncesi kullandığı üretim sahası ana olarak Çinli üreticiler tarafından kullanılıyor ve Daimler önceki konumunu tekrar kazanmak zorunda.

Diğer Alman araba üreticileri de İran'daki ticaret potansiyelini değerlendiriyor ve takip ediyorlar.

BMW ve Volkswagen gibi araç üreticileri şu anda politik ve ekonomik gelişmeleri takip edip İran pazarına ne zaman ve nasıl girmeleri gerektiğini belirlemeye çalışıyorlar. Volkswagen İran'a kitle piyasası markaları olan Skoda ve Seat ile girmeyi düşünüyor. İran piyasasından çıkmadan önce Volkswagen, 2003'ten beri Gol adında entry-level bir araba olarak üreten Kerman Khodro ile ortak girişimdeydi. Volkswagen'in kamyon ve otobüs üreten alt şirketi olan Scania İran piyasasında zaten mevcut. Şirket 2011'de Qazvin şehrinin yakınında bir üretim hattı kurmuştu.

Çoğu Alman şirketin Daimler gibi eski iyi ilişkilerini canlandırabileceği ve piyasaya girişlerini hızlandıracakları tahmin ediliyor. Piyasa Alman üreticiler için bir çok fırsat sunuyor gibi görünse de, İran'a 2005'te 2.500 arabanın ihraç edildiği (bu sayı İran'daki toplam araba satışlarının %0,29'unu temsil ediyor) düşünülürse bu fırsatın dikkatli bir şekilde gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

İşletme	SCANIA
Geliştirme	DAIMLER
İzleme	Audi, BMW

Yabancı OEÜ (OEM) Piyasasındaki Oyuncular

Eskiden İran pazarındaki hakim güç olan Fransız orijinal ekipman üreticileri, İran'a uluslararası yaptırımların uygulanmaya başlamasıyla birlikte 2013 yılında ülkeden çıkmak zorunda kalmışlardı. Şimdilerde ise PSA Peugeot-Citroen oldukça hızlı hareket ediyor. İmzalamış olduğu ortak girişim anlaşması ise İran pazarının şirket açısından önemini göstermektedir.

Hızlı büyüme potansiyeli ve yaptırım öncesi Fransız OEÜ varlığının güçlü olması sebebiyle İran piyasası Fransız OEÜ'leri için umut verici bir görünümde.

IKCO ile PSA Peugeot-Citroën arasında yıllara dayanan ilişkiler, 2012 yılında Fransız şirketin İran'a otomotiv parçaları satmayı durdurmasıyla sona ermişti. Şirket aynı zamanda çalışanlarını İran'dan çekmiş, bu duraklamanın daha da uzayabileceğinin sinyallerini vermişti. Peugeot 2011'de şirketin küresel toplamının %21'ini temsil eden 450.000 CKD'lik araba setini İran'a göndermiş ve ülkeyi hacim olarak en büyük ihracat piyasası haline getirmişti. PSA'nın bu hareketi, General Motors Fransız şirkette %7'lik bir pay aldıktan sonra Peugeot'un artarak baskı altında kalmasının da ışığında, uluslararası seviyede İran'a karşı uygulanan yaptırımların sıkılaştırılmasına bağlanmıştı. Fakat IKCO yedek parça tedariğini yerel şirketlere yönlendirmeyi ve sonuç olarak da Peugeot modellerinin İran'da üretimi ve satışına devam etmeyi başarmıştı. Hala yollarda ortalama 4 milyon Peugeot arabası mevcut.

2016 Ocak ayının sonlarında PSA Peugeot-Citroen IKCO ile piyasaya Peugeot markasıyla dönmek için ortak girişim anlaşması imzaladı.

PSA açısından ise, İran'la yapılan anlaşma en hızlı büyüyen bölgelerinden biri olan Orta Doğu'daki stratejilerinin anahtar parçalarından birini temsil ediyor. Buna ek olarak, PSA Grubu artık yaptırımlar öncesindeki iş modelinden farklı olan 50:50 Ortak Girişimi tercih ediyor. Ortak girişimin, 2017'nin ikinci yarısından itibaren Peugeot 208, 2008 ve 301 modellerini üretmek, piyasaya sürmek ve değerlemek için önümüzdeki 5 senede 400 milyon Euro'ya kadar yatırım yapması bekleniyor. Kontratın detayları gizli tutulsa da ICKO'ya göre, PSA'nın İran'dan çıkmasının yarattığı zararı tazmin etmek için anlaşmada çoğunlukla hizmet ve indirim konularında (örn. Iran Khodro borç ve telif haklarının silinmesi) destekleyici-tazmin edici bir paket de yer alıyor. Tahran yakınlarındaki modern fabrika ile Peugeot-Citroën uzmanları senede yaklaşık 200.000 araba üretmeyi bekliyor. Anlaşma aynı zamanda yerel Ar-Ge ve Khodro'ya yapılacak teknoloji transferlerine büyük miktarlarda yatırım yapılmasını da kapsıyor. Khodro Peugeot platformunu kendi araçlarını geliştirmek için kullanabilecek ve toplam üretimini senede 600.000 araca çıkarmayı planlıyor. Yaptırımların uygulanmasından sonra, İran'ın yerel parça endüstrisi bu boşluğu kapatmak için hızla gelişti ve hükümet ile endüstri çalışanları bu ilerlemeyi sürdürmekte kararlı. PSA ile yapılan anlaşma yerel bileşenlerin otomobil parçalarında daha yaygın olarak kullanılabilmesini de sağlıyor.

PSA Peugeot Citroen'in DS Automobiles kolu yaptırımların kaldırılmasından sonra Tahran'daki ilk bayisini açtı ve otomotiv markasının Orta Doğu'ya ilk girişini yönetmek adına Arian Group ile ortaklığa girdi. Arian Motor ile olan birlikteliğinde DS, ATI Motor alt şirketi aracılığıyla DS modellerini ihraç edecek, dağıtacak ve bu modeller için piyasa sonrası hizmetler sunacak. DS 5LS ve DS6 Çin'deki bir ortak girişim (JV) şirketi aracılığıyla üretiliyor.

Arian Motor önceki dönemlerde İran'da Mitsubishi Motors'un tek dağıtıcısıydı. PSA'ya göre şu an için İran'da üretim hattı kurma planları yok.

PSA Group yaptırımlar nedeniyle İran'daki faaliyetlerini durdurduysa da Renault faaliyetlerine devam etti ve yeni modellerin lansmanını yaparak İran'daki yatırımlarını hızlandırmayı planlıyor.

Renault İran'da kısmen Iran Khodro ve Saipa'nın ortak girişimi olan Renault Pars aracılığıyla iş yapıyor. 2003'ten beri neredeyse 500.000 araç üreten Renault Pars yakın zamanda Logan Pick-up ve Sandero modellerinin üretimine başladı.

Fransız OEÜ Satışları (adet)

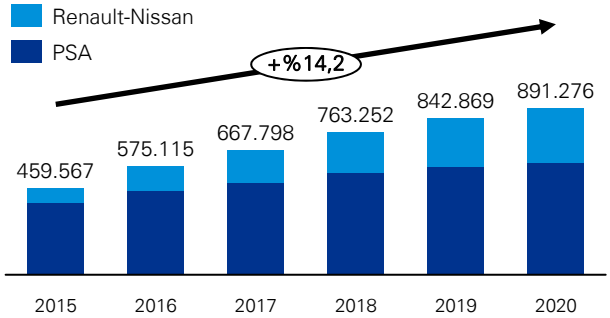

Not: Q4, 2015
Kaynak: LMC Automotive

Yabancı OEÜ (OEM) Piyasasındaki Oyuncular

Çinli araba üreticilerin mevcut pazar payları daha büyük olsa da Avrupalı OEÜ'ler, teknoloji, kalite ve markalarına duyulan ilgi dolayısıyla İran'da daha fazla pazar payı edinecek.

Yaptırım dönemi boyunca Çinli üreticiler ülkedeki pazar paylarını artırdı.

Hem yabancı üreticilerin yokluğunu hem de yerli üretimin azalmasını fırsat bilen Çinli üreticiler, Saipa ve Pars Khodro gibi yerli üreticilerle yaptıkları ortaklıklar aracılığıyla yerli üretimdeki pazar paylarını %50'nin üzerine çıkardılar. Bu durum, Çinli üreticilere Koreli ya da Japon OEÜ'lere kıyasla önemli bir avantaj sağlıyor. JAC, Lifan ve Brilliance Çinli üreticiler arasındaki en büyük şirketler arasında. 2015-16 mali yılının (20 Martta biten yıl) ilk dört ayında Çin araçlarının yerel üretimi, düşük bazdan olsa bile önceki senenin aynı dönemine kıyasla %50 oranında arttı. Bu araçlar üretilen tüm araçların %10'unu oluşturuyor. Çin markaları İran markalarına bir alternatif sunuyor ve tüketiciler Çin markalarını tercih ediyor. Gelecekte Çin'in piyasadaki payını büyütmesi bekleniyor; fakat tüketici açısından baktığımızda, güvenilirlik sorunlarının Çinli araç üreticilerinin imajını zedelediğinden dolayı tüketicilerin Çinli olmayan modellere yönelmesini muhtemel görüyoruz. Avrupalı araç üreticileri yüksek kaliteli ve uygun fiyatlı ürünlerini İran pazarına sokmayı başarabilirse Çinli üreticilerin üzerinde yoğun bir baskı oluşacağı kesin.

Çinli OEÜ'lerin Satışları (adet)

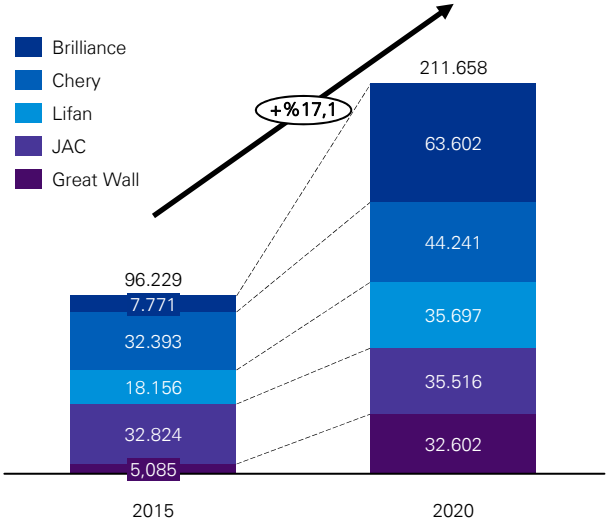

Not: Q4, 2015
Kaynak: LMC Automotive

Güney Koreli ve Japon araç üreticileri de İran'daki pazar paylarını artırmayı hedefliyor olsalar da, orta vadede üretimden ziyade ithalata ağırlık verecekler.

2015 yılının ilk yarısında ülkeye ithal edilen yeni araçların yaklaşık %60'ı iki Güney Koreli araç üreticisine aitti. İthal edilen araçların çoğu lüks segmentte yer almaktadır. İran'a ihracatı geliştirmek için (Güney Kore'nin 2015'te İran'a ihracatı: 3.759 milyar dolar), Güney Kore Hükümeti İran'da iş yapmak isteyen Koreli şirketlere finansal destek vermeyi planlıyor. Hyundai ve Kia 2016'da İran'a 60.000 araba ihraç etmeyi planlamaktadır.

Japon araba üreticileri için ise, İran Ekonomik ve Mali İşler Bakanı özellikle Toyota'ya piyasada rekabet oluşturmak için İran'a en az Fransız OEÜ'ler kadar yatırım yapması için çağrıda bulundu.

İran'a hafif araç ithalatının pazar payı

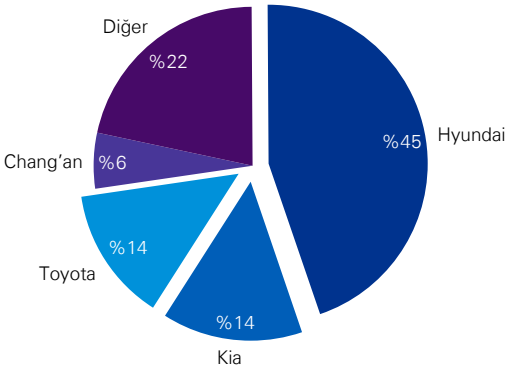

Not: 2015 ilk yarı yıl
Kaynak: Economist Intelligence Unit

Yabancı Piyasa Oyuncuları

Türk OEÜ tedarikçileri, İran ile geçmiş senelerdeki ticaret hacmine hızla ulaşmak ve hatta bu hacmi aşmak için ürün kaliteleri, fiyatları ve bölgesel yakınlıklarına güvenebilirler.

İran orta vadede Türk otomotiv sektörü için parça ve aksesuar kalemlerinde fırsatlar sunabilir.

Türkiye'nin diğer otomotiv ihraç pazarlarına kıyasla, İran 2015'te 203 milyon dolarlık hacmiyle Türkiye'nin ihracatında küçük bir paya sahip.

Türkiye'nin İran'a otomotiv ihracatı 2011 yılına kadar yıllık %32,8'lik bir yıllık bileşik büyüme oranı ile arttı. Fakat yaptırımlar %55,4'lük kritik bir düşüşe sebep olarak bu sayının 2013'te 136 milyon dolar olarak gerçekleşmesine sebep oldu. Bu keskin düşüşten sonra, 2014'te yaptırımların rahatlatılması ve üretimin artması sebebiyle İran ile yapılan ticaret tekrar artış gösterdi ve 2015'te 203 milyon dolara ulaştı. Otomotiv ihracatının büyük bir kısmı motorlu araçlar için aksesuar ve parçalardan oluşuyor (HS kodu 8708):

- Oto parçaları
- Havalı Lastikler
- Şaftlar
- Frenler
- Tekerlek jantları

Kalan ihracat miktarı, mal taşımacılığı için motorlu araçlar ve özel amaçlı motorlu araçlar ile elde ediliyor.

1 Ocak 2015'te Türkiye ve İran arasında Tercihli Ticaret Anlaşması yürürlüğe girdi. Anlaşmadaki tarife indirimleri aynı zamanda OEÜ tedarikçilerinin ürünleri ve piyasa sonrası parçaları da kapsamaktadır. Normalde %4 ile %26 arasında bir gümrük tarifesine tabi olan bu ürünlerde anlaşma sayesinde %30'luk bir indirime gidiliyor. Anlaşma imzalanmış ve ihracat yapılması kolaylaşmış olsa da otomotiv sektörü, İranlıların, İran'a ithalattan ziyade doğrudan yabancı yatırımı tercih ettiği ve teşvik ettiği göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

Türkiye'nin otomotiv ihracatı

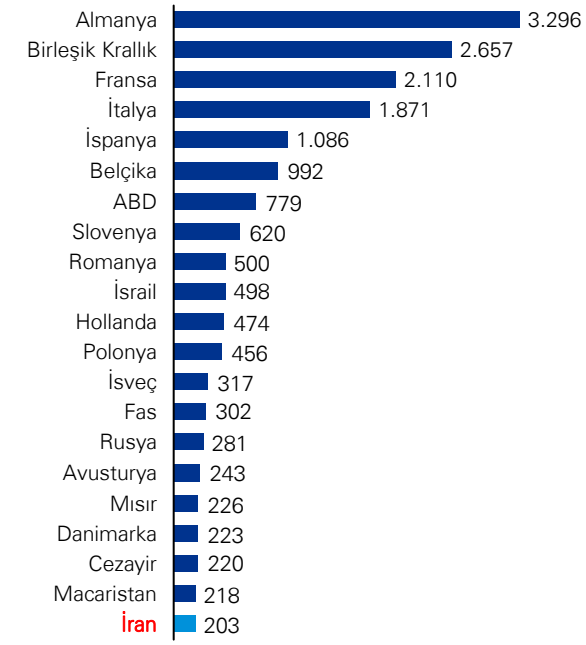

Not: milyon dolar biriminde
Kaynak: 2015, TİM

İran'a yapılan Türk otomotiv ihracatı

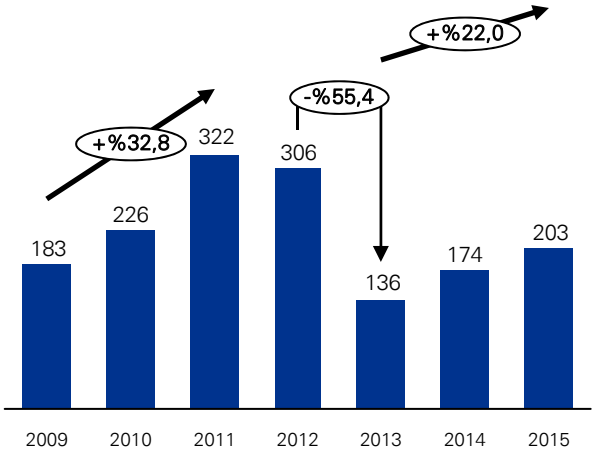

Not: milyon dolar biriminde
Kaynak: TİM

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

İran yüksek bir pazar potansiyeline sahip ve yabancı yatırımlarla araba üretimi, 2014 seviyelerini neredeyse ikiye katlayarak, 2020 senesine kadar 2 milyona ulaşabilir. Talep, ekonomik büyüme, yenilenecek araç sayısı ve Batı arabalarına olan ilgiye bağlı olacak.

Araba Kayıtları (adet)

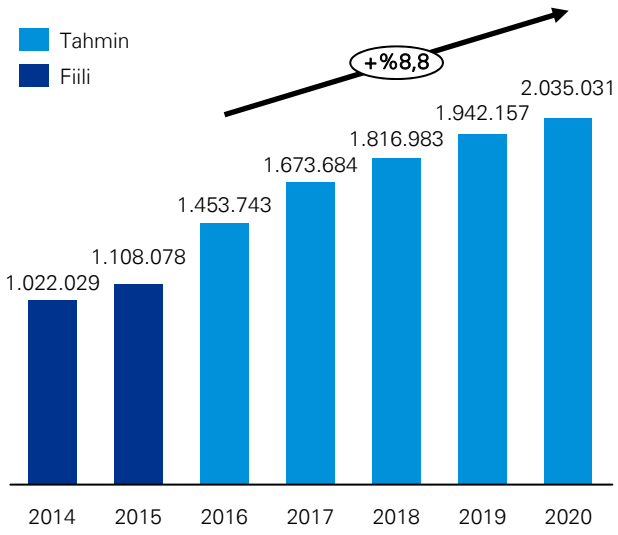

Not: Binek Araçları ve Hafif Ticari Araçlar
Kaynak: Q4, 2015, LMC Automotive

1.000 kişiye düşen binek araç sayısı

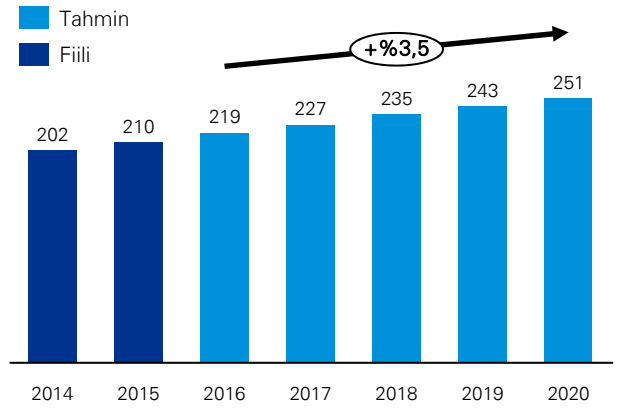

Not: Yolcu Araçları ve Hafif Ticari Araçlar
Kaynak: Q4, 2015, LMC Automotive

Geri dönme eğilimi gösteren yabancı yatırımcıların da yardımıyla, araba üretimi 2020 senesine kadar 2 milyon araca ulaşabilir ve 2016-2020'de %8,8'lik bir yıllık bileşik büyüme oranına erişilebilir.

Yaptırımların kaldırılmasıyla, İran'ın ikinci en büyük sektörü yabancı yatırımlardan faydalanacak ilk sektör olacak. Fakat piyasanın ne kadar hızlı gelişeceği, İran hükümetinin piyasayı nasıl dengeleyeceği ve piyasada zaten aktif olan oyuncuların artan rekabete nasıl tepki vereceği kolay tahmin edilemediği için bu eğilimleri dikkatle gözlemlemek akılcı olacaktır.

Egemen yerel piyasa oyuncuları - İranlı ve Çinli OEÜ'ler - model çeşitliliği, kalite ve son teknolojiye olan talebe kendi başlarına cevap veremeyeceklerdir.

Avrupalı araba üreticilerinin, özellikle de Fransız üreticilerin piyasadaki konumlarını geri kazanmaları bekleniyor.

Yabancı OEÜ'ler öncelikle lüks segmente yönelik «tamamen monte birimler» (CBU) ithal ederek başlayıp, zamanla «tamamen demonte» (CKD) ve «kısmen demonte» (SKD) araba montajı ile orta segmente giriş yapacaklardır. Fakat yabancı arabaların halihazırda tabi olduğu yüksek ithalat vergileri bu yaklaşım için engel oluşturuyor. Bu yüzden, yabancı şirketler, İran hükümeti ile daha düşük ithalat vergisi için anlaşma zemini ararken bir yandan da üretimde yerelleşme ve teknoloji transferi ile İran otomotiv sektöründe nasıl rekabet avantajı elde edilebileceğini araştırmalıdır.

Batılı araba üreticilerinden gelecek rekabet, tüketicilerin bir yandan Batılı markaları tercih etmesi, diğer yandan da en son teknolojileri daha ucuz fiyatlara getirmeleriyle, Çinli ve İranlı piyasa oyuncularını tehdit edecek. IKCO ve SAIPA'nın geleceği, PSA Peugeot-Citroen Group ve Renault ile işbirliklerini yönetme şekillerine ve rekabetçi kalmak adına teknoloji transferlerine dayanıyor.

Uzun vadede yabancı şirketler, İran'ı bölgesel ihracat merkezi olarak konumlandırarak, bu ülkeyi Orta Doğu ve Afrika'daki pazar paylarını artırmak için kullanacaklardır.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

İran, Türk şirketleri için çeşitli alanlarda fırsat sunsa da piyasadaki oyuncuların hızlı hareket etmesi gerekmektedir. Teknoloji güncellemelerinin zaman ve yatırım gerektirmesinden dolayı hızlı bir satış artışı beklenmemelidir.

Türk şirketleri ise Fransız ve Alman araba üreticilerinin pazara zaten girmiş olması sebebiyle OEÜ olarak İran otomotiv piyasasına girmeye geç kaldılar; fakat hâlâ oto parçaları ve piyasa sonrası hizmetler alanlarında pazar payı elde edebilirler.

İran geçmişte Türk otomotiv sektörü açısından küçük bir ihracat pazarı olmuştur. 2013'te 322 milyon dolar ve 2015'te 203 milyon dolar ile İran'a yapılan ihracat (genelde otomobil parçaları, havalı kauçuk lastikler, şaftlar, frenler ve tekerlek jantlarında) zirve yapmıştır. Fransız ve Alman araba üreticileri ortak girişimleri ile mevcut üretim tesislerini yenileyip yeni modelleri piyasaya sürerek tekrar İran piyasasına girmeye çalışması Türk oto parça ve satış sonrası hizmet tedarikçileri açısından bir fırsat olabilir. Avrupa OEÜ'lerine Renault olarak bağlanarak, Türk otomotiv tedarikçileri İran'da iş yapmak için farklı senaryoları değerlendirebilir:

- Avrupalı tedarikçiye kıyasla taşıma maliyetinin daha düşük ve teslim süresinin daha kısa olması sebebiyle, Türkiye'den İran üretim sahalarına parça ihraç edilmesi
- İranlı tedarikçilerle ortak girişimlere girmek
- İran'da kendi üretim sahalarını kurmak (sıfırdan yaklaşım)

Türk şirketleri, Türk markasının Alman kalitesi ve Çin fiyatlarıyla rekabet edebilen, Avrupa OEÜ'leriyle yakın ilişkilere ve benzer bir kültüre sahip olan ününden yararlanabilir. Kısa dönemde, Türk şirketleri Avrupalı tedarikçiye kıyasla taşıma maliyetinin daha düşük ve teslim süresinin daha kısa olması sebebiyle İran'a doğrudan parça ihraç edebilirler. Orta dönemde, ortak girişimlerin yönetilmesi zor olduğu için kendi yerel üretim sahalarını kurabilirler.

İran'dan Türkiye'ye mal ihraç etmek gibi doğrudan bir tehdit gelmesi beklenmiyor. Fakat İran'ın DYY'ye olan olağanüstü talebi ve Avrupalı OEÜ'lerin büyük yatırımları, İran ve Türkiye arasında DYY rekabetine sebep olacaktır.

Güçlü Noktalar

- Orta Doğu'daki en büyük otomotiv pazarı ve yabancı markaların lisansı altında araba üretme konusunda uzun senelere dayanan deneyim
- Coğrafik yakınlığıyla komşu Basra Körfezi Devletleri ile Orta Asya'ya erişim sağlaması, İran'ı otomotiv şirketlerine bölgesel bir araç üretim merkezi olarak çekici kılıyor
- Stratejik noktalarda serbest ticaret bölgelerinin olması yerel üretimi ve ihracatı çeşitli teşviklerle destekliyor
- Düşük iş gücü ve düşük enerji maliyetleri

Fırsatlar

- Diğer ülkelere kıyasla düşük araba yoğunluğu sebebiyle arabalara açık bir talep mevcut
- Bölgedeki arabalar çok eski ve etkisiz
- Büyük nüfus ve genç demografik profil
- Piyasada hacim tabanlı araba üretimi egemen, fakat lüks segment arabalara talep mevcut
- 2,500cc'den düşük motor hacimli elektrik ve hibrid arabalarda %0'a kadar düşürülen ithalat vergileri
- Gelişen üst ve orta sınıf

Tehlikeler

- Yüksek döviz kurları araba fiyatlarını etkiliyor
- Düşük gelir seviyesi
- Yerel endüstrinin yabancı arabalara getirilen yüksek ithalat vergileriyle korunması
- Yerel üretimi teşvik eden yönetmelikler

Zayıf Noktalar

- Eski teknoloji ve düşük kalite üretim, üretim tesislerinin yenilenmesini gerektiriyor; bu da zamana ve büyük yatırımlara bağlı bir süreç
- İran'ın teknoloji eksikliği sebebiyle ana olarak düşük kalite sıvı yakıt rafine etmesi sebebiyle, benzin ve dizel gibi katma değerli rafine ürünlerin ithalatı
- En çok satılan yerel arabalar eski tasarımlar ile üretiliyor

Madencilik, Değerli Taş ve Mücevher

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

Üretim 400 milyon ton / yıl
2025 Hedefi 500 milyon ton / yıl

En büyük rezervler:
- Çinko (Dünya'daki en büyük)
- Demir cevheri
- Bakır

Petrol dışı en büyük ihracat:
Demir cevheri

Devlet 40 milyar dolarlık yatırıma ihtiyaç duyuyor

43 milyar ton Toplam kanıtlanmış rezervler

700 milyar $ Toplam rezerv değeri

8 milyar $ İhracat değeri

6.000 Maden

FIRSATLAR

✓ İran modern teknoloji, teknik bilgi birikimin ve verimlilikte zayıf

✓ %80 ile %100 arasında değişen vergi muafiyetleri mevcut
Az gelişmiş bölgelerde 10 seneliğine %100, diğer bölgelerde 4 seneliğine %80 vergi muafiyet alınabiliyor

✓ İran dünyadaki en büyük çinko rezervlerine sahip. Fakat yeterince yatırım yapılmış değil

Gelişmiş demir cevheri endüstrisine kıyasla, devlet çinkoya fazla yatırım yapmamıştır. İranlı şirketler buna rağmen çinko madeninde aktiftir. Türkiye'de İranlıların çinko için yatırımları vardır.

✓ Madencilik GSYİH'nin %1'i. Diğer maden zengini ülkelerde bu oran %6-%18 arası değişiyor Diğer maden zengini ülkeler ile kıyaslandığında İran'da madenciliğin büyüme potansiyeli olduğu görülüyor. Yeterli ölçüde DYY'nin madenciliğe aktarılması ile GSYİH içindeki payın %5-6 oranına gelmesi beklenebilir.

RİSKLER

DÜŞÜK METAL FİYATLARI RİSKİ

Metal fiyatları 2008 finansal krizinden sonra düşüş gösterdi ve hala küresel fiyatlar 2008 öncesi seviyeleri yakalayabilmiş değil

DEVLETE AİT SANAYİ

Sektörün %90'ı doğrudan veya dolaylı olarak devlet kontrolünde. Devlete ait IMIDRO kuruluşu sektörde önemli yere sahip

DEVLET DESTEĞİNE İHTİYAÇ VAR

İran için ulusal önemde bir sektör olduğu için, ticari ve çeşitli politik riskleri güvence altına alan devlet seviyesinde destek olmadan yatırım yapmak riskli olacaktır.

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

İran Maden ve Madencilik Endüstrileri Gelişim ve Renovasyon Organizasyonu (IMIDRO)

Endüstriyi geliştirme sorumluluğuna sahip, devlet sahipliğindeki bir şirket grubu.
Özellikle çelik, bakır ve alüminyum sanayilerinde bir çok şirketi bünyesinde barındırıyor

Basra Körfezi Özel Ekonomik Bölgesi (PGSEZ)

Arsa, altyapı ve ilgili fırsatlar sağlıyor.

FIPPA'nın Sağladığı Vergi Muafiyeti

En az gelişmiş alanlarda:
10 yılda %100 vergi muafiyeti

Diğer alanlarda:
4 yılda %80 vergi muafiyeti

Madencilik, Değerli Taş ve Mücevher

Madencilik sektöründeki devlet sahipliğinde büyük bir şirket grubu olan IMIDRO'ya göre, İran yaklaşık 68'den fazla tür maden ve 43 milyar tonluk rezerviyle, 700 milyar dolardan fazla tahmini değerde madencilik kaynağına sahip.

43 milyar ton	Toplam kanıtlanmış rezervler
700 milyar $	Toplam rezerv değeri
> 68	Materyallerin cinsi
1.	En büyük çinko rezervleri
6.000	Madenler
620.000	Madencilik sektöründe çalışanlar
8 milyar $	İhracat değeri

İran'ın ana madencilik rezervleri

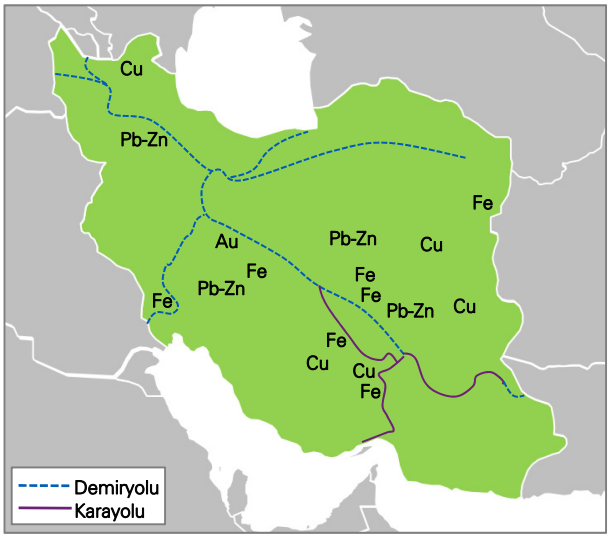

Kaynak: ABD Jeolojik Araştırması (USGS)

İran doğal kaynaklar ve mineraller açısından zengin bir ülke.

Madencilik sektöründeki devlete ait büyük bir şirket grubu olan IMIDRO'ya göre İran tahmini 700 milyar dolar değerinde 68 farklı mineral ve 43 milyar kanıtlanmış rezerve sahip bir ülke.

Ülke %70'i işletilmekte olan yaklaşık 6.000 madene sahip. Madencilik sektörü doğrudan ve dolaylı olarak 620.000'den fazla kişiyi istihdam ediyor.

Büyük maden yatakları arasında demir cevheri, çinko, bakır, kurşun, krom, kömür, barit, uranyum ve altın mevcut.

İran aynı zamanda dünyadaki en büyük çinko rezervine sahip ve en büyük bakır yatakları listesinde ilk 10 ülke arasında yer alıyor.

İran'ın dünyadaki toplam mineral rezervinin %7'sinden fazlasına sahip olduğu tahmin ediliyor. Ülke mineral kaynakları çeşitliliği listesinde ilk 10 ülke arasında.

ABD Jeolojik Araştırmasına (USGS) göre İran, dünyadaki en büyük çinko rezervine ek olarak, 9. en büyük bakır ve 12. en büyük demir cevheri rezervlerine sahip.

Pazara Genel Bakış

Petrol ve doğalgaz dışında, İran bakır, demir cevheri ve çinko gibi mineral kaynaklar konusunda da potansiyele sahip. İran yılda 400 milyon tonluk mineral üretiyor ve 2025'e kadar 500 milyon tona ulaşmayı planlıyor.

Tahmini Rezervler ve İran'ın Mineral Üretimi

Mineraller	Birim	İran Rezervi	İran Rezervleri (Dünyadaki %'si)	2013 Üretimi	2014 Üretimi	2025 Hedefi
Demir cevheri	milyon ton	2.700	%1-2	32,79	34,08	66
Ham çelik	milyon ton	-	-	14,31	14,85	52
Bakır (katod)	milyon ton	30*	%4	0,19	0,19	0,8
Çinko	milyon ton	11	%4-5	0,13	0,13	0,3
Altın	ton	300	%0,51	3	3	5
Alüminyum	milyon ton	-	-	0,29	0,35	1,5
Barit	milyon ton	10 - 24	%5	0,27	0,30	-
Fosfat	milyon ton	16,5	%0,05	0,1	0,1	-
Manganez	milyon ton	9,7	%0,2	0,17	0,17	-

Not (*) Kanıtlanan kaynak 2.5 milyar olarak tahmin ediliyor. Metrik ton
Kaynak: ABD Jeolojik Araştırması (USGS), Britanya Jeolojik Araştırması (BGS), IMIDRO, KPMG Analizi

İran ikisi de yaklaşık 3 milyar tonluk demir cevheri ve bakır rezervlerine sahip.

Kanıtlanmış rezerv olarak İran halihazırda 2,7 milyar tonluk demir cevheri ve 2,6 milyar tonluk katot bakıra sahip. Yaptırımların kaldırılması ve yeni madencilik teknolojilerinin transfer edilmesinden sonra, kanıtlanan rezervlerin ve yıllık üretimin kapasitesinin daha da artması bekleniyor.

İran senede yaklaşık 400 milyon tonluk mineral üretiyor.

İran dünyadaki toplam minerallerin %1,5'ini üretiyor. Toplam mineral üretiminin uzun dönemde senede 500 milyon tona ulaşması hedefleniyor.

Üretim ve madencilik petrol dışı ihracatın %20-25'ini oluşturuyor ve demir cevheri metaller arasında ihracatın en büyük kalemlerinden biri.

Petrol ve doğalgaz dışında madencilik de İran'ın ekonomisine değer katan sektörlerden biri. Trademap istatistiklerine göre, madencilik ürünleri ülkedeki petrol dışı ihracatın %20'sinden fazlasını oluşturuyor. Maden ve madencilik endüstrisi ihracatı yaklaşık 8 milyar dolar olarak tahmin ediliyor.

Metal cevheri ihracatında ise, 2011 rakamlarına göre, demir cevheri %77 ile en büyük paya sahip. Kurşun, bakır ve çinko cevherleri, metal cevheri ihracatının sadece %12'sini oluşturuyor.

İran, madencilik sektörünü geliştirebilmek için yabancı yatırıma ihtiyaç duyuyor.

İran teknolojisini yenileyebilir ve daha fazla yatırım yapabilirse madencilik sektörü hacmini daha da büyütebilir. İran'ın 2025 için tanımladığı gelişim hedeflerine ulaşabilmesi için yaklaşık 40 milyar dolarlık bir yatırıma ihtiyacı var.

İran'da metal cevheri ihracat dağılımı

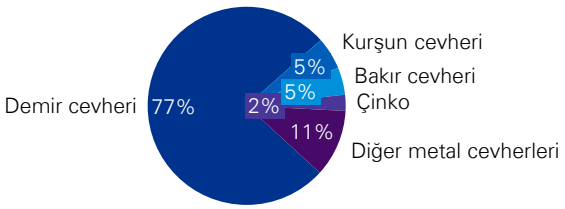

Kaynak: UN Comtrade, KPMG Analizi

Pazara Genel Bakış

2008'deki küresel krizin küresel emtia fiyatları üzerindeki olumsuz etkisi İran ürünlerine olan talepte azalma yarattı.

Metaller ve Mineraller Fiyat Endeksi

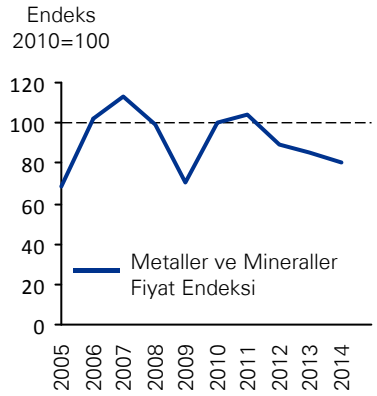

Küresel Fiyatlar

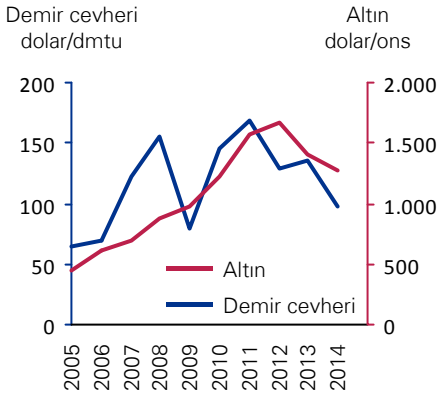

Küresel Fiyatlar

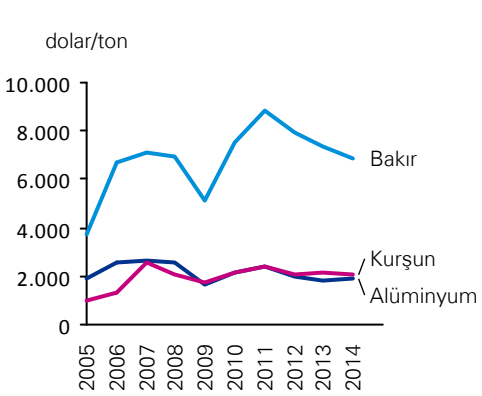

Kaynak: Dünya Bankası

Metal ve mineral fiyatları 2008 küresel krizi sebebiyle düşüşe geçti.

Madencilik sektörü küresel ekonomiyi yürüten en büyük faktörlerden biri. Çok sayıda endüstride kullanılması sebebiyle madencilik gelişen piyasalarda fazlasıyla kritik bir sektör. Diğer taraftan ise madencilik makroekonomik trendlere hassas olan sektörlerden biri.

2008 küresel krizi sırasında endüstriyel çıktı ve üretimin daraltılmasıyla bu endüstri darbe almıştı. Madencilik ürünlerine olan talebin azalması, ana madencilik emtialarının fiyatlarının da azalmasına sebep oldu. Demir cevheri, bakır ve alüminyum 2008-2009 döneminde ciddi şekilde değer kaybı yaşatan emtialardan bir kaçı.

Genel üretim de küresel fiyat düşüşünden etkilendi.

2012'de baz metallerin küresel fiyatlarında önemli düşüşler yaşanması İran mineral üretimini de azalttı.

İran Merkez Bankası'na göre, 2012/13 yıllarında İran'da üretim endüstrilerinin üretimindeki büyüme oranı temel metallerde ve metal olmayan minerallerde önemli bir düşüş kaydetti. Temel metal üretimi bu sene içinde %1'lik bir daralma yaşadı.

Demir cevheri gibi belirli emtialardaki fiyat düşüşünü telafi etmek için lisans ücretleri azaltıldı.

Bazı emtiaların fiyatları düşse de, İran devleti bu kaybı telafi etmek için bazı önlemler aldı. 2015 Şubatında İran devleti demir cevheri gibi belirli madencilik ürünlerinin lisans (royalty) ücretlerini azaltmaya karar verdi.

Madencilik endüstrisinin üretimi (Büyüme %)

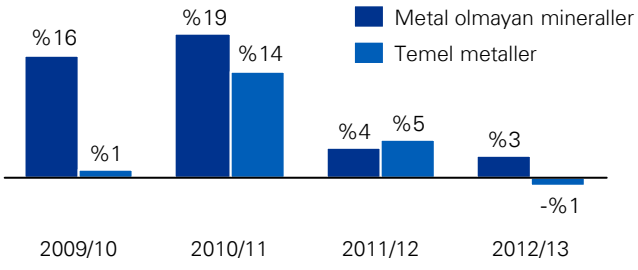

Kaynak: İran Merkez Bankası

Piyasa oyuncuları

İran hükümeti madencilik sektörünün %90'ını kontrol ediyor. Devlet madenlerin özelleştirilmesini teşvik etme niyetinde.

Tahran Borsası'ndaki Başlıca Madencilik Şirketleri (2016)

Şirket	Pazar Değeri (Trilyon riyal)
Isfahan Mobarakeh Steel Co.	96,4
NICICO	73,3
Chadormalu Mining and Industrial Co.	48,5
Gol-e-Gohar Iron Ore Co.	45,1
Mines and Metals Development Investment Co.	25,6

Kaynak: Tahran Borsası

Nispeten yüksek bir kar marjına sahip olan madencilik İran ekonomisini yürüten en önemli faktörlerden biri.

Tahran Borsası'nda maden ve madencilik endüstrilerinin pazar payı Borsanın toplam değerinin %30'undan fazlasını oluşturuyor. Büyük oyuncular arasında Isfahan Steel Co., NICICO, Chadormalu Mining and Industrial Co. ve Gol-e-Gohar Iron Ore Co. bulunmaktadır.

Madencilik şirketlerin %50'den yüksek bir kar marjına sahip oldukları sektörlerden biri.

İran hükümeti madencilik sektörünün %90'ını kontrol ediyor.

İran'ın Endüstri, Maden ve Ticaret Bakanlığı neredeyse tüm madencilik endüstrisini yönetirken, bütün jeolojik keşifler devlet sahipliğindeki şirketlerce gerçekleştirildi. Dolayısıyla, özellikle de alüminyum, bakır, demir ve çelik gibi anahtar endüstrilerde, devlet büyük maden işleme şirketlerini kontrol ediyordu.

İran'da devlet halihazırda tüm madenlerin ve ilgili büyük endüstrilerin yaklaşık %90'ına sahip. Sektörü daha da geliştirmek adına, İran devleti yabancı yatırım çekmek istiyor ve madenlerin özelleştirmesini teşvik ediyor.

IMIDRO endüstride sektörü geliştirme sorumluluğu olan büyük bir oyuncu.

IMIDRO olarak da bilinen İran Maden ve Madencilik Endüstrileri Gelişim ve Renovasyon Organizasyonu, maden ve madencilik endüstrilerinin gelişmesiyle sorumlu, madencilik sektöründe aktif büyük bir holding şirketi. 2001'de IMIDRO 50 alt şirkete sahip bir ana şirket olarak kuruldu. Kuruluşundan beri çeşitli şirketler özelleştirildi ve halihazırda IMIDRO çelik, bakır, alüminyum ve maden endüstrilerinde bir çok şirketi kontrol ediyor.

Madencilik sektöründeki IMIDRO'nun alt şirketleri

Çelik Grubu	Mülkiyet %
NISCO	100
Azarbaijan Steel Co.	100
East Iran Iron Ore Co.	100
Ahwaz Pipe & Rolling Co.	45,3
Esfahan Mobarakeh Steel Co.	17.2
Bakır Grubu	
Shahre Babak Copper	100
NICICO	12,1
Alüminyum Grubu	
Iran Alumina	100
Almahdi Aluminium	69,2
South Aluminium	49
Maden Grubu	
IMPASCO	100
(Central/Eastern/Western) Alborz Coal	100
Central Iran Iron Ore	32,1
Kerman Coal	5
Kerman Coal	5

Kaynak: IMIDRO

IMIDRO'nun minerallere göre satış değeri dağılımı (2015)

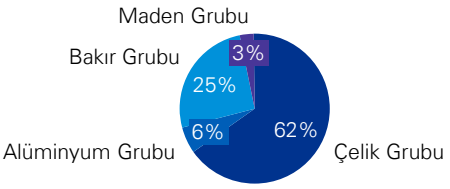

Kaynak: IMIDRO

Sektördeki anahtar oyunculara sahip olduğu düşünülürse, IMIDRO İran metal ve madencilik sektörünün genel performansının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Satış hacmi açısından, çelik grubu IMIDRO'daki en büyük segmenti oluşturuyor ve karlılık açısından alüminyum en önde seyrederken, çelik görece olarak düşük bir performans gösteriyor.

2015 itibariyle IMIDRO çinko, bakır, alüminyum, altın, çimento vs.'nin yukarı ve aşağı akışı ile ilgili olarak madencilik sektöründe yaklaşık 10 milyar dolarlık projelere sahipti. IMIDRO'nun 2020 için olan hedefi 26 milyar dolarlık bir yatırım hacmiyle en az 90 projeyi tamamlamak.

Mineraller

Demir cevheri İran'daki en büyük rezervlerden birisidir. Gol Gohar ve Chadormalu ülkedeki en büyük demir madenleri.

İran'ın tahmini üretimi ve demir cevheri fiyatı

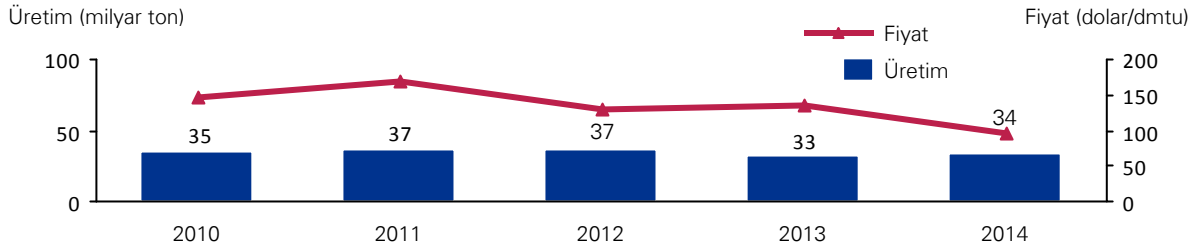

Kaynak: USGS

İran 34 milyon ton demir üretiyor ve 2,7 milyar tonluk toplam rezerve sahip.

Demir cevherinde küresel olarak en büyük 10 üretici arasında yer alan İran, Orta Doğu'daki en büyük ham petrol rezervlerine sahip. İran, küresel rezervlerin yaklaşık %1,5'ini temsil eden, 2,7 milyar tonluk toplam rezerve sahip.

USGS'ye göre İran'ın 2014'teki demir cevheri üretimi 34 milyon ton olarak gerçekleşti. Demir cevheri üretiminin 2025 itibariyle 66 milyon tona çıkması bekleniyor.

Demir cevheri İran'ın en büyük petrol-dışı ihracatı.

İran demir cevheri sektörü daha yüksek bir ihracat hacmine sahip. Zengin rezervler, ülkenin yerel talebe cevap verebilmesini ve yurtdışına büyük hacimlerde ihracat yapabilmesini sağlıyor. İran, nakliyatları Avustralya ve Brezilya'dan daha düşük olsa da, en büyük pazarları olan Çin'deki en büyük 5 tedarikçiden biri konumunda. WSA verilerine göre 2014'te İran ürettiği demir cevherinin %45'ini ihraç etti.

Gol Gohar ve Chadormalu ülkedeki en büyük demir cevheri madenleri.

İran'ın yaklaşık 150 özel demir cevheri madeni var. Kerman bölgesindeki Gol Gohar madeni ve Yazd bölgesindeki Chadormalu madeni, yıllık sırasıyla 7,2 milyon ve 9,5 milyon tonluk demir cevheri üretimiyle, ülkedeki en büyük iki maden.

Iran Central Iron Ore Co. ve Dohar Zamin Iron Ore Mine da demir cevheri segmentinde işlem gören diğer iki büyük maden. Ek olarak, Sabanour'un da yakın zamanda cevher üreticisi olarak işe başlaması ve yıllık 600kt kapasiteye sahip olması bekleniyor.

Demir cevherindeki büyük oyuncular

Şirket	Üretim (milyon ton)	Pazar Değeri (milyar dolar)
Gol-e-Gohar Iron Ore Company	7,21	1,45
Chadormalu Mining and Industrial Company	9,50	1,34

İran devleti demir cevheri için lisans ücreti almamaya karar verdi.

Geçmişte, İran'da petrol fiyatları ve gelirlerinin düşmesi sebebiyle, ülke özel madenlerden devlete ekstra bir lisans ücreti ödeyerek yaşadıkları kaybı telafi etmelerini sağlıyordu. Fakat Şubat 2015'te İran devleti, o dönemde %30 olan madencilik lisans ücretlerini 2016'da %15-20'ye indirmeye karar verdi.

Yeni yatırımlarla birlikte yeni rezervler de aranacak.

Yeni demir cevheri kaynaklarının keşfedilmesi için IMIDRO'nun önümüzdeki yıllarda yeni madenleri keşfetme ve tamamlama amacıyla 500 milyon dolara kadar bir yatırım yapması bekleniyor.

Mineraller

Demir cevherinden üretilen çelik de ülkedeki büyük mineral stoklarından biri.

İran'ın tahmini çelik üretimi (milyar ton)

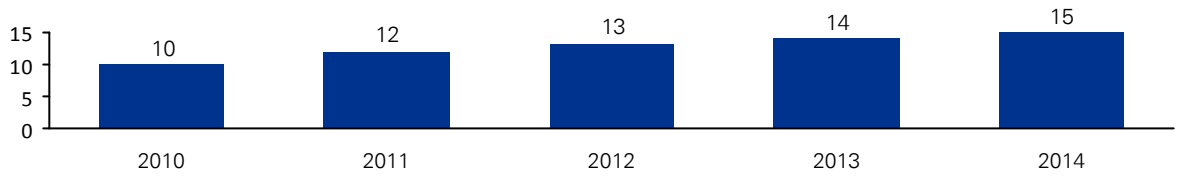

Kaynak: USGS

İran 2014'te 15 milyar ton ham çelik üretti.

İran dünyadaki en büyük demir cevheri rezervlerine sahip olmasına rağmen, yurt içi talebi tam karşılayamayan bir çelik sektörüne sahip.

Ham çeliğin üretimi 2014'te 14,9 milyon ton olurken, yurt içi talep, tahmini olarak 15 ile 20 milyon ton arasında gerçekleşmişti. IMIDRO'ya göre çelik talebi 2030'a kadar yıllık yaklaşık %2,5'lik bir büyüme kaydedecek.

İran şu an üzerinde çalışılmakta olan sıfırdan projelerle 2025'e kadar üretimini 52 milyona çıkarmayı hedefliyor.

Diğer çelik üreticisi ülkelere kıyasla, İran'daki yerel çelik fiyatları yüksek kalıyor.

İran Çelik Hizmet Merkezi'ne göre, yerel üretilen sıcak haddeli bobinler (HRC) İran'da 2015 yılında ton başına 524 dolardan fiyatlandırıldı. Çin, Rusya ve Türkiye gibi diğer çelik üreticisi ülkelerle karşılaştırıldığında, İran'ın HRC fiyatları daha yüksek kalıyor. Yaptırımların kaldırılmasıyla, çelik üreticilerinin fiyatlarını indirmesi ve büyük altyapı ve konut projelerinden gelen talep sebebiyle üretimlerini arttırması beklenebilir.

Çelik endüstrisindeki büyük oyuncuların arasında Mobarakeh Steel Mill ve Khuzestan Steel Company sayılabilir.

Çelik endüstrisinde Mobarakeh Steel Co (MSCO)'nun pazarın %47'sine sahip olduğu belirtiliyor ve şirket IMIDRO da dahil çeşitli bir yatırım tabanına sahip. Mobarakeh Steel'ın toplam üretim hacmi, Türkiye'deki Erdemir Çelik'in üretimine yakın. National Iranian Steel Co. ve MSCO, IMIDRO'nun alt şirketleri.

Sırasıyla pazar payının %23'ü ve %20'sine sahip olan Khuzestan Steel Company ve Isfahan Foundry Group da diğer büyük oyuncular.

Çelik Sektöründeki Büyük Oyuncular	
Şirket	**Tahmini pazar payı**
Mobarakeh Steel Mill	%47
Khuzestan Steel Company	%23
Isfahan Foundry Group	%20
Iran Steel Industries Group	%10

Kaynak: IMIDRO

İran üretim ve yerel talep arasındaki açığı kapatmak için çelik ithal ediyor.

Uluslararası yaptırımlar İran'a yapılan ithalatın miktarını önemli oranda sınırlıyor olsa da, ülkenin çelik kullanan endüstrisi hala kısmen ithal çeliğe dayalı. İran 2014'te 4-5 milyon tonluk çelik ithal etti.

Ek olarak, çelik ithalatının tarifesi devlet tarafından %10 ile %20 arasında bir miktara çıkartıldı. Bu karar devletin Çin'den gelen ucuz çelik ürünlerinin ülkeye akışını kontrol etme niyetinde olduğunu gösteriyor.

Özel sektör çelik sektöründe halihazırda yatırım yapıyor.

Özel sektör etkin şekilde bu sektöre doğrudan yatırım yaptığı biliniyor. Geçmişte, İran devleti İran anayasasının 44. ve 45. maddeleriyle Khorasan Steel Company'deki payının %40'ını, Khouzestan Steel Company'deki payının %30,5'ini ve Mobarakeh Steel Company'deki payının %25'ini özelleştirdi.

Halihazırdaki sıfırdan yatırımların önümüzdeki senelerde başarılı olarak gerçekleştirileceği varsayılırsa, İran kısa dönemde yerel talebini tamamen karşılamaya doğru ilerliyor. 2016 ve 2017 yıllarında, fazladan 5-6 milyon ton çelik kapasitesi beklenmekte.

Mineraller

Diğer büyük emtiaların arasında çinko, çelik, alüminyum, altın ve kömür öne çıkmaktadır.

İran'ın tahmini bakır ve çinko üretimi (bin ton)

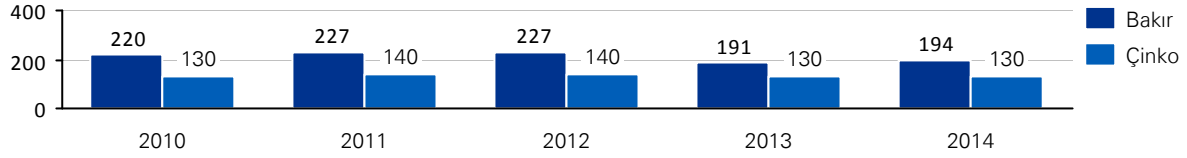

Kaynak: USGS

İran dünyanın en büyük kurşun ve çinko rezervlerinden birisine sahip.

11 milyon tonla dünyadaki toplam kurşun ve çinko rezervlerinin %4'üne sahip olan İran; Çin, Kazakistan ve Hindistan'dan sonra Asya'daki en büyük 5 kurşun ve çinko konsantresi üreticileri arasında yer alıyor. 2014'te 130 bin ton çinko üreten İran, üretimini 2025'e kadar 300 bin tona kadar çıkarmayı planlıyor.

Tahran Borsası'nda Çinko Sektöründeki Başlıca Şirketler

Şirket	Piyasa Değeri (milyar riyal)
Iran Zinc Mines Dev. Group	2.993
Bama Mining & Industrial Co.	1.174
Bafgh Mines Co.	590

Kaynak: Tahran Borsası

İran, Zanjan Bölgesindeki Angooran madenlerindeki yüksek saflıkta ve yapıda kurşun ve çinkoya sahip olması, ve Yazd Bölgesindeki Mehdiabad'daki yüksek hacimde kurşun ve çinko madenlerine sahip olmasıyla tanınıyor.

Kurşun ve çinko devletin fazla yatırım yapmadığı endüstriler arasında yer alıyor. Halihazırda kurşun ve çinko endüstrisinde görülen büyüme özel sektörün ve IMIDRO'nun faaliyetlerinden kaynaklanıyor.

İranlı yatırımcılar Türk madencilik sektöründe de faal haldeydi. İranlı girişimciler kurdukları Kayseri Maden Metal AŞ aracılığıyla Türk hükümetinin özelleştirdiği kurşun ve çinko üreticisi Çinkur şirketini 14 milyon dolar karşılığında satın aldılar. Şirketi üç yıl işlettikten sonra Türk yatırımcılara devretmişlerdir.

İran dünyanın en büyük dokuzuncu bakır rezervine sahip.

İran dünyanın dokuzuncu en büyük bakır rezervi olan 2,6 milyar tonluk rezerve sahip. İran 2014'te 194.000 tonluk katot bakır üretti ve yıllık üretimini 2025'e kadar dörde katlayıp 800.000 tona çıkarmayı hedefliyor.

Ülkedeki en büyük bakır üreticisi, Tahran Borsası'nda (TSE) 73,3 trilyon ile Mobarakeh Co'dan sonra en büyük piyasa sermayesine sahip ikinci şirket olan National Iranian Copper Industries Co. (NICICO).

Kerman bölgesinde Sar Cheshmeh'deki madenler büyük bakır cevheri rezervlerine sahip. Mahdi-abad ve Angouran'da da önemli miktarda bakır cevheri mevcut.

Yabancı şirketlerin de katılımıyla, İran 2014'te 350 bin tonluk alüminyum üretti.

2014'te 350 bin ton alüminyum üreten İran, 2025'e kadar yılda 1,5 milyon ton üretim yapmayı planlıyor. Piyasada aktif olan oyuncular IRALCO ve Almahdi Aluminum Co. da IMIDRO'nun sahipliği altında.

Çin, Alman, Fransız ve İtalyan şirketler İran'daki alüminyum üretimine katılıyor. Bu şirketlerin yaptırım sonrası ortamda yatırımlarını arttırmaları bekleniyor.

İran'ın 1,2 milyar tonluk kömür rezervi var.

İran'ın kömür rezervi toplam küresel rezervin %1'nden azına denk geliyor. IMIDRO'ya göre, İran'daki kanıtlanmış elde edilebilir kömür rezervleri 1,2 milyar ton miktarında. Mevcut konsantre kömür üretim kapasitesinin 1,5 milyon ton olduğu tahmin ediliyor.

Khorasan, Razavi, Kerman, Semnan, Mazandaran, ve Gilan'daki büyük kömür madenlerine ek olarak, Tahran'ın kuzeyi ile Azerbaycan ve İsfahan bölgelerinde de daha ufak boyutlu madenler mevcut.

İran'ın altın rezervlerinin 300 ton civarında olduğu tahmin ediliyor.

İran 300 tonluk (8,04 milyon ons) rezervlere sahip olduğu varsayılıyor. İran 2014'te Orta Doğu'daki en büyük altın işleme operasyonu olduğu tahmin edilen Zarshuran fabrikasını kurdu.

Altın madenleri halihazırda Sistan ve Baluchestan, Khorasan Razavi, Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan, İsfahan ve Markazi bölgelerinde işletiliyor.

Değerli Taş ve Mücevher

İran, Türkiye'nin mücevher eşyaları ihracatında ilk sıralarda yer alıyor. Altın, ticareti yapılan en yüksek değerli ürün olarak ön planda.

Türkiye'nin mücevher ihracatının ülkelere ve ürünlere göre dağılımı (milyar dolar)

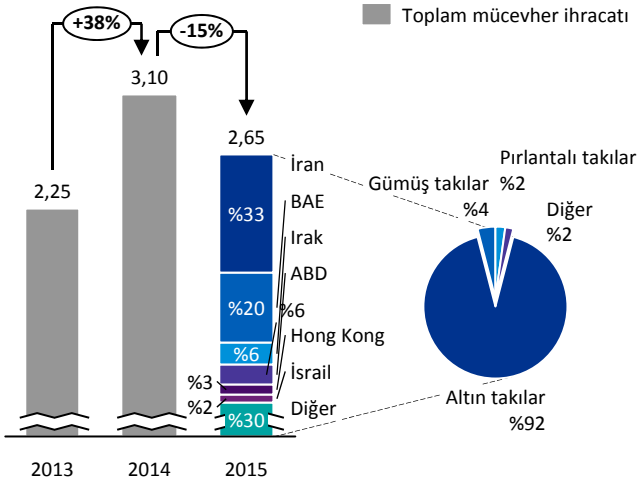

Kaynak: Mücevher İhracatçıları Birliği

Türkiye'nin İran'a yaptığı değerli taş ve mücevher ihracatı (milyon dolar)

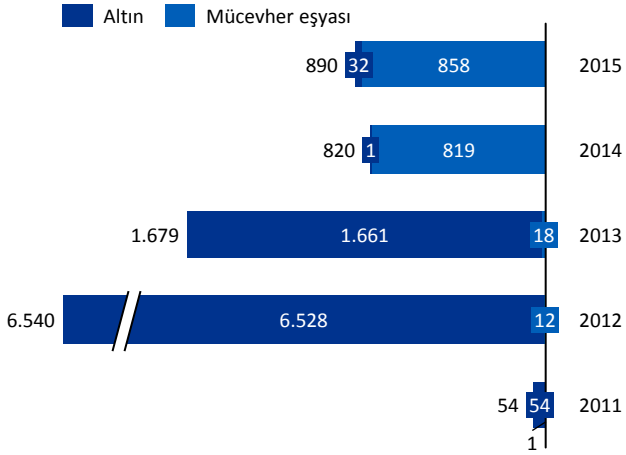

Kaynak: TÜİK, ITC

Türkiye, altın ve mücevher sektöründe önemli bir üretici olarak yer alıyor.

Türkiye, Hindistan ve İtalya ile birlikte Dünya'da en fazla mücevher üreten ülkelerden biridir. Orta Doğu'da ise Türkiye, İran'a, Irak'a ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne mücevher ihracatında bulunan bir ülke konumunda. İran ise zengin doğal kaynaklarına rağmen üretim açısından günümüzde Türkiye'nin gerisinde yer almaktadır.

Dünya'nın en büyük altın tüketicisi Hindistan.

Dünya Altın Konseyi'nin verilerine göre, Dünya üzerinde en çok altın ve mücevher tüketen ülke Hindistan olarak gözükmektedir. İran ve Türkiye ise tüketim açısından Hindistan'ın gerisinde olmalarına karşın, yıllık 40 ila 50 ton arası değişen tüketime sahipler.

Türkiye, değerli taş ve mücevherde kayda değer bir ihracat hacmine sahip.

Mücevher İhracatçıları Birliği'nin (MİB) verilerine göre, Türkiye'nin mücevher ihracatı 2015 yılında 2,65 milyar dolar düzeyinde gerçekleşti. Mücevher ihracatında 2014'te bir yıl öncesine göre %38 artış olurken, 2015'te %15'lik bir daralma yaşadı. Türkiye'nin bu alanda en çok ihraç yaptığı ülkeler ise İran, BAE, Irak ve ABD'dir.

Altından mücevherler ihracatta ilk sırada yer alıyor.

Türkiye'nin ihraç ettiği mücevher ürünlerinde en büyük payı, işlenmemiş ve yarı işlenmiş altınlar ile 8 ayardan 24 ayara kadar işlenmiş altınları da kapsayan «altından mamul mücevherci ve kuyumcu eşyası» kategorisi alıyor.

Türkiye'den İran'a altın ihracatı son yıllarda artış gösterdi.

Türkiye'nin 2015'teki mücevher ve değerli taş ihracatının %33'ü İran'a yapıldı. İran üzerindeki ambargoların ağırlaşması ile özellikle «mücevher olarak kullanılmayan altın» ihracatında artış gözükürken, diğer mücevher ürünlerinde ise düşüş görülmüştür. TÜİK verilerine göre, 2011 yılında Türkiye'den İran'a yapılan değerli taş ve mücevher ihracatı 54 milyon ABD doları iken bu rakam 2012'de 6,5 milyar dolara, 2015'te ise 890 milyon dolara erişmiştir. 2012'de yapılan ihracatın çoğunluğunu «para yerine kullanılmayan altın» oluştururken, 2014 ve 2015 yıllarında İran'a çoğunlukla «kıymetli metaller ve kaplamalarından mücevherci eşyası» ihraç edilmiştir.

Değerli Taş ve Mücevher

Yaptırımlar sonrası İran mücevher pazarında rekabetin artması beklenirken, Türk üreticiler açısından mevcut iş ilişkilerinin bulunması ve coğrafi yakınlık avantaj olmaya devam edecektir.

İranlılar altına ve ağır mücevherlere ilgi gösteriyor.

İran'daki tüketim alışkanlıklarına bakıldığı zaman, İranlı tüketicilerin mücevhere ilgisinin yüksek olduğu görülüyor. Türkiye'ye kıyasla gramaj olarak daha ağır mücevherlerin alıcı bulduğu İran'da, altın bu ürünlerin başında gelmektedir. MİB'ye göre altın, İran'ın Türkiye'den ithal ettiği mücevher ürünlerin tamamına yakınını oluşturuyor. Türkiye'nin İran'a ihraç ettiği diğer mücevher ürünlerinde, değer olarak gümüş takılar %4 ve pırlantalı takılar %2'lik orana sahip.

İran'da kredi kartı kullanımının olmaması altın ticaretini artırıyor.

Mücevher İhracatçıları Birliği'ne göre, İran'ın altın tüketimi Türkiye'nin yaklaşık olarak 2 katı. İran'da kredi kartı kullanımını olmaması, altına ve altın ticaretine olan ilginin fazla olmasına yol açıyor.

İran'ın ihracatı Türkiye'nin gerisinde yer alıyor.

Uluslararası ambargolar İran'ın mücevher ve değerli taş ihracatını etkilemiş gözüküyor. ITC (Uluslararası Ticaret Merkezi) verilerine göre, İran 2011 yılında 610 milyon dolar değerinde mücevher ihracatı yaparken, bu rakam 2014 yılında 10 milyon doların altında gerçekleşti. İran'ın altın ihracatını azaltması ambargo altındayken kaynakların yurtdışına gitmesini önlemek adına atılmış bir adım olarak da görülebilir. İran'ın en çok mücevher ihraç ettiği ülke Birleşik Arap Emirlikleri olmuştur.

İran'a ihracatta %50'ye yakın gümrük vergileri bulunuyor.

İran'a yapılan mücevher ihracatında %40 ila %50 arasında değişen gümrük vergisi bulunuyor. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşması (STA) bulunan Güney Kore ve Şili gibi ülkelerle ise bu oran mücevher ürünleri için %0.

STA'lar ile sağlanan düşük vergi oranları Şili örneğinde olduğu gibi ihracat rakamlarına olumlu yansıyor.

Türkiye 2011 yılında Şili ile değerli taş ve mücevher endüstrisine de %0 gümrük vergisi sağlayan bir Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzaladı. STA sonucu Türkiye'nin Şili'ye olan mücevher ihracatında 2010'dan itibaren ortalama her sene %62'lik büyüme gerçekleşti.

Benzer bir STA'nın İran veya bölge ülkeleri ile imzalanması durumda coğrafi yakınlığın da avantajıyla benzer bir artış trendi beklenebilir. Türkiye bölge ülkelere hali hazırda ciddi ihracatta bulunan bir ülke. ITC'ye göre, Türkiye 2015 yılında Dubai'ye 2 milyar dolar düzeyinde mücevher ihracatında bulundu.

Türkiye'nin Şili'ye yaptığı değerli taş ve mücevher ihracatı
(milyon dolar)

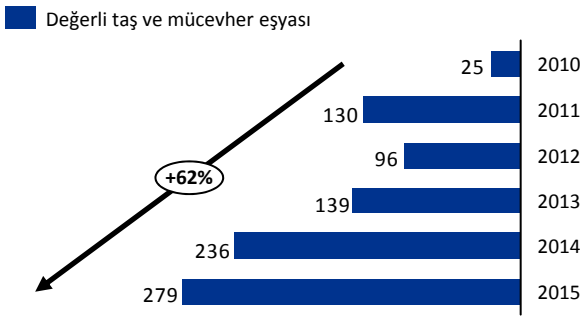

Kaynak: TÜİK, ITC

İran'daki rekabet ortamı ambargoların kalkmasından etkilenecektir.

İran'ın SWIFT'e dahil olması ve dış ticarette önündeki engellerin kaldırılmasının pazardaki rekabeti artırması bekleniyor. Fakat, Türkiye ile mevcut ticaretin seviyesinin olumlu yönde ilerliyor olması ve Türkiye'nin coğrafi olarak İran'a yakınlığı İran'da iş yapacak Türk şirketleri açısından avantaj olmaya devam edecektir.

İran ve Türkiye Arasındaki Ticaret

2014'te İran'a Türkiye'den en çok ithal edilen ürün değerli taşlar olurken, Türkiye'ye en çok ihraç edilen ürün demir ve çelik oldu.

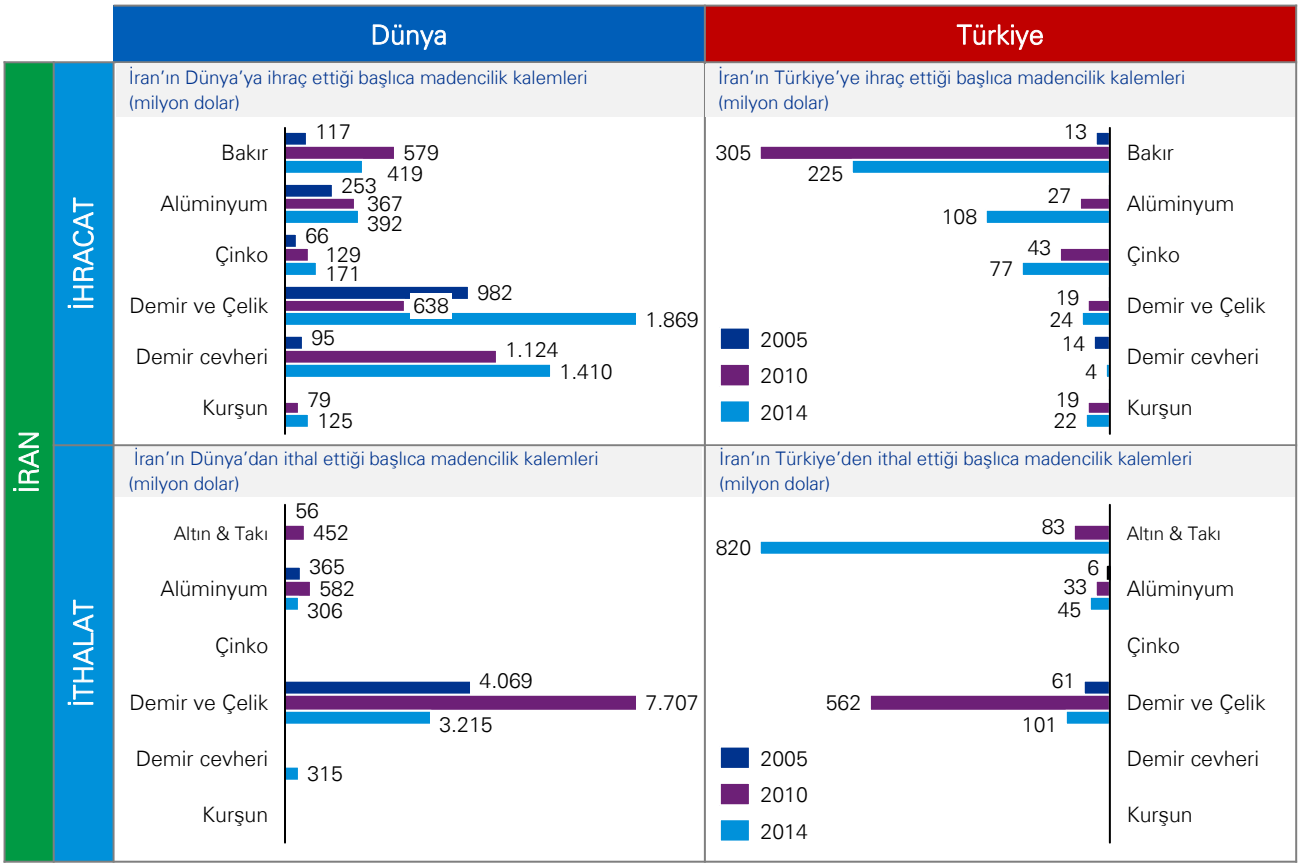

Not: Düşük değerler grafikte gösterilmemiştir. İran'ın dünyadan ihraç ettiği altın ve takılar kaynak tarafından 2014 yılı için paylaşılmamıştır.
Kaynak: Trademap, KPMG Analizi

İran'ın dünyaya en çok ihraç ettiği ürünler demir ve çelik iken, Türkiye'ye en çok ihraç edilen ürün bakırdır.

İran'da madencilik ürünleri petrol dışı ihracatın %20'sinden fazlasını oluşturuyor. İran çoğunlukla partner ülkelerinin hepsine demir cevheri, demir, çelik ve bakır ihraç ediyor.

2008'deki küresel finansal kriz, mineral fiyatlarını ve madencilik üretimini etkilemişti. Ek olarak, demir ve çelik ürünlerine büyük bir talep yaratan Çin ekonomisinin durgunluğu ve geleceğinin tahmin edilememesi de mineral fiyatlarını etkiledi. Dolayısıyla İran 2005 ve 2010 arasında demir ve çelik ihracatında bir düşüş yaşadı. Finansal kriz sonrası çelik ihracatları eski formuna döndü.

Değer olarak, İran Türkiye'ye çoğunlukla bakır, alüminyum, çinko ve kurşun ihraç ediyor. Bakır ihracatının da yaptırımlardan etkilenmesi sebebiyle, Türkiye'ye yapılan alüminyum ve çinko gibi diğer madencilik ihraçları 2010-2014 arasında göreceli olarak büyüdü.

Türkiye'nin İran'a başlıca ihraç ettiği maden ürünleri ise altın, takı ve demir ve çeliktir.

İran mineral olarak çoğunlukla demir ürünleri ve değerli taşlar ithal ediyor.

Yaptırımlar İran'ın ithalatı üzerinde olumsuz bir etki yarattı. İran'ın SWIFT sistemi dışında bırakılmasının İran'ın ithalat ücretini ihracatçı ülkelere ödeyememesiyle sonuçlanması, neredeyse bütün madencilik ithalatının düşüşe geçmesine sebep oldu.

İran ve Türkiye arasındaki ticarette ise, İran'ın özellikle altın ve takı olarak değerli taşlar ithalatı yaptırımların sıkılaştırılmasından sonra önemli bir artış gösterdi.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

IMIDRO'nun listelediği, İran'ın madencilik sektörü için halihazırda yürütülen ve geleceğe dönük çeşitli projeler bulumaktadır.

IMIDRO'nun Listelediği Belirli Projeler		
İşleme Fabrikası	▪ Sangan Demir Cevheri Konsantreleme ve Peletleme Fabrikaları ▪ Potash Keşif ve Teçhiz Projeleri ▪ Khomrood Kömür Madeni Konsantreleme Fabrikası	▪ Savadkoh Kok Kömür Fabrikası Projesi ▪ Kahnoj Titanyum Projesi ▪ Savadhook Kok Kömür ve
Çelik	▪ Bandar Abbas-2 Fabrikası (PGSEZ'de*) ▪ Chabahar Çelik Fabrikası ▪ Qeshm Çelik Fabrikası	▪ Parsian Peletleme Projesi ▪ Basra Köfresi Yeni Çelikhane ve Peletleme Projesi
Çinko	▪ Mehdiabad Çinko Keşif ve Konsantreleme Fabrikası Projesi	
Bakır	• Taft Bakır Madeni Projesi • DarehAloCopper Konsantreleme Fabrikası Projesi	▪ Nochuncopper Konsantreleme Fabrikası Projesi

Not (*) Basra Körfezi Özel Ekonomik Bölgesi (PGSEZ)
Kaynak: IMIDRO

İran teknoloji, altyapı ve Ar-Ge alanlarındaki eksiklikleri sebebiyle madencilik sektöründe yatırım arıyor.

İran'da madencilik sektörü yatırımları genellikle maden çıkarma kapasitesini arttırmak amacıyla teknoloji, altyapı, araştırma ve geliştirme alanlarında talep görüyor. Bu hedefleri gerçekleştirmek için atılan adımların arasında yüzden fazla projenin gerçekleştirilmesi de var. Bu projeler üretimde hedeflenen büyük artışları elde edebilmek için gerekli altyapıyı oluşturmayı planlıyor.

Altıncı beş yıllık gelişim planıyla İran daha fazla yabancı yatırım çekmeyi hedefliyor.

Endüstri, Maden ve Ticaret Bakanlığına göre, altıncı beş yıllık ekonomik gelişim planı döneminde (2015-2020), İran'ın 15 milyar doları mineral sektörü için gerekli olan yıllık 50 milyar dolarlık bir yatırıma ihtiyacı var. Bu yatırım İran'a madencilik projelerini geliştirmesinde ve çelik, alüminyum ve bakır endüstrilerinin üretim kapasitesini arttırmasında yardımcı olacak.

Diğer mineral zengini ülkelerle karşılaştırıldığında İran'da hala madencilik sektörüne yatırım yapılabilir.

İran parlamentosunun araştırma merkezi, İran'ı dört diğer mineral zengini ülke olan ABD, Kanada, Şili ve Avustralya ile karşılaştırdı. Bu araştırmaya göre, madencilik sektörünün İran'daki nominal GSYİH'e olan katkısı %1 iken, bu oran Avustralya, Kanada ve ABD için %6 civarında. Şili'de ise madenin GSYİH'e katkısı ekonominin %18'ine kadar yükseliyor.

Ayrıca, İran'da madencilik sektörüne yapılan yatırımlar diğer ülkelere göre daha az oranda gerçekleşti. İran'da 2009'a kadar elde edilen 34 milyar dolarlık DYY'nin toplamından sadece %7'si madencilik sektörüne yönlendirildi. Avustralya ve Kanada'da bu rakam ortalama DYY'nin %30'u iken Şili'de oran %40'a ulaşıyor. ABD'de ise toplam DYY'nin %7'si madencilik sektörüne yönlendiriliyor. Fakat, ABD'nin daha iyi teknolojiye sahip olması ve ek yatırıma daha az ihtiyaç duyması bu düşük oranı açıklayabilir. İran'ın eski madencilik teknolojisi kullandığı düşünülürse, ülkenin maden sektörüne yapılacak yabancı yatırımların önemli bir ivme kazandıracağı söylenebilir. Sonuç olarak, İran eğer diğer maden zengini ülkeler oranında bu sektöre yönelik yatırım yapabilirse, GSYİH içindeki maden sektörü katkısının %1'lerden %5-10 arasına çıkması beklenebilir.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

Yabancı yatırımcılara dönük İran devletinin sağladığı teşvik ve muafiyetler mevcut. Yaptırımların kaldırılması ve Avrupa ülkeleriyle anlaşma imzalanması sonucunda yeni fırsatlar doğabilir.

	Maden Arama	Madencilik ve Metal Projeleri
Gerekli izinlerin kurumlardan hemen alınması		✓
Yerel madenlerden ham materyallere erişim		✓
Özel ekonomik bölgede arsa sağlanması (vergisiz)		✓
Hükümetin arama riski sigortası	✓	
FIPPA Kapsamı	✓	✓

Kaynak: IMIDRO

JCPOA'nın imzalanması madencilik sektöründe itici bir güç olabilir.

JCPOA'nın imzalanması sonrasında İran kısa dönemde geliştirilmesi için 15 madencilik projesini ihaleye çıkarmaya hazırlanıyor. Bu projelerin arasında demir cevheri, çelik, kromit, alüminyum, boksit, bakır, çinko ve altın üretimi olabilir.

Geçiş gününden sonra, İran devlet başkanı Ruhani ikili ticareti ve Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmek adına Avrupa'yı ziyaret etti. Ruhani'nin turu İtalya ve Fransa'yı da kapsadı. Fransa, İtalya, Rusya ve Çin İran'ın madencilik sektörüne yatırım yapmayı planlamaktadır.

İran, Avrupalı ülkelerle yatırım anlaşmaları imzaladı ve daha fazla yatırım çekebilmek için arayışlarını sürdürüyor.

İran ve İtalya 17 milyar Euro'ya çıkan ve taşıma, tarım, metal endüstrisi vs. gibi çeşitli sektörleri de içeren sözleşmeler imzaladı. IMIDRO ve İtalya'dan Danieli, Chabahar serbest ticaret bölgesinde birlikte yeni bir ana şirket kurmaya hazırlanıyor. Şirket demir cevheri, pelet demir cevheri ve aşağı akış ürünleri de dahil olmak üzere çeşitli ürünlerin geliştirilmesi alanında çalışacak.

Almanya'nın bakır üreticisi şirketi Mansfelder Kupfer und Messing GmbH (MKM) NICICO ile İran'daki satışa dönük (downstream) bakır endüstrileri de dahil mineral projelerine yatırım yapmak üzere 1 milyar Euro değerinde bir ticaret anlaşması imzaladı. Ticaret anlaşmasına göre, MKM bakır katotlardan bakır elde etmek için İran'a aşağı akış endüstrilerini geliştirmekte yardımcı olacak.

İran devleti yabancı dolaysız yatırımları teşviklerle destekliyor.

FIPPA Kanunu'nun çıkarılmasından beri İran devleti bütün sektörlerde DYY'yi destekliyor. Madencilikte genel verimliliği arttırmak amacıyla, DYY'ye ek olarak, yabancı kaynaklardan modern teknoloji ve teknik bilgi birikimi de isteniyor.

FIPPA kapsamına ek olarak, İran devleti madencilik sektöründe yatırımcılara dört seneliğine %80'lik bir kurumlar gelir vergisi muafiyeti sağlıyor. Daha az gelişmiş bölgeler için ise, yatırımcılar 10 seneliğine gelir vergisinden tamamen muaf oluyorlar.

Yatırımcılara riskleriyle beraber çeşitli seçenekler sunuluyor.

İran'a yatırım yapmak isteyen yabancı şirketler inisiyatiflerinin %100 sahipliğini elde etmeye çalışabilir ya da IMIDRO veya diğer yerel/uluslararası taraflarla bir Ortak Girişim oluşturabilirler. Bunlara ek olarak devlet özel bölgelerde alan tahsisi, projeler için FIPPA koruması ve birkaç diğer muafiyet ve teşvik de sağlıyor. Madencilik için özel bir bölge olan Basra Körfezi Özel Ekonomik Bölgesi (PGSEZ) yatırımcı çekmek ve yatırımcılara arsa, altyapı ve ilgili sorunlarda yardımcı olmak için kuruldu.

İran'ın madencilik sektörünün %90'ının devlet sahipliğinde olması ve ulusal öneme sahip olması, devlet seviyesinde önemli bir destek almadan ve ticaret ile karları garanti eden bir sözleşme olmadan sektörde iş yapılması yabancı yatırımcılar açısından risk oluşturmaktadır.

Perakende

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

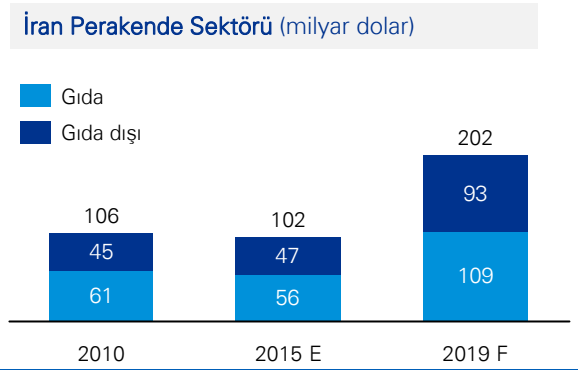

- Yaptırım döneminde İran ekonomisinin itici gücü olan perakende sektörünün, 2019'a kadar %18'lik ortalama ile büyümesi bekleniyor.
- Market (özellikle geleneksel bakkaliye) ve market dışı ürünleri kapsayan mağaza perakendeciliği, sektörün %99,8'ini oluşturmakta.
- Gıda dışı grubunun (örneğin giyecek ile ayakkabı, restoran ve küçük ev aletleri) 2019 yılında 93 milyar dolara ulaşması bekleniyor.
- Hükümet kayıt dışı ticareti azaltmayı hedefliyor ve bir ölçüye kadar başarılı olmuş durumda.
- İran'daki olumlu tüketici harcaması trendlerinin perakende sektörünü olumlu olarak yönlendirmesi bekleniyor.

FIRSATLAR

- **Yaptırım dönemi sonrasında artan modernleşme**
  Kentsel nüfusun payı %74 civarında.
- **Alışveriş yapma ve alışveriş merkezi akımı**
  Keyif ve eğlence, yemek yemek ve alış verişin birleşimi olarak algılanıyor. Dışarıda yemek yemek giderek yaygınlaşıyor.
- **Özellikle e-ticaret, giyim/ayakkabı ve küçük ev aletlerinde yüksek kar potansiyeli**
  Bu sektörlerde, %30'un üstündeki kar marjlarıyla (nakit olarak önden ödeme alma opsiyonuyla) iki kattan fazla büyüme bekleniyor.

RİSKLER

Geleneksel, organize olmayan dağıtım ağı liberalleşmeyi sınırlıyor ve fiyat belirleyicisi olarak rol oynuyor.

DÜŞÜK İHRACAT HACİMLERİ İLE BAŞLAYIN, ORTA VADEDE YEREL ÜRETİME YATIRIM YAPARAK MALİYETLERİNİZİ AZALTIN.

Çok yüksek kira bedelleri, gayri resmi ilave kira masrafları ve çok yüksek depolama maliyetleri.

Parçalı dağıtım kanalı yapısı ve gayri resmi ticaret, müşterilere daha yüksek fiyatlar olarak yansıyor.

YEREL İŞLETMELERLE REKABET ETMEMENİN RİSKİ

Sadece üst gelir sınıfına odaklanmayın, orta sınıfı cezbedin!

Yumurtaları aynı sepete koymayın >> İşinizi bölgelere ayırarak yönetebilirsiniz.

$ **Kurumsallaşmamış pazar**
Sınırlı Yabancı Yatırımı

Temkinli adımlar atın!

Yüksek Vergi ve Gümrük Yükü

Ürünlerin dağıtımı için doğru ortakları seçin ya da güçlü bir ağ oluşturun.

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

YÜKSEK VERGİ YÜKÜ SEBEBİYLE ORTA SEVİYEDE BİR İYİLEŞME BEKLENİYOR

- Yüksek volatilite (sezonsal), telif hakları ile fikri mülkiyetler sorunu ve kayıt dışı perakendecilik kar marjlarını sınırlıyor.
- Oturmamış gümrük politikası, pazara yeni giren oyuncular için büyük bir tehlike.
- Outlet mağazacılık anlayışının yerleşmeyişi nedeniyle stok yönetiminde zorluklar mevcut.

PERAKENDE SEKTÖRÜNE 3 ADIMDA GİRİŞ

1. Türkiye ve İran arasındaki Tercihli Ticaret Anlaşmasından faydalanın
2. Güçlü bir pazara giriş ve kanal stratejisi kurun. Gerçek bir konseptiniz olsun!
3. Yüksek kaliteli hizmete, müşteri deneyimine ve marka gelişimine odaklanın.

Perakende

İran perakende sektörü, geleneksel ve küçük ölçekli yerel market/bakkalların hakimiyetinde. Fakat yaptırımların kalkmasıyla birlikte modernleşme eğiliminin artması bekleniyor.

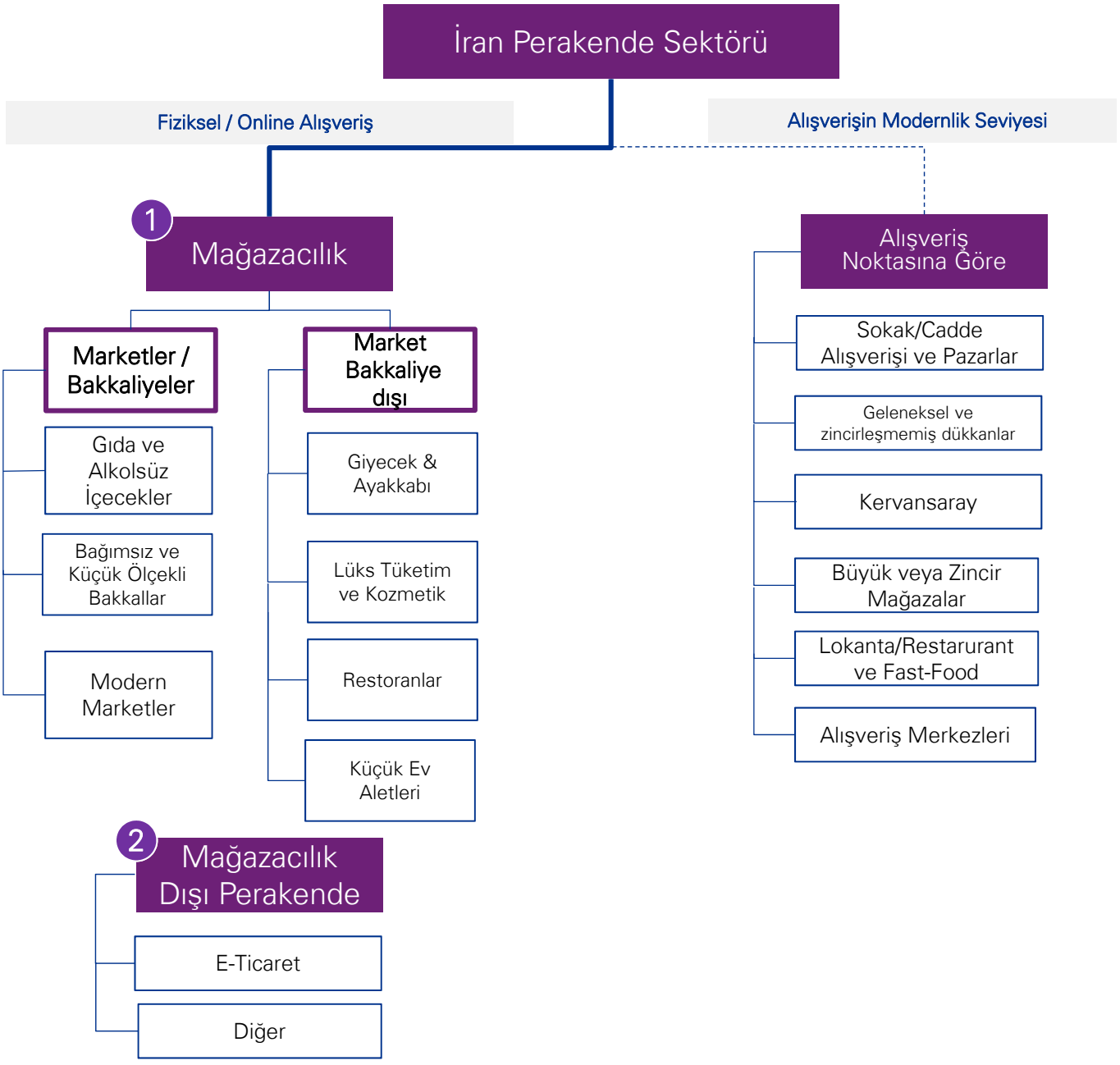

Pazara Genel Bakış

Yaptırımlar döneminde, perakende sektörü İran ekonomisinin ana itici gücüydü ve mağaza sistemi sektörün ana unsuruydu.

İran Perakende Sektörü – Pazar büyüklüğü (milyar dolar)

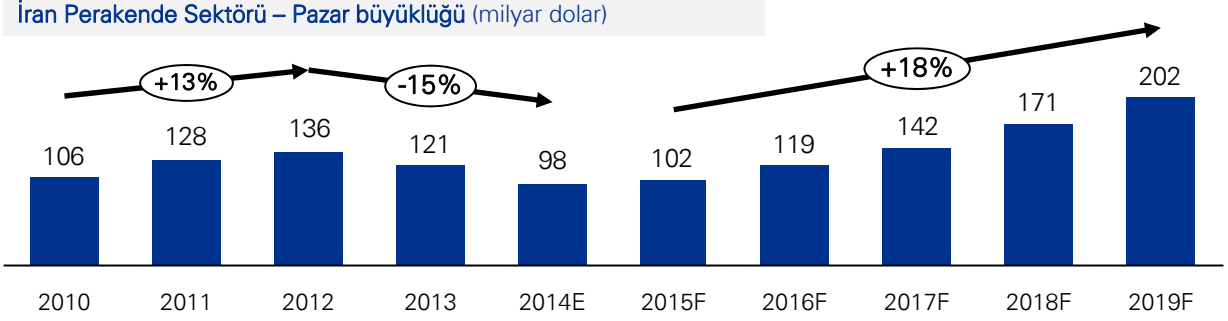

Not: KDV dahil
Kaynak: Economist Intelligence Unit

PAZARA GENEL BAKIŞ

Yaptırımlar sebebiyle diğer sektörlerde yaşanan gerilemenin ardından; perakende sektörü özellikle yerel oyuncular için çok cezbedici bir hale geldi.

Özellikle küçük ölçekli perakendecilerin, kayıt dışı iş yapış biçimine olan adaptasyonuyla beraber, yerel oyuncular yüksek kazançlar sağlamayı başardılar.

İran perakende sektörü, temel olarak çok uluslu şirketlerin ve güçlü bir pazar ağının olmaması sebebiyle fazlasıyla geleneksel kalıyor.

Pazardaki çok sayıdaki yerel küçük ölçekli işletme dikkate alındığında, İran perakende sektörü oldukça geleneksel ve kurumsallaşmamış durumda.

Perakende sektöründeki modernleşmenin itici gücünün çok uluslu şirketler olduğu düşünülürse; sınırlı miktardaki yabancı sermaye yatırımının sektörün dezavantajı olduğunu söyleyebiliriz.

Mağaza perakendeciliği, pazarın hakimi durumunda. Ancak artan e-ticaret hacmi sebebiyle, mağaza-dışı perakendeciliğin de büyüme kaydetmesi bekleniyor.

Euromonitor'e göre, market/bakkaliye ve market/bakkaliye dışı ürünleri kapsayan «mağaza bazlı perakendecilik», 2015 yılında tüm sektör hacminin %99,8'ini oluşturdu. Mağaza dışı perakendeciliğin, artan internet kullanımı ve mobil trafikle birlikte %36,6 YBBO (yıllık birleşik büyüme ortalaması) oranında büyümesi bekleniyor.

Büyük alışveriş merkezlerinin popülerliği arttı.

Alışveriş merkezleri bilhassa Tahran, Meşhed ve İsfahan gibi kentlerde bulunuyor. Yaklaşık 30 büyük alışveriş merkezi, Tahran'ın nispeten varlıklı bölgelerindeki yüksek gelirli müşteri hedef kitlesine yönelik faaliyet gösteriyor.

Öte yandan, alışveriş merkezlerindeki mağazalar profesyonel olmayan kurumlara satılıyor ve bu kurumlarca işletiliyor. Bu kurumların kaide dışı uygulamaları da, alışveriş merkezlerinin katma değerini ve modernlik seviyesini; gelişmiş ülkelere nazaran, standartların altına itiyor.

Nakit alışveriş (cash & carry) aileler arasında yaygın.

Toptancıların tercih edilmesinin ana sebebi, yüksek enflasyon oranları olarak değerlendiriliyor. Bununla beraber, bir çok aile indirim ya da puan uygulamalarından faydalanmak için özellikle temel ihtiyaçlarını toptan satın alma yolunu tercih ediyor.

Alışveriş merkezlerinin sayısı

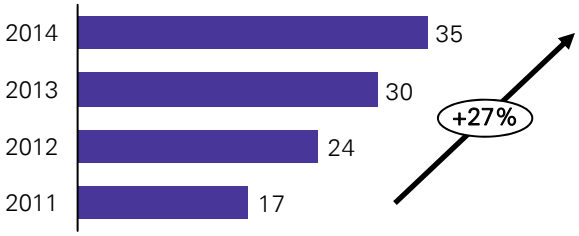

Kaynak: Euromonitor International Ticaret İncelemesi

Dağıtım Ağı

Geleneksel ve organize olmayan dağıtım ağı modernizasyonu sınırlıyor ve fiyat belirleyicisi olarak rol oynuyor. Bu sebeple, ürünlerin dağıtımı için doğru ortakların seçilmesi ve işin bölgelere ayrılarak yönetilmesi, başarının anahtarı konumunda.

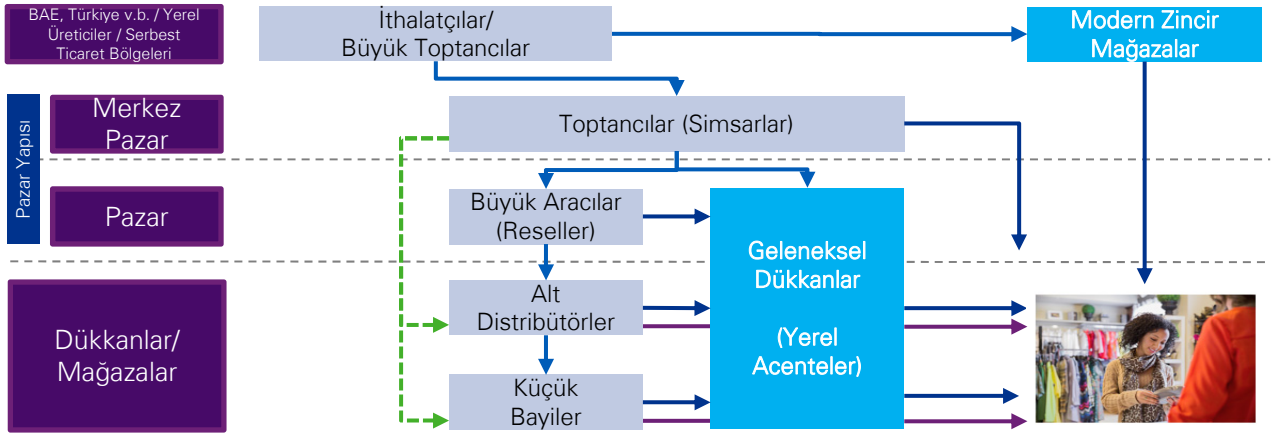

GELENEKSEL DAĞITIM AĞI

Geleneksel pazarlar hala tüketici ürünlerinin dağıtımını kontrol ediyor.

İran'daki şehirlerde pazar olarak adlandırılan bölgeler mevcut. Toptancılar, şehirdeki küçük ölçekli dükkanlarda satılmak üzere aldıkları ürünleri, merkez pazardan temin ediyorlar. Buna paralel olarak, aldıkları bu ürünleri, ağırlıklı olarak büyük aracılara yine pazarlarda satıyorlar.

Sonuç olarak, ana ithalatçıları ve toplantıcıları bünyesinde tutan bu kökleşmiş ağ yapısı, halen pazarlar tarafından yönetiliyor ve yönlendiriliyor.

Zincir mağazacılığının etkisinin sektörde çok kısıtlı kalmasının sebebi; merkez pazar, pazar ve geleneksel dükkanlar arasındaki döngü olarak görülüyor.

Geleneksel pazarlar önemli şehirlerde bile hala etkin. Örneğin Tahran'da; kol saatleri, giyim, takı, oyuncak ve küçük ev aletleri için farklı pazarlar var. Modern mağazaların sayıca eksikliği, tüketicileri geleneksel dükkanlara mecbur bırakıyor. Zincir mağazacılığın satışlardan aldığı toplam pay da, buna paralel olarak çok kısıtlı.

Geleneksel kanal yapısında toptancıların rolü çok kritik. Toptancıların etkisi ve kar marjları nedeniyle fiyatlar yükseliyor.

Çıkarları ortak olan toptancılar modernleşmeye ya da değişime açık değiller. Örneğin, İran'da 2014 yılında güzellik ve kişisel bakım alanında faaliyet gösteren distribör sayısı beşten az.

Verimsiz ve yozlaşmış geleneksel dağıtım ağı, özelleştirme ve yabancı yatırımların önünde büyük bir engel teşkil ediyor. Bu sebeple, pazara yeni oyuncuların katılması bir miktar zorlaşıyor.

Bu ağ aynı zamanda fiyat belirleyici güç olarak konumlanmış durumda, dolayısıyla ürün fiyatları şehirden şehre değişiklik gösteriyor.

İran'daki dağıtım ağı, bölgedeki bir çok ülkeden daha kompleks ve katmanlı bir yapıya sahip.

İran'daki orta ila büyük çaplı distribütörler, 6.000-7.000'den fazla bayi ile iş ilişkisine sahip.

Aracılar (reseller) belirli alanlarda özelleşmiyor, farklı gruplardaki ürünleri bir arada sunabiliyorlar. Öte yandan, nitelikli satış sonrası hizmet vermekten yoksunlar.

Bazı distribütör ve bayiler çalışan eğitimi ve hizmet iyileştirme gibi alanlardaki rolü tek başlarına üstleniyorlar. Buna rağmen, bir çoğu satış sonrası hizmet sunma konusunda zorlanıyor.

Tüketici elektroniği alanında faaliyet gösteren önemli distribütörler, ürünleri Dubai'den alarak serbest ticaret bölgelerine ve sonrasında da İran'a sevk ediyorlar.

Sevkiyatların çoğu Dubai kaynaklı olarak gerçekleşiyor. Ürünler ya direkt İran'a ya da serbest ticaret bölgelerine (Kiş, Kaşan veya Şabhar adaları) gönderiliyor. Öte yandan, ürünleri direkt olarak Çin ya da Güneydoğu Asya'dan temin eden distribütör sayısı da artıyor. Büyük ithalatçılar düzenli olarak yurtdışı fuarlarına katılıyorlar.

Dağıtım Ağı

Pazar yapısı ticaret hacminin %98'ini oluşturuyor. Devletin ılımlı aksiyonları ve satıcıların doğrudan ticarete katılımı, perakende sektöründeki toplam ithalatın %80'ini oluşturduğu tahmin edilen kayıt dışı ticarete olumlu yansıdı. Ancak, karmaşık ve çarpık kanal yapısının kısa vadede düzelmesi mümkün değil.

Perakende sektöründeki istihdam ile sektörün toplam istihdamdaki payının karşılaştırılması

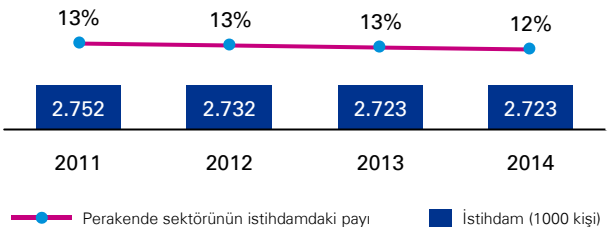

Kaynak: Euromonitor International, Ticaret İncelemesi

PERAKENDE SEKTÖRÜNDE KAYIT DIŞI

Eğer devlet düzenleyici rolünü arttırma yöntemlerine odaklanırsa, perakende sektörü yerel firmalar için çekici olmaktan çıkabilir.

Eğer devlet tarafından bağımsız küçük çaplı perakendecilerin vergi ödemeleri konusunda sıkı düzenlemeler ve denetlemeler getirilirse, dükkan açmak ve işletmek daha pahalı hale gelecektir. Bu durumda modern satış noktalarındaki fiyatlar geleneksel dükkanlardaki fiyatlara kıyasla daha rekabetçi hale gelecek ve bu da modern süpermarketlerin yayılmasının önünü açacaktır.

Hükümet mevcut politikalarında bir revizyona gitmezse, bu kökleşmiş geleneksel ticaret akışının değişmesi mümkün görünmüyor.

Hükümetin yasa dışı ticareti düşürmeyi hedefleyen adımları bir ölçüde başarılı olmuş durumda.

Özellikle genç nüfusun talep ettiği taklit ürünlerle sigara/alkol gibi yasaklanmış ürünler kayıt dışı ticaretin lokomotifi durumunda. Mevcut yatırımcıların bir kısmı da bu taklit ürünler konusunda hukuk mücadelesini sürdürüyorlar. Fikri mülkiyet kurallarının uygulama alanı sınırlı kaldığı için, yabancı yatırımcıların da bu bağlamda, telif hakları konusunda mutlaka önlem alması gerekiyor.

Çok halkalı kanal, tüketiciler tarafında daha yüksek fiyatların oluşmasına sebep oluyor.

Perakendecilerin ve distribütörlerin kar marjları çarpık sistem sebebiyle sınırlı kalıyor. Sorun pazarlama ve satış stratejilerinin geliştirilmesi ile çözülebilir.

Ortalama gıda fiyatlandırması (2015)

Ürün	Süpermarket fiyatı (dolar)
Beyaz ekmek, 1 kg	3,26
Pirinç, 1 kg	4,32
Tavuk, 1 kg	5,05
Pastörize süt, 1 lt	1,47
Beyaz şeker, 1kg	2,53
20'lik paket Marlboro Sigara	3,66
Coca-Cola, 1lt	1,14

Kaynak: Economist Intelligence Unit

Perakende sektörü kurumsallaşma için umut vadediyor.

Devletin hissedar olduğu üç büyük perakendeci; Refah, Ekta ve Shahrvand tüketici elektroniği ürün portföylerini genişletti. Buna ek olarak, JVC gibi bazı tüketici elektroniği oyuncuları da İran'da kendi perakende satış ağını kurmayı planlıyor.

Doğru işbirlikleri (acenteler /tacirler/aracılar) gümrük süreçlerini ve farklılık gösterebilen vergi politikalarına uyum sağlamayı kolaylaştıracaktır.

Kayıt dışı uygulamalar, Türk yatırımcılara aracı işbirliği sayesinde bazı avantajlar getirmekte. Bu avantajların sürdürülebilirliği, denetim mekanizmalarının etkinliğine bağlı görünse bile, liberalleşen ticaretle birlikte İran'ın gümrük mevzuatını yumuşatması, ticaret hacmine olumlu yansıyacaktır.

Perakende Şirketleri Değer Payları (2014)

Perakende Şirketleri	Sektördeki Değer Payı (%)
Refah Chain Stores Co	%0,50
Majid Al Futtaim Hypermarkets LLC	%0,4
Shahrvand Goods & Servicing Co	%0,3
Proma Group	%0,2
Hacoupian Clothing Industries Inc.	%0,1
Albasso Mfg Co	%0,1
Ekta Chain Stores Co	%0,1
Samsung Corp	%0,1
Melli Shoe Co	%0,1
Bella Shoe Co	%0,1
Zincir Mağazacılık Dışı (Pazar Ağı)	%98

Kaynak: Euromonitor International Ticaret İncelemesi

Tüketici Trendleri

İranlılar için «keyif» kelimesi, alışveriş yapmak ve dışarda yemek anlamına geliyor, mağazalar rengarenk ve her zaman canlı. Yüksek gelir sınıfı ve genç nüfus, uluslararası markaların peşinde. Ayrıca, sadece kendilerini özel hissetme amacıyla değil, tatmin olma hazzını hissetmek için de para harcıyorlar. Tüketiciler genellikle fiyat avantajı sebebiyle marketlerdeki yerel ürünleri tercih ediyorlar.

MAĞAZALARIN KONUMU

Şehirlerde ünlü alışveriş caddeleri mevcut.

Sokaklarda çok fazla sayıda mağaza görmek çok alışıldık bir durum. Tahran'da Jordan gibi çeşitli markalarla dolu butik mağazaların da yer aldığı sokaklar ve caddeler de var.

Şehirlerdeki bazı bölgeler, elektronik cihaz/akıllı telefon ya da kadın/erkek giyimi için "merkez" olarak biliniyor.

İran'daki şehir merkezlerinde «çarşı» adı verilen bir bölge bulunuyor. Perakende sektörünün çerçevesi de bu yapıyla paralel.

Batı tarzındaki alışveriş merkezleri genellikle şehir merkezinde yer alırken, çarşı bölgesinde geleneksel dükkan ve mağazaların sayısı ağır basıyor.

Mağazalar gece geç saatlere kadar açık. İranlılar genellikle akşamüstü, okul ve iş saatleri sonrasında alışveriş yapıyorlar.

Mağaza ve dükkanların açılma saatleri ülke çapında değişkenlik gösteriyor. Örneğin Tahran'da perakendeciler genellikle saat 09.00 - 23.00 arasında çalışıyorlar. Daha küçük şehirler ve kırsal bölgelerdeyse, tüm perakende kanalları 20.00'de kapanıyor. Diğer taraftan küçük ölçekli market ve bakkallar gece bire kadar açık kalabiliyor.

Hareketlilik sebebiyle, özellikle butik mağazaların olduğu caddelere yatırım yapılması daha mantıklı görünüyor. Buna bağlı olarak, sadece alışveriş merkezlerine odaklanmak yüksek tüketici trafiğinin kaçırılmasına sebep olacaktır.

TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI

İran'daki olumlu tüketici harcaması trendlerinin perakende sektörünü yönlendirmesi bekleniyor.

Sayıca artan ve «batılılaşan» orta ve yüksek gelirli kesim, ağırlık olarak gıda ve alkolsüz içecek, giyim ve ayakkabı ile ev gereçleri alanında harcama yapıyor.

İranlılar için keyif kelimesi, dışarda yenilen yemeğin ve alışverişin birleşmesi anlamına geliyor.

Şehirleşmenin artması ve çalışan kadın sayısının yükselmesi bu durumu tetikliyor.

Toplumun üst kesimi yeni şeyler deneyimlemeyi çok seviyor ve lüks hizmet ve ürünlerle buluşmaya çalışıyor.

Tüketiciler «yeni olanı» aramak için genelde interneti kullanıyorlar. Üst sınıfa dahil olduklarını hissetmek için, paralarını harcayacak lüks, özel ve yüksek kalite ürünler arıyorlar. Kısacası kendilerini özel hissetmek istiyorlar.

Genç İranlılar sahip olma duygusunu yaşamaya eğilimliler ve genel olarak Türk markalarına yöneliyorlar.

Genç nüfus modaya düşkün ve bu bilinçle alışveriş merkezlerinde zaman geçirmeyi seviyor.

Fiyat, üst sınıf ve gençlerin satın alma kararındaki ana etken değil.

Avrupa markalarına olan talep toplumun belirli kesimlerinde yükseliyor olsa da, çeşitli markalara karşı olan farkındalık toplumda hala oldukça düşük. Bu durum da perakendecilere, karar verme sürecini etkileme şansı tanıyor.

Tüketici satın alma alışkanlıkları, 2014'te özellikle de market ürünleri söz konusu olduğunda ithal ürünlerden yerel ürünlere doğru hafif bir kayma gösterdi.

Yıllar içinde satın alma gücü azaldıkça, uluslararası ürünlerin sadık tüketicileri daha ucuz yerel market ürünlere yönelmeye başladı. Bunun sonucu olarak da, marketler yerel ürün yelpazelerini genişlettiler.

İranlılar alışveriş merkezlerinde daha çok zaman geçirmeye başladılar.

Alışveriş merkezleri, tek noktadan alışverişin tamamlanabileceği ayrıca yemekle birlikte eğlenceli anların da yaşanabileceği bir merkez olarak görüyor. Alışveriş merkezlerinin popülerliği gençler arasında ve üst gelir sınıfında artıyor. Buna ek olarak, alışveriş sırasında yaşanan deneyim de önem kazanıyor. Ürünlerin görsel sunumu satışlara olumlu yansıyor.

Tüketici Trendleri

Tüketiciler rahat ve güzel hissetmek istiyor. Ek olarak, her halükarda daha modern olmaya çalışıyorlar.

Gündelik Kıyafetler

Pantolonlar ve uzun kollu gömlekler

Küçük bedene oturan ceketler

Şehirdeki toz yüzünden koyu renkli giyecekler

Pazarlık alışkanlığı ve sonrasında %15 indirim

Rengarenk desenli eşarplar

Devrimden sonra kravat giyilmiyor ancak iş hayatına tercih ediliyor.

Kot iş hayatına uygun değil

Yaz için ince ve açık kesim giysiler

Yüksek topuklu ayakkabılar

Genç nüfus makul fiyatlı taklit ürünleri tercih ediyor

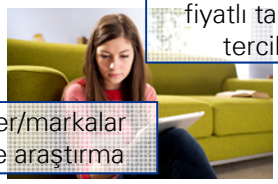

Yeni şeyler/markalar için online araştırma

- Siyah çay milli içecek (Golestan ve Ahmed Çay markaları), çay tüketimi yılda 120.000 ton.
- Senede 2,5 milyar paket sigara satılıyor.
- Kişi başı yıllık et tüketimi 36 kg.
- Kişi başı yıllık sebze tüketimi 254 kg.

Geleneksel ticaret için pazarlar

Terlikçiler Sokağı gibi alışverişte «tek nokta» anlayışı

Perakendede harcamanın +%60'ı gıda ve alkolsüz içecekler için yapılıyor

Mağaza Bazlı Perakende/ Marketler

Mağaza perakendeciliğin yaklaşık olarak %56'sı marketler tarafından domine ediliyor. Marketler arasında da, geleneksel küçük ölçekli dükkan/bakkallar hala piyasaya egemen konumda.

İran'da gıda ve gıda dışı perakende satışlarının kıyaslaması (milyar dolar)

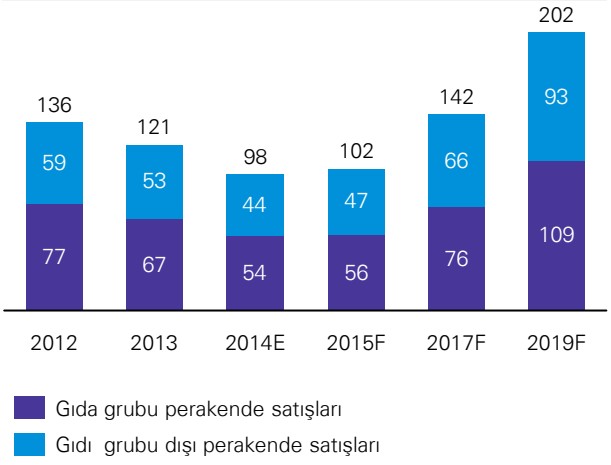

Not: Satış değerlerine vergiler dahil değildir. gıda perakende satışları: yiyecek, içecek ve tütünü kapsamakta.
Kaynak: Economist Intelligence Unit

Kişi başı GSYİH ile İran'da özel tüketimin karşılaştırılması (bin dolar)

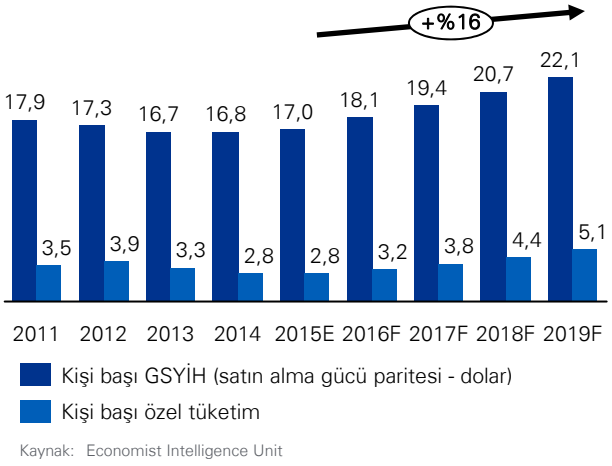

Kaynak: Economist Intelligence Unit

MARKET PERAKENDECİLERİ

Küçük çaplı yerel market ve bakkallar gelirin çoğunluğunu yaratıyor.

Geleneksel küçük ölçekli bakkal/marketler değer olarak bu segmentin %80'inden fazlasını oluşturuyor. Bu işletmelerin bir kısmı da, süpermarketleşmek için dönüşüm sürecinden geçmiş durumda.

Hipermarket ve süpermarketler İran pazarına yakın zamanda girdi.

Majid Al Futtaim Hypermarkets LLC, 2009'da Carrefour ile ortaklık yapısı kurarak Hyperstar adı altında işletilmeye başlandı. Bu piyasadaki ilk çok uluslu girişimdi ve İran perakende pazarında bir dönüşüm noktası oldu. Tüketiciler modern bir hipermarketten alışveriş yapmanın kolaylığını deneyimledi.

Market kanalında modernleşme sürecinin hızlanması bekleniyor.

İran'daki şehirli nüfusun artışı, modern market perakendeciliğinin önemli şehir içi noktalarda etkisini artırmasına yardımcı olan en kritik faktör olarak görülüyor.

İran'daki kentsel nüfusun 2015'teki payı, 2010 ile 2015 arasında %2,07'lik bir yıllık artış kaydederek %73,4 olarak gerçekleşti.

Türk, iskonto perakende zincirleri de İran piyasasına girmeyi değerlendirmekte.

Mağaza Bazlı Perakende / Marketler

Tüketici harcamalarının yakın gelecekte hızlanması bekleniyor. Bürokratik engellere ve yüksek vergi yüküne rağmen, gıda ve alkolsüz içecekler, market segmentinin itici unsurları olacaktır. Lüks hızlı tüketim ürünlerinin satışı, devletin fiyat belirleyici konumu sebebiyle karlı görünmüyor.

Gıda, içecek ve tütün masrafları (milyar dolar)

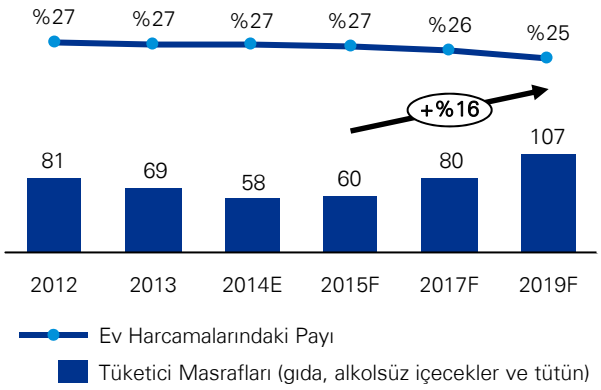

Kaynak: Economist Intelligence Unit

GIDA VE ALKOLSÜZ İÇECEKLER

İranlılar genel olarak gıda ve alkolsüz içecekler için harcama yapıyorlar.

2015 yılında İran'da, gıda ve alkolsüz içecekler toplam tüketici harcamasının yaklaşık %27'sini oluşturdu.

Yaptırımlar sebebiyle pazar 2014-2015 arasında duraklama yaşamıştı.

Gıda ve alkolsüz içecekler grubunda anlamlı bir büyüme kaydedilmedi.

Piyasa enflasyon oranındaki düşüş ve satın alma gücünün iyileşmesi sonucunda, 2015'te toparlanmaya başlasa da, önümüzdeki dönemde ani bir yükseliş beklenmiyor.

İran birçok gıda grubunda, iç talebi karşılama konusunda neredeyse kendine yeten bir ülke

İran buğdayda dışa bağımlı değil. Özellikle süt ürünleri, içecekler, kümes hayvanları, meyve ve sebze, bakkaliye ve donmuş gıda gruplarında güçlü yerel oyuncular mevcut. Bu oyuncular, yenilikçi ürünler ve işbirlikleriyle iç talebi büyütme konusunda istekliler.

İran'a gıda ihracatının önünde yasal bir engel yok, bununla birlikte rekabet yaptırımların kalmasıyla birlikte kızışıyor.

Alkolsüz içecekler piyasası, çok uluslu firmaların pazarda yer almaması sebebiyle oldukça bölünmüş durumda.

Yaptırımların kaldırılmasıyla birlikte, çok uluslu firmaların pazara girmesi ve faaliyetini durdurma kararı almış diğer firmaların pazara dönmesi bekleniyor. Bu sayede, Pazar hacmi ve değeri artacaktır.

Yasalara göre, yerel olarak üretilen ürünler için, tavsiye edilen perakende satış fiyatının (kar marjları dahil) bildirim zorunluluğu var. Bu durum, özellikle promosyon uygulamalarında soruna yol açsa da, gerçek hayatta bu prosedür her zaman uygulanmayabiliyor.

Hükümet, hızlı tüketim ürünleri fiyatlarını merkezi olarak belirliyor. Bu sebeple lüks hızlı tüketim ürünlerini pazarda konumlamak için mutlaka referans fiyatlarını Tüketiciyi ve Üreticiyi Koruma Kurumuna onaylatmak ve fiyat seviyesi için açıklama getirmek gerekiyor.

Operasyonel / politik engeller ile ithalat işlemlerinin yüksek maliyeti, piyasaya girmek isteyen yabancı şirketler için engel teşkil edebilir.

%60-%150'ye ulaşan ağır vergi yükü ve gümrük uygulamaları gibi henüz tam olarak yapılandırılmamış bürokratik prosedürler, özellikle piyasaya yeni girecek oyuncuları daha olumsuz etkileyebilir.

Türkiye ve İran arasındaki tercihli ticaret anlaşması (01.01.2015 itibariyle geçerli) gümrük vergisini düşürme ve sadeleştirme konusunda iyi bir adımdı.

Neredeyse 300 üründe vergi indirimi (ortalama %30) sağlayan anlaşma, gümrük vergisi yükünü ne yazık ki bir çok ürün için makul seviyeye getiremedi.

Batılı ve Suudi Arabistanlı gıda şirketlerinin şansı ABD'li akranlarından daha yüksek.

Yaptırımlar döneminde, Danone (yerel süt ürünü şirketi Sahar ile ortak) gibi bir çok AB şirketi ortaklıklarla İran'da faaliyetlerinde devam ettiler. Benzer olarak, Savola gibi Suudi gıda şirketlerinin geleceği de iki ülke arasındaki politik gerginliğe rağmen olumlu görünüyor.

Mağaza Bazlı Perakende / Market Dışı

Market dışı grubu, 3 alt grupta yoğunlaşıyor: Giyim ve ayakkabı, restoran ve ev gereçleri/aletleri. İran'a yapılan ihracatın yüksek maliyetine rağmen, Türk şirketleri İran'da genişlemeyi planlıyor.

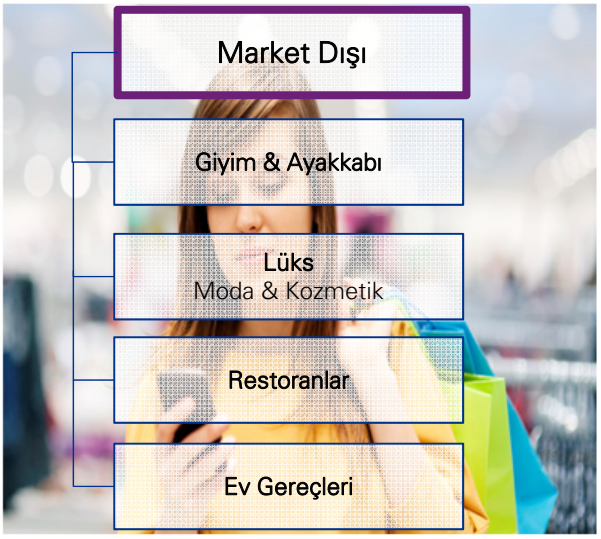

MARKET DIŞI PERAKENDECİLER

İran'daki market dışı perakendecilik, zincir mağazacılığın yaygın olmaması sebebiyle yeterince gelişmiş değil.

İran'da market dışı perakendecilik alanında iş yapan, 500.000 bağımsız küçük ölçekli dükkanın olduğu tahmin ediliyor.

Tüketici alışkanlıklarının değişmesi, kanalın gelişimi ve modernleşmesinde en önemli unsur olacaktır.

İran'da; sağlık ve güzellik, akıllı telefonlar, lüks ayakkabın ve giyim ürünleri için olan talep her geçen gün artıyor.

GİYİM VE AYAKKABI

Yaptırımların kalkmasıyla birlikte, İran'daki lüks batılı markaların sayısının orta ve uzun vadede giderek arması bekleniyor.

Halihazırda Batılı lüks markaların ürünlerinin İran'da satışının önünde bir engel bulunmamaktadır, fakat uluslararası bankacılık yaptırımları sebebiyle kar realizasyonu konusunda firmaların sıkıntıları devam etmektedir.

Ev tekstili ve giyimdeki ihracat hacminin, yoğun sınır ticareti de göz önüne alındığında, 800 milyon dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Giyim ihracatı sınır ticaretine dayalı olduğundan, istatistiklerden bağımsız olarak, giyim ithalatının yıllık 800 milyon dolar civarında olduğunu tahmin edilmekte.

Prestijli olarak algılanan Türk markalarının da yardımıyla, giyim ihracatının yarattığı kar marjı en düşük %30'lar seviyesinde.

İranlılar Türk markalarının kalitesine inanıyor ve bu markaları diğer uzak doğu, Pakistan ya da Hindistan markalarına tercih ediyorlar.

İran'a yapılan ihracatta, ödemenin yarısının nakit olarak alınabilmesi opsiyonuyla birlikte giyim ve ayakkabı piyasasının çekiciliği artıyor.

Ödemenin yarısı üretim başlamadan önce İranlılar tarafından yapılabiliyor. Böylece de giyim ihracatındaki risk ortadan kalkıyor.

Türk Birleşmiş Markalar Derneği'ne göre, 30 Türk markası 2018 sonuna kadar 500 yeni şube açmayı planlıyor.

İpekyol, Derimod, Mavi Jeans gibi markalar İran pazarında derinleşmeyi planlıyorlar. Ek olarak, Orka holding İran'da yeni bir üretim hattı açmayı planlıyor.

EV GEREÇLERİ İLE MUHTELİF MALLAR

İran'da, ileri teknoloji ve tasarım ürünlerine karşı büyük bir ilgi var.

İranlılar beyaz eşyadan, mobilyaya kadar, çeşitli ürün gruplarında kaliteyi yakalama konusunda oldukça istekli.

Uluslararası pazarlara daha kolay erişim Samsung ve LG'nin egemenliğini azaltacak.

İranlıların bir çoğu, iPhone ve diğer popüler ürünleri belirli mağazalardan ya da karaborsadan temin edebiliyordu; resmi bir dağıtım ağının kurulması ile birlikte bu cihazların da fiyatı düşecektir.

Gümrük ve ithalat tarifelerinin daha maliyetli hale gelmesi sebebiyle, İran bugüne kadar, modası geçmiş eski sezon ya da stokta kalmış ürünlerin sunulduğu bir pazar olarak görülüyordu.

Mağaza Bazlı Perakende / Market Dışı

Uluslararası bankacılık yaptırımlarına rağmen, durgun seyreden giyim ve ayakkabı iş kollarının 4 sene içinde ikiye katlanması bekleniyor.

Seçilmiş alt sektörlerdeki pazar talebi (milyar dolar)

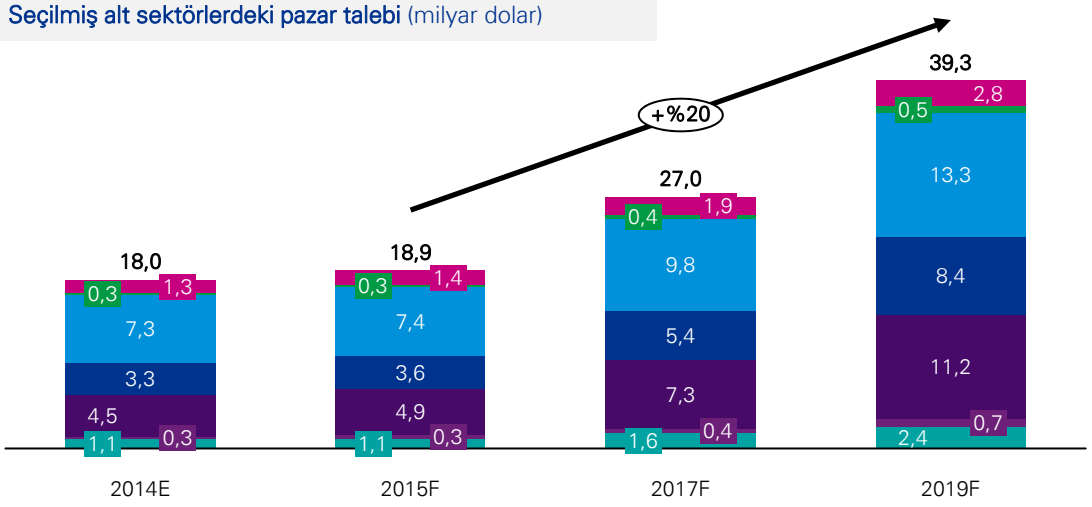

YBBO	2014-15	2015-19
Giyim	%6	%20
Ayakkabı	%0,8	%14
Ev tekstili	%2,3	%16
Sabun ve temizleyiciler	%9,2	%24
Elektrikl aletler ve ev eşyaları	%9.6	%23
Ev ses ve vidyo ekipmanı	%11,4	%25
Ev Mobilyası	%6,8	%20

Not: Piyasa talebi serileri tüm bakkaliye dışı perakende satışlarından ziyade sadece belirli alt sektörleri içeriyor. Bazı kategorilerde satılmamış stokları da hesaba katabilir
Kaynak: Economist Intelligence Unit

Gıda dışı ürün	Konum	Fiyat (dolar)
Sabun, 100 g	Süpermarket	0,36
Ampul, 2 adet, 60 vat	Süpermarket	2,04
İki dilimlik elektrikli tost makinesi	Süpermarket	44,79
Şampuan ve Krem bir arada, 400 ml	Süpermarket	4,07
Dudak nemlendirici, lüks	Zincir mağazalar	16,29
İş takım elbisesi, iki parça, orta kilo	Zincir mağazalar	366
Gündelik Elbise	Zincir mağazalar	163
Çocuk ayakkabısı, spor giyimi	Zincir mağazalar	97,73
Televizyon, düz ekran 66 cm	-	1.558

Kaynak: Economist Intelligence Unit (2015)

Mağaza Bazlı Perakende/ Market Dışı

Türkiye ve İran arasındaki perakende ticareti, kayıt dışı da dahil edildiğinde uzun vadede 3 milyar ABD dolarını aşabilir. İran perakende sektörü diğer sektörlere göre daha az riskli. Giyim (özellikle lüks kategori), gıda ve alkolsüz içecek, ev gereçleri ve restoran hizmetleri ise kısa vadede cazip görünüyor.

Perakende ile ilgili ana kategoriler – İran ve Türkiye arası ticaret (2015, milyon dolar)

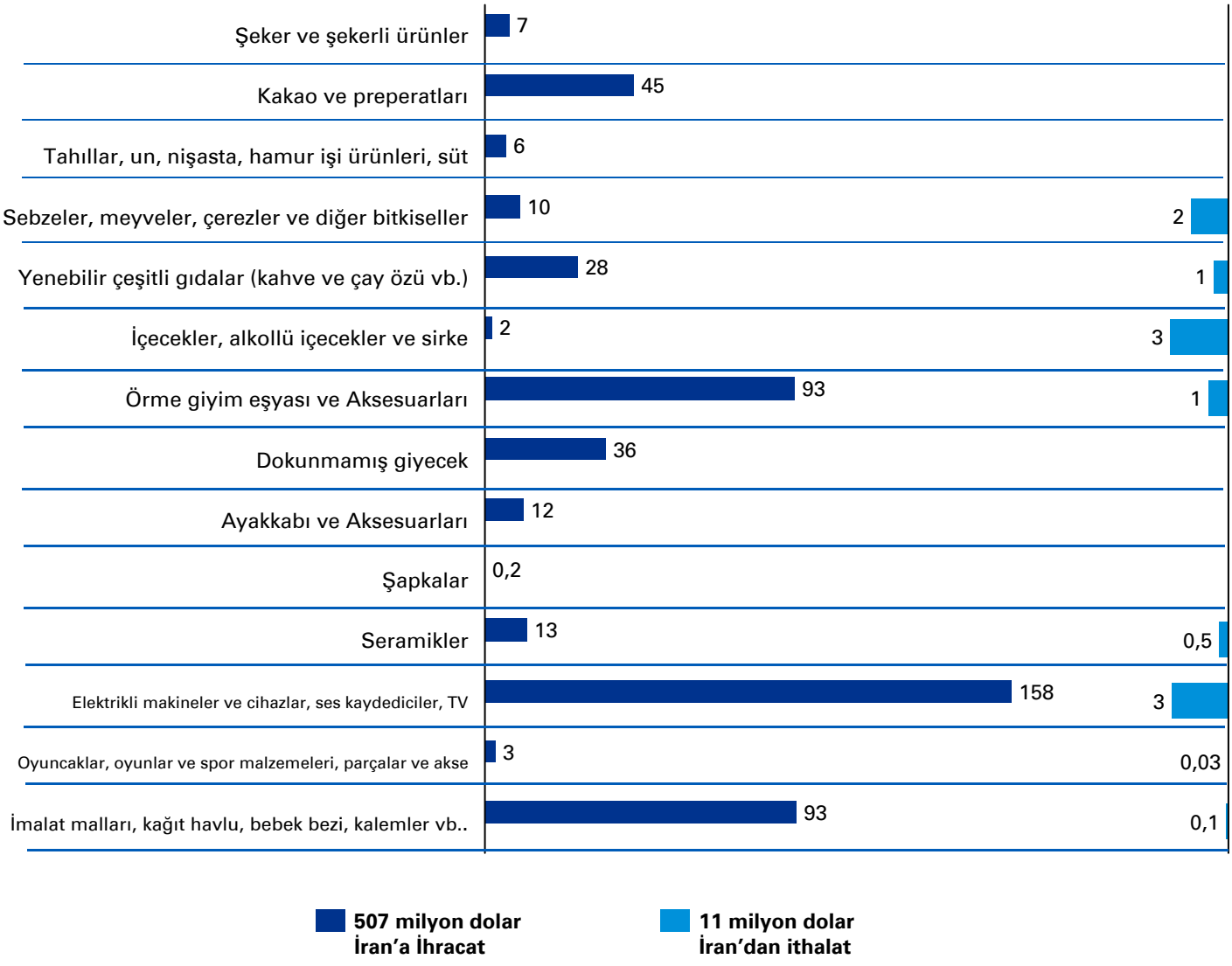

Kaynak: TÜIK

Mağaza Bazlı Perakende/ Market Dışı

İran restoran piyasasının büyümesi uluslararası markaların pazara entegrasyonu için önemli bir fırsat olacaktır.

İran Restoran Piyasası Projeksiyonları (milyar dolar)

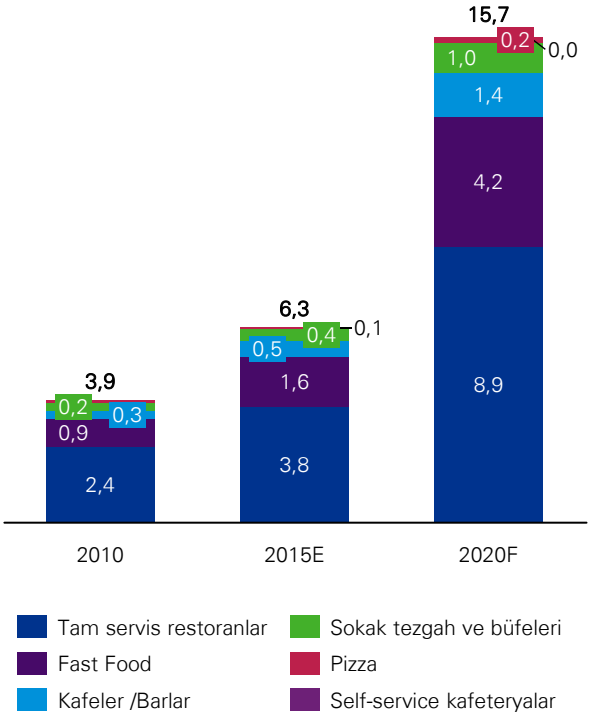

YBBO	2010-15	2015-20
Tam servis restoranlar	%9,1	%18,8
Fast food	%11,2	%21,5
Kafeler/Barlar	%13,2	%22,6
Sokak tezgahları/büfeleri	%10,8	%20,5
Pizza	%7,6	%18,5
Self-servis kafeteryaları	%8,9	%18,9
Toplam	%10,0	%19,9

Kaynak: Euromonitor International Projeksiyonlarına Göre

Dışarıda yemek yemek son zamanlarda daha çok yaygınlaştı. Restoran pazarına yoğunlaşan yatırımcılar, İranlıların alışkanlıklarına ve damak tatlarına göre menülerini düzenlemeliler.

Restoranda yemek yemek, İranlı aileler için yeni bir konsept. Restoranlar genel olarak ana yemeklere odaklanır ve tatlı/ara sıcak gibi diğer unsurları dikkate almazken, pastaneler geniş yelpazede tatlı menüleri sunuyorlar.

Diğer sektörlere kıyasla, restoran sektörü yaptırımlardan sonra bile istikrarlı olarak büyüdü ve 2015'te 6,3 milyar dolara ulaştı.

Halihazırda ülkede iki ana tür restoran mevcut: Tam servis ve fast food restoranları.

1. Fast food restoranları genellikle sandviç, burger ve kızarmış tavuk içeren menüler sunuyor.
2. Tam servis restoran segmenti ise ağırlıklı olarak, Qorme Sabzi ve Fesenjan yahnileri gibi geleneksel yemekleri sunan, geleneksel İran lokantalarından oluşuyor.

Bir çok harcama alışkanlığında görüldüğü gibi yemek yeme alışkanlıklarında da batılılaşmanın yansımaları görülmeye başlandı.

Batılılaşmış genç nüfusun fast food ve kafe segmentlerindeki artışı tetiklemesi beklenirken, yüksek gelir grubu sınıfının, lüks restoran kategorisi için potansiyel yaratması bekleniyor.

Çalışan İranlı kadın sayısının artması da büyüme için önemli bir etken olarak görülüyor.

Özellikle Tahran, Meşhed ve İsfahan gibi büyük şehirlerdeki yeni jenerasyon kadınlar, iş hayatında daha aktif rol üstleniyor ve zamanlarının önemli bir kısmını işte geçiriyorlar.

İranlıların fast food talebi çok yüksek olmasına rağmen, McDonald's ve KFC gibi tanınmış çok uluslu zincirler İran'da faaliyet göstermiyor.

Pazardaki bu boşluğu, McDonald's ya da Starbucks gibi markaları taklit eden yüzlerce taklitçi marka dolduruyor.

Yaptırımların kaldırılmasının özellikle fast food piyasasını olumlu etkilemesi bekleniyor.

Tüm olumlu etkenler göz önüne alındığında, İran pazarının zincir fast food dükkanları için ciddi bir potansiyel yarattığı söylenebilir.

Mağaza Dışı Perakende / E-Ticaret

E-ticaret, mağaza dışı perakendecilik hacminin %90'ını oluşturuyor. Şu anki hacim göreceli olarak düşük olsa bile, sektörün hızla büyümesi bekleniyor.

Mağaza dışı perakende (milyon dolar)

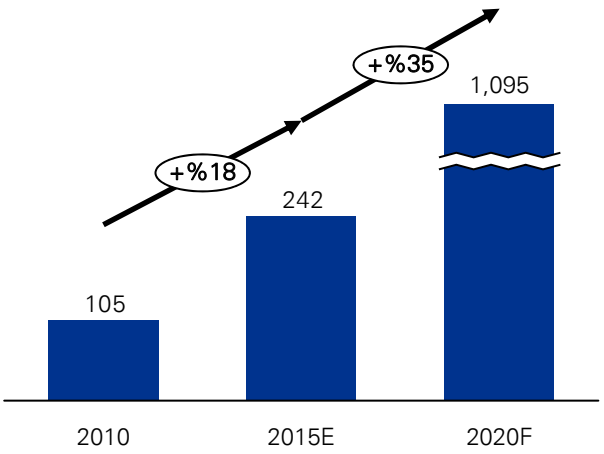

Not: Satış değerlerine vergiler dahil değildir.
Kaynak: Euromonitor International

Financial Times'a göre, İran'da yaklaşık 5000 e-ticaret (elektronik ticaret) sitesi olmasına rağmen, bunların sadece üçte biri ticari lisans alabilmiş durumda.

E-ticaret, mağaza dışı perakendecilik hacminin %90'ını oluşturuyor. Önümüzdeki yıllarda, henüz olgunluğa erişmemiş bu sektörün hızla büyümesi bekleniyor.

İran'daki mağaza dışı perakendecilik hacmi 2015'te sadece 242 milyon dolar olarak gerçekleşti.

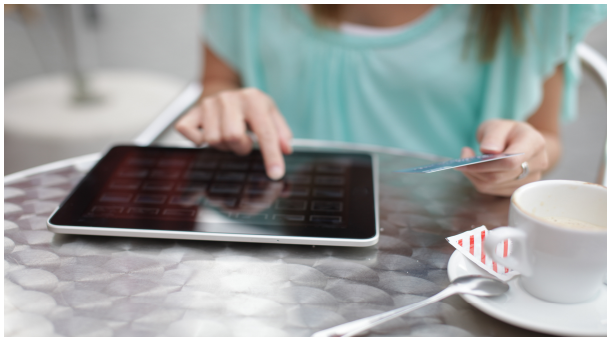

E-ticaretin büyümesini sınırlayan birçok zorluk mevcuttu.

Online girişimciler e-ticaret yazılımları için yasal lisanslara ve PayPal gibi uluslararası para transferi yöntemlerine ulaşamıyordu. Ayrıca, İran'da Google ya da Facebook gibi sosyal medyada dijital reklamcılık alanında bir potansiyel yok.

İran'ın online perakende endüstrisi, 2007'de kurulan Digikala (yaklaşık %85'lik bir payla) egemenliğinde.

Digikala özellikle teknolojik ürünlerde çok sınırlı bir ürün yelpazesi sunuyor. Bu platform sadece ürün satmakla kalmayıp çeşitli ürünler için ekspertiz hizmeti de veriyor; bu da muhtemelen şirketin rekabetçi avantajını arttırmasına yardımcı oluyor.

Teknoloji kullanımı arttıkça, özellikle e-ticarette önemli bir büyüme gerçekleşmesi bekleniyor.

İran nüfusunun yaklaşık %70'i 35 yaşın altında ve internet trafiğinin %35'i mobil cihazlar üzerinden gerçekleşiyor. Piyasa özellikle yaygınlaşan teknoloji kullanımı sebebiyle, umut verici bir imaj çiziyor.

İnternet abonelerinin sayısı 2010-2015 arasında ikiye katlandı ve neredeyse 35 milyona ulaşsa bile. Ancak bu seviye hala iyileştirilebilir.

Mobil telefon kullanan aboneler içindeki mobil internet kullananların payı 2012'de sadece %0,5 iken 2015'te %22,6'ya ulaştı. Türkiye'de ise neredeyse 35 milyon kişi - ki bu sayı nüfusun %43'ünü temsil ediyor - mobil internet kullanıyor.

Piyasadaki oyuncuların geri bildirimi, İran'daki e-ticaret potansiyelinin öngörülenden çok daha yüksek olduğunu gösteriyor. Beş yıl içinde pazarın beş katına ulaşması olası görülüyor, fakat e-ticaret sektörüne yatırım yapmadan öncelikle alternatif ödeme yöntemleri ve hukuki çerçeve açısından güçlü bir strateji oluşturmak gerekiyor.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

İran perakende pazarı Türk markaları için önemli bir fırsat teşkil ediyor. Başarıya giden yol ise; güçlü bir dağıtım ağı yapısı içinde doğru işbirlikleriyle faaliyet göstermek ile marka gelişimine, mağaza içi atmosfere ve müşteri hizmetine odaklanmaktan geçiyor.

PARÇALI VE KURUMSALLAŞMAMIŞ PAZAR

- Piyasa 150 ulusal ve 500 yerel dağıtıcıyı da içine alacak şekilde 170.000 marketten oluşuyor.
- Kökleşmiş geleneksel dağıtım ağı yapısı, liberalleşmenin önündeki en büyük engel.
- İran'daki dağıtım ağındaki halka sayısının gelişmekte olan ülkelere nazaran fazla olması, kar marjlarını zedeliyor.
- Devletin kayıt dışı hacmi azaltma yönündeki çabaları bir nebze başarılı olmuş durumda. Yine de modernleşme için daha sıkı politikalar izlenmesi gerekiyor.

FIRSATLARLA DOLU BİR PAZAR

Türk yatırımcılar, ilk aşamada düşük ihracat hacimleriyle pazara girebilirler. Orta vadedeyse, İran'da yerel üretime geçerek vergi yükünü makul seviyelere çekebilirler.

Diğer taraftan, İran piyasasındaki Türk oyunculara göre, devlet büyük hacimli yatırımları, sadece 4 senelik %80'lik vergi muafiyeti sunarak yeterince desteklemiyor.

- Gıda ve içecek kategorileri dışında, satın alma kararının ana belirleyicisi fiyat değil. İranlılar da kaliteye önem veriyor ve Türk markalarına güveniyorlar.
- Yüksek gelirli müşteriler; yeni lüks markalara ve farklı alışveriş deneyimlerine açık. Lüks hizmetler ya da mobilya, güzellik, kozmetik, giyim ve ayakkabı gibi alanlardaki farklılaşan yaklaşım bu kitleden iyi tepki alabilir.
- Makul fiyatlı modern markalar, modaya düşkün olan genç nüfusun beklentileri karşılayabilir.
- Artan kentleşme ve harcamadaki büyüme dikkate alındığında, restoran işine yatırım yapmak cazip.
- Gençler ve kadınlar arasında markalı giyimin popülerliği de değerlendirildiğinde, deneyimli Türk e-ticaret firmalarının karını İran'da e-ticaret yatırımı arttırabilir. Ancak, kredi kartı yapısı işlemediğinden, alternatif ödeme yöntemlerine odaklanma gereği mevcut.

ALIŞVERİŞ MERKEZLERİ

Mevcut alışveriş merkezleri 70'lerin sonundaki yapıdadır. 2018 sonuna kadar 15.000 m2'lik toplam alışveriş merkezi alanının 400.000 m2'ye ulaşacağı tahmin edilmekte. Tahran, Raşt, Tebriz, Şiraz ve Meşhed'de 15 büyük alışveriş merkezi projesi planlanmakta, toplam proje sayısı ise 100.

DOĞRU ORTAKLARI SEÇMEK (HİZMET ACENTESİ/ARACI)

Geleneksel pazar ağının getirdiği riskler sebebiyle, İran'da başarılı olabilmek güçlü bir işbirliği ağının geliştirilmesine dayanıyor. Bir çok firma, ülke dinamiklerini yanlış değerlendirdikleri ve yanlış işbirlikleri seçmeleri sebebiyle başarısız oluyor.

Türk Şirketlerinin Rekabet Avantajları

+

- Avrupalı Markalara göre fiyat avantajı.
- Lojistik avantaj
- Türk markalarının olumlu itibarı
- Tercihli Ticaret Anlaşması
- Hızlı tüketim grubundaki Türk markaların gücü
- Hizmet sektöründe, özellikle de restoran işletmeciliğinde deneyim

−

- Ağır vergi yükü
- Oturmamış gümrük politikaları
- Organize olmayan dağıtım ağı
- Kayıt dışı perakendeciliğin fiyat avantajını sınırlaması
- Outlet sisteminin olmayışı nedeniyle stok yönetiminde zorluklar
- Dükkanların kiralık değil satılık olması ve aşırı yüksek kiralar
- Telif hakları, davalar
- Devletin yerel üretilen hızlı tüketim ürünlerinin fiyatını belirlemesi

Yabancı Markalar	Şube Sayıları (2015)
Benetton	20
Penti	15
Orka Grup (Damat)	7
LC Waikiki	13
Sisley	4
Diesel	2

Kaynak: Türkiye Birleşmiş Markalar Derneği

İnşaat ve altyapı

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

İnşaat sektörünün GSYİH'ye katkısı (%)

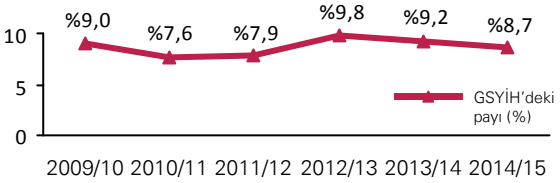

- İnşaat sektörü iki alt kategoride incelendi:
  - Konut İnşaatı
  - Konut dışı inşaat (Havalimanları, demiryolları, karayolları, rafineriler ve diğer kamu altyapıları)

- Nüfusun azalan satın alma gücü ve artan konut fiyatları nedeniyle inşaat sektörü son yıllarda ciddi bir duraklamaya girdi. Devlet tarafından yeni konutlar için verilen lisans sayısında azalma var.
- Konut piyasasında arz-talep dengesizliği mevcut. Dar gelirliler için konut talebini karşılayabilmek için «Mehr» toplu konut projesi yapıldı.
- Hükümet konut kredisi planlarında yaptığı değişiklikler ve Mehr projesi ile konut sektörünü canlandırmaya yönelik adımlar attıysa da, iç talep karşılanabilmiş değil.
- Yeni yatırımların alınamaması ile İran'ın altyapıları atıl hale geldi. Özellikle, ulaşım yollarının modernize edilmesi gerekli. Elektrikli demiryolları, yeni metro hatları, genişletilmiş havalimanları ve yeni elektrik santralleri inşa edilmesi planlanıyor.
- 6. beş yıllık kalkınma planı ile aktif bir inşaat sektörü hedefleniyor.

FIRSATLAR

- Düşük gelirli nüfusa yönelik toplu konutların inşasına devam edilmesi bekleniyor.

Mehr gibi toplu konut projelerinin gerçekleştirilmesine rağmen konut ihtiyacı karşılanmış değil. Yıllık yaklaşık 1 milyon konuta daha ihtiyaç olduğu tahmin ediliyor.

- Konut dışı inşaat

İran, yaptırımlar süresinde önemli teknolojik güncellemeleri yapamadı. İran'ın bölge ülkelerle bağlantısını kuvvetlendirmek için ulaşım ağının modernize edilmesi planlanıyor. Tahran metrosunun genişletilmesi, demiryollarının modernize edilmesi, havaalanlarına yeni terminaller eklenmesi mevcut projelerden dikkat çekenler

RİSKLER

SEKTÖREL

MEVCUT YABANCI ŞİRKETLER

Güney Koreli, Çinli ve Rus şirketler özellikle altyapı inşaatında iyi bir geçmişe sahip.

BÖLGESEL

ANİ GERİ DÖNÜŞ SENARYOSU

Bölgesel gelişmeler veya anlaşma hükümlerine uyulmaması nedeniyle Ortak Kapsamlı Eylem Planı'ndan (İran ile yapılan nükleer anlaşması, JCPOA) ani bir geri dönüş yapılması her zaman ihtimal dahilinde.

POLİTİK

ULUSAL PROJELERLE İLGİLİ RİSKLER

Bazı Türk şirketlerinin politik nedenlerden ötürü sözleşmelerini iptal ettikleri biliniyor.

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

İNŞAAT SEKTÖRÜNE GİRMENİN 2 YOLU

1. Doğrudan Yatırım (%100 sahiplik veya ortaklı yapı)
2. Sözleşmeye Dayalı Anlaşmalar Kamu Özel Sektör Ortaklığı-PPP (YİD, YSİ)

İRAN ALTYAPI SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN MEVCUT ÜLKELER İLE REKABET

- Güney Kore – Daelim, GS Mühendislik ve İnşaat, Hyundai, Daewoo
- Rusya – RZD
- Çin – CMC
- Almanya – Siemens

İnşaat ve altyapı

Özellikle ulaştırma ve enerji sektörlerinde modern altyapıya ihtiyaç duyan ve ekonomisini yabancı yatırımcılara açan İran'ın önümüzdeki yıllarda konut ve konut dışı inşaat sektöründe daha fazla fırsat sunması bekleniyor.

İran inşaat sektörünün yerli ve yabancı yatırımcıları kendine çekmesi bekleniyor.

Yaptırımların kaldırılmasından sonra İran inşaat sektörünün konut ve konut dışı (altyapı) inşaat projeleriyle hem yerli hem de yabancı yatırımcılara yeni fırsatlar sunacağı öngörülüyor.

Nüfusun %72'sinin kentsel alanlarda yaşadığı ve özellikle genç kesimden önemli bir konut talebinin geldiği İran'da, yeni yatırımlarla daha da artması beklenen ciddi bir konut talebi var.

Eskiyen altyapı da, İran'ın yeni büyük inşaat projeleri başlatmanın arifesinde olduğunu işaret eden bir başka neden. Yaptırım dönemi boyunca İran, ülke çapındaki altyapılarını geliştirmek için ihtiyaç duyulan uluslararası bilgi birikimini, deneyimi, insan kaynağını ve sermayeyi edinemedi. Bu nedenle, altyapıdaki hızlı bir gelişme İran'a pek çok açıdan fayda sağlayacaktır. İran hükümetinin üstesinden gelmesi gereken başlıca sorunlar arasında eskiyen demiryolları, havalimanlarındaki terminal yetersizliği ve yeni elektrik santrallerine olan ihtiyaç sayılabilir

2014-2015'te inşaat sektörünün İran GSYİH'sine katkısı %9 oldu.

Yeterli yatırım yapılamaması nedeniyle, 2013 yılından sonra inşaat ve konut sektörü göstergelerinde iki yıl öncesine kıyasla önemli düşüşler görüldü. İnşaat sektörünün İran GSYİH'sine olan katkısı 2014-2015'te %8,7'ye düştü (iki yıl önce %9,8 idi).

Sektördeki bu yavaşlama, özel sektörün geçmişte inşaat faaliyetlerine yatırım yapma isteğindeki azalmanın bir göstergesi olabilir. Fakat, önümüzdeki yıllarda özel sektörün yatırım yapma konusunda daha istekli davranması inşaat sektörünün yanı sıra çelik ve çimento gibi bu sektörden beslenen diğer sektörleri de olumlu etkileyebilir.

İnşaat sektörünün GSYİH'ye katkısı (%)

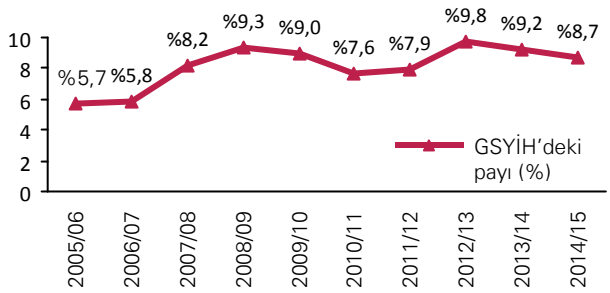

Kaynak: İran Merkez Bankası

İnşaat Sektörüne Dair Rakamlar	
Mesken Sayısı (2011 nüfus sayımına göre)	21,2 milyon
Tahmini yıllık konut talebi	1,2 milyon
Beklenen pazar büyüklüğü	155 milyar dolar

İran, 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında aktif ve canlı bir inşaat sektörü arzuluyor.

Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, İran'ın kapsamlı altyapı yenileme hedefleri de ortaya kondu. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda inşaat sektörü için belirlenen hedeflerden bazıları şunlar:

- Ulaşım bağlantılarını güçlendirmek ve hem yük hem de yolcu taşımacılığında demiryolu kullanım oranını artırmak
- Uluslararası ticaret kavşaklarının verimliliğini artırmak
- Otoyol ve çevreyolu ağını geliştirmek
- Yüksek hızlı demiryolları inşa etmek

Pazara Genel Bakış

Uygulanan yaptırımlar ve konut pazarındaki durgunluk nedeniyle inşaat sektörünün üretim verimi de düşüyor. Yeni yatırımlarla ise, İran'ın bu üretim verimini artırıp altyapısını yenilemesi bekleniyor.

İnşaat sektörü üretim verimi (yıllık büyüme, %)

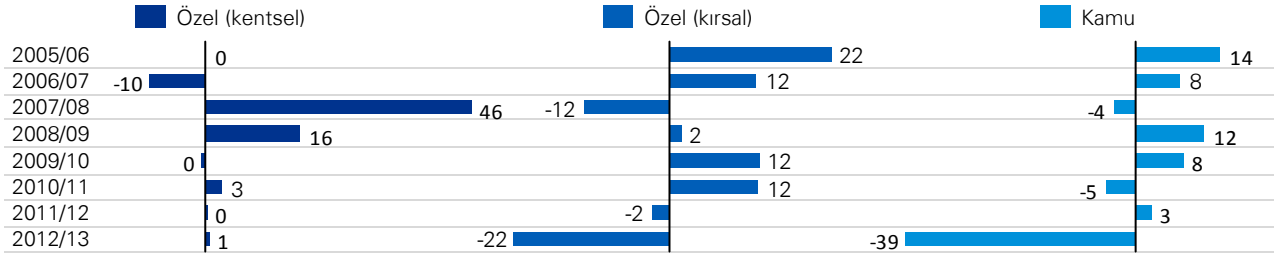

Kaynak: İran Merkez Bankası, KPMG Analizi

İnşaat sektörü üretim verimi 2011 yılından bu yana düşüşte.

Yaptırımların etkisi, artan inşaat malzemesi fiyatları ve son dönemlerde konut piyasasında yaşanan durgunluk sonucu inşaat sektörü ağır bir darbe aldı ve İran Merkez Bankası'nın verilerine göre inşaat sektöründeki büyüme oranı geçtiğimiz yıllarda düşüşe geçti. Özel sektörün inşaat sektörüne yeniden ilgi göstermesi ve yeni beş yıllık kalkınma planıyla birlikte inşaat sektörü üretim veriminin konut ve altyapı inşası alanında yeniden pozitif bir trende girmesi bekleniyor.

Yıllardır karşılanmamış bir konut talebi var.

İran'a uygulanan katı uluslararası yaptırımlar sonucu halkın konut satın alma gücü düştü, konut pazarındaki ekonomik faaliyetler yavaşladı ve neticede inşaat sektörü yakın zaman önce durgunluk dönemine girdi. Verilen inşaat ruhsatlarının sayısı, 2012-2013 yıllarında yaşanan hafif artış dışında son yıllarda sürekli azaldı. Bunun başlıca nedeni konut piyasasındaki arz-talep dengesizliği ve artan inşaat malzemesi fiyatları.

Ayrıca, özel sektör kentsel alanlarda yılda ortalama 200 bin yeni konut inşasına başlıyor ve bu rakam yılda ortalama %7 azalıyor. Konut talebinin mevcut arzdan daha yüksek seyretmeye devam edeceği tahmin ediliyor. Konut piyasasındaki tahmin edilen açık yılda yaklaşık 1 milyon adet civarında.

İran'da, kentsel alanlardaki inşaat ruhsatlarının %85'i konut projelerine veriliyor.

Eskiyen altyapının yenilenmesine yönelik yatırımlar sayesinde altyapı inşaat faaliyetlerinin artış göstermesi bekleniyor.

Boru hattı, rafineri, demiryolu, havalimanı, baraj, köprü vs. altyapılarının geliştirilmesini veya yenilerinin inşa edilmesini içeren altyapı inşaat faaliyetleri, üzerinde durulması gereken önemli bir alan. İran son yıllarda yerli ve yabancı iş ortaklarıyla önemli altyapı projelerine imza attıysa da ülkenin hâlâ demiryolu ve havalimanı gibi eskiyen altyapılarını yenilemesi gerekiyor. JCPOA'nın imzalanmasından sonra pek çok demiryolu, otoyol ve çevreyolu projesi planlandı ve bazılarına başlandı.

Kentsel alanlarda özel sektör tarafından başlatılan bina inşaatı sayısı

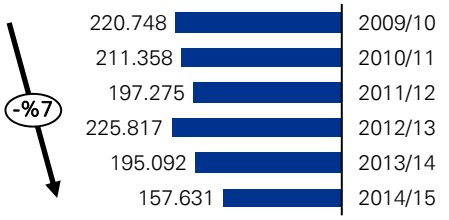

Kaynak: İran İstatistik Merkezi

Kullanım türüne göre kentsel alanlarda verilen bina inşaat ruhsatları, 2013-2014

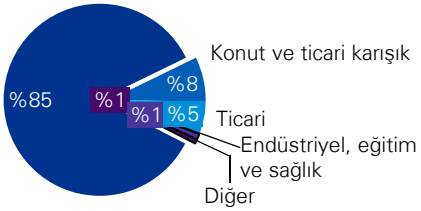

Kaynak: İran İstatistik Merkezi

Pazara Genel Bakış

İran inşaat sektöründe, ülkede bir depolama tesisi inşa etmek için gereken süre ve uygulanan prosedürler MENA ortalamalarıyla kıyaslandığında daha az. Tahran ise İran'daki inşaat faaliyetlerinin merkezi konumunda.

İran'da İş Yapmak - İnşaat Sektörü (2016)

	İran	BAE	Türkiye	Suudi Arabistan	Katar	Irak	MENA	Avrupa ve Orta Asya
Gayrimenkul Tescili Sıralaması (189 ülke içinde)	**91**	10	52	31	28	117	-	-
İnşaat Ruhsatı Alma Sıralaması (189 ülke içinde)	**69**	2	98	17	8	147	-	-
Depo inşa etmek için tamamlanması gereken prosedür sayısı	**8**	6	8	12	8	10	8,2	4,7
Her bir prosedürü tamamlamak için gereken süre (gün)	**15**	8	7,5	19	8,5	29	18,8	10

Kaynak: Dünya Bankası

Yeni bir bina inşa etmek için harcanması gereken süre ve uygulanan resmi prosedürlerin sayısı bakımından İran MENA ortalamalarına göre daha iyi bir konumda.

Dünya Bankası, katılımcı ülkelerdeki iş yapma kolaylığını bazı kriterlere göre belirliyor. İnşaat sektöründe, yeni bir depo inşa etmenin maliyeti, süresi ve yerine getirilmesi gereken resmi prosedürlerin sayısı 189 ülke için ayrı ayrı belirleniyor. İnşaat sektörüyle doğrudan alakalı iki kriter ise "inşaat ruhsatı alma süreci" ve "gayrimenkulün tapu sicil dairesine kaydedilmesi" olarak belirlenmiş.

İnşat ruhsatı alma sürecine baktığımızda İran 189 katılımcı ülke içinde 69. sırada. BAE, Katar ve Suudi Arabistan ise Orta Doğu ülkeleri içinde İran'dan daha yüksek puanlar almış. Dünya Bankası'na göre, İran'da bir depo inşa etmek için 15 prosedürü tamamlamak gerekiyor ve inşaatın tamamlanması yaklaşık 97 gün sürüyor. Gayrimenkulün tapu sicil dairesine kaydedilmesi ise 12 günde tamamlanıyor.

MENA ortalamasına baktığımızda İran'ın hem resmi prosedür sayısı hem de inşaat tamamlama süresi bakımından daha iyi bir durumda olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte, aynı kriterler dikkate alındığında İran Avrupa ve Orta Asya ülkelerinin hâlâ oldukça gerisinde.

İran'daki inşaat faaliyetlerinin kalbi olan Tahran doğal olarak inşaat sektörünün GSYİH'ye katkısında da en yüksek paya sahip.

Başkent Tahran, inşaat sektörünün GSYİH'ye olan katkısında %35 paya sahip. Razavi Horasan ve İsfahan şehirleri ise bu katkı oranında Tahran'ı sırasıyla %8 ve %7 ile takip ediyorlar.

Kara ve demiryollarının bir merkezi olarak görülen İsfahan bir başka önemli şehir. İsfahan, İran'ın Basra Körfezi ile Doğu Avrupa arasındaki kara ve demiryollarının kesişme noktası. Bu nedenle de ulaştırma projeleri için önemli bir şehir olarak kabul ediliyor.

Tahran'daki ortalama konut metrekare fiyatları İran'daki diğer şehirlerin yaklaşık 4 katı. Tahran, İsfahan ve Arak'taki ortalama konut metrekare fiyatları sırasıyla 40 bin, 17 bin ve 15 bin riyal civarında.

Şehirlere göre inşaat sektörünün GSYİH'ye katkısı (2014)

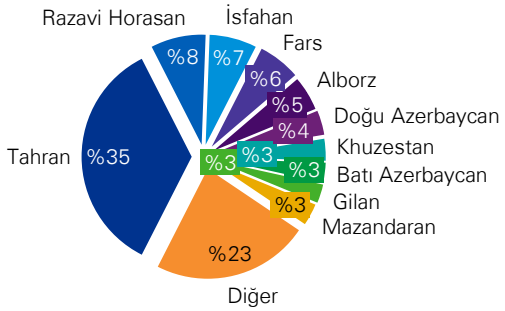

Kaynak: İran İstatistik Merkezi

Bazı Şehirlerdeki Ortalama Konut Metrekare Fiyatı (bin riyal)

	2011/12	2012/13	2013/14
Tahran	21.857	32.373	40.163
İsfahan	9.631	12.419	16.913
Arak	8.467	11.074	14.973
Tebriz	7.798	9.960	13.156
Karaj	7.997	10.360	13.528

Kaynak: İran İstatistik Merkezi

Piyasa Oyuncuları

Halihazırda faal olanlar başta olmak üzere yabancı şirketlerin ve yabancı inşaat şirketleriyle ortaklık kuran yerli şirketlerin, İran'daki proje fırsatlarından önemli ölçüde faydalanmaları bekleniyor

Uluslararası şirketlerin de özellikle JCPOA sonrası inşaat sektöründeki fırsatları değerlendireceği tahmin ediliyor.

İran inşaat sektöründe, yerli ve yabancı şirketler dahil pek çok oyuncu var. Geçmişte İran'da pek çok inşaat projesinde yer alan Çinli, Güney Koreli ve Rus şirketlerin ülkedeki faaliyetlerini sürdürmesi bekleniyor. Özellikle Rus ve Güney Koreli şirketler, İran'ın "dört duvar arasına sıkıştığı" yıllarda ülkede güçlü bir varlık gösterdiler. Yaptırımların kaldırılmasından sonraki yeni dönemde ise diğer uluslararası oyuncular da İran'a ilgi göstermeye başladı. Arap ve Fransız şirketleri İran inşaat sektörüne yeniden dönmek isterken Umman ve Katarlı şirketler ile Dubai merkezli Arabtec gibi bölgesel oyuncular da bu sektöre ilgi duyuyorlar.

Güney Koreli şirketler, yaptırımlar uygulanmadan önce İran'daki büyük altyapı projelerinde aktif bir şekilde yer almışlardı.

Bu dönemde Güney Koreli mühendislik ve inşaat şirketleri İran ile güçlü ilişkiler kurdular. Örneğin, Hyundai ve GS şirketlerinin mühendislik ve inşaat birimleri ile Daelim Industrial, yaptırımların uygulanmaya başladığı 2006 yılından önce İran'ın Güney Pars projesinde yer aldılar. Daelim Industrial, Güney Pars projesinin yanı sıra LNG ve LPG depolama tankı projelerinde de yer aldı. Şirketin İran'daki yatırımlarının 1,4 milyar dolar civarında olduğu tahmin ediliyor. Bir başka Koreli şirket olan GS'nin mühendislik ve inşaat birimi ise Assaluyeh elektrik santrali projesini tamamladı. Bu şirketin 2,8 milyar dolar civarında bir yatırım yaptığı tahmin ediliyor. Hyundai mühendislik ve inşaat birimi de İran'da 2,1 milyar dolar civarında yatırım yaptı. SK mühendislik ve inşaat birimi ile Samsung mühendislik birimi de dünya çapında faaliyetleri olan ve İran'daki fırsatlara bağlı olarak bu ülkedeki rekabete katılabilecek diğer Güney Koreli şirketler.

Diğer bazı uluslararası oyuncular da İran pazarına girmeye kararlı görünüyor.

Çinli CMC, Rus RZD ve Alman Siemens şirketleri, yeni inşaat projeleri için İran pazarına girme konusunda yakın zaman önce anlaşmaya varmış veya mutabakat anlaşması imzalamış yabancı şirketlerden bazıları.

Yerli oyuncular uluslararası şirketlerle iş birliği yapıyorlar.

MAPNA, Arme İnşaat Şirketi ve İran Açık Deniz Mühendislik ve İnşaat Şirketi (IOEC) İran inşaat pazarındaki yerli oyunculardan bazıları. Arme ağırlıklı olarak yol, köprü, tünel ve havalimanı gibi altyapı projelerine odaklanırken IOEC özellikle petrol ve doğal gaz sektörlerindeki açık deniz projelerinde uzman.

İranlı bir şirketler grubu olan MAPNA ise enerji, ulaştırma ve diğer sanayi projelerinde yer alıyor. Hisseleri Tahran Borsası'nda işlem gören şirket, 99 trilyon riyal piyasa değeriyle ülkenin en büyük 10 şirketinden biri.

Deneyimli uluslararası şirketlerle işbirliği yapmak MAPNA gibi yerli oyuncular için son derece önemli. Son yayımlanan raporlara göre, MAPNA ve Alman Siemens şirketi, İran'da doğal gaz türbinlerinin kurulması için teknoloji tedariki konusunda bir anlaşma imzaladılar.

İran inşaat sektöründe aktif yabancı firmalar

Güney Kore	DAELIM, GS E&C, HYUNDAI ENGINEERING & CONSTRUCTION, DAEWOO E&C
Çin	中国机械进出口(集团)有限公司 CHINA NATIONAL MACHINERY IMP. & EXP. CORP.
Rusya	Russian Railways
Almanya	SIEMENS

Konut İnşaatı

Hükümet konut piyasasını destekliyorsa da, konut arzı ile talebi arasında hâlâ önemli bir açık var.

Kentsel alanlarda özel sektör tarafından başlatılan veya tamamlanan konut yapılarının sayısı (bin)

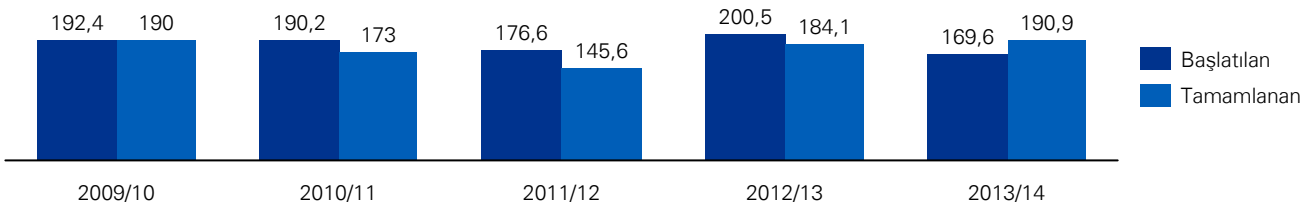

Kaynak: İran İstatistik Merkezi

İran konut sektörü JCPOA'nın imzalanmasından önce durgunluk dönemindeydi.

Konut arzı ile talebi arasındaki dengesizlik ve sürekli artan konut fiyatları nedeniyle İran konut sektöründe yıllarca durgunluk görüldü. Hükümet, kredi ve konut kredisi tavanlarında bazı değişiklikler yaparak ve Mehr isimli bir projeyi hayata geçirerek konut inşaat sektörünü destekledi. Ancak, inşa edilen konutlar özellikle düşük gelirli nüfusun talebini karşılamada hâlâ yetersiz. Yaptırımlar katılaştıkça İran halkının genel satın alma gücü ve dolayısıyla konut satın alma gücü daha da azaldı. Ayrıca, bazı müteahhitlerin ellerindeki evleri satmayarak konut fiyatlarının yükselmesini bekledikleri de bilinmekte. Konut piyasasının geçtiğimiz yıllardaki durumu, müteahhitler ile tüketiciler arasındaki farklı beklentiler ve arz ile talep arasındaki dengesizlik şeklinde özetlenebilir.

Özel sektörün kentsel alanlarda başlattığı ve tamamladığı konut projeleri de geçtiğimiz yıllar içinde azaldı.

Özel sektör her yıl ortalama 200.000 civarında konut inşasına başlıyor veya tamamlıyor. Yaptırımların kaldırılmasıyla birlikte, uluslararası inşaat şirketlerine de İran'a doğrudan yatırım yapma veya İranlı şirketlerle işbirliğine gitme fırsatı doğdu.

Özel sektörün kentsel alanlardaki konut inşası yatırımları 2014-2015'te arttıysa da, yeni başlatılan bina inşaatlarının toplam yatırımlar içinde bir önceki yıl %26 olan payı 2013-2014'te %24'e geriledi.

Mehr Konut Programı hükümet destekli bir program.

İran hükümeti, ülkenin konut açığını azaltmak amacıyla son on yıl içinde pek çok inşaat projesi başlattı. 2007 yılında başlatılan Mehr Konut Programı da hükümetin başlattığı en büyük projelerden biriydi. Projenin amacı, 2 milyon dar gelirliyi ev sahibi yapmaktı. Ancak, bu program kapsamında inşa edilen konutlar halkın talebini karşılamaya yetmedi.

Sonuçta da, Cumhurbaşkanı Ruhani başkanlığındaki idare Mehr programını durdurdu. Özel sektör şirketlerini sektöre girmeye teşvik edebilecek bu karar, kentsel alanlardaki özel sektör yatırımlarının artmasına katkıda bulunabilir.

Özel sektörün kentsel alanlardaki yeni bina yatırımları (milyar riyal)

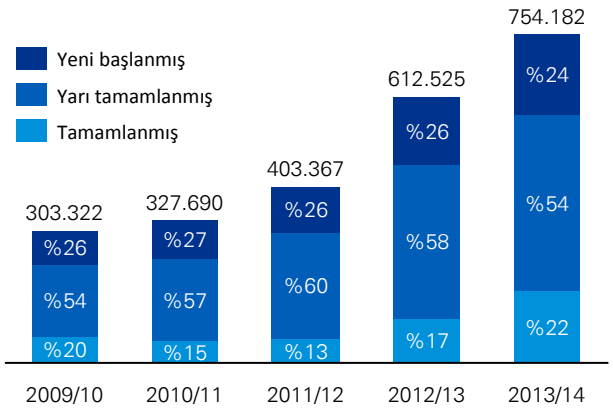

Kaynak: İran İstatistik Merkezi

Konut Dışı İnşaat

İran'ın bölgedeki rekabet gücünü koruyabilmesi ve hem komşu ülkelerle hem de uluslararası ticaret güzergahlarıyla olan bağlantısını artırabilmesi için altyapı projeleri kritik öneme sahip.

Başlayacak Olan Önemli İnşaat Projeleri

Şirket	Ülke	Proje Alanı
Siemens	Almanya	Demiryolu
SNCF	Fransa	Demiryolu
Itinera	İtalya	Demiryolu
RZD	Rusya	Demiryolu Elektrifikasyonu
Vinci	İtalya	Havalimanı
Bouygues	Fransa	Havalimanı
Saipem	İtalya	Rafineri, Boru Hattı
Maire	İtalya	Rafineri

İran, JCPOA'dan sonra yeni altyapı projeleri planlıyor, hatta bazıları için anlaşmalar imzalamaya başladı bile.

Uluslararası bilgi birikimine ve yabancı yatırımlara erişememesi nedeniyle oldukça eskiyen İran altyapısının yenilenmesi bekleniyor. Bu noktada, demiryolları, karayolları, havalimanları, rafineriler ve boru hatları için pek çok proje fırsatı doğacağı öngörülüyor. İran heyetinin 2016 yılında Avrupa'ya yaptığı ziyaretlerde yeni altyapı projelerine yönelik anlaşmalar imzalandı.

Demiryollarının yenilenmesi, İran'ın rekabet gücünü korumasında ve önemli ticaret yollarına bağlanmasında kritik rol oynayacak.

Zira ülkenin ticaretteki rekabet gücünü koruyabilmesinde ve limanlar ile sanayi merkezleri arasındaki bağlantıyı geliştirmesinde demiryolları hayati öneme sahip. İran hükümetinin, 2015 itibarıyla 10.000 km olan demiryolu ağını yaklaşık 25 milyar dolarlık bir yatırımla 2025 yılına kadar 25.000 km'ye çıkarması bekleniyor.

Acil yenileme ihtiyacı nedeniyle, demiryolu sektörünün tüm ulaşım biçimleri içinde en fazla yatırımı çekeceği tahmin ediliyor. Tahran Belediyesi, önümüzdeki 5 yıl içinde toplu taşımacılık sistemine yaklaşık 10 milyar dolar yatırım yapılmasını bekliyor. Yatırımların büyük kısmı Tahran'ın mevcut metro hattının 300 km'ye çıkarılması için kullanılacak.

İran, JCPOA'dan sonra tüm dünyadan pek çok şirketle işbirliği anlaşmaları imzaladı. İran İslam Cumhuriyeti Demiryolları (RAI) ile Alman Siemens şirketi arasında imzalanan ve Tahran-Meşhed demiryolu hattının elektrifikasyonu ile Tahran-İsfahan yüksek hızlı demiryolu hattının inşası gibi projeleri de kapsayan mutabakat anlaşması bunlardan biri. Ayrıca, Fransız devlet demiryolu operatörü SNCF ile İtalyan Itinera şirketleri de İran Demiryolları'na hizmet sunacaklar.

Rus devletine ait demiryolları şirketi RZD, İran'daki demiryollarının elektrifikasyonu için RAI ile birlikte 1,3 milyar euro tutarında bir sözleşme imzaladı. Sözleşme, Garmsar ile Türkmenistan sınırındaki Incheh Borun arasındaki hattı kapsıyor.

Havalimanı altyapısı da geliştirilmeyi bekleyen altyapılar arasında.

İran'da bulunan 319 havalimanının bazıları yetersiz kapasiteye sahip, bazılarının ise pistleri asfaltlanmamış durumda. Üstelik terminallerin de modernize edilmesi gerekiyor. İran'ın turizm sektörünü güçlendirebilmesi ve hava nakliyesi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için havalimanlarının geliştirilmesi şart.

Karayolları ve Kentsel Kalkınma Bakanlığı'nın belirttiğine göre, İran hem havalimanlarını yenileyip geliştirmeyi hem de bazı daha küçük bölgesel havalimanlarını yeniden faaliyete sokmayı planlıyor. Yetkililerin söylediğine göre yedi adet yeni uluslararası havalimanının inşa edilmesi planlanıyor. İran Havalimanları Şirketi'nin (IAC), Tahran'daki İmam Humeyni Havalimanı'nın kapasitesinin üç kat artırılarak yılda 20 milyon yolcuya çıkarılması başta olmak üzere ülkenin en önemli havalimanlarının genişletilmesi projelerinde yer alması bekleniyor.

İran Cumhurbaşkanı'nın yaptığı Avrupa ziyaretinde yeni havacılık projelerine yönelik anlaşmalar da imzalandı. Fransız Aéroports de Paris ve Bouygues şirketleri, Tahran'daki İmam Humeyni Uluslararası Havalimanı'nda yeni bir terminal inşa edilmesi konusunda İran hükümetiyle anlaşma sağladılar. İtalyan şirketi Vinci ise, imzalanan mutabakat anlaşması uyarınca Meşhed ve İsfahan havalimanlarında yeni terminaller inşa edip işletecek.

Ulaştırma sektörünün yanı sıra enerji sektörü ve rafinerilerin altyapıları da yenilenecek.

Ulaştırma altyapısında yapılacak yatırımlarla birlikte İran bu ulaştırma ağına güç vermek için daha fazla enerjiye ihtiyaç duyacak. İran'ın, enerji altyapısı projeleri için 7-8 milyar dolara mal olabileceği tahmin ediliyor.

İtalyan mühendislik şirketi Maire Tecnimont, İran'da rafineri ve petrokimya santrallerinin inşası için 1 milyar euro tutarında bir işbirliği anlaşması imzaladı. Bir başka İtalyan şirketi Saipem ise, İran petrol rafinerilerinin modernize edilmesi ve geliştirilmesi ile ülkede yeni boru hatları inşa edilmesi için 4 ila 5 milyar dolar tutarında bir anlaşma imzaladı. Hintli National Aluminum Company Limited (NALCO) şirketi, İran'da bir alüminyum izabe tesisi ile depolanmış güç santrali inşa etmekle ilgileniyor.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

Yatırımcıları yeni projeler bekliyor ve kamu-özel sektör ortaklığı tipi yatırımlar yeni altyapı projelerinde bir seçenek olabilir.

2016-2017 için Bazı Projeler

Sektör	Proje	Proje Durumu	Değeri (milyar dolar)
Kimya/Petrokimya Santrali	Negin Mokran Development Company – Chabahar Petrokimya Kompleksi (Mokran)	Etüt	20
Elektrik/Petrol-Doğal Gaz Santrali	İran Hükümeti - Khuzestan Enerji Parkı	Etüt	10
Doğal Gaz / Doğal Gaz Boru Hattı	IGEDC - IGAT 9 Doğal Gaz Ana Hattı	Tasarım	8,5
Doğal Gaz / Doğal Gaz Boru Hattı	MOE İran / Tacikistan Enerji ve Sanayi Bakanlığı - Doğal Gaz Boru Hattı	Etüt	2
Petrol / Petrol Tankı	İran Petrol Terminalleri Şirketi - Jask Petrol Terminali	Ana Sözleşme Ön Yeterlik	2,5
Petrol/Petrol Rafinerisi	İran Petrol Bakanlığı - Dehloran Petrol Rafinerisi	Etüt	1,5
Elektrik/Nükleer Santrali	AEOI - Bushehr Nükleer Santralleri 2 ve 3	Etüt	5,5
Elektrik/Petrol-Doğal Gaz Santrali	Enerji Bakanlığı - Aras Kombine Çevrim Elektrik Santrali	Etüt	1,5
Elektrik/Petrol-Doğal Gaz Santrali	Enerji Bakanlığı - Miyaneh Kombine Çevrim Elektrik Santrali	Etüt	1,5
Elektrik/Petrol-Doğal Gaz Santrali	Enerji Bakanlığı - Tebriz Kombine Çevrim Elektrik Santrali	Etüt	1,5
Elektrik/Petrol-Doğal Gaz Santrali	Enerji Bakanlığı - Zahedan Kombine Çevrim Elektrik Santrali	Etüt	1,5
Taşımacılık/Havalimanı	İran Karayolları ve Kentsel Kalkınma Bakanlığı - IKIA Genişletme Projesi: Yeni Terminal	Ana Sözleşme Ön Yeterlik	2,8
Taşımacılık/Havalimanı	İran Karayolları ve Kentsel Kalkınma Bakanlığı - İmam Humeyni Havalimanı	Etüt	1,2
Taşımacılık/Havalimanı	İran Havalimanları Şirketi - Meşhed Uluslararası Havalimanı Genişletme Projesi	Etüt	1
Taşımacılık/Havalimanı	İran Havalimanları Şirketi - Shiraz Uluslararası Havalimanı Genişletme Projesi	Etüt	1

Oldukça yüksek yatırımlara ihtiyaç duyulması kamu-özel sektör ortaklığı modellerinin yeniden hayat bulmasını sağlayabilir.

Yap-sahip ol-işlet (YSİ) ve yap-işlet-devret (YİD) tipi kamu-özel sektör ortaklıkları özellikle Muhammed Hatemi'nin Cumhurbaşkanlığı döneminde (1997-2005) rağbet gördü ve Körfez Ülkeleri arasında da oldukça popülerdi. YİD modeli, özel şirketlerin bir elektrik santrali kurup 15-20 yıl işlettikten sonra Enerji Bakanlığı'na devrettikleri bir sistem.

İran'daki yeni projeler yabancı yatırımcılar için bir fırsat oluştursa da, İran bir yandan diğer ülkelerde altyapı yatırımlarına devam ediyor.

İran şu anda, Cebelitarık Boğazı'nda bir rafineri inşa etme konusunda İspanyol hükümetiyle görüşme halinde. İran'ın, Brezilya ve Güney Afrika'da ham petrol rafinerileri inşa etme veya mevcut rafinerileri satın alma konusunda da görüşme halinde olduğu bildiriliyor. İran Ulusal Petrol Rafinericiliği ve Dağıtım Şirketi (NIORDC), yabancı ham petrol rafinerilerini satın almalarındaki amacın uzun vadede dünyada İran ham petrolü satılmasını sağlamak ve rafineri ekipmanıyla ilgili İran ihracatını desteklemek olduğunu belirtiyor.

İnşaat malzemeleri

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

İran'ın dünyaya yaptığı inşaat malzemeleri ihracatının büyük kısmını (%78'ini) çimento oluştururken, Türkiye için ihracatın çoğunluğunu (%61'ini) mermer oluşturuyor.

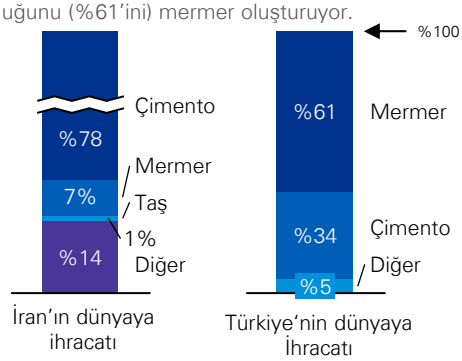

- Yılda 65 milyon ton üretim kapasitesine sahip İran dünyanın en büyük 5 çimento üreticisi arasında.
- Enerji giderleri çimento üretimi giderlerinin %50-60'ını oluşturuyor. İran, zengin enerji kaynaklarına sahip ve düşük üretim maliyetleriyle çalışabilen bir ülke. Bu yüzden önemli bir rekabet avantajına sahip.
- İran'da çimento için yurt içi arz talepten fazla olduğundan ülkede şu anda kullanılmayan çimento ihraç ediliyor. Ayrıca, Türkiye'nin çimento ihracatı son yıllarda azalırken, İran'ın çimento ihracatı kayda değer artış gösteriyor.
- İran mermerde de önemli kaynaklara sahip. Fakat şu anda ihracatta Türkiye'nin gerisinde yer alıyor.
- İran, Türkiye'nin önemli pazarlarında aktif. Irak pazarında önemli bir pazar payı İran'a geçmiş durumda.

FIRSATLAR

- İnşaat sektörünün DYY'ler ile tekrar canlanması ihtimali

DYY'ler ile inşaat sektöründe olası bir hareketlilik inşaat malzemeleri sektörüne de olumlu yansıyacaktır.

- İran inşaat malzemelerini farklılaştırmak için daha eski teknolojiye sahip

Yaptırımlar İran'ı teknolojik açıdan da geride bırakmış durumda. İran düşük maliyet avantajına sahip olmasına rağmen ürünlerini farklılaştırmada teknolojik açıdan dezavantajlı. Türk üreticiler farklılaştırılmış ve inovatif ürünler geliştirebilmeleri durumunda yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda İran'a karşı daha yüksek rekabet şansına sahip olacaklardır.

RİSKLER

Düşük Maliyetli Üretim

İran zengin enerji kaynaklarına sahip ve çimento maliyetinin %50-60'ına denk gelen olan enerji maliyeti için daha az para harcıyor

Zayıf İnşaat Sektörü

İran inşaat sektörünün geleceği, yeni altyapı ve konut projelerine doğrudan yabancı yatırım yapılmasına bağlı. Bu gerçekleştiği takdirde inşaat malzemelerine olan talep de artacak.

REKABET VE DÜZENLEME

Uluslararası Pazarlarda Rekabet

- İran hali hazırda Türkiye'nin Çin gibi kilit pazarlarına inşaat malzemesi gönderiyor. Mısır'daki enerji krizinin devam etmesi ve çimento üretimini vurması ile birlikte Mısır'ın iş yaptığı ülkelerde de İran ve Türkiye'nin rekabete girmesi söz konusu olabilir

Yurt İçi Pazarda Rekabet

- İranlı şirketler ucuz ürünleri ile Türk pazarında da (özellikle Doğu Anadolu'da) Türkiye ile rekabete girmektedirler. Türkiye için iç pazar risk altında.

İnşaat malzemeleri

İnşaat sektörü son birkaç yıldır zayıf seyrettiğinden, başta çimento olmak üzere inşaat malzemesi üreticileri inşaat malzemesi talebindeki zayıflamadan ötürü sorun yaşadılar.

Malzeme türüne göre kentsel alanlarda verilen bina inşaat ruhsatları, 2014-2015

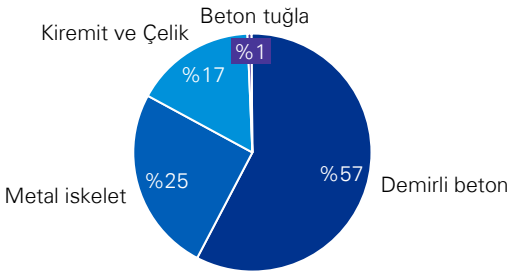

Kaynak: İran Merkez Bankası, KPMG Analizi

Dünyanın en büyük çimento üreticileri, 2015 (milyon ton)

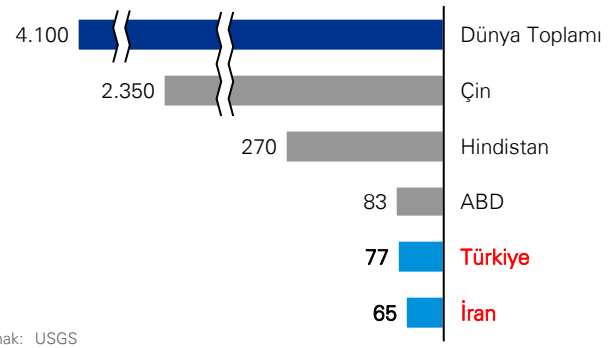

Kaynak: USGS

İran'da bina inşasında kullanılan ana malzeme çimento.

Demirli beton üretiminde kullanılan çimento İran konut sektörünün temelini oluşturuyor. 2014-2015 yılında, inşaat izinlerinin yarıdan fazlası betonarme binalara verildi. Yaygın olarak tüketilen diğer inşaat malzemeleri ise taş, mermer ve seramik.

İran dünyanın en büyük 5 çimento üreticisi arasında.

Yılda 65 milyon ton üretim kapasitesiyle İran dünyanın en büyük 5 çimento üreticisinden biri olarak görülüyor. Yaptırımlar döneminde, bu malzemelerin ticaretini serbestçe yapamayan İran bu nedenle çimento üretim kapasitesini oldukça geliştirdi. Tüm dünyadaki çimentonun %56'sını Çin üretiyor.

Talep tarafına bakıldığında, 2014 yılında dünya çimento tüketimi özellikle gelişmekte olan ülkelerden gelen taleple birlikte 4,1 milyar tona ulaştı. Başlıca çimento üreticileri, sırasıyla 2,1 milyar ton, 242 milyon ton ve 79 milyon ton ile Çin, Hindistan ve ABD.

İnşaat malzemelerine olan yurt içi talep arzdan daha düşük.

Son birkaç yıldır İran'da inşaat sektörü zayıf seyrettiğinden inşaat malzemelerine olan talep de adeta dibe vurdu. Bu da kullanılmayan inşaat malzemesi stoklarının birikmesine yol açtı.

Çimentoda, üretim kapasitesi ülkenin tüketiminden çok daha yüksek. Yıllık çimento üretimi 65 milyon ton, toplam kapasite ise yıllık 80 milyon ton civarında. Fazla çimento Irak ve Afganistan gibi ülkelere ihraç ediliyor.

Ekonomi canlanmaya ve hükümet inşaat projelerine harcama yapmaya başlayınca sektörde büyüme görülmesi muhtemel.

İran kayda değer mermer rezervlerine de sahip.

İnşaat sektörü ağırlıklı olarak çimentoya bağlıysa da, İran mermeri, Türk mermerine benzer kalitesiyle uluslararası pazarlarda rekabet gücüne sahip.

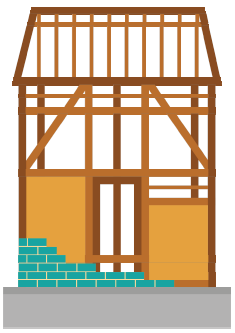

Pazara Genel Bakış

İran'ın inşaat malzemeleri ihracatı uluslararası yaptırımlara rağmen değer bakımından artış kaydetti. İran'ın en önemli ihracat pazarı Irak olurken Türkiye bu pazarda ciddi bir pay kaybetti.

İran'ın inşaat malzemeleri ihracatı (milyon dolar)

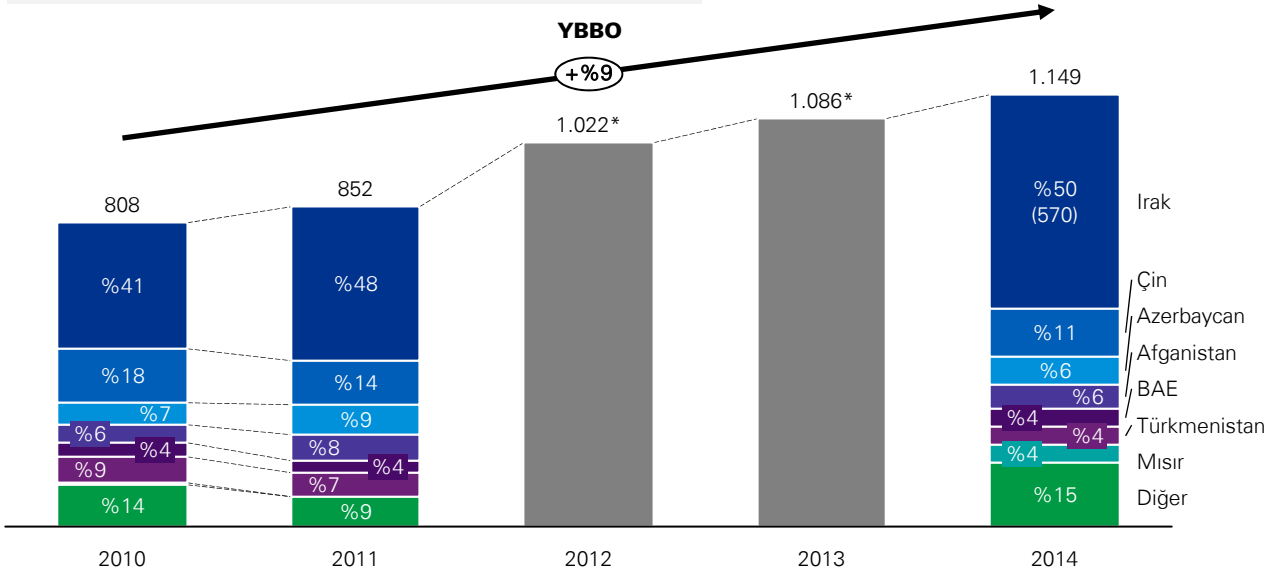

Not: Grafiklerdeki değerler ITC'nin belirlediği 25 no'lu ürün koduna göre belirlenen ürünlere yönelik tahminlerdir.
2015 yılı İran ihracat değeri bu raporun hazırlandığı tarih itibarıyla yayımlanmamıştı
* Yetersiz veri nedeniyle sadece 2012-2013 yıllarına ait ihracat verileri tahmin edilmiştir.

Kaynak: ITC, KPMG Analizi

Azalan yurt içi talep İran'ı inşaat malzemelerini ihraç etmeye yöneltti.

İran'da, azalan yurt içi talep nedeniyle, çimento ve fayans gibi kullanılmamış inşaat malzemelerinde önemli bir stok birikti ve bu malzemeler Irak, Çin, Azerbaycan, Afganistan, BAE ve Türkmenistan gibi ülkelere ihraç ediliyor.

Uluslararası Ticaret Merkezi'ne (ITC) göre, 2010 yılında 808 milyon dolar olan çimento, kireç, mermer ve taş gibi malzemelerin ihracatı 2014 yılında 1,15 milyar dolara ulaştı. Ancak, JCPOA ile birlikte açılan yeni dönemde ihracatın nasıl bir seyir izleyeceği İran'ın çimento üretim kapasitesine yapılacak yatırımlara ve yurt içi çimento talebindeki artışa bağlı olacak.

İran'ın en önemli çimento pazarı Irak oldu.

Savaşla yıkılan Irak'ın yeniden inşası özellikle 2010-2011 arasında İran için önemli bir fırsat doğurdu. Irak'a yapılan ihracat İran'ın bu sektördeki ihracatının yarısını oluşturdu.

2013 yılında ise Irak İran'dan beyaz çimento ithalatını yasakladı, bu da İran ihracatında Irak'ın payını önemli ölçüde düşürdü.

2014 yılında İran'ın inşaat malzemesi ihracatının dağılımı

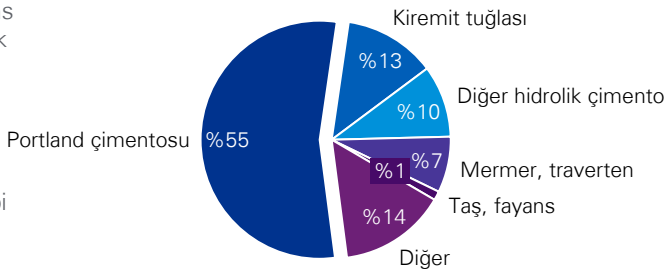

Kaynak: ITC, KPMG Analizi

Ancak Irak halen İran için en önemli pazar konumunda ve 2014 yılında 570 milyon dolar değerinde çimento ithal etti.

Başlıca ihracat kalemi ise Portland çimentosu.

ITC'ye göre 2014 yılında İran'ın başlıca ihracat kalemi beyaz Portland çimentosu oldu (%55). Tüm çimento ürünleri ise, İran'ın toplam inşaat malzemesi ihracatının yaklaşık %80'ini oluşturuyor. Diğer önemli ihracat kalemleri arasında ise kiremit tuğlası (%13), mermer (%8) ve fayans ile granit gibi taşlar (%1) yer alıyor.

Pazara Genel Bakış

Türkiye'nin çimento ihracatı Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki (MENA) sosyal ve siyasi gelişmelerden doğrudan etkilendi. Türkiye, Irak ve Libya pazarlarındaki kaybını ABD'ye yaptığı ihracatla telafi etti.

Türkiye'nin inşaat malzemeleri ihracatı (milyon dolar)

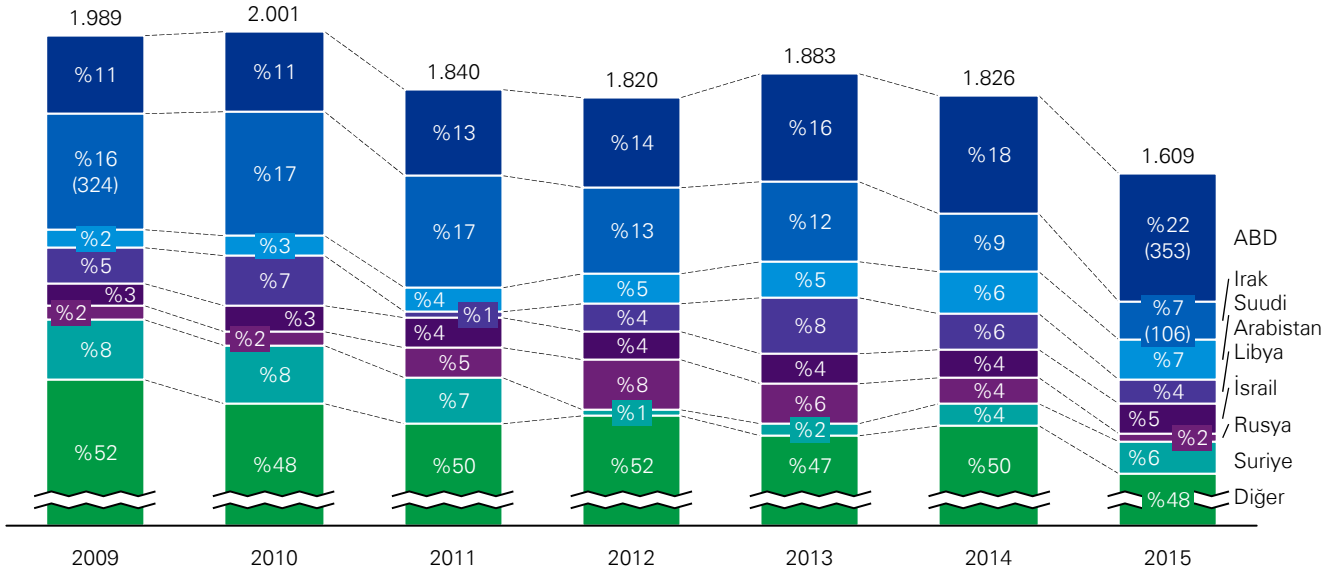

Not: Grafiklerdeki değerler SITC'nin belirlediği Rev 4, 661 no'lu ürün koduna göre belirlenen ürünlere yönelik tahminlerdir.
Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin inşaat malzemeleri ihracatının değeri İran'dan çok daha fazla olsa da aradaki fark kapanıyor.

Türkiye'nin bu sektördeki ihracatı 2014 yılında 1,8 milyar dolar olurken bu rakam Irak, Libya ve Rusya pazarlarında kaybedilen pay nedeniyle 2015 yılında 1,6 milyar dolara düştü. İran ise 2014 yılında ihracatını 1,1 milyar dolara yükseltmeyi başardı.

MENA bölgesindeki istikrarsızlık ve iç savaşlar Türkiye'nin inşaat malzemeleri ihracatını olumsuz etkiledi.

Suriye'deki savaş ve MENA bölgesindeki sosyal ve siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle Türkiye'nin Libya ve Suriye'ye inşaat malzemesi ihracatı sırasıyla 2011 ve 2012 yıllarında önemli miktarda azaldı. Türkiye Irak'ta da İran'a önemli bir pazar payı kaptırdı. Türkiye'nin 2009 yılında 324 milyon dolar olan Irak'a ihracatı 2015 yılında 106 milyon dolara düşerken, İran'ın 2014 yılında bu ülkeye yaptığı ihracat 570 milyon dolar oldu.

2018 Dünya Kupası organizasyonu hazırlık kapsamında altyapısına yüklü yatırımlar yapan Rusya da bu sektördeki ithalatını artırdı. Ancak, 2015 yılında Türkiye ile Rusya arasında yaşanan siyasi kriz Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı ihracatı olumsuz etkiledi

2015 yılında Türkiye'nin İnşaat Malzemesi İhracatının Dağılımı

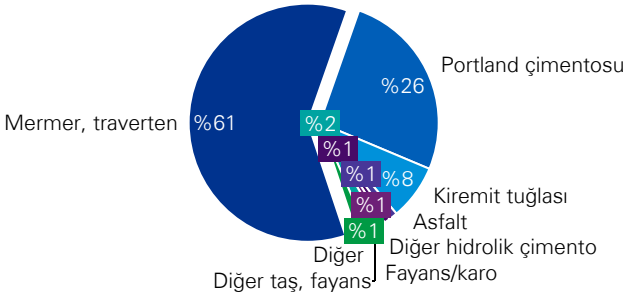

Kaynak: TÜİK, KPMG Analizi

Türkiye, Irak, Libya ve Rusya pazarlarında yaşadığı kayıpları ağırlıklı olarak ABD pazarıyla telafi etti.

Mermer ve traverten ihracatı Türkiye'nin ihracatının yarısını oluşturuyor.

İran'ın aksine, Türkiye'nin inşaat malzemeleri ihracatındaki en önemli kalemleri, tüm ihracatın %61'ini oluşturan mermer ve traverten.

Türkiye en fazla mermeri ve taşı Çin'e gönderiyor. Ancak, geçtiğimiz 3 yıl boyunca Çin'deki ekonomik durgunluk nedeniyle Çin'in Türk mermerine olan talebi de önemli miktarda azaldı.

Pazara Genel Bakış

İran'ın çimento üretim kapasitesi tüketiminden daha yüksek. Fazla gelen çimento ise Irak, Azerbaycan ve Afganistan gibi ülkelere ihraç ediliyor.

Çimento üretimleri ve kullanılmayan kapasiteler
(milyon ton)

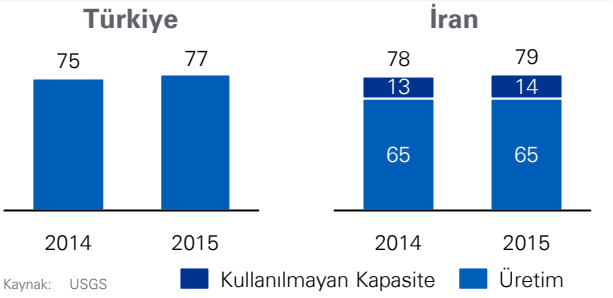

Kaynak: USGS

Yılda 65 milyon ton çimento üreten İran, yaklaşık 80 milyon ton toplam kapasiteye sahip.

Çimento sektörü İran'ın petrol dışı sanayisinin temel taşlarından biri. İran'da halen faaliyette olan yaklaşık 77 çimento fabrikası yılda 65 milyon ton çimento üretiyor. Ülkenin toplam çimento kapasitesinin ise yılda 80 milyon ton civarında olduğu tahmin ediliyor. Ayrıca, İran Sanayi, Ticaret ve Madencilik Bakanlığı'nın bildirdiğine göre İran çimento üretimini 2025 yılına kadar 120 milyon tona çıkarmayı hedefliyor.

İran'da çimento arzı talepten daha yüksek.

Satın alma gücündeki azalma nedeniyle ülkedeki inşaat sektörü zayıfladığından çimentodaki arz fazlası İranlı üreticiler için önemli bir sorun teşkil ediyor. Dolayısıyla, İran fazla gelen çimentoyu ihraç ediyor. Depolarda tutulan satılmayan çimento miktarı 2015 sonu itibarıyla 20 milyon tona ulaştı. Bu arz fazlası yurt içi çimento fiyatlarının da düşmesine yol açıyor.

Çimento kömür ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarına doğrudan bağımlı bir ürün.

Çimento talebi inşaat sektöründeki talebe doğrudan bağlı olduğundan, arz tarafı özellikle enerji sektörüne bağımlı. Çimento üretim maliyetlerinin %50-60'ı enerji giderlerinden oluşuyor. İran, zengin enerji kaynakları sayesinde, enerjide dışa bağımlı olan Türkiye'den daha ucuza çimento üretebilme imkanına sahip.

IMIDRO, Ehdas Sana'at Company ile çimento sektöründe de aktif.

IMIDRO'nun çimento grubu, ülkenin gelir düzeyi düşük bölgelerinde çimento fabrikaları kurma hedefiyle 1987 yılında kurulan Ehdas Sana'at Company (ESC) tarafından işletiliyor. IMIDRO'ya göre, 12 çimento fabrikası ve 13 üretim hattıyla ESC'nin yıllık üretim kapasitesi 11,3 milyon ton civarında. Ayrıca, ESC'nin Bandar İmam'da yıllık 1 milyon ton kapasiteli bir çimento ihracat terminalinin bulunduğu da belirtiliyor.

ESC yurt dışında da faaliyet gösteriyor. Örneğin, Venezuela'da 194 milyon dolar sözleşme bedelli Cerro Azul Çimento Projesini bu şirket yürütüyor. Venezuela çimento sektörü geçmişten beri Meksikalı CEMEX, Fransız Lafarge ve İsviçreli Holcim gibi yabancı şirketlerin hakimiyetinde olduğundan, ESC'nin bu pazar girişi İran çimento sektörü için ayrı bir anlam ifade ediyor.

ESC'nin yer aldığı bir başka büyük proje de, Suriyeli GOC şirketiyle birlikte Suriye'nin Hama şehrinde bir çimento fabrikası kurdukları 196 milyon dolar proje bedelli Hama Çimento projesiydi. Proje 2003 - 2007 yılları arasında gerçekleştirildi.

İran ayrıca, Irak, Afganistan ve 2022 Dünya Kupası'na ev sahipliği yapacak Katar'da da önemli inşaat projesi fırsatlarına sahip.

Fars ve Khuzestan Çimento Şirketi İran'daki en büyük çimento üreticisi.

Fars ve Khuzestan şirketinin, İran'daki 18 fabrikasıyla 2010 yılı itibarıyla 23,3 milyon ton kiremit tuğlası üretim kapasitesine sahip olduğu belirtiliyor. Şirketin yurt içi pazar payının gri çimentoda %35, beyaz çimentoda ise %54 olduğu tahmin ediliyor. Tahran borsasında işlem gören Fars ve Khuzestan şirketinin piyasa değeri 8,3 trilyon İran riyali olup şirket sektörün en büyükleri arasında yer alıyor.

Yabancı şirketler İran çimento pazarına büyük ilgi gösteriyorlar.

İranlı Ehdas San'at şirketi, Danimarkalı FLSmidth şirketiyle çimento sektöründe işbirliği yapmaya yönelik bilimsel, teknik ve ekonomik işbirliği mutabakat anlaşması imzaladı. Buna göre, Ehdas San'at İran'daki projelerin uygulanması ve ilgili hizmetlerin sunulması konusunda FLSmidth'in İran temsilciliğini yaparken FLSmidth de çimento sektöründeki uzmanlığını ortaya koyacak.

İnşaat malzemeleri sektörünün liderlerinden biri olan İsviçreli LafargeHolcim Grubu da, İranlı Fars ve Khuzestan çimento şirketiyle çimento üretiminde işbirliği yapmaya hazır olduğunu açıkladı. Çimento devleri Lafarge ve Holcim tarafından 2015'te kurulan LafargeHolcim 90 ülkede faaliyet gösteriyor.

Pazara Genel Bakış

İran dünyanın en büyük seramik ve fayans/karo üreticilerinden biri. Bu ürünlerin %70'ini ihraç ediyor.

Seramik ve fayans/karo pazarının önde gelen ülkeleri (2014)

Ülke	Üretim (milyon metrekare)	İhracat (milyon metrekare)	Ort. İhracat fiyatı (euro/metrekare)
Çin	6.000	1.110	5,0
Brezilya	903	69	3,4
Hindistan	825	92	3,5
İspanya	425	339	6,9
Endonezya	420	-	-
İran	**410**	**109**	**3,3**
İtalya	382	314	13,1
Türkiye	**315**	**85**	**5,3**

Kaynak: İran Seramik Üreticileri Sendikası

İran'da seramik ve fayans/karo üretimi (milyon metrekare)

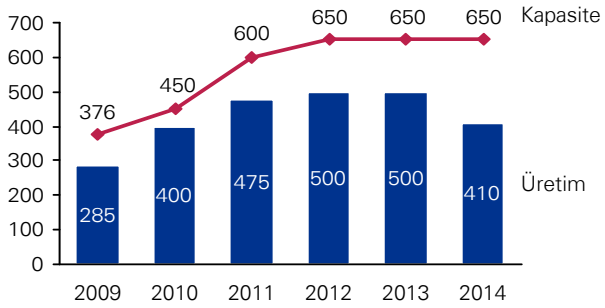

Not: 2012 sonrası veriler tahminidir.
Kaynak: İran Seramik Üreticileri Sendikası

Dünyanın en büyük seramik ve fayans/karo üreticilerinden biri olan İran düşük fiyatlarıyla ihracatta avantajlı bir konuma sahip.

Yılda 400-500 milyon metrekarelik üretimiyle İran dünyanın en büyük 10 seramik ve fayans/karo üreticilerinden ve ihracatçılarından biri.

Çin ise, çimento sektöründe olduğu gibi seramik ve fayans/karo üretiminde de dünya lideri. Brezilya ve Hindistan da, İran'ın iki katına yakın önemli üretim kapasitelerine sahipler.

Fiyatlar açısından bakıldığında, İran, 3,3 euro/metrekare ile en ucuz ihracat fiyatına sahip ülkelerden biri. İtalyan seramik ve fayans/karo ürünleri ise ortalama 13,1 euro/metrekarelik fiyatla açık ara en pahalı ürünler.

İran seramik ve fayans/karo ürünlerinin %70'i Irak'a ihraç ediliyor.

İran, seramik ve fayans/karo ürünlerinin %70'ini Irak'a ihraç ediyor. Pakistan ve Afganistan da İran ürünleri için diğer kilit pazarlar konumunda. Çin, Brezilya ve Hindistan, seramik ve fayans/karo üretiminde dünyada lider konumda.

Konut sektöründeki gerileme seramik ve fayans/karo üretimini de olumsuz etkiledi.

Son birkaç yıldır konut sektöründe görülen durgunluk nedeniyle inşaat malzemeleri tüketiminin azalması sonucunda İran'da seramik ve fayans/karo stoku da birikmeye başladı. 2014 yılında sadece 410 milyon metrekare seramik ve fayans/karo üretilirken toplam kapasite ise 650 milyon metrekare düzeyinde. Bu durum, üreticilerin bu ürünlerin üretimini azaltmasına yol açıyor.

İran'daki başlıca seramik ve fayans/karo şirketleri RAK İran, Apadana, Alborz Seramik, Irana Fayans ve Sina Fayans.

Seramik fayans üretiminde, bir süre önce RAK İran şirketini satın alan Abu Dhabi merkezli RAK Seramik ile Apadana Grubu İran'daki en büyük üreticiler olarak görülüyor. Mozaik karo üretiminde ise Alborz Seramik ülkenin en büyük üreticilerinden biri. Tahran Borsası'nda işlem gören ve piyasa değeri 500 milyar İran riyalinden fazla olan diğer büyük şirketler ise Irana Fayans, Alvand Fayans ve Sina Fayans şirketleri.

İran'ın seramik ve fayans/karo ihracat noktaları

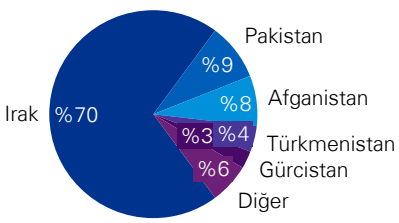

Kaynak: İran Seramik Üreticileri Sendikası

Üretilen seramik ve fayans/karo ürünlerinin çeşitleri

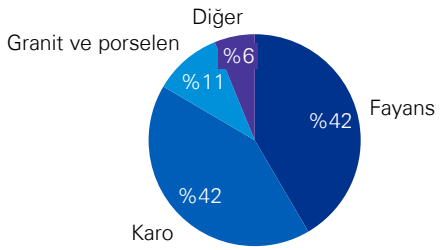

Kaynak: İran Seramik Üreticileri Sendikası

Pazara Genel Bakış

Türkiye eskiden beridir küresel mermer piyasasına hakimdi, ancak son dönemlerde ihracat rakamları düşüyor. İran ve Türk mermerinin en büyük alıcısı Çin.

Türk inşaat taşının, mermerinin ve traverteninin ihraç edildiği başlıca ülkeler (milyon dolar)

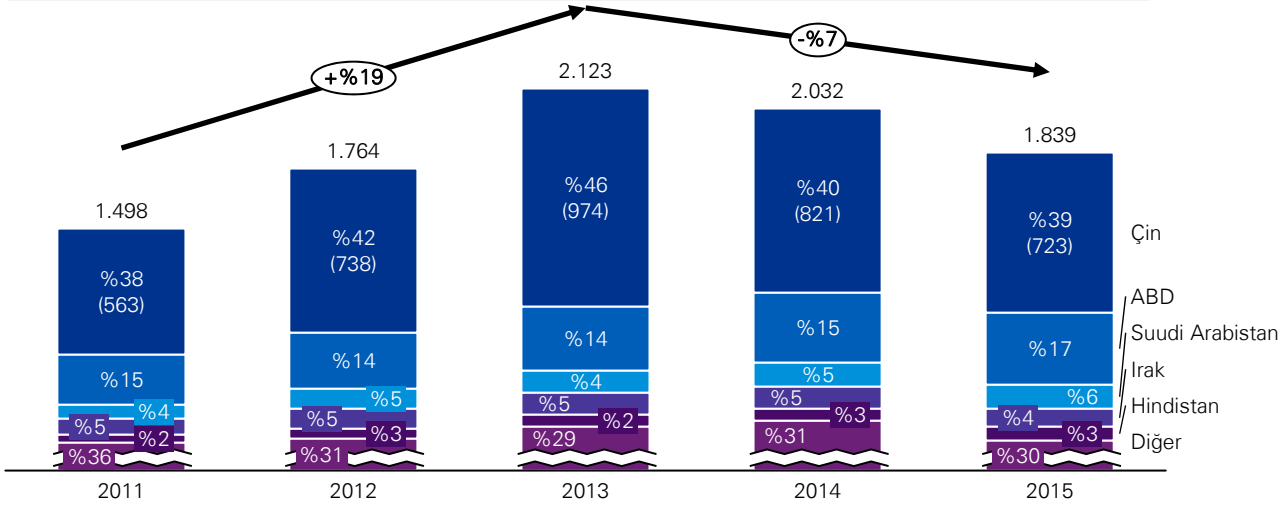

Not: Grafiklerdeki değerler mermer ve traverten için 251511&251512, işlenmiş inşaat taşları için ise 680221& 680291 olan HS6 kodları altında üretilen ürünlere yönelik tahminlerdir.

Kaynak: ITC, KPMG Analizi

Türk mermerinin ve işlenmiş inşaat taşlarının, başta Çin'e olmak üzere ihracatı düşüyor.

Türkiye dünyanın en büyük mermer ihracatçılarından biri ve Çin Türkiye için en büyük pazar konumunda. Ancak, Çin'de son yıllarda görülen ekonomik durgunluk ve azalan inşaat malzemeleri talebi sonucu, bu ülkeye yapılan Türk mermer ve işlenmiş inşaat taşı ihracatında %7'lik bir düşüş görüldü. Türkiye 2013 yılında Çin'e 974 milyon dolar mermer ihraç ederken 2015 yılında bu rakam 723 milyon dolara geriledi. Türkiye Çin pazarında yaşadığı kayıpları ABD pazarında telafi etti. Türkiye, yaşanan konut kredisi krizinden sonraki toparlanmayla birlikte inşaat malzemeleri talebinde yeniden artış görülen ABD'ye işlenmiş mermer ve inşaat taşı satıyor.

İran, mermer ihracatında hatırı sayılır bir konumda olmasa da düşük maliyetli üretimiyle önemli bir rekabet potansiyeline sahip.

Mermer, traverten ve oniks gibi çeşitli taş rezervlerine sahip İran, yaptırımların kaldırılmasından sonra bu sektörde Türkiye'nin bir rakibi olabilir. Türkiye dünyanın en büyük mermer ihracatçılarından biriyse de, İran hem enerji hem de iş gücü konusundaki maliyet avantajları sayesinde önemli bir rakip haline gelebilir. Bu nedenle, İran bu sektöre yatırım yapabildiği ve üretim kapasitesini artırabildiği takdirde, zengin enerji kaynakları sayesinde önemli bir rekabet gücüne sahip olabilir.

İran inşaat taşının, mermerinin ve traverteninin ihraç edildiği başlıca ülkeler (milyon dolar)

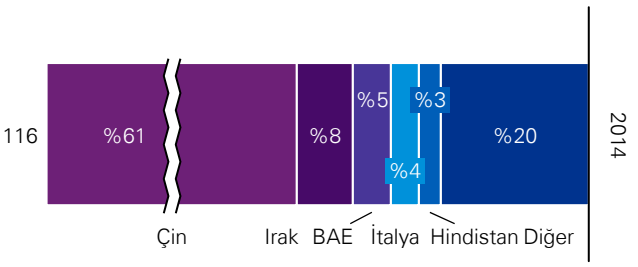

Kaynak: ITC, KPMG Analizi

İran da Türkiye'nin başlıca ihracat noktalarına mermer ihraç ediyor.

Ancak İran'ın mermer ihracatı şu anda Türkiye'nin oldukça gerisinde. Bununla birlikte, enerji avantajına sahip olan İran bu özelliğiyle Türkiye'nin ihracat noktalarında oyunun kurallarını değiştirebilir. Çin, Irak ve Hindistan, hem Türkiye'nin hem de İran'ın ihracat yaptığı pazarlardan bazıları. Bu nedenle, İran'ın kapasitesini artırması halinde Türk şirketleri bu pazarlarda önemli bir rekabetle karşılaşabilirler.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

Türkiye'nin inşaat malzemeleri (mermer, seramik, çimento, cam, boru vb.) ihracatı azalırken, İran maliyet avantajı ve iç tüketiminden daha fazla olan üretim kapasitesiyle çimento ihracatını her yıl artırıyor.

Türkiye'nin çimento ihracatı (milyon dolar)

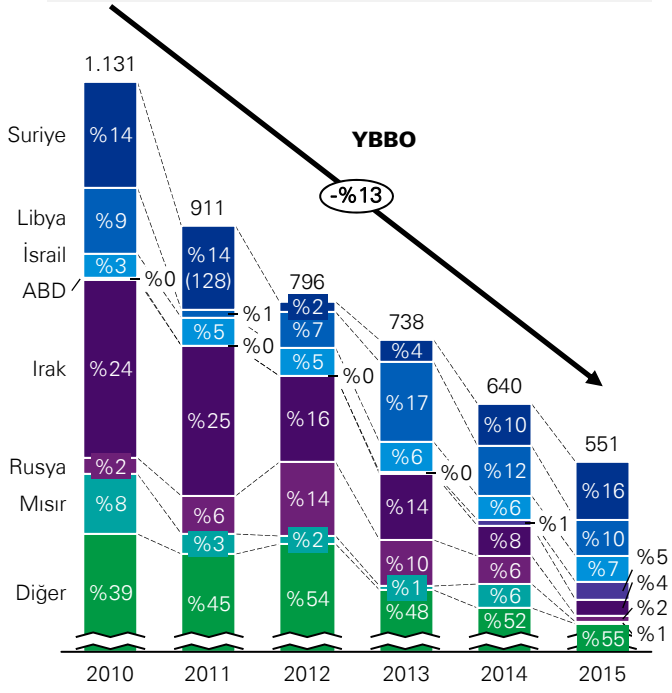

Kaynak: TÜİK

İran'ın çimento ihracatı (milyon dolar)

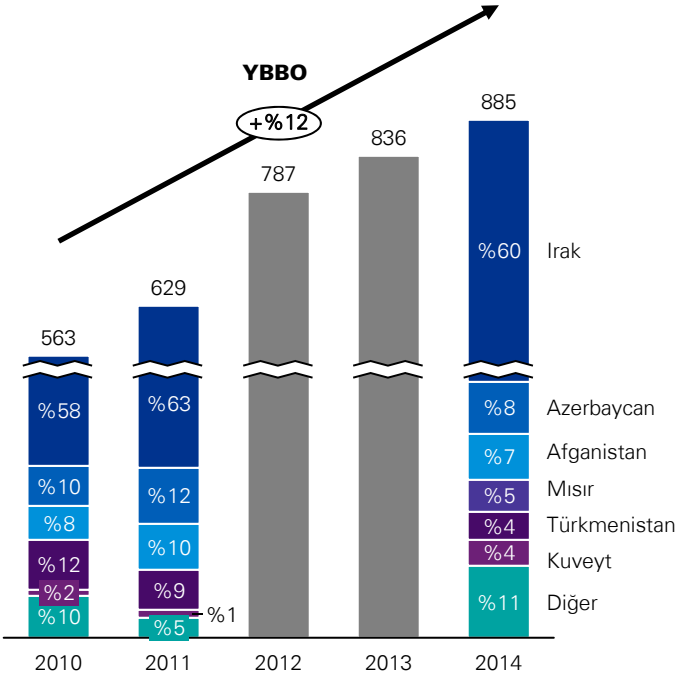

Not: Değerler ITC'nin belirlediği 2523 no'lu ürün koduna göre belirlenen ürünlere yönelik tahminlerdir.
Kaynak: ITC, KPMG Analizi

İran'ın zengin doğal kaynakları ve düşük üretim maliyetleri Türkiye için bir dezavantaj.

Dünyanın başlıca enerji kaynaklarını barındıran İran, inşaat malzemeleri üretim maliyeti konusunda Türkiye'ye karşı büyük bir avantaja sahip. Iran'ın iş gücü maliyeti de daha düşük. Bu nedenle, yeni pazarlara açılan İranlı şirketlerle rekabet edebilmek Türk üreticiler için oldukça zorlu olacak. Hatta Türkiye, başta Türkiye-İran sınırına yakın doğu bölgeleri olmak üzere kendi yurt içi pazarında dahi İran ile önemli bir rekabet yaşayabilir.

İran'ın ihracatı yapılacak yatırımlara ve yurt içi inşaat pazarındaki talebe bağlı.

Yaptırımların kaldırılması ve ticaretin kolaylaşması sonucu İran kendi ticari ortaklarına yaptığı ihracatı özellikle çimentoda artırabilir. Ancak bu İran denkleminin sadece bir yönü. İnşaat projelerine daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekildiği takdirde İran'ın yurt içi malzeme talebi de artabilir. Ayrıca, yeni bina inşaatlarının yanı sıra, oldukça eskiyen mevcut binaların yenilenmesi faaliyetleri de bu talebi artırabilir. Buna paralel olarak da, yaptırımların kaldırılmasından sonra yurt içi talep artıp inşaat malzemeleri ihracatı azalabilir. Bu denklemin en doğru şekilde çözülebilmesi için, İran'ın inşaat sektörüne yapılabilecek yatırımlar ile üretim kapasitelerinde görülebilecek artışlar iyi hesaplanmalıdır.

Bölgesel gelişmeler inşaat ve inşaat malzemeleri sektörü için oldukça önemli.

2011 yılında Türk çimentosunun %14'ü Suriye'ye ihraç edilmişti, bir sonraki yıl ise Suriye'deki iç savaş nedeniyle ihracat neredeyse sıfıra indi. Benzer bir durum 2011 yılında Libya'da da yaşandı. Türkiye'nin bu ülkeye olan ihracatı 2010-2011 arasında %9'dan %1'e indi. Türkiye Irak pazarında da İran'a önemli paylar kaptırdı. Bölgedeki gelişmelerin yakından izlenmesi son derece önemli.

Mısır'daki enerji krizi Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde yeni fırsatlar yaratabilir.

İran ve Türkiye gibi Mısır da MENA bölgesindeki bir başka çimento üreticisi. Geçtiğimiz birkaç yıl boyunca Mısır çimento sektörü önemli bir enerji krizi yaşadı ve ülkenin doğal gaz - yakıt arzı çimento üretim kapasitesini karşılayamadı. Bu nedenle, Mısır'dan çimento ithal eden ülkeler bölgedeki diğer çimento üreticilerine yönelebilirler. Bu da Türk ve İranlı çimento şirketlerinin bu alanda da rekabet edebilecekleri anlamına gelmektedir.

Makine

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

Makine ithalatı, ihracatı ve makine ve ekipman üretim hacmi (milyar dolar)

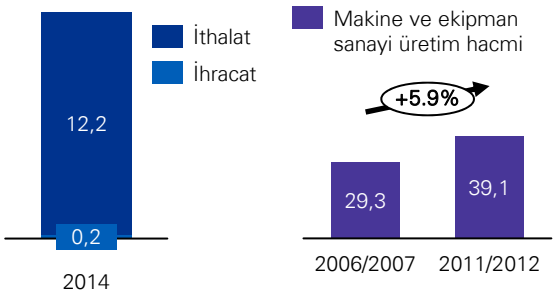

- İran makine sektörü, 12,2 milyar dolarlık ithalat hacmiyle İran'ın en büyük ithalat kalemi.
- Türkiye'nin İran'a yaptığı makine ihracatı ikili ticaretin %97'sinden fazlasını oluşturuyor.
- Yaptırımların kaldırılmasından sonra, Avrupalı ürünlerle aynı veya daha yüksek kaliteyi çok daha ucuz fiyata sunan Türk ürünlerinin İran'a ihracat hacmini artırmaya yönelik önemli bir fırsat doğdu.

FIRSATLAR

- Türk makineleri yüksek kalite standartlarını karşılıyor
- İran otomotiv sektörü, petrol ve doğal gaz sektörü ve diğer imalat endüstrilerinde modernizasyona ihtiyaç var
- Türkiye'nin kapasite artırma potansiyeli var ve İran'ın talebini karşılayabilecek durumda
- Makine ithalatına uygulanan gümrük vergisi diğer sektörlere kıyasla daha düşük

RİSKLER

İran, demir çelik sektöründe teknoloji modernizasyonunu gerçekleştirebilirse, Türkiye'ye ihraç ettiği düşük fiyatlı demir-çelik ürünlerinin hacmini artırabilir

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

Piyasada çok sayıda küçük oyuncu bulunuyor

İran'ın makine tedarikçileri:

1. BAE
2. Çin
3. İtalya
4. Almanya
5. Güney Kore
6. Türkiye

Rakipler genellikle küçük işletmeler

Makine

İyileşen küresel ekonomik görünüm, önümüzdeki yıllarda makine imalat sektörünün yıllık %5-6 büyüme kaydetmesinde kilit rol oynayacak. İran makine sektörü, yabancı yatırımların çekilmesiyle sanayi modernizasyonunun lokomotif sektörlerinden biri olacaktır.

GENEL BAKIŞ

Makine imalat endüstrisi, üretime dayalı sektörlerin neredeyse tamamının makine tedariğine ihtiyaç duymasından ötürü son derece geniş ve kapsamlı bir sektördür. Bu geniş profil, makine sınıflandırmasının ve ürün yelpazesinin farklı kaynaklara dayalı olmasına neden oluyor. Makine sektöründeki büyüme diğer sektörlerin büyümesini de doğrudan etkilediğinden tüm sektörler için adeta bir lokomotif konumunda.

Makine sektörü, Avrupa Birliği NACE Rev. 1 (Nomenclature generale des Activites economiques dans les Communautes europeennes) endüstriyel sınıflandırmasına göre incelenmiştir.

NACE Rev. 1 Kodu	Açıklama
29.1	Hava taşıtları, otomobil ve motosiklet motorları hariç mekanik güç üretiminde kullanılan makinelerin imalatı
29.2	Diğer genel amaçlı makine imalatı
29.3	Tarım ve ormancılık makineleri imalatı
29.4	Takım tezgah imalatı
29.5	Diğer özel amaçlı makine imalatı

Pazara Genel Bakış

290 trilyon İran Riyali (23,9 milyar dolar) büyüklüğündeki makine imalat sanayi, 2012-2013 yıllarında İran GSYİH'sine %4,4'lük bir katkıda bulundu. Üretim ve enerjiye olan talep artmaya devam ettikçe, bu sektörlerde yüksek teknolojili makine ve ekipmanlara olan talep de artmaya devam edecek.

İran makine imalat sanayi, 2000-2001 ile 2011-2012 arasındaki dönemde %15'lik yıllık bileşik büyüme oranı ile istikrarlı bir büyüme sergiledi.

Yaptırımların uygulanmaya başlamasıyla sektörün büyüme oranında %31'lik ani ve sert bir düşüş yaşandı ve 2012-2013 yılında sektörün üretim hacmi 29 trilyon İran riyaline (23,9 milyar dolar) geriledi. Korelasyon halinde olan ve benzer bir gelişmeyi gösteren katma değere baktığımızda da benzer bir etki görebiliyoruz. Makine ve ekipman imalat sanayinin GSYİH'ye olan katkısı 2011/2012 - 2012/2013 arası dönemde %22 azaldı.

İran'da imalat sektörünün GSYİH'ye katkısı şu anda diğer ülkelere kıyasla düşük seviyelerde (%4) ve sektörün GSYİH içindeki payını artırabilmesi için gerçek potansiyelini ortaya koyup GSYİH büyümesinden daha yüksek bir büyüme kaydetmesi gerekiyor.

Son bir korelasyon göstergesi olarak, yaptırımların kaldırılmasından sonra düşen üretim endeksi dikkate alınmalı. Üretim endeksi çıkışa geçmiş durumda ve 2015-2016'da yaptırımlardan önceki 94,6 seviyelerine ulaşmak üzere.

Diğer ülkelerde olduğu gibi İran'da da makine sektörü belirli konularda özelleşmiş makineler üreten küçük ve orta boy işletmelerin hakimiyetinde. İran imalat sanayi pek çok sektörün kendi kendine yetebilmesine katkıda bulunsa da düşük teknoloji ve verim hâlâ önemli bir sorun. Yaptırımlar, İran'ın ürünlerini ihraç edebilmesini kısıtladığından, İranlı üreticilerin kendi kendine yetebilirliğini de artırmış oldu.

Göstergeler, otomotiv, inşaat, plastik ve metal sektörleri dahil pek çok sektörde üretim otomasyonuna ve enerji tasarruflu üretime olan ihtiyacın artmakta olduğunu gösteriyor. İran pazarına girmeyi düşünen yabancı şirketler, üretkenliklerini artıracak sistemler uygulamaya, yönetim becerilerini en ideal biçimde kullanmaya ve gelişmiş teknolojilerden faydalanmaya odaklanmalılar. Ayrıca, ortaklık sözleşmelerinin çoğu zaman teknoloji transferi maddesi içereceği gerçeğini de göz ardı etmemeliler.

Makine ve ekipman imalat sanayi üretim hacmi (milyar İran riyali)

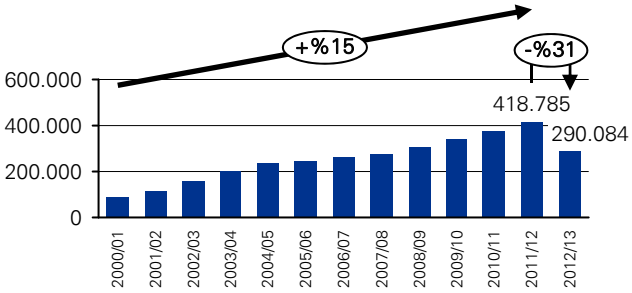

Not: 2004-2005 sabit fiyatlarıyla
Kaynak: İran İslam Cumhuriyeti Merkez Bankası

Makine ve ekipman imalat sanayinin GSYİH'ye olan katma değeri

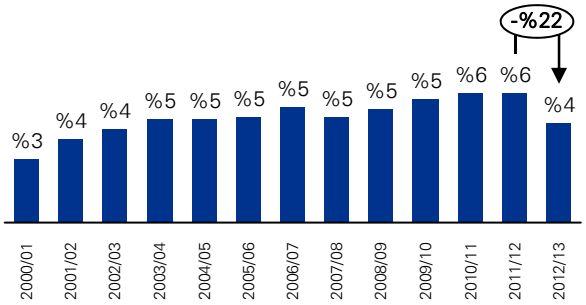

Not: 2004-2005 sabit fiyatlarıyla
Kaynak: İran İslam Cumhuriyeti Merkez Bankası

Üretim Endeksi

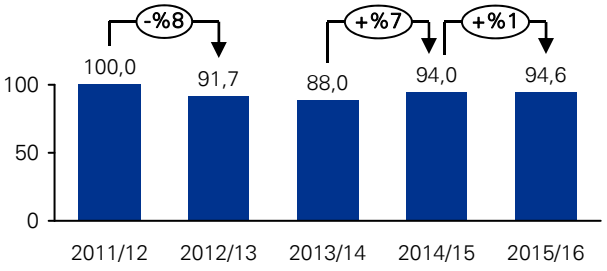

Not: 2011/12 = 100; 2015/16 = 2. çeyrek değerleri
Kaynak: İran İslam Cumhuriyeti Merkez Bankası

Pazara Genel Bakış

İran makine sektörü, 12,2 milyar dolarlık ithalat hacmiyle İran'ın en büyük ithalat kalemidir. Ancak, 2014 yılında sektörün 12 milyar dolara ulaşan dış ticaret açığı, İran'ın toplam dış ticaret fazlasını %37,2 azaltarak 20,2 milyar dolara düşürdü. Bu da, sektörün yabancı ticaret ortaklarına olan bağımlılığını gösteriyor.

İran'ın makine ürünleri ithalatı 2009-2011 arasında istikrarlı bir artış kaydederken, 2012-2013 arasında uluslararası yaptırımların uygulanmaya başlamasıyla %25 azaldı.

2013 - 2014 arasında ihracat %20'lik bir artış kaydetti. Yine de İran'ın makine ihracatı toplam ticaret hacminde çok küçük bir paya sahip.

İran makine ithalatını ağırlıklı olarak Birleşik Arap Emirlikleri ve Çin'den yaparken (2014 yılındaki toplam ithalat hacminin yaklaşık %65'i), makine ihracatını ağırlıklı olarak Suriye ve Irak ile diğer bazı ülkelere yapıyor.

İran'ın makine ithal ettiği yedi ülkeye baktığımızda, Birleşik Arap Emirlikleri hariç bu ülkelerin büyük bir kısmının dünyanın önde gelen makine ihracatçıları olduğunu görüyoruz. BAE ise daha ziyade İran'a bir "re-export" köprüsü rolü oynuyor. Türkiye-İran arası dış ticaret hacmi düşük olsa da bu sektörde Türkiye İran'ın en büyük 6 ticaret ortağından biri.

Ürün bazında baktığımızda, İran'ın metal işlemeyle ilgili makine ithalat ve ihracatının diğer üç ürün grubuna kıyasla daha küçük bir paya sahip olduğunu görüyoruz. İthalatın büyük bir kısmı diğer genel endüstri makine/cihazların aksamlarından oluşuyor.

Ürün Grubuna Göre İran Makine İthalatı ve İhracatı

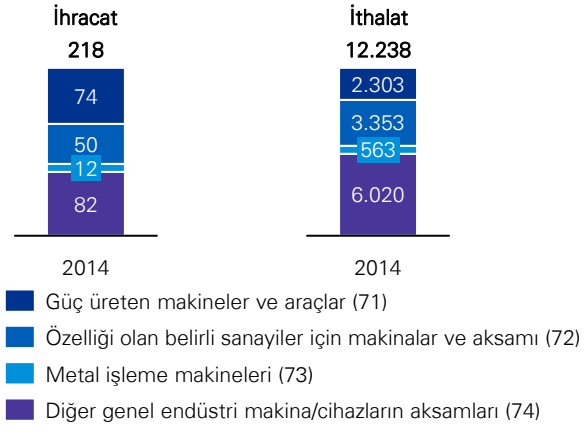

Not: milyon dolar, SITC Rev. 3 Kodları (71-74)
Kaynak: UNCTAD

İran Makine Ürünleri İthalat ve İhracatı
(milyar dolar)

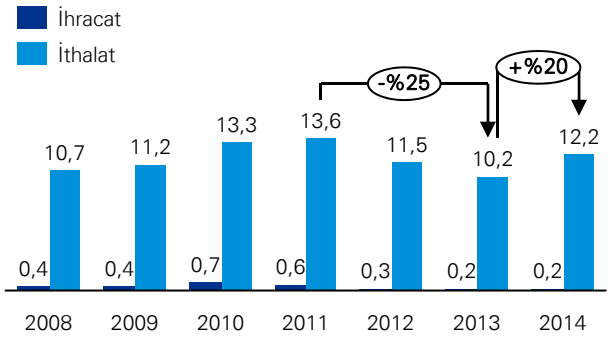

Not: SITC Rev. 3 Kodları (71-74)
Kaynak: UNCTAD

Ülkelere Göre İran Makine Ürünleri İthalatı
(İlk 10 ülke, 2014 yılı, milyon dolar)

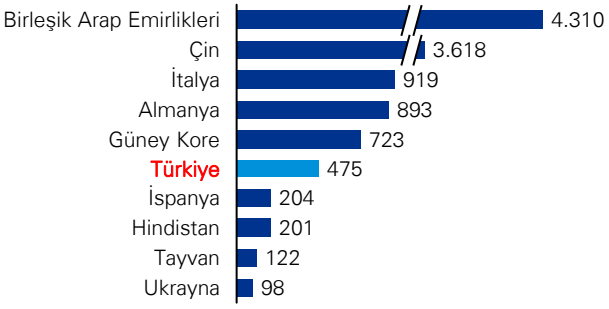

Not: SITC Rev. 3 Kodları (71-74)
Kaynak: UNCTAD

Ülkelere Göre İran Makine Ürünleri İhracatı
(İlk 10 ülke, 2014 yılı, milyon dolar)

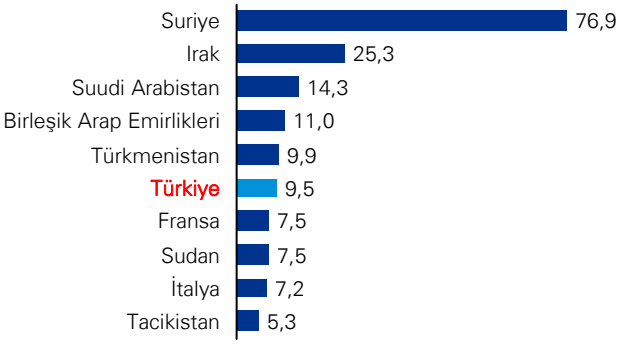

Not: SITC Rev. 3 Kodları (71-74)
Kaynak: UNCTAD

Türk Makine Sektörü

Ana ihracat ülkesinin Almanya olduğu Türk makine sektörü % 26'lık yıllık ortalama bileşik büyüme oranına sahip.

GENEL BAKIŞ

Türkiye'nin önde gelen sektörlerinden biri olan makine sektörü, ülkenin sanayileşmesinin başlıca itici gücü olarak nitelendirilebilir.

Türk makine sektörü, üretim hacmi bakımından 2009 - 2013 arasında %26'lık bir YBBO kaydetti. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de makine sektörü ağırlıklı olarak küçük ve orta boy işletmelerden (KOBİ'ler) oluşuyor. Üretimin yarısından fazlası 99'dan az çalışana sahip KOBİ'ler tarafından gerçekleştiriliyor. Bu da, yeni teknoloji trendleri ve uzmanlık ihtiyaçları ile ilgili pazar dinamiklerine esnek ve hızlı bir şekilde yanıt verilebilmesine imkan tanıyor. Ayrıca, yüksek mühendislik kapasiteleri ve düşük personel giderleri Türk ürünlerinin küresel pazarlardaki rekabet gücünü artırıyor.

Türkiye'nin makine imalatıyla ilgili üretim endeksine baktığımızda istikrarlı bir yükseliş görebiliriz.

2014-2015 arasında kapasite kullanımında görülen hafif azalma, iç ve dış talebin artmasıyla birlikte önemli bir büyüme kaydedilebileceğine işaret ediyor.

Sektörün üretim hacmi %26'lık yıllık bileşik büyüme oranına sahip olsa da işletme sayısı aynı seviyelerde seyrediyor, ancak personel sayılarındaki artış sektörün büyüdüğünü gösteriyor.

Makine ve ekipman imalat sanayi üretim hacmi (milyar TL)

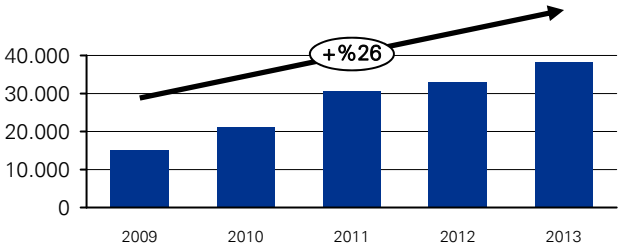

Not: NACE Rev. 2 Kod 28
Kaynak: TÜİK

Üretim Endeksi (aylık)

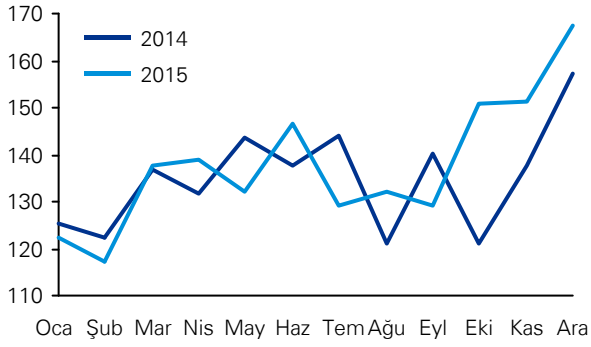

Not: NACE Rev. 2 Kod 28
Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

İşletme ve çalışan kişi sayısı

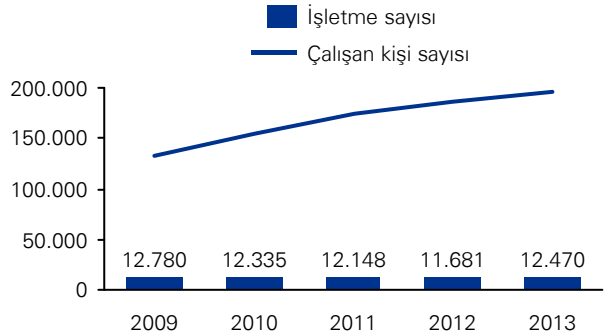

Not: NACE Rev. 2 Kod 28
Kaynak: TÜİK

Kapasite Kullanımı (%)

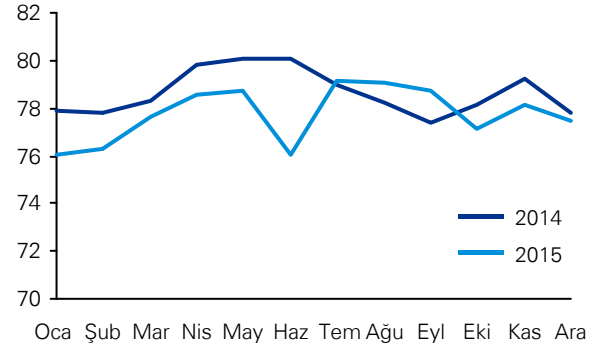

Not: NACE Rev. 2 Kod 28
Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

Türk Makine Sektörü Dış Ticareti

Türk makine sektörü, 10 milyar dolarlık ihracat hacmiyle Türkiye'nin en önemli ihracat kalemlerinden biri. Ancak, 2015 yılında bu sektörde kaydedilen ve Türkiye'nin toplam dış ticaret açığının da %22,7'sini oluşturan 14,4 milyar dolarlık fark sektörün yabancı ticaret ortaklarına olan bağımlılığını ortaya koyuyor.

Türk Makine Ürünleri İthalat ve İhracatı
(milyar dolar)

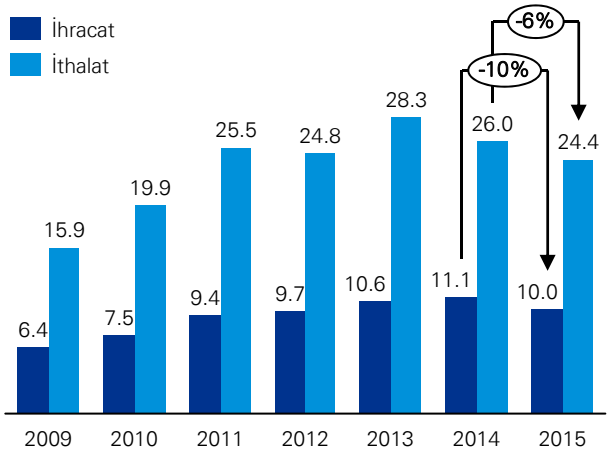

Not: iSITC Rev. 3 Kodları (71-74)
Kaynak: TÜİK

Ülkelere Göre Türk Makine Ürünleri İthalatı
(İlk 10 ülke ve İran, 2015 yılı, milyon dolar)

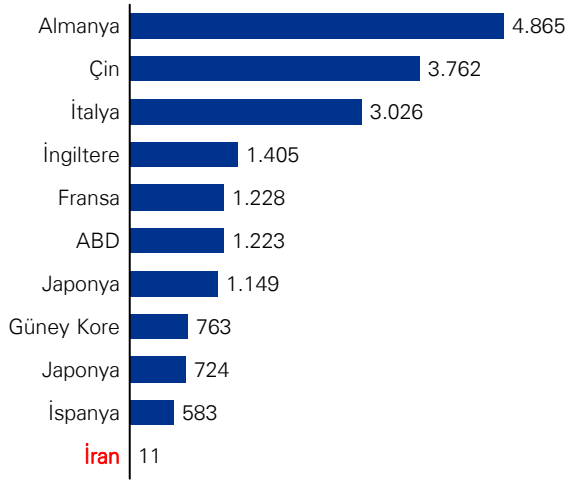

Not: SITC Rev. 3 Kodları (71-74)
Kaynak: TÜİK

Ürün Grubuna Göre Türk Makine İthalatı ve İhracatı

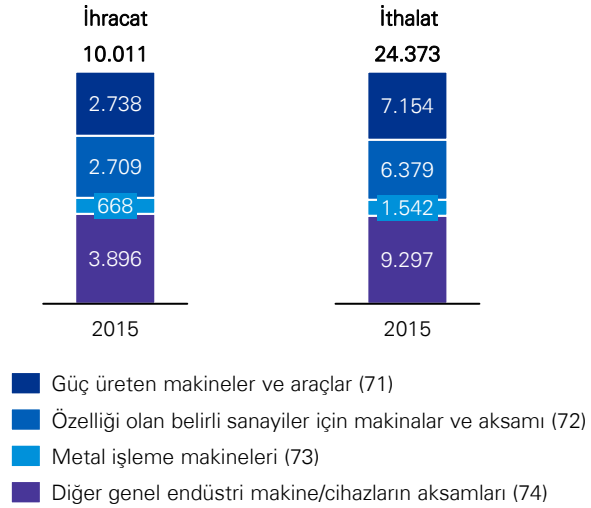

Not: milyon dolar, SITC Rev. 3 Kodları (71-74)
Kaynak: TÜİK

Ülkelere Göre Türk Makine Ürünleri İhracatı
(İlk 10 ülke, 2015 yılı, milyon dolar)

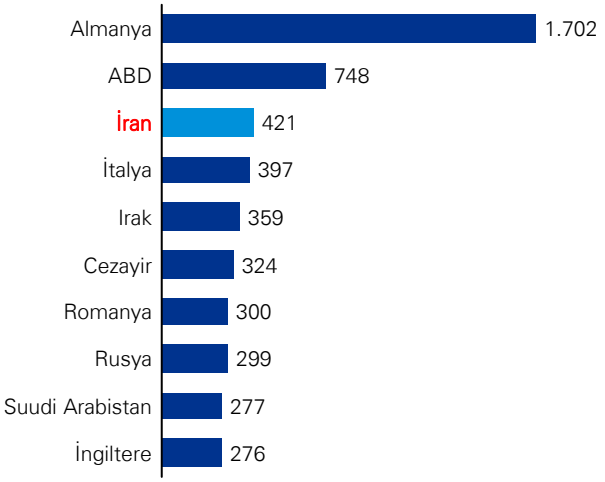

Not: SITC Rev. 3 Kodları (71-74)
Kaynak: TÜİK

Türkiye ile İran Arasındaki Makine Ürünleri Ticareti

Türkiye ile İran arasındaki makine ürünleri ticaretinin neredeyse tamamını Türkiye'nin İran'a olan ihracatı oluşturuyor.

2009-2015 arası dönemde, İran'dan Türkiye'ye ithal edilen makine ürünlerinin hacmi ortalama sadece 10,2 milyon dolar civarında oldu. Dolayısıyla, Türkiye için İran ile ticaretin asıl anlamının İran'a yapılan ihracat olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Uluslararası yaptırımların uygulanmaya başlamasına kadar İran'a yapılan Türk makine ürünleri ihracatı yılda ortalama %36,6'lık artış kaydediyordu. Ancak, 2012-2013 arasında yaptırımların uygulanmaya başlamasıyla birlikte ihracat rakamları da sert bir düşüş göstererek 2013 yılında %38'lik bir azalmayla 370,1 milyon dolara geriledi. Bu dönemden en çok etkilenen "Belirli sanayiler için özelliği olan makineler ve aksamı" ihracatı ise söz konusu dönemde neredeyse yüzde yüzlük düşüş yaşadı. 2014 yılında yaptırımların geçici olarak hafifletilmesi ise sektörün ihracat hacmini %28 artırabilmesini sağladı. 2015 yılında Türk makine ihracatının temelini "Diğer genel endüstri makine/cihazların aksamları" oluşturdu.

Türkiye'nin İran'dan Makine İthalatı (milyon dolar)

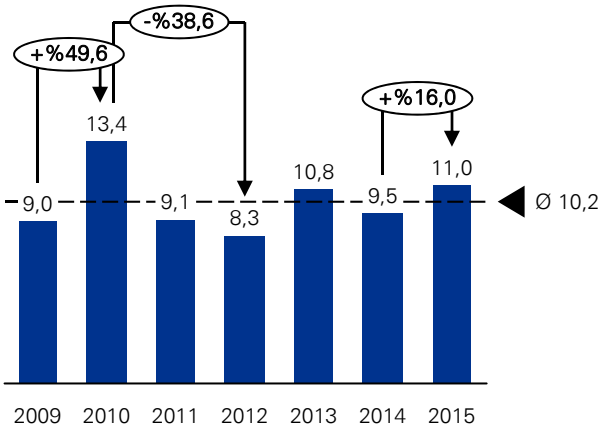

Kaynak: TÜİK
Not: SITC Rev. 3 Kodları (71-74)

İran'a Yapılan Türk Makine İhracatı (milyon dolar)

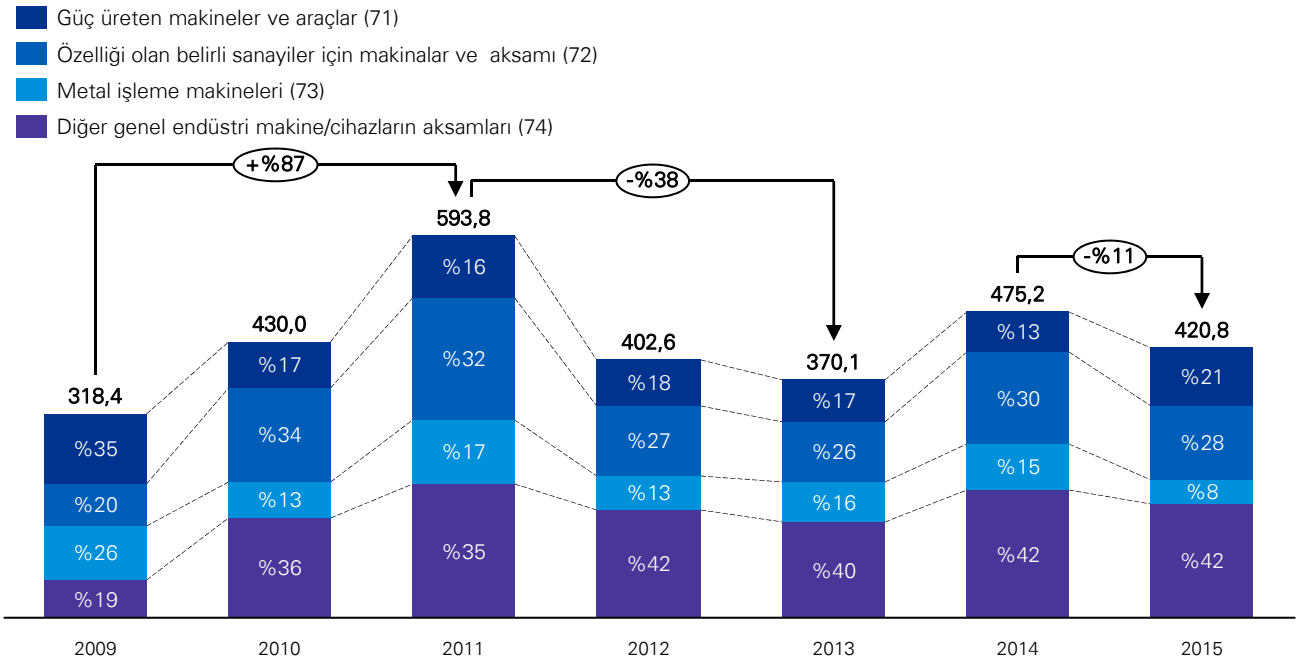

Kaynak: TÜİK
Not: SITC Rev. 3 Kodları (71-74)

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

Yaptırımların kaldırılmasından sonra, Avrupalı ürünlerle aynı veya daha yüksek kaliteyi uygun fiyata sunan Türk ürünlerinin İran'a ihracat hacmini artırmaya yönelik önemli bir fırsat doğdu.

İran, teknolojisini yükseltmeye ihtiyaç duyması ve umut vaat eden ekonomik büyüme oranları sergileme ihtimali nedeniyle pek çok sektörde makine ürünlerine giderek daha fazla talep gösterecektir.

İran ekonomisinin bel kemiğini oluşturan üç sektörde de büyüme potansiyeli görülüyor:

- Otomotiv
- Enerji
- Petrol ve Doğal Gaz

Ayrıca, tekstil, inşaat ve gıda sektörlerinde de, ambalajlama gibi çeşitli faaliyetler için makine ve ekipmana ihtiyaç duyulmaktadır.

İran, makine ithalatının büyük bir kısmını Batılı, Güney Koreli ve Çinli şirketlerden yapıyor. Özellikle Alman ürünleri ve üreticileri ülkede önemli bir itibara sahip.

İran ekonomisinin yılda tahminen %4-5 büyüyeceği, İran'ın makine ve ekipman imalat sanayinde bir zamanlar %20'lik bir YBBO kaydettiği ve yaptırımların kaldırılmasıyla birlikte ithalatın %20 arttığı dikkate alındığında sektörün önemli potansiyele sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Şirketler, İran'da alt kuruluşlar kurup yerli üretime katkıda bulunarak hem kendi rekabet güçlerini artırabilir hem de uygulanan teşvik programlarından faydalanabilirler. Diğer taraftan, İranlı makine ve ekipman alıcıları, "ürün yaşam döngüsü maliyeti" konusunda bilinçli olup, bir ürünü seçerken bu unsuru da genellikle dikkate almaktadırlar. Bu nedenle, sadece "makine satmaya" odaklanılmamalı; yüksek teknolojili ürünlere de öncelik verilmelidir.

Orta vade ve uzun vadede İran, başta Irak olmak üzere Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yaptığı ihracat hacmini artırarak dış ticaret açığını azaltabilir.

Türkiye ise, İran'a olan coğrafi yakınlığından faydalanarak kapasitesini daha hızlı ve etkin bir şekilde kullanabilir. Üstelik Türkiye, Avrupalı üreticilerin kalitesine yakın ürünleri Çinli üreticilerle rekabet edebilecek düzeyde uygun fiyatlarla sunabilmektedir.

Güçlü Noktalar

- Türk şirketleri, Avrupalı şirketlerin ürünlerine yakın kalitede ürünleri bu şirketlerden çok daha cazip fiyatlarla sunabiliyorlar
- "Türk Malı" ürünlerin İran'daki imajı oldukça iyi

Fırsatlar

- Otomotiv gibi bazı sektörlerin, verimliliklerini artırmak ve teknolojilerini yükseltmek için tesislerini modernize etmeleri gerekiyor
- Makine ürünlerine uygulanan gümrük vergisi (yaklaşık %4) diğer sektörlere kıyasla daha düşük
- Türk şirketler İran'a araştırma ve geliştirme ya da mühendislik hizmetleri gibi hizmetler satmayı da hedefleyebilirler
- İran'da üretim tesisleri kurmak ve İran'ı Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yapılacak ihracatlar için bir üs olarak kullanmak da düşünülebilir

Tehlikeler

- İran, teknoloji seviyesini geliştirebildiği takdirde, iş gücü ve enerji maliyetlerinin düşük olmasından faydalanarak Türkiye'ye ve Türkiye'nin ihraç pazarlarına düşük fiyatlı demir-çelik ürünleri satabilir
- Üretim tesisi kurmak isteyen Avrupalı şirketler (örneğin otomotiv sektöründe), makine konusunda Avrupalı şirketleri tercih edebilir

Zayıf Noktalar

- Küçük piyasa oyuncularının hakim olduğu parçalı bir pazar

Tekstil

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

- İran kumaş ve giyim ithalatı son on yıldır belirgin bir artış gösteriyor.
- Tekstil ürünleri için büyük bir pazar.

- İran tekstil sektöründe toplamda ithalatçı konumundadır.
- Yaptırımlar nedeniyle, modernizasyondan mahrum kalınması ve yabancı ülkelerden gelen rekabet, yurt içi üretimde daralmaya neden oldu.
- İran tekstil üreticilerinin büyük bir kısmı, 50'den az çalışana sahip küçük işletmelerdir.
- İran tekstil ve giyim pazarı yaklaşık 2 milyar dolarlık hacme sahip.
- İran'ın tekstil ithalatında sentetik kumaşın payı büyük ve Türkiye bu ülkeye en fazla sentetik kumaş ihraç eden 3. ülke konumunda

FIRSATLAR

- Yaptırımların kaldırılması tekstil sektörü için fırsatları ve rekabeti birlikte getirecek.
- Türk tekstil ihracatçıları açısından bakıldığında, kısa vadede ihracatı artırmaya yönelik en önemli fırsat, Tercihli Ticaret Anlaşması'nın bir sonucu olarak bazı tekstil ürünlerine getirilen düşük gümrük tarifeleri.

RİSKLER

Uzun vadede:

Yerli tekstil ve giyim üreticileriyle güçlü bir rekabet yaşanabilir.

Türkiye İran'a sentetik tekstil malzemeleri ihraç eden başlıca ülkeler arasında. İran suni elyaf ve kumaş üretiminde yaşanabilecek bir iyileşme Türkiye'nin ihracatını doğrudan etkileyebilir.

Kısa vadede:

İran ile Çin arasındaki yakın ilişkiler Çin'in bu pazarda güçlenmesini sağlayabilir.

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

İran'ın tekstil ve giyim tedarikçileri:

1. BAE
2. Çin
3. Türkiye
4. Hindistan
5. Kore

Yerli üreticiler şu anda güçlü rakipler olarak görülmüyor. Ancak İran hükümeti tekstil sektörüne yapılan yatırımlara öncelik veriyor ve bazı teşvikler sağlıyor.

Tekstil

İran'ın mevcut üretim seviyesi yurt içi talebin çok altında olduğundan, ülke tekstil sektöründe genel bir ithalatçı konumundadır. Sektör uzun vadede gelişim kaydedebilse dahi, ihracatçı ülkelerle rekabet karşısında İran'ın yerli üretiminin büyümesi zorlaşacak.

İran tekstil sektöründe pek çok ürün ithal etmektedir.

Tekstilde özellikle giyim, düşük teknolojili ve emek yoğun bir endüstri olduğundan, gelişmekte olan ülkelerde genellikle istihdamı artırmak ve ekonomiyi canlandırmak amacıyla hükümetler tarafından desteklenen bir sektördür.

Tekstil sektörü, İran Endüstriyel Kalkınma ve Yenilenme Kurumu tarafından başlıca kalkınma alanlarından biri olarak tanımlandı. Tekstil ekipmanı ve yedek parça ithalatına gümrük vergisi muafiyetleri ve tekstil üretimine gelir vergisi indirimi getirildi. İran hükümeti, önümüzdeki dönemde de tekstil sektörünü güçlendirecek adımlar atmaya istekli görünmekte.

İran'ın tekstil ve giyim işletmelerinin büyük bir kısmı Tahran, Doğu ve Batı Azerbaycan, Khuzestan ve İsfahan'da bulunmaktadır.

Yabancı üreticilerle olan rekabet ve yaptırımlar nedeniyle makine yedek parçalarının tedarik edilememesi, süreklilik gösteren iç talebe rağmen İran'ın yurt içi üretiminde daralmaya neden oldu.

Buna bağlı olarak da İran'ın tekstil ve giyim ithalatı arttı. Son on yılda kumaş ve giyim ithalatı yukarı yönde trend gösterirken, örme ve dokumaya yönelik iplik ve elyaf ithalatı ise durağan seyretti.

İran'ın tekstil ithalatı (milyar dolar)

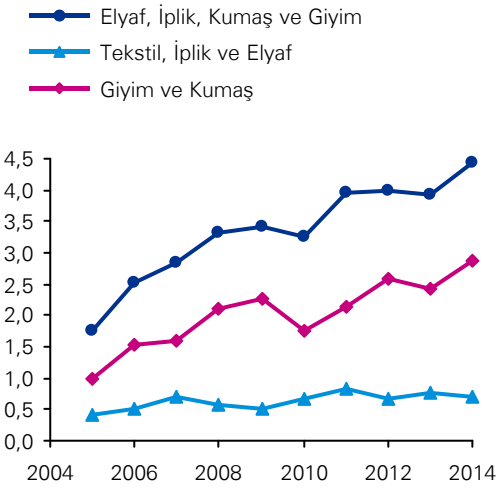

Kaynak: UNCTAD İstatistikleri

Pazara Genel Bakış

İran, tekstil sektöründe önemli bir üretime sahip değilse de, suni iplik üretimi diğer tekstil ürünleri arasında ön plana çıkıyor.

Sentetik elyaf İran'ın tekstil sektöründeki en önemli ham maddedir.

İran'da ham pamuk ağırlıklı olarak Khorasan, Golestan ve Fars bölgelerinde üretilmektedir. Ekim ve hasat yapılan toplam alan yaklaşık 110.000 hektardır. 2014-2015 sezonunda İran'da 65.317 ton (dünyanın toplam pamuk üretiminin %0,3'ü) pamuk üretimi gerçekleşti. Son 32 yıl boyunca ülkede çırçır fabrikası sayısı artmadı ve mevcut fabrikaların %20'si faal değil. İran'ın pamuk üretimi, yılda ortalama 130.000 - 140.000 ton olan yurt içi talebi karşılamamaktadır. İran'ın 2014 yılı pamuk ithalatı ise 29,72 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

İran dünyanın önemli yün tedarikçilerindendir ve özellikle kaşmiriyle ünlüdür. Hayvan yetiştiriciliği İran'ın pek çok bölgesinde gerçekleştirilmektedir. 2014 yılında 44.516 ton yün üretilmiş ve 18,06 milyon dolar değerinde yün ve hayvan tüyü ihraç edilmiştir. Ülkede 13 kaşmir şirketi faaliyet göstermektedir ve bunların en büyüğü Iran Cashmere Company'dir.

Halı sektöründe kullanılanlar dahil olmak üzere, sentetik elyaf ülkede tüketilen diğer pek çok tekstil ürünü gibi ağırlıklı olarak ithal edilmektedir. 2014 yılında 240 milyon dolar değerinde sentetik elyaf ithal edilmiştir. İran'ın sentetik elyaf tüketimi nispeten yüksektir, ancak sektördeki yerel üretimi bunu karşılayabilecek yeterlilikte değildir. Yine de, İran'ın sentetik elyaf üretimi pamuk ipliği üretimine kıyasla çok gelişmiştir. Sentetik elyaf üretiminde yatırımların büyük bir kısmı hükümet tarafından yapılmaktadır. İran suni elyaf ve iplik sektöründe faaliyet gösteren, devlete ait beş büyük tesis bulunmaktadır. Ülkede önemli miktarda selüloz ipliği üretilmemekte ve tüketimi de çok düşük seviyededir.

İran'ın 2014 ham madde tüketimi (ton)

Kaynak: ITMF – Uluslararası Pamuk Sektörü İstatistikleri

İran tekstil sektörü ağırlıklı olarak halı, battaniye, düz kumaş ve giyim üzerine faaliyet göstermekte.

İran Sanayi, Madencilik ve Ticaret Bakanlığı, 2013 ve 2014 yıllarında tekstil üretimine yapılan sırasıyla 4.792 milyar riyal (241,2 milyon dolar) ve 3.165 miyar riyal (120,18 milyon dolar) tutarında yatırıma ruhsat verdi. Tekstil üreticilerinin büyük bir kısmı, 50'den az çalışana sahip küçük işletmeler niteliğindedir. Devlete ait tekstil ve giyim imalat tesislerinin sayısı az olsa da, devlet vakıfların (bonyadlar) sahip olduğu işletmeler üzerinde etkiye sahiptir. Kendi markalarıyla üretim ve ihracat yapan bazı büyük şirketler olmasına karşın sektör genel olarak küçük ölçeklidir.

İran'ın toplam tekstil imalatı 2013 yılında 61.959 milyar riyal olarak gerçekleşmiştir. Giyimde ise toplam 3.207 milyar riyal üretim yapılmıştır. Mevcut yurt içi üretim, talebi karşılamadığından İran yoğun bir şekilde tekstil ve giyim ürünü ithal etmeye devam etmektedir.

10'dan fazla çalışanı olan tekstil üretim tesislerinin sayısı (2013)

	Çalışan İşçi Sayısı	Tesis Sayısı		
		Kamu	Özel	Toplam
Tekstil Üreticileri	10-49	3	679	682
	50-99	3	175	178
	+100	6	204	210
Giyim Üreticileri + Kürk Boyama	10-49	1	104	105
	50-99	0	12	12
	+100	0	16	16

Kaynak: İran İstatistik Kurumu

İran'ın tekstil makine ve yedek parçası ithal ettiği ülkeler (2014)

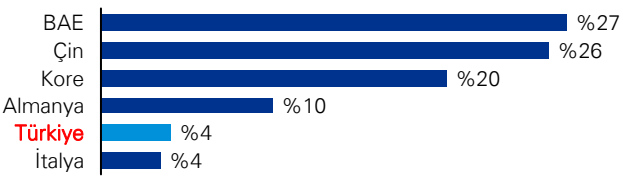

Kaynak: UNCTAD Ticaret İstatistikleri

Pazara Genel Bakış

İran tekstil ve giyim sektöründe 2 milyar dolar büyüklüğü ve 78 milyonluk nüfusu ile önemli bir pazar.

İran'ın toplam pamuk, ipek, yün, tekstil elyafı, iplik, kumaş ve giyim ithalatı 2014 yılında 4,2 milyar dolar olarak gerçekleşti ve ülkenin toplam ithalatının %5'ini oluşturdu.

Suni kumaş da İran'ın toplam ithalatında önemli bir paya sahip. İran'a suni kumaş ihracatında ilk iki sırada BAE ve Çin gelirken bu ülkeleri 3. sırada Türkiye takip ediyor.

İran'ın elyaf, iplik, kumaş ve giyim ithalatı (milyar dolar)

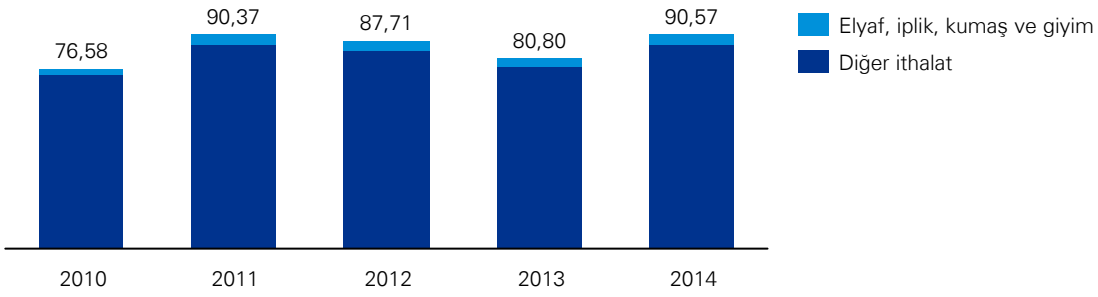

Kaynak: UNCTAD İstatistikleri

İran tekstil ürünü ithalat değerleri (bin dolar)

Ürün	2010	2011	2012	2013	2014
Dokuma, suni kumaş	995.318	1.190.081	1.544.580	1.600.424	1.678.210
Tekstil ipliği	398.530	480.069	375.727	491.631	452.631
Erkek kumaş giyim (örgü hariç)	103.174	114.751	176.229	111.993	176.803
Dokuma pamuk kumaş	86.343	115.182	130.247	116.374	130.146
Tekstil, örgü ve kroşe bayan giyim	95.920	187.427	106.275	67.782	122.443
Bayan kumaş giyim	66.413	82.047	78.307	66.845	115.484
Tekstil, örgü ve kroşe bay ve erkek çocuk giyim	68.049	62.921	61.718	38.310	60.899
Diğer	1.247.509	1.504.924	1.331.171	1.247.109	1.505.196

Kaynak: UNCTAD İstatistikleri

Birleşik Arap Emirlikleri ve Çin İran'a en fazla tekstil elyafı, iplik, kumaş ve giyim ihraç eden iki ülkedir. 2014 yılında İran'a sırasıyla 1,7 milyar dolar ve 1,6 milyar dolar ihracat gerçekleştirmişlerdir. BAE ve Çin'in ardından üçüncü sırada yer alan Türkiye ise aynı yıl İran'a 347 milyon dolar tekstil ihracatı gerçekleştirmiştir.

İran, Türk tekstil ve giyim sektörü için önemli bir ihracat pazarıdır. Türk malı ürünler İran halkı tarafından kaliteli ürün olarak algılanmaktadır. Tercihli Ticaret Anlaşması ile Türkiye'nin İran'a yaptığı tekstil ihracatı 2015 yılının ilk yarısında %48'e yakın artış göstermiştir.

İran elyaf, iplik, kumaş ve giyim ithalat payları (2014)

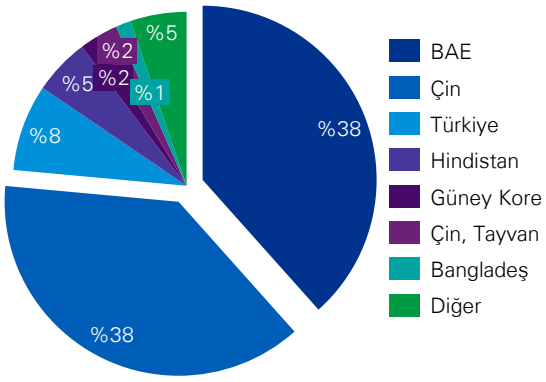

Kaynak: UNCTAD İstatistikleri

Pazardaki Yerli Rakipler

İran'daki yerli tekstil ve giyim üreticileri şu anda pek güçlü rakipler olarak görülmüyor. 2003-2004'ten sonra giyim ithalatındaki hızlı artış, yerli üreticilerin sayılarının azalmasına sebep oldu.

İran'ın yerli tekstil ve giyim üreticilerinin büyük bir kısmı küçük ve orta boy işletmelerdir.

İran'da giyim kumaşı üretimi, endüstriyel iplik ve elyaf üretimine kıyasla daha düşüktür. Mevcut kumaş üretimi tesislerinde ağırlıklı olarak düz kumaş üretilmekte ve boyanmış ve baskılı kumaş üretiminde önemli bir açık bulunmaktadır. Yaptırımlar süresince kumaş sektörüne yatırım yapılamamış, mevcut üretim tesisleri çağın gerisinde kalmış ve yerel üretim azalmıştır.

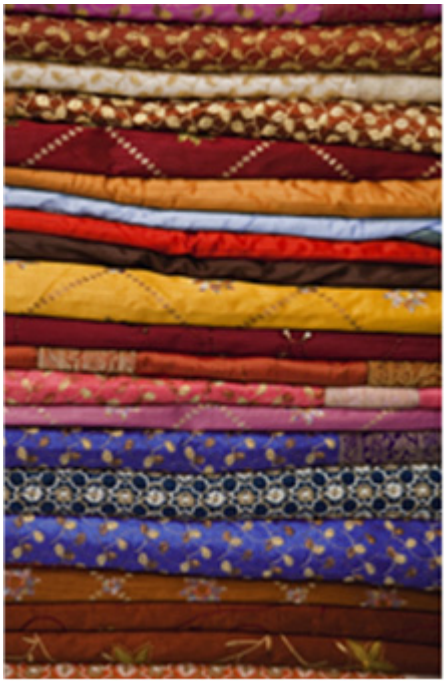

Giyim İmalat Tesisleri - Konum ve Üretim Kapasiteleri (2011)

Eyalet	İşletme Sayısı	Üretim Kapasitesi (milyon adet)
Tahran	231	16,5
Doğu Azerbaycan	307	13
Gilan	63	5
Qazvin	16	5,5
Fars	53	4,5
Batı Azerbaycan	103	32
Khuzestan	79	30
Mazandaran	62	2,3
Kürdistan	16	2,2

Kaynak: İran Sanayi, Madencilik ve Ticaret Bakanlığı

Devlete ait Polyacryl Iran Public Corporation şirketi ise önemli bir suni elyaf üretim kapasitesine sahiptir.

Polyacryl Iran Public Corporation, her biri kendi fabrikası bulunan 5 bağlı şirkete sahiptir. Bu şirketler, battaniye ve halı üretiminde kullanılanlar dahil olmak üzere, çeşitli elyaf, polyester ipliği, kısa yün ve suni elyaf üretmekteler. İran'daki bir başka büyük yerli üretici ise, 7 fabrikası ve Almanya'da bir şubesi bulunan Nikoo Group'tur. Grubun ürün yelpazesinde muhtelif suni iplik ve elyaflar, dokusuz yüzey kumaşlar ve geri dönüştürülmüş polyester ürünler bulunmaktadır.

Mostazafan ve Jandbazan Vakfı, diğer ekonomik faaliyetlerin yanı sıra tekstil sektöründe de aktiftir. Vakıf, 2001 yılı itibarıyla 18 doğal elyaf ve 16 sentetik elyaf üretim şirketini bünyesinde barındırıyordu.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

Tahran'da düzenlenen küresel tekstil fuarları ve İran'ın yabancı ülkelerle yaptığı görüşmeler, tekstil sektörünü geliştirmeye yönelik çabalarının birer göstergesi. Yaptırımların kaldırılması tekstil sektöründe fırsatları ve rekabeti birlikte getirecek.

İran ile imzalanan Tercihli Ticaret Anlaşması, Türk tekstil ihracatlarına kısa vadede ihracatı artırma konusunda önemli bir fırsat sunmakta.

İran'ın giyim ürünleri için uyguladığı gümrük vergisi oranları genellikle çok yüksek. Tercihli Ticaret Anlaşması ise, Türk tekstil ihracatçılarına bu yüksek vergi oranlarında önemli indirimler sağlıyor. İran'ın bazı tekstil ürünleri için uyguladığı gümrük vergisi oranları hâlâ yüksekse de, söz konusu anlaşma Türkiye'nin 2015 yılında İran'a yaptığı ihracatı olumlu etkiledi. Türkiye'nin doğu şehirlerindeki tekstil üretimi de, lojistik avantaj sayesinde bu artışta önemli bir rol oynadı.

Seçili Ürünler (açıklama ve kod)	İran'ın Gümrük Tarifesi	Gümrük vergisi indirimi
Pamuklu erkek tişörtü (620520)	%100	%40
Pamuklu kadın elbisesi (610442)	%100	%40
Çoklu veya Kablolu Bükülü İplik (Akrilik) (550932)	%12	%40
Sentetik Elyaf Şal, Başörtüsü, Fular ve Peçe (621430)	%100	%40

Tüketici tercihlerinin değişmesi ve mevcut tekstil üretiminin talebi karşılamada yetersiz kalması nedeniyle İran'da doygunluğa ulaşmamış, dinamik bir pazar bulunuyor. Yerli üreticiler Türk tekstil ürünlerine uygulanan %30 ila %40 daha düşük gümrük vergisi oranlarından şikayet edebilse de iki ülke arasında kayıt dışı sınır ticaretini azaltmanın en etkili yöntemlerinden biri gümrük vergisi oranlarını normalleştirmek olacaktır. Yaptırımların kaldırılmasından sonraki dönemde, daha güvenli bir iş ortamına geçilmesi sonucu Türkiye'nin İran'a olan ihracatının da artacağı düşünülmektedir.

Genç ve düşük maliyetli iş gücü (asgari ücret aylık 320,4 ABD doları), düşük enerji maliyetleri ve yüksek gümrük vergileri İran'da tekstil üretiminin avantajlı olabileceğine işaret ediyor.

Tekstil sektörü yüksek istihdam yaratma potansiyeline sahip bir sektör olduğundan, İran hükümetinin Endüstriyel Kalkınma Stratejilerinde tekstil sektörüne "yüksek yatırım önceliği" vermesi bekleniyor.

Tekstil sektörü, bazı gümrük muafiyetlerinin yanı sıra gelir vergisi muafiyetlerinden de faydalanabilen sektörler arasındadır.

İran'ın stratejik konumu, tekstil sektörünün gelişmekte olduğu pazarlara yakınlığı ve düşük nakliye giderleri de yurt içi üretim için diğer bazı avantajlardır.

İran, tekstil sektörünü büyütmeye yönelik adımlar atmaya hazırlanmakta. Sanayi, Madencilik ve Ticaret Bakanlığı Tekstil ve Giyim Dairesi Başkanı Golnaz Nasrollahi'nin yaptığı bir açıklamaya göre, *"Ekipman modernizasyonu ve yenilemesi konusunda tekstil üreticilerini desteklemek, aşırı ithalatı ve kayıt dışı ticareti önlemek ve farklı şehirlerde giyim organize sanayi bölgeleri kurmak bakanlığın tekstil sektörünü desteklemeye yönelik gündem maddeleri arasında".*

İran'da gelecek dönemde yeni tekstil makineleri ithalatının da artırılması düşünülmektedir. Alman üreticilerin yaptırımların kalkmasından sonraki dönemde İran'ın tekstil makinesi ve yedek parça pazarındaki paylarını artıracağı öngörülmektedir.

Çin, İran tekstil pazarındaki iki büyük oyuncudan biridir. İran ve Çin, karşılıklı ilişki ve işbirliklerini daha da güçlendirmeye yönelik bazı adımlar atmaktadırlar.

Yerli tekstil üreticileri ise orta - uzun vadede devlet politikalarıyla da desteklenerek rekabeti artırabilirler. Fakat bunun için, İran'ın tekstil sektöründeki teknolojisini yenilemesi, nitelikli iş gücü açığı ve üretim kalite standartları sorunlarını gidermesi gerekecek. İran ekonomisine ait istatistiksel veri ve bilgilere ulaşma konusundaki zorlukların ortadan kalkması da gelen dış yatırım üzerindeki etmenlerden biri.

İran, yurt içi üretimin yanı sıra sentetik tekstil malzemelerini ağırlıklı olarak ithal ediyor ve Türkiye İran'ın başlıca ihracatçılarından biri. Uzun vadede, petrokimya sektöründe kaydedilebilecek gelişmeleri takiben İran'ın sentetik tekstil elyafı ve iplik üretimi artabilir, bu da Türkiye'nin ihracat payında düşüşe sebep olabilir.

Sağlık

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

İran sağlık harcamaları tahmini (milyar dolar)

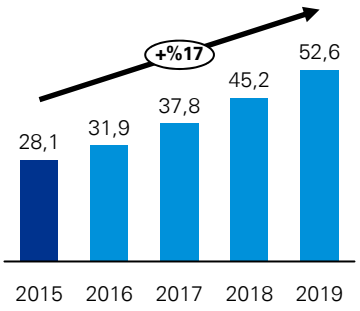

- İran'ın sağlık harcamalarının önümüzdeki 5 yıl boyunca yıllık ortalama %17 artması beklenmekte.
- Hükümet şu anda toplam sağlık harcamalarının yarısından azını karşılamaktadır.
- Yaptırımlar döneminde İran bilhassa özelleşmiş ilaçlarda önemli bir kıtlık yaşadı. Bu da yurt içi üretimin artmasına yol açtı.

FIRSATLAR

İhracat fırsatları

- İran'ın özel tedavi ilaçlarında ithalata olan bağımlılığı kısa ve orta vadede sürecek gibi görünüyor.
- Finansal faaliyetlerin daha sorunsuz hale gelmesi ise ihracat potansiyelini artırıyor.

Yatırım Potansiyeli

- İran hükümeti önümüzdeki on yılda daha inovatif bir sağlık sektörü yaratmayı planlıyor.
- Yerli üretim ve uluslararası şirketlerden bilgi birikimi transferi devlet tarafından teşvik ediliyor.

RİSKLER

İran jenerik ilaçların yerli üretiminde güçlü bir konumda.

70 yerli üretici pazar hacminin yaklaşık %97'sini oluşturuyor

Hükümet, çıkardığı yönetmeliklerle yerli üreticilerin pazar payını korumaya çalışıyor: "Yerli üretimde muadili bulunan ilaçların İran'a ithal edilmesine izin verilmiyor".

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

Uluslararası ilaç şirketleri İran pazarına yatırım yapmayı planlıyorlar:

Sanofi - Fransa
Novo Nordisk - Danimarka
Cipla - Hindistan

AstraZeneca, GlaxoSmithkline ve Bayer gibi şirketler halihazırda İran'a ürün satıyorlar.

1. Bir ilacın İran'da satılabilmesi için İran İlaç Listesi'nde yer alıyor olması gerekiyor
2. Yabancı şirketler, ilaç ithal edebilmek için İran'da kendi temsilciliklerini kurmak zorundalar

Sağlık

İran, orta hızla artan genç bir nüfusa sahip. Sağlık göstergelerinde iyileşmeler var ve ekonominin toparlanmasıyla birlikte sağlık harcamalarında da artış yaşanması beklenmekte.

Sağlık harcamaları (milyon dolar)

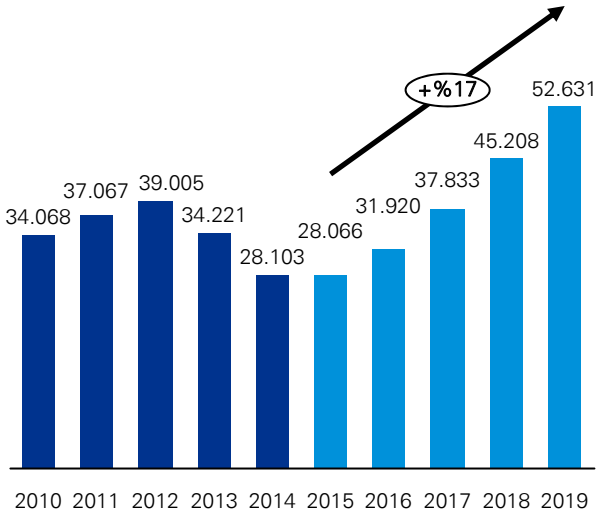

Kaynak: Economist Intelligence Unit

Nüfusun yaş yapısı (2014)

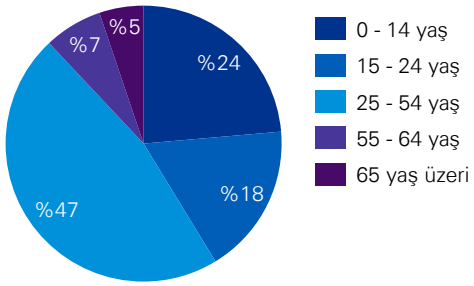

Kaynak: CIA – World Fact Book

GENEL BAKIŞ

İran, nüfus artışının yıllık ortalama %1 olduğu genç ve artan bir nüfusa sahiptir.

Dünya Bankası'na göre, İran'ın 2014 yılında 78,1 milyon olan nüfusunun 2025 yılında 86,5 milyona ulaşması beklenmektedir. Ülkede ölüm oranı 1000'de 5, doğum oranı ise 1000'de 18'dir. 2010 - 2014 yılları arasında 72-74 olan ortalama yaşam süresinin (kadın/erkek) önümüzdeki 5 yıl içinde artması beklenmektedir. Bölgenin en düşük doğum oranlarından birine sahip olan İran, yetersiz sağlık hizmeti olanakları nedeniyle en yüksek ölüm oranlarından birine de sahiptir. Son zamanlarda düşüş gösterse de, bebek ölüm oranı Orta Doğu'nun en yüksek oranlarından biridir.

Artan nüfusa ve nükleer anlaşmadan sonra ekonomide yaşanabilecek toparlanmaya bağlı olarak sağlık harcamalarında ve yatırımlarında artış beklenmekte.

Sağlık harcamalarının 2010 yılında %7,3 olan GSYİH'deki payı, uluslararası yaptırımlar nedeniyle 2015 yılında %6'ya kadar düştü.

Economist Intelligence Unit'e göre, İran riyalinin zayıflığı nedeniyle 2015 sağlık harcamalarının ABD doları cinsinden azalması, 2016-2019 arası dönemde ise yeniden artışa geçmesi beklenmektedir.

Kamu sağlık harcamalarının toplam kamu harcamalarında 2010 yılında %13 olan payı 2013 yılında %18'e yükseldi. Bu rakam, İran hükümetinin yaptırımlar altındayken bile sağlık harcamalarına önem verdiğini gösteriyor. Cumhurbaşkanı Ruhani'nin Sağlık Bakanlığı'na yönelik politikaları sonucu kamu sağlığı harcamalarına ayrılan bütçenin artacağı öngörülmektedir.

1979 anayasası uyarınca hükümet tüm İran vatandaşlarına sağlık sigortası sunmak zorundadır. Ülkede, Sağlık ve Tıp Eğitimi Bakanlığı'nın yanı sıra İran Kan Nakli Hizmetleri, Şehitler Fonu ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) gibi sağlık hizmeti sunan başka kurumlar da bulunmaktadır.

SGK ücretli çalışanlara, maaşlı çalışanlara ve kendi işini yapanlara sağlık hizmeti sigortası sunmaktadır. İran'da yaklaşık 39,2 milyon kişi sosyal güvenlik kapsamındadır.

İran'ın bazı sağlık göstergeleri görece seviyelerdedir. Örneğin, kırsal nüfusun yaklaşık %90'ı, kentsel nüfusun ise neredeyse tamamı temel sağlık hizmetlerine erişebilmektedir.

Pazara Genel Bakış

İran'daki hastanelerin büyük bir kısmı devlete veya devlete bağlı kuruluşlara aittir. Temel sağlık hizmetleri ülke geneline yayılmışsa da, özellikle yoksul bölgelerde ikincil ve üçüncül sağlık hizmetlerinde önemli eksiklikler bulunmaktadır.

Hükümetin son yirmi yıl boyunca temel sağlık hizmetlerine odaklanmış olması, kamu sektörünü temel sağlık hizmetlerinin ana tedarikçisi haline getirdi.

İran'da kamu sektörü temel, ikincil ve üçüncül sağlık hizmetleri sunmaktaır. Doğum öncesi bakım ve aşılama gibi bazı temel sağlık hizmetleri devlete ait hastane ve polikliniklerde ücretsiz sunulmaktadır. Özel sektör ise ağırlıklı olarak kentsel alanlardaki ikincil ve üçüncül sağlık hizmetlerine odaklanmış durumdadır.

Sağlık ve Tıp Eğitimi Bakanlığı, hükümet destekli yarı özel Azad Üniversitesi gibi tıp fakülteleri aracılığıyla tüm ülkede sağlık hizmeti sunmaktadır. Her ilde en az bir tıp fakültesi, toplamda ise 41 devlet tıp fakültesi bulunmaktadır.

İran'da 1979 devriminden bu yana tüm ülke çapında temel sağlık hizmetleri verilecek şekilde bir yapı kurulmuştur. Kırsal alanlarda her köyde veya birkaç köyden oluşan her bölgede bir sağlık ocağı bulunur. 1.200 kişiye bir sağlık ocağı düşen kırsal alanlarda toplam 17.000'den fazla sağlık ocağı bulunmaktadır. Ayrıca, daha komplike sağlık sorunları için kırsal sağlık merkezleri de vardır. Ortalama 7.000 vatandaşa bir kırsal sağlık merkezi düşmektedir. Kentsel alanlarda da kırsal alanlar gibi sağlık merkezleri bulunur.

Tüketicilerin Sağlık Hizmeti Harcamaları
(milyar riyal)

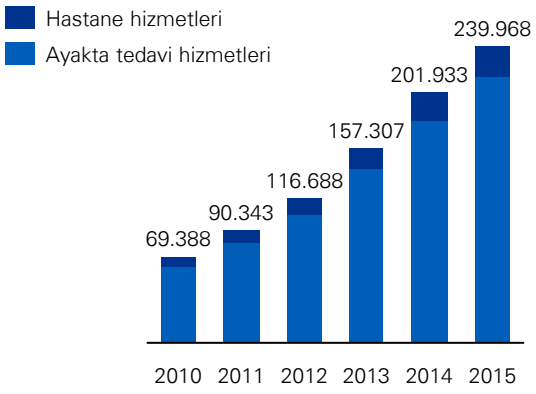

Kaynak: Euromonitor International

İran'daki hastane sayısı

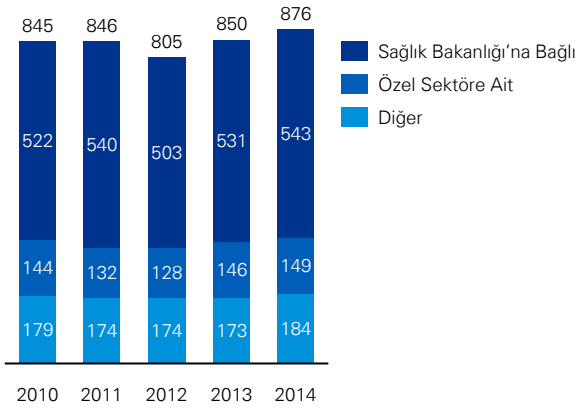

Kaynak: İran İstatistik Merkezi
Not: Sosyal Güvenlik Kurumuna ve hayır kurumlarına bağlı sağlık merkezleri «Diğer» kategorinde bulunmaktadır.

Tüm sağlık ağı, Sağlık ve Tıp Eğitimi Bakanlığı'na bağlı Bölge Sağlık Merkezleri aracılığıyla yönetilmektedir. Sağlık ocakları genellikle kırsal kesimin ulaşabildiği tek tesistir.

2014 yılı verilerine bakıldığında, İran'da, 727'si devlete ait 876 hastane bulunmaktadır. Ülkenin hastane yatak kapasitesinin yaklaşık %90'ı hükümet veya hükümete bağlı kuruluşlarca karşılanmaktadır.

1000 kişiye düşen hastane yatağı ve doktor sayısı
(2009-2010)

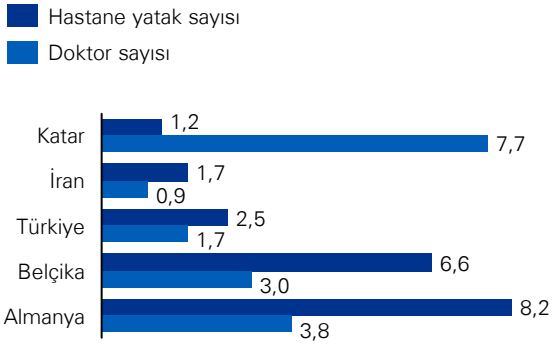

Kaynak: BM Verileri

Pazara Genel Bakış

Yaptırım döneminde İran özel tedavi ilaçlarında önemli bir kıtlık yaşadı. İran ile ticaret yapmanın zorlukları ve İran riyalinin zayıflığı nedeniyle ithal ilaçların fiyatları arttı. Hacim olarak az olmasına rağmen, ithal ilaçların toplam ilaç satışlarındaki değeri %45'e kadar ulaştı.

2014 yılında 60.704 milyar İran Riyali (2.2 milyar dolar) büyüklüğünde olan İran ilaç pazarının büyüklüğünün 2019 yılına kadar 112.329 milyar riyale (2.9 milyar dolar) yükselmesi beklenmekte.

İran'ın yerli ilaç sektörü genellikle jenerik ilaçlara dayalı. Hükümet, yerli üretimi desteklemesine rağmen, ithal edilen ilaçların piyasa değeri cinsinden pazar payı 2000 yılına göre %18 artış kaydederek %45'e ulaştı. Bunun nedeni yaptırımlar döneminde İran riyalinde görülen dramatik değer düşüşü ve hastalık profillerindeki değişim sonucu özel patentli ilaçlara olan talebin artması olarak yorumlanabilir.

2012 ve 2013 yıllarında İran'da kanser, AIDS, kalp hastalığı ve hemofili gibi hastalıklara yönelik gelişmiş ilaçlarda önemli bir kıtlık görüldü. Onkoloji ilaçlarında yaşanan arz yetersizliği de önemli bir sorun teşkil etti. Yaptırımlar ilaç ve diğer insani ürünleri kapsamıyorduysa da, uluslararası ticari işlemlerin karmaşık olması nedeniyle İran hem hazır ilaçları hem de ilaç üretimi ve dağıtımı için gereken ham madde ve ekipmanı ithal etmek için ödeme yapmada oldukça zorlandı. Bu süreçte, batılı şirketler İran'da iş yapmamayı tercih ettiler. Yerli üreticiler ise, gerekli teknoloji ve kapasiteye sahip olmadıklarından yurt içindeki bu kıtlığın aşılmasında yetersiz kaldılar.

İlaç ithalatı (milyon dolar)

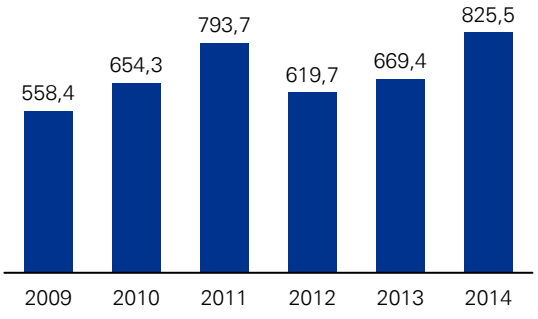

Kaynak: UNCTAD İstatistikleri

Para transferindeki zorluklar ilaç fiyatlarını artırdı ve ihtiyaç duyulan ilaçların çoğu pazara giremedi. Yaşanan bu ilaç kıtlığı sonucu İran ve ABD arasında bazı diplomatik görüşmeler gerçekleştirildi ve aralarında ilaç sektörünün de bulunduğu bazı sektörler için yaptırımlar geçici olarak hafifletildi. Ancak, 2014 yılı sonuna gelindiğinde bu hafifletmenin İran üzerinde önemli bir olumlu etki yapmadığı görüldü.

Yaptırımlar, İran'ı yerli ilaç üretimini artırmaya zorladı.

Daha önce ithal edilen pek çok ilaç yurt içinde üretilmeye başlandı ve yaptırımlar sırasında yerli üreticiler pazar paylarını arttırdılar. Sekiz İranlı şirket, multipl skleroz (MS), kanser ve diyabet hastalığının tedavisinde kullanılmak üzere Şubat 2015'te 12 yeni ilaç üretti.

İlaç satışları (milyar IRR)

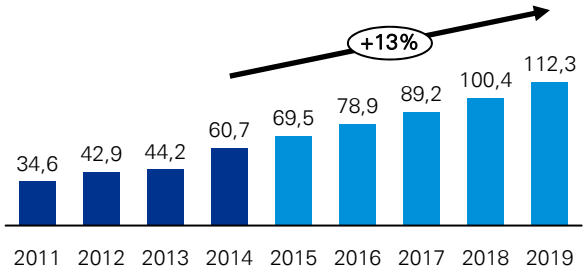

Kaynak: BMI Araştırması

İran'daki ilaç satışlarının 2014 yılından 2019 yılına kadar yıllık ortalama %13 artacağı tahmin ediliyor.

En büyük 5 ilaç tedarikçisi ülkenin İran ithalatındaki payları (2014)

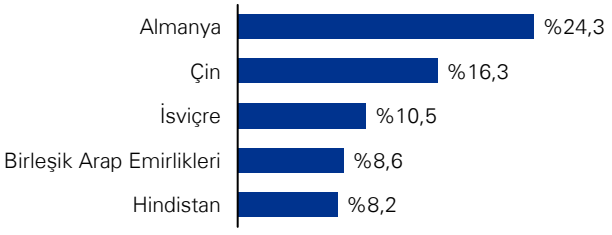

Kaynak: UNCTAD İstatistikleri

Düzenleyici Ortam

İran Sağlık ve Tıp Eğitimi Bakanlığı, "İran Tıp Faaliyetleri, İlaç ve Gıda Kanunu" uyarınca ilaç ve biyolojik ürünlerin üretimine ve ithalatına yönelik standartlar uygulamaktadır.

İran İlaç Seçme Komitesi tarafından hazırlanan İran İlaç Listesi adlı ulusal bir ilaç listesi bulunmaktadır. İran'da satışa sunulan reçeteli veya reçetesiz tüm ilaçlar İran İlaç Listesi'nde bulunmak zorundadır.

Liste ise Sağlık ve Tıp Eğitimi Bakanlığı tarafından her yıl güncellenip duyurulmaktadır. İlgili kuruluşlar, şirketler ve eczaneler Sağlık ve Tıp Eğitimi Bakanlığı tarafından her yıl duyurulan bu listeye uymak zorundadırlar. İran İlaç Listesi'nde yer almayan ilaçların üreticilerinin veya ithalatçılarının/yerel temsilcilerinin, söz konusu ilacın bu listeye alınması için başvuruda bulunmaları gerekmektedir.

Ayrıca, şirketlerin hem kendilerini hem de ürünlerini İlaç Faaliyetleri Dairesi'ne kaydettirmeleri gerekmektedir.

İran'da faaliyet göstermeyi düşünen uluslararası ilaç şirketleri ülkede kendi temsilciliklerini kurmak zorundadırlar.

Mevcut yönetmelikler uyarınca, kamu satın alma birimleri sadece İran'da temsilciliği bulunan şirketlerden ilaç satın alma yetkisine sahipler. Şirketler ürünlerini temsilcilikleri aracılığıyla ülkeye doğrudan ihraç edebilmektedirler. Ülkeye giren ürünler ilgili şirketin toptancısı veya İran'da bulunan bir ilaç distribütörü aracılığıyla ülke içinde dağıtılabilmekteler.

İlaç üretimi, dağıtımı ve ithalatı Ulusal İlaç Bürosu tarafından denetlenmekte ve bu faaliyetler için öncelikle Sağlık Bakanlığı'ndan izin almak gerekmektedir.

Yeni kurulmuş veya ticaret siciline henüz kaydedilmemiş şirketlerin üretim tesisleri için iyi üretim uygulamaları (GMP) denetimi yapılması gerekmektedir.

Sağlık ve Tıp Eğitimi Bakanlığı'nın uyguladığı yönetmelikler nedeniyle İran'da reçetesiz ilaçların perakende satışı sadece eczaneler aracılığıyla yapılabilmektedir.

İlaç ithal eden şirket, ilacın kayıt ve ithalat sürecinin tüm teknik ve resmi hususlarından sorumlu bir teknik denetçi görevlendirmek ve hem iyi depolama uygulaması (GSP) hem de iyi dağıtım uygulaması (GDP) standartlarına uymak zorundadır. İlaçlar, yabancı şirketlerin yerel ofisleri aracılığıyla ithal edilebilir.

İlaç reklamlarında da ulusal yönetmeliklere uymak zorunludur.

İran'da reçetesiz sağlık ürünlerinin reklamının yapılmasına izin verilmemektedir. Bunun tek istisnası ise, eczanelerin içinde broşürler, standlar vs. aracılığıyla yapılabilen tanıtım faaliyetleridir. İlaç firmaları markalarını billboard'lar, televizyon kanalları ve benzer medya kanalları aracılığıyla tanıtamamaktadırlar. Bunun yerine, tıp dünyasına yönelik ticari yayınlara ve mesleki dergilere reklam verilebilmektedir.

İran'daki ilaçların fiyatlandırması ise Fiyatlandırma Komisyonu tarafından yönetilmektedir. Komisyon ayrıca, tüketici maliyetlerini düşürmek amacıyla sübvansiyonlar da sağlamaktadır.

Yerli Pazar Oyuncuları

İran ilaç sektöründe kaydadeğer bir yerli üretime sahip. Yerli üreticiler satış hacminin çoğunluğunu oluşturuyor; fakat ürün yelpazeleri genel olarak jenerik ilaçlara dayalı.

İran'da yaklaşık 70 ilaç üreticisi var ve bu üreticiler yurt içi ilaç pazarı hacminin %97'sini oluşturmaktadırlar.

Bu şirketlerin 20'den fazlası devlet kontrolündedir ve Sosyal Güvenlik Yatırım Fonu'na aittir.

Diğer taraftan, yerli üretimin hacim bakımından yüksek paya sahip olması, yerli üreticilerin güçlü olmasından ziyade yaptırımlar nedeniyle gelişmiş ilaç fiyatlarının aşırı derecede artması sonucu bu ilaçların ithalatında yaşanan dramatik düşüşten de kaynaklanmaktadır.

İranlı ilaç üreticileri ağırlıklı olarak jenerik ilaç üretmektedirler ve ArGe faaliyetlerine yapılan yatırımlar düşük düzeydedir. Birkaç özel şirket biyobenzer ilaçlar üretmeye başladıysa da sektörün geneli AIDS, kanser ve kalp hastalıkları gibi ağır hastalıkların tedavisine yönelik gelişmiş ilaçları kopyalamak için gereken bilimsel uzmanlığa sahip değildir. Bu nedenle de İran'ın özel geliştirilmiş ilaçları ithal etme bağımlılığı orta vadede devam edecektir. Yerli üreticiler uygun fiyatlı ürünler sunmakta ve şu anda reçetesiz ilaç pazarının tek hakimi durumundadırlar.

Sobhan Pharma Group; Sobhan Darou Co ve ortak şirketleri Alborzdarou, Sobhandarou, Irandarou ve Tolidaru aracılığıyla %10 pazar payına sahiptir. Grup, ilaç formülasyonu geliştirme, üretim ve pazarlama faaliyetlerinde bulunmaktadır. Grup bünyesindeki Alborz Darou ve Tolid Darou ilaç şirketleri toplam %6,4 ile grubun İran'daki en büyük pazar payına sahiptir.

Dr Abidi Pharmaceutical Co, ilaç araştırma, geliştirme ve üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır. Şirket, aralarında analjeziklerin, soğuk algınlığı ilaçlarının ve besin takviyelerinin de bulunduğu pek çok ürün üretmektedir. Satışlarını İran'daki dağıtım temsilcisi aracılığıyla gerçekleştiren şirket uluslararası faaliyetlerde de bulunmaktadır. Toplam pazar payı %7'dir.

Alhavi Pharmaceutical Co, 2015 itibarıyla %3,1 pazar payına sahip bir başka önemli yerli üretici. Şirket, ilaç ithalatı, ihracatı, üretimi ve dağıtımı faaliyetlerinde bulunan özel Tadbir Kalaye Jam Trading Company'ye (TKJ) ait. Alhavi, analjezikler ve besin takviyeleri gibi çeşitli medikal ürünler üretmektedir.

Pursina Pharmacy de pek çok muadil ilaç, reçetesiz ilaç ve bitkisel ürün üreten büyük özel ilaç şirketlerinden biridir. Şirket, %3'e yakın bir pazar payına sahiptir.

En büyük 10 ilaç şirketinin pazar payları (2015)

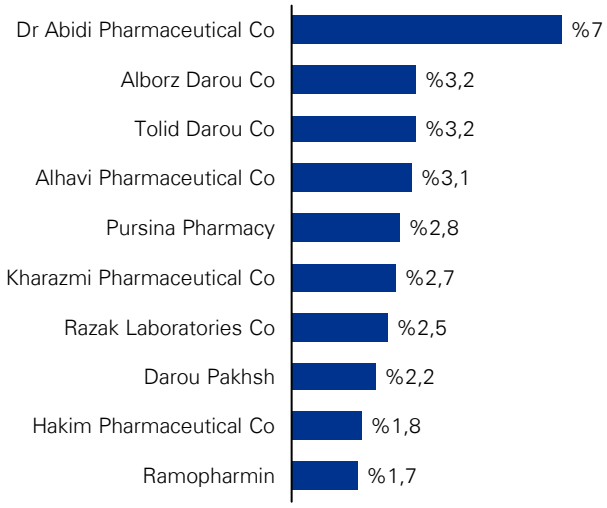

Kaynak: Euromonitor – İran'da Tüketici Sağlığı Sektörü

Yabancı Pazar Oyuncuları

İran uluslararası ilaç şirketlerinin ilgisini çekmeye başladı. Yaptırım sonrası dönemde, finansal işlemlerdeki zorlukların ortadan kalkmasıyla birlikte İran pazarındaki yabancı şirket sayısı da artacak.

Yaptırımların kaldırılmasından en fazla faydayı sağlayacak olan şirketler, yaptırımların uygulanmaya başlamasından önce ülkede satış kanalları kurup bunları devam ettiren uluslararası şirketler olacak gibi görünüyor.

İngiliz AstraZeneca ve GlaxoSmithkline bu şirketler arasında. Satışlarını İran'daki üçüncü parti distribütörler aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. Bu şirketler, halihazırda satış kanallarına sahip olmanın avantajından faydalanacak gibi görünmektedirler. Diğer benzer şirketler de İran'da bağlantılar kurmak için adımlar atabilir.

Örneğin, Ocak 2016'da Fransız Sanofi şirketi ile İran Sağlık ve Tıp Eğitimi Bakanlığı bir işbirliği bildirisi imzaladılar. Bu işbirliği ile Sanofi, İranlı üreticilerle olan mevcut ortaklıklarını daha da geliştirerek ülkedeki 10 yıllık varlığını güçlendirmeyi ve mevcut bilgi birikimini transfer ederek bulaşıcı olmayan hastalıklara yönelik yüksek teknolojili ilaçların üretimini artırmayı amaçlamaktadır. 2006 yılından beri İran ilaç pazarında faaliyet gösteren Sanofi 2009 yılından beri yerli iş ortaklarıyla üretim işbirliği yapmaktadır. Şirketin İran'daki satışlarının %55'i yurt içinde üretilmiş ürünlerden oluşmaktadır.

Bayer'in İran'da Bayer Parsian AG adlı önemli bir ilaç şirketi bulunmaktadır ve şirket 40 yıldan uzun bir süredir İran'a ilaç satmaktadır.

Danimarkalı ilaç üreticisi Novo Nordisk de ambargo dönemi boyunca İran'da yaklaşık 130 personelle faaliyet göstermeye devam etmiştir. Yaptırımların kaldırılmasını takiben şirket hem İran'da bir insülin iğnesi fabrikasına yatırım yapmayı hem de çalışan sayısını artırmayı planlamaktadır.

Japonya'nın en büyük ilaç üreticisi Takeda da İran ilaç sektörünü değerlendiren şirketler arasındadır.

Hintli ilaç şirketleri, iki ülke arasındaki yakın ilişkiler ve Hintli firmaların rekabetçi fiyatları sayesinde 2013 yılında İran'a yaptıkları ilaç ihracatını artırdılar.

Ocak 2013 başlarında, Hintli Ranbaxy Laboratories, Cipla, Glenmark ve Ind-Swift Laboratories ilaç şirketleri İran'a hayat kurtaran ilaçlar tedarik etme kararı aldıklarını bildirmişlerdi.

Ekim 2014'te, Hintli ilaç üreticisi Cipla Ltd, İran ilaç pazarındaki varlığını artırma stratejisinin bir parçası olarak İran'da bir üretim fabrikası kurma kararı aldı.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

Yüksek teknolojili ilaçlara duyulan ihtiyaç devam edecek olmakla birlikte, İran'ın özellikle yerli ilaç üretimini destekleyecek ve sektöre know-how transfer edecek yatırımcılar için önemli fırsatlar sunması beklenmektedir.

İran'daki ilaç satışlarının kısa vadede sabit kalacağı, İran'ın uluslararası ticarette daha aktif bir rol oynamaya başlamasıyla birlikte ise 2017 - 2019 arasında kademeli olarak artacağı öngörülmektedir.

Yaptırımlar İran'ın ithal ettiği ilaçlar için ödeme yapabilme kapasitesini sınırladığından piyasa yara aldı ve toparlanmanın zaman alması beklenmektedir. Ancak İran pazarı, artan genç nüfusu ve ekonomik koşullarda beklenen iyileşme sayesinde önemli bir büyüme potansiyeline sahiptir.

Sektör yeni yatırımlarla güçlenene kadar İran'a gelişmiş ilaç ihraç etme potansiyeli devam edecek.

İran hükümeti, Sağlık İnovasyonu ve Bilimsel Gelişim Planı aracılığıyla 2025 yılına kadar daha fazla çeşitte ilacın, aşının ve biyoteknoloji ürününün üretimini hedefliyorsa da, jenerik ilaç üreticilerinin yurt içi piyasadaki hakimiyetlerinin devam edeceği ve İran'ın gelişmiş ilaçlar konusundaki ithalat bağımlılığının kısa vadede değişmeyeceği öngörülmektedir.

Son on yılda yerli ilaç tedarik zincirinin hızla büyümesi ve ilaç ithal eden şirket ve eczane sayısının tüm ülke çapında artması sonucu yabancı ilaç ihracatçılarının satış kanalları da arttı.

İran hükümeti de, yerli üretimi artırmak amacıyla yabancı yatırımcıları ülkeye çekmeye yönelik politikalar benimsemiş gibi görünmektedir.

Hükümet, yerli üretime know-how ve teknoloji transfer edilmesi hedefi doğrultusunda ilaç sektöründeki özel sektör yatırımlarını daha fazla teşvik etmektedir. Hükümetin Sağlık İnovasyonu ve Bilimsel Gelişim Planı daha yenilikçi bir sektör yaratmayı hedeflemektedir. Hintli jenerik ilaç üreticisi Cipla'nın İran'da bir üretim fabrikası kurma planının da gösterdiği gibi, pazarda jenerik ilaç üreticileri için de fırsatlar söz konusu.

Reçetelere düşük değerli ilaçlar yazma alışkanlığı ve halkın genel olarak iyi sayılabilecek ilaç kullanma bilinci sayesinde, İran'daki jenerik ilaç satışının genel durumu parlak gözüküyor. Jenerik ilaç segmentindeki satışların artmaya devam edeceği öngörülmektedir.

İlaç satışı tahminleri (milyar ABD Doları)

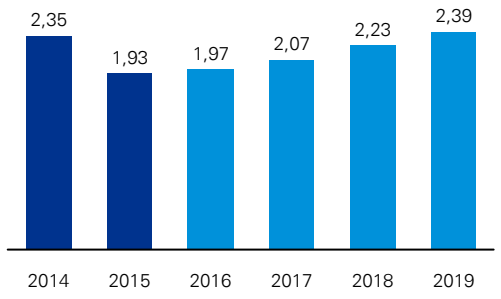

Kaynak: BMI - İran İlaç ve Sağlık Hizmetleri Raporu - 2016, 1. Çeyrek

İlaç ithalatı tahminleri (milyar ABD Doları)

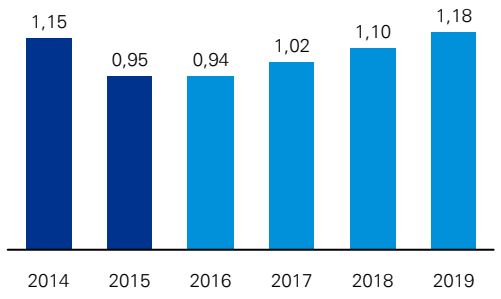

Kaynak: BMI - İran İlaç ve Sağlık Hizmetleri Raporu - 2016, 1. Çeyrek

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

İran'da yerli jenerik ilaç üretiminin güçlü olması ve hükümetin yerli üreticileri korumaya yönelik politikalar uygulaması bu segmentteki rekabeti artıran bir unsur.

Ülkeyi yerli üretime mecbur bırakan yaptırımlar sonucu geçtiğimiz on yılda İran kendine yetecek bir jenerik ilaç sektörü geliştirdi.

Yaptırımların kaldırılmasından sonra ise, İran'ın uluslararası ilaç üreticilerinden ithal edeceği ilaç miktarında artış yaşanması beklenmektedir. İthalatın toplam değerinin ise önümüzdeki beş yıl boyunca durağan olacağı öngörülmektedir.

Yerli ilaç üreticileri, nükleer anlaşmasından sonra ilaç ithalatında yaşanabilecek bir artışın kendilerini olumsuz etkileyebileceğinden endişeliler. Bu tür bir olumsuz etkiyi önlemek için ise, İran hükümeti ilaç ithalatını kontrol altına alan bazı politikaları hayata geçirdi. Şu anda, yerli üretimde muadili bulunan ilaçların İran'a ithal edilmesine izin verilmemektedir.

DTÖ üyeliği ilaç sektörünün liberalleşmesini zorunlu kılan bir unsurdur; ancak ülkenin kısa vadede DTÖ'ye katılması beklenmediğinden yerli üreticilerin pazar payı, en azından hacim bakımından şimdilik güvende görünmektedir.

Tüm bu unsurları yerli üreticilerin oldukça rekabetçi fiyatlar sunduğu gerçeğiyle bir arada düşünüldüğünde ise, uluslararası şirketlerin İran'a yapacağı ihracatın ağırlıklı olarak yenilikçi tedavi ürünlerinden oluşacağı söylenebilir. 2014 yılında, ithal edilen ilaçların yarısının yurt içinde bir muadili bulunmakta idi. Ancak bu durum hükümetin getirdiği ithalat kısıtlamaları nedeniyle değişecek ve İran'a ilaç ihraç eden şirketler için olumsuz bir durum yaratacaktır. Yine de İran, ilaç satmak için bugün geçtiğimiz yıla kıyasla çok daha cazip bir pazardır.

Türkiye İçin Öne Çıkan Hususlar

Türkiye, ölçülü dozların yanı sıra insan ve hayvan kanı formunda sunulan ilaçların ihracatında kaydettiği istikrarlı artışla önemli bir büyüme potansiyeline sahip. İlaç ticaretinde, ikili ticaret hacminin %98'ini oluşturan ihracat baskın.

Türkiye'nin ilaç ihracatı 2009 - 2015 arasında %12'lik bir YBBO kaydederek 938,3 milyon dolara ulaştı.

Türk ilaç sektörü, ülkenin yüksek üretim kapasitesine, ihracat hacmine ve önemli GSYİH katkısına sahip sektörlerinden biri. Türk ilaç sektörü ve sunduğu ürünler, AB ülkeleriyle kıyaslanabilecek bir teknoloji ve kalite seviyesindedir.

Türkiye ilaç ihracatında son 7 yılda güçlü bir büyüme kaydetti. İlaç ihracatının %88'i ölçülü doz ilaçlardan, insan kanından ve hayvan kanından oluşmaktadır. İhracat rakamları istikrarlı bir artış kaydediyorsa da, ilaç ihracatı Türkiye'nin 143,8 milyar dolara ulaşan toplam ihracatı içinde %0,65 ile diğer sektörlere kıyasla oldukça düşük bir paya sahiptir.

Türkiye ilaç ihracatı rakamları (milyon dolar)

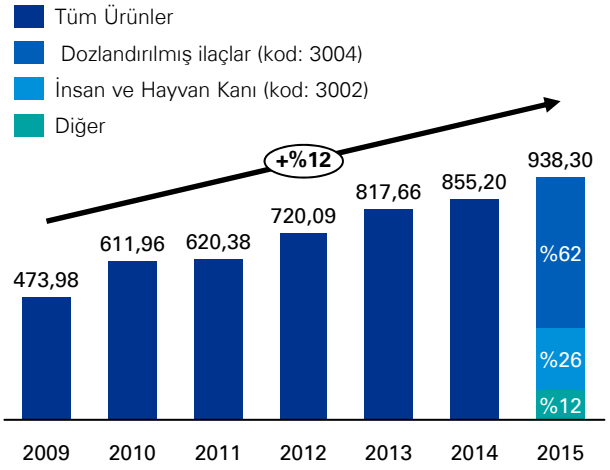

Not: HS4 kodları: 2936-2939,2941,3001-3006
Kaynak: TÜİK

Türk ilaçları ağırlıklı olarak Güney Kore'ye ve aralarında İran'ın da bulunduğu diğer yedi ülkeye ihraç edilmektedir. Bu ülkelere yapılan ilaç ihracatı 535,47 milyon $ tutarında ve toplam ilaç ihracatının %57'sini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin en çok ilaç ihraç ettiği 9 ülke (2015, milyon dolar)

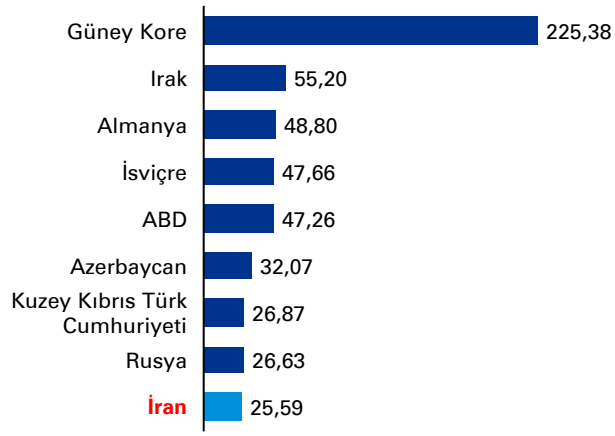

Not: HS4 kodları: 2936-2939,2941,3001-3006
Kaynak: TÜİK

İran ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgeleri Türk ürünleri için orta vadede önemli bir büyüme potansiyeli barındırıyor, ancak İran'da bu potansiyelden faydalanılabilmesi için ülkedeki mevcut yönetmeliklerde değişiklik yapılması gerekmektedir.

Türkiye İçin Öne Çıkan Hususlar

Yaptırımların kaldırılmasını takiben yabancı oyuncuların piyasaya girmesiyle birlikte İran ilaç pazarındaki rekabet de kızışacak. İran Türk ilaç üreticilerine yönelik tutumunu değiştirmediği takdirde Türkiye'nin önümüzdeki dönemde İran pazarında rekabetçi bir konuma gelmesi mümkün görünmemektedir.

İran Türkiye'nin en fazla ilaç ihraç ettiği 9. ülkedir.

Daha önce belirtildiği gibi, yaptırım döneminde, İran'da finansal işlem yapmanın zorluğu nedeniyle uluslararası ilaç şirketlerinin satışları oldukça azaldı. Türkiye ise, İran'ın yüksek teknolojili ilaçlara erişemediği bu dönemden faydalandı ve özellikle 2013 yılında İran pazarına ilaç ihracatı arttı.

İran, benzer ilaçlar üretmesi nedeniyle Türkiye'yi bir rakip olarak görmektedir. Yaptırımların kaldırılmasından sonraki dönemde de İran'ın yerli ilaç üreticilerini koruyan politikalarını sürdürmesi beklenmektedir. Bu politikalara paralel olarak, İran Sağlık ve Tıp Eğitimi Bakanlığı Şubat 2014'te Türkiye'nin iyi üretim uygulamaları denetimini kabul etmeyerek Türkiye'yi "Onaylanmış Tedarikçi Ülkeler" listesine almadı.

Yaptırımların kaldırılmasını takiben yabancı oyuncuların piyasaya girmesiyle birlikte İran ilaç pazarındaki rekabet de artacaktır. İran Türk ilaç üreticilerine yönelik tutumunu değiştirmediği takdirde Türkiye'nin önümüzdeki dönemde bu pazarda rekabetçi bir konuma gelmesi mümkün görünmemektedir. Ancak, iki ülkenin Ekonomi ve Sağlık Bakanlıkları arasında yapılan karşılıklı görüşmeler sonucunda Türkiye ile İran arasında bir işbirliği doğabilir.

Diğer taraftan, yaptırımların kaldırılmasını takiben İran ilaç ihracatını artırabilir.

İran güçlü bir yerli ilaç üretimine sahip ve girişeceği ihracat faaliyetleri Irak gibi bazı pazarlarda Türk ilaç üreticilerinin karşılaştığı rekabeti artırabilir. Türkiye, İran'ın yerine getiremediği iyi üretim uygulamaları konusunda hali hazırda Avrupa Birliği'ne uyum sağlamış olması bakımından şu anda İran'dan daha yüksek bir rekabet gücüne sahiptir.

İran uzun vadede sağlık turizmi alanında Türkiye'ye rakip olabilir.

İran'da sağlanan tıp eğitimi ve ortalama hekim yetkinliği üst düzeydedir ve sağladığı uygun fiyatlı sağlık hizmetleriyle Suudi Arabistan gibi bölge ülkelerden turist çekebilmektedir.

Türkiye'nin İran'a İlaç İhracatı (milyon $)

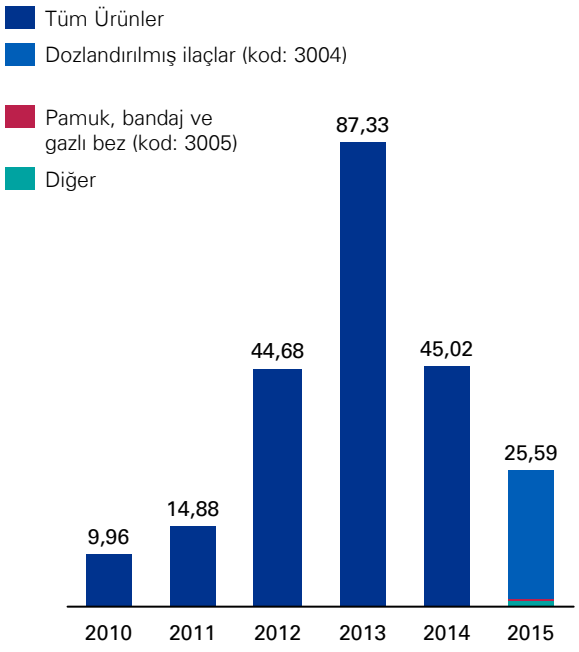

Not: HS4 kodları: 2936-2939,2941,3001-3006
Kaynak: TÜİK

İran Sağlık ve Tıp Eğitimi Bakanlığı sağlık sektörüne yabancı yatırım çekebilmek için çalışmalar yürütmektedir. Başta ileri teknoloji tıbbi teşhis cihazları olmak üzere, sağlık altyapısını geliştirecek yatırımlar çekildiği ve sektörde modernizasyon ve know-how tranferi sağlandığı durumda, orta/uzun vadede bölgede Türkiye'ye alternatif bir sağlık turizmi destinasyonuna dönüşebilir.

Turizm

Genel Bakış

ÖNE ÇIKANLAR

İran, yaşamakta olduğu değişim ve dışa açılma sürecinde yabancı turist sayısını da artırmaya kararlı görünmekte.

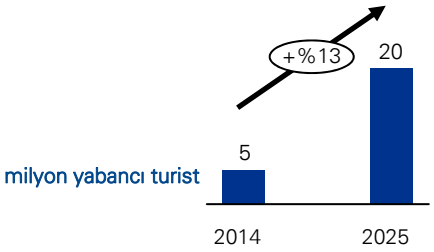

- İran, 19 UNESCO Dünya Mirasına ve çeşitli dini, kültürel ve doğa turizmi destinasyonlarına sahip.
- İran Havayolları mevcut filosunu genişletirken diğer uluslararası havayolu şirketleri de İran'a uçuşlarını sıklaştırıyorlar.
- Batı ülkelerinden gelen turistler de dahil olmak üzere, ülkeyi ziyaret eden yabancı turist sayısı artmakta.
- İran'ın şu anki yabancı turizmi yerli turizmine kıyasla çok küçük.
- Mevcut turizm altyapısı yetersiz ve otellerin hem kalite hem de kapasite bakımından iyileştirilmesi gerekiyor.

FIRSATLAR

- İran'a gelen yabancı turist sayısındaki artış devam edecek ve 2019 yılına kadar yıllık ortalama %18 büyüme görülecek.
- Ülkeye iş amaçlı gelecek turist sayısının da artacak olması iş turizmi alanında da önemli fırsatlar sunacak.
- Turizm sektöründe vergi muafiyetleri bulunmakta ve İran hükümetinin özellikle lüks otellere yapılacak yatırımları daha da desteklemesi beklenmektedir.

RİSKLER

Politik istikrarsızlık ve İran'ın dünyayla olan karmaşık ilişkileri turizm sektörünü doğrudan etkilemektedir.

Franchise kiralama ağırlıklı olarak döviz cinsinden ödendiğinden, dalgalı bir enflasyonun olduğu İran'da otel kiralamak riskli bir seçenek.

İran'da kredi kartıyla ödeme yapma olanağı bulunmamaktadır.

Çekinceler...
İran'da alkollü içecek tüketimi yasak, plajlar kadın-erkek olarak ayrılmakta ve giyim konusunda şeriat kanunları uygulanmaktadır.

REKABET VE DÜZENLEYİCİ ORTAM

Sektöre yönelik olumlu beklentiler baş göstermeye başladıkça uluslararası otel zincirlerinin İran'a olan ilgisi de artmaya başladı.

İbis Hotel Rotana Group Melia Hotels
Novotel Jumeriah Group

Uluslararası otel zincirlerinin olmadığı dönemde İran turizm sektörü yerli otellerin hakimiyetindeydi.

Homa Hotel Group
Espinas Laleh Group

Turizm

Ülke, yaşamakta olduğu değişim ve dışa açılma sürecinde turizm sektörünü güçlendirmeye kararlı görünmekte. İran'ın tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri dünyayla tanışmaya hazırlanıyor.

İran pek çok dini, kültürel ve doğa turizmi destinasyonuna sahip.

Iran, 19 UNESCO Dünya Mirası, dini turizme yönelik lokasyonlar, doğal parklar, yaban hayatı koruma bölgeleri ve kayak tesisleri barındırmaktadır. Tahran, İsfahan ve Meşhed en çok turist çeken lokasyonlardır.

1979 yılındaki İran Devrimi'nden sonra Sheraton, Hyatt ve Hilton gibi uluslararası otel zincirlerinin İran'da faaliyet göstermesi yasaklanmış ve bu oteller kamulaştırılmıştı. İran turizm sektörü yıllardır yerli otellerin hakimiyetindedir. İran yeni hükümet politikalarının uygulanması ve yaptırımların kaldırılmasıyla dış dünyaya açılırken turizmin de uykudan uyanması beklenmektedir.

İran'a gelen turist sayısında ve yapılan turizm yatırımlarında son birkaç yılda önemli artışlar görülmüştür. İran'ın dış dünyayla olan ilişkilerinin ve genel durumunun iyileşmeye başlamasıyla birlikte BAE'li Rotana ve Accor Hotels gibi uluslararası otel zincirleri de İran pazarına girmeye ilgi göstermektedirler.

2014 yılında İran'ı yaklaşık 5 milyon yabancı turist ziyaret etti, hükümetin hedefiyse bu rakamı 2025 yılına kadar 20 milyona çıkarmaktır.

İran hükümeti turizmi destekleme konusunda artık daha aktif bir rol oynamaktadır. Örneğin İran Kültür Mirası, El Sanatları ve Turizm Kurumu, turizm sektörünü geliştirmek amacıyla çeşitli işbirliği fırsatlarını değerlendirmek ve stratejik görüşmelerde bulunmak üzere Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) toplantısına katıldı. Artan turist sayısını karşılayabilmek amacıyla İran Havayolları mevcut filosunu genişletirken diğer uluslararası havayolu şirketleri de İran'a uçuşlarını artırmaktalar. Bununla birlikte, İran'ın yeterli ve kaliteli turizm altyapısına sahip olmaması ve ülkenin jeopolitik konumu turizm sektörünün büyümesini tehlikeye atıyor.

İran, Dünya Ekonomik Forumu'nun yayımladığı 2015 Seyahat ve Turizm Sektöründe Rekabet Gücü endeksinde Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri (MENA) içinde 12., 141 ülke içindeyse 97. sıradadır. Aynı raporda, İran'ın güvenlik endeksi Türkiye'nin güvenlik endeksinden daha yüksektir.

Toplam yabancı turist geliş sayısı (bin seyahat)

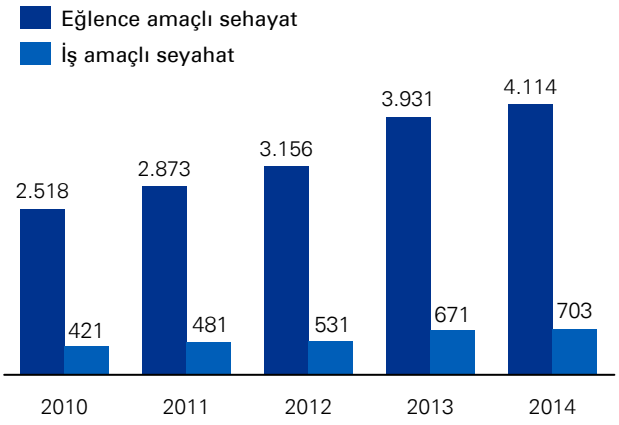

Kaynak: Euromonitor International – İran'a Seyahat

İran seyahat ve turizm sektörü (2014)

Kaynak: Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi

Pazara Genel Bakış

İran'ın zaten artmakta olan yabancı turist sayısının ve turizm gelirlerinin, nükleer anlaşmadan sonra daha da artması beklenmektedir. Başta Irak ve Azerbaycan olmak üzere 10 ülkeden turistler İran'a gelen yabancı turistlerin %90'ını oluşturmaktadır.

İran 2014 yılında yaklaşık 5 milyon yabancı turisti ağırladı.

Toplam ziyaretlerin %35'ini oluşturan Irak, İran'a en fazla turist gönderen ülke oldu. Irak'tan gelen turist sayısı son yıllarda artarken, Körfez Arap Ülkeleri'nden gelen turist sayısı da yaklaşık %50 arttı. Bu trend İran'ın Arap dünyasıyla iyileşen ilişkilerinin bir sonucu olarak yorumlanabilse de, DAEŞ'in mevcut durumu da Irak'tan gelen turist sayısını etkilemektedir. İran ve Lübnan gibi ülkeler Iraklı turistlerin girişine kolaylık sağlayan nadir ülkelerden oluğundan, İran, Iraklı turistler için önemli bir destinasyon haline gelmiştir. Irak'tan sonra, İran'a en fazla turist gönderen ülke ise Azerbaycan'dır. Bunun bir ölçüde nedeni, iki ülke vatandaşlarının karşılıklı olarak kolayca seyahat edebilmesi ve dünyanın resmi olarak Şii Müslüman iki ülkesi olmalarından gelen yakınlıktır.

Hindistan'dan gelen turist sayısı nispeten düşük olsa da, ilişkilerin gelişmesine paralel olarak bu oranın önümüzdeki dönemlerde artması beklenmektedir. İran Hindistan için çok önemli bir ticaret ortağı olmanın yanı sıra Hindistan'ın Batı Asya'ya karadan tek erişim noktası olması nedeniyle Hintli şirketler için aynı zamanda kritik bir taşımacılık güzergahıdır.

2014 yılında İran'ın yabancı turistlerden elde ettiği gelir 32.445 milyar Iran riyali idi. Bu rakamın 2015-2019 arası dönemde yıllık ortalama %11,28'lik büyüme kaydederek 2019 yılında 53.937 milyar riyale yükselmesi bekleniyor.

Yabancı turist harcamaları (milyar İran riyali)

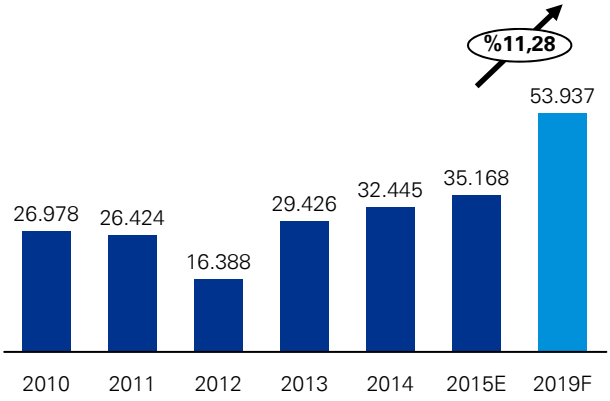

Kaynak: Canadean - Turizm Sektörü Öngörüleri

Ülkelere göre gelen yabancı turist oranı (2014)

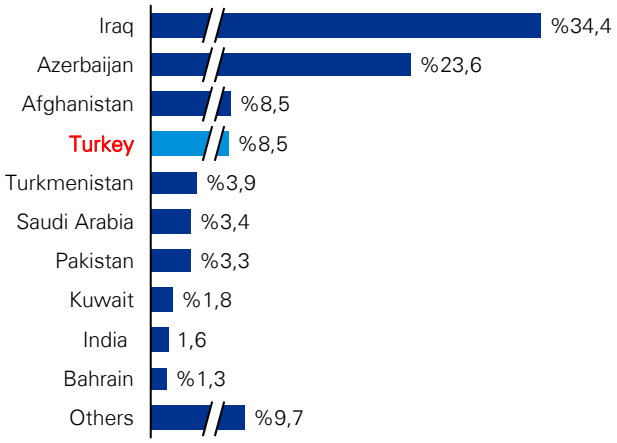

Kaynak: Euromonitor International – İran'a Seyahat Etmek

Son yıllarda batılı ülkelerden gelen turist sayısında da artış görüldü. Örneğin, 2012'de 5900 olan Fransız turist sayısı 2013'te 7300'e, 2012'de 200 olan ABD'li turist sayısı ise 2013'te 1740'a ve 2014'te 1810'a yükseldi. Son dört yıldır kapalı kalan İngiltere'nin İran Büyükelçiliği'nin Ağustos 2015'te yeniden açılmasını takiben, İran'a gitmek isteyen İngiliz vatandaşlarının sayısında da artış görüldü.

Pazara Genel Bakış

İran'da yerli turizm güçlü ve özellikle nükleer anlaşmadan sonra ekonominin büyümeye başlamasıyla birlikte turizm harcamalarının daha da artması beklenmekte.

İran'ın yabancı turizmi yerli turizmine kıyasla oldukça küçüktür. Yerli turizmin gücü, İran'ın dış dünyaya kapalı olduğu süre boyunca otelcilik sektörünü ayakta tutmuştur.

Yurt içi seyahatlerin sayısı 2014 yılında 8 milyona yaklaştı. Yabancı turizm gibi yerli turizmde de iş amaçlı seyahatin payı düşük seyretti. 2011 yılında yerli turistlerin yaklaşık %24'ü gezi veya eğlence amacıyla seyahat etti. Sağlık ve hac turizmi de yerli turizme %23 civarında ek katkı yaptı. Meşhed, İsfahan ve Şiraz ile Hazar Denizi boyunca uzanan plajlar yerli turistlerin başlıca tercihi oldu.

Yaptırımların kaldırılmasını takiben İran ekonomisinin büyüyeceği varsayıldığında, reel hane halkı harcamalarının da önümüzdeki 3 yıl boyunca %14-15 artması beklenmektedir. Bunun sonucu olarak da İran halkının ülke içinde daha fazla seyahat edeceği öngörülmektedir.

Yurt içi seyahatler (bin)

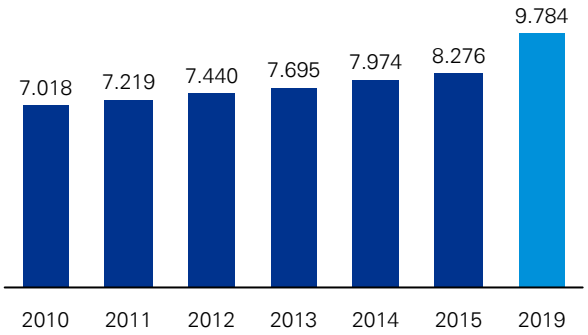

Kaynak: Euromonitor International – İran'a Seyahat Etmek

Oda doluluk oranları (%)

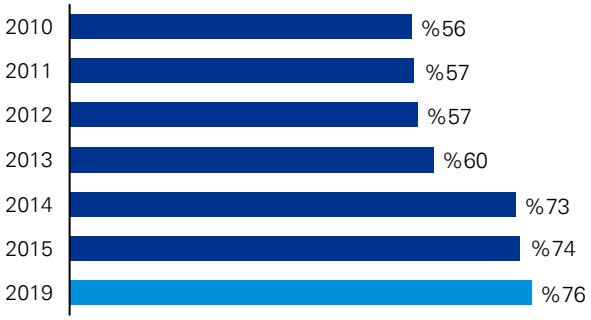

Kaynak: Canadean - Turizm Sektörü Öngörüleri

Pazara Genel Bakış

Mevcut turizm altyapısı ve konaklama kapasitesi, son dönemde gelişen turizmi karşılayabilecek yeterlilikte değildir. Ziyaretçileri çekmek için yeni oteller inşa edilmesi planlanmaktadır.

Geliştirme faaliyetleri ve yeni yatırımlar sayesinde konaklama satışlarının 2014 yılından 2019 yılına kadar %2'lik bir yıllık bileşik büyüme kaydedeceği öngörülmektedir.

Yerli ve yabancı turizmdeki güçlenme konaklama satışlarını da artırdı ve 2014 yılından itibaren oda yetersizliği görülmeye başladı. 2012 itibarıyla, ülkedeki 3282 konaklama tesisinden 112 tanesi 4 ve 5 yıldızlı lüks otellerdi. İran hükümeti, 4 ve 5 yıldızlı otel sayısını 2025 yılına kadar 400'e çıkarmayı hedeflemektedir. Bu otellerin 125'inden fazlasının şu anda inşa aşamasında olduğu söylenmektedir.

Konaklama imkanları yabancı turizmi geliştirme yolunda İran'ın karşılaştığı en önemli güçlüklerden biri ve tesislerin hem sayısının hem de kalitesinin artırılması gerekmekte. Turist sayısındaki artış turizm sektörünü hazırlıksız yakalamış ve turizmciler uluslararası kalite standartlarına sahip yeterli sayıda oda sunamamışlardır.

Eğlence turizmi hem yerli hem yabancı turistler için birinci seçenek olduğundan, iş turizmine yönelik konaklama imkanları yetersiz ve kalitesiz kalmıştır.

Oda satışları (milyar İran riyali)

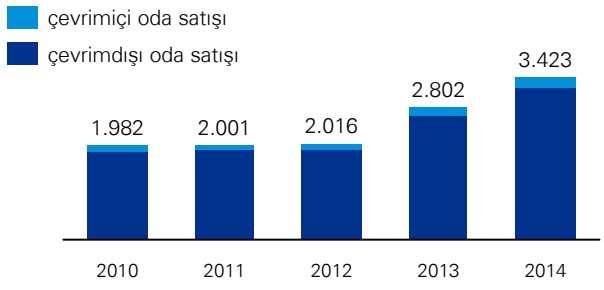

Kaynak: Euromonitor International – İran'a Seyahat Etmek (2015)

Bir başka sorun ise internetten otel rezervasyonu ve ödeme yapmayla ilgilidir. Yerli otellerin çoğunun web sitesi varsa da büyük kısmı internetten satış imkanı sunmamaktadır. Ayrıca İran'da kredi kartı kullanımı da bulunmuyor. Şu anda internetten otel odası satışları toplam konaklama satışlarının %6'sını, uçak bileti satışları ise toplam uçak bileti satışlarının %1'ini oluşturmaktadır.

Tesis ve yatak sayısı (2012)

	konaklama tesisi sayısı	yatak sayısı
toplam	**3.282**	**221.410**
lüks oteller	13	1.043
5 yıldızlı	21	9.451
4 yıldızlı	78	17.515
3 yıldızlı	708	56.783
2 yıldızlı	867	53.409
1 yıldızlı	1.360	72.456
sınıflandırılmamış	235	10.753

Kaynak: İran İstatistik Merkezi

Doğa, macera, kayak ve çölde kamp turizmi gibi farklı turizm çeşitleri de daha fazla geliştirilebilir. İran turizminde canlı sezon Nisan - Mayıs ve Eylül - Ekim arası dönemlerdir.

Aracı kuruluşların satışları 2014 yılında %8 artarak 5,8 milyar riyale yükseldi.

İranlı turistlerin en fazla paket tur satın almayı tercih ettikleri destinasyonlar arasında Dubai ve Antalya yer almaktadır. İran'daki seyahat acenteleri, Irak ve Suudi Arabistan'a giden hacılara da hizmet sunmaktadırlar. Ayrıca, pek çok seyahat acentesi yabancı turistler için İran turları düzenlemektedir. İnternetten rezervasyon seçeneklerinin sınırlı ve İran'a vize almanın zor olması nedeniyle pek çok turist İran'a paket turlarla seyahat etmektedir.

Yabancı Pazar Oyuncuları

İran'ın yüksek potansiyeli pek çok uluslararası otel zincirinin ilgisini çekmekte. Accor Group otelleri ülkede faaliyet göstermeye başladı.

Sektöre yönelik olumlu beklentiler oluşmaya başladıkça uluslararası otel zincirlerinin İran'a olan ilgisi de artmaya başladı.

15 Eylül 2015 tarihinde, Aria Ziggurat Tourism Development Co., Tahran'daki Novotel IKIA ve Ibis IKIA otel markalarının 15 yıl boyunca kullanılabilmesine yönelik olarak Fransız otelcilik grubu Accor Hotels ile sözleşme imzaladı. Oteller, Ekim 2015'te İmam Humeyni Uluslararası Havalimanı'nda (IKIA) faaliyet göstermeye başladılar. Accor Hotels İran turizm sektöründe harekete geçen ilk uluslararası oyunculardan ve bu grup önümüzdeki on yıl içerisinde İran'da 100 otelin daha işletmesini almayı planlamaktadır. Bu, turizm sektörüne Batılı yatırımcıları çekme konusunda İran'ın itibarını artıracak önemli bir adım olmuştur.

Kültürel Miras ve Turizm Yatırımları Şirketi SEMEGA'nın bir alt kuruluşu olan Aria Ziggurat, 4 ve 5 yıldızlı Novotel ve Ibis IKIA otellerinin sahibi oldu. SEMEGA, Turizm Bankası, Aria Ziggurat ve diğer 37 şirket, ağırlıklı olarak turizm sektörünü geliştirmeye odaklanan İranlı Tourism Financial Group'a ait kuruluşlardır.

Riskli ülkelere yatırım yapan gruplardan biri olmasıyla bilinen BAE merkezli Rotana Group da önümüzdeki iki yıl içinde İran'da dört otel inşa edeceğini duyurdu. Bu otellerden ikisinin 2017 sonuna kadar Meşhed şehrinde, ikisinin ise 2018 sonuna kadar Tahran'da faaliyete girmesi planlanmaktadır. Bu otellerin faaliyete girmesiyle birlikte, İran'da benzer bir İslami ortam Arap turistlere sunularak, özellikle BAE, Kuveyt ve Suudi Arabistan'dan gelen turist sayısında artış yaşanabilir.

İran hükümeti ayrıca, Dubai merkezli Hospitality Management Holdings gibi diğer işletmecilerle de görüşmeler yürütmektedir.

Dubai merkezli Jumeirah Group ile İspanyol Melia Hotels International da önümüzdeki dönemde İran pazarına girmeleri beklenen otel zincirleri arasındadır. Melia Hotels International, Hazar Denizi kıyısında beş yıldızlı bir otel açmayı planlamaktadır.

InterContinental Hotels ve Hilton Group gibi diğer büyük otel zincirleri ise, önemli yatırımlar yapmadan önce bekleyip, İran'ın nasıl bir gelişim kaydedeceğini görmek istediklerini belirttiler.

Yerli Pazar Oyuncuları

Yerli markalar mevcut tesislerini yenileyip hizmet kalitelerini artırma eğilimindeler, ancak uluslararası otel zincirlerinin İran'a girmesi yerli oteller üzerinde önemli bir baskı yaratabilir.

Uluslararası otel zincirlerinin olmadığı dönemde İran turizm sektörü yerli otellerin hakimiyetindeydi.

Yabancı turizm geçtiğimiz 10 yılda çok zayıf seyrettiğinden İran'ın turizm altyapısı ağırlıklı olarak yerli turiste göre uyarlandı. Bu yapı, uluslararası standartları karşılamamaktadır. Yerli otel ve otel zincirlerinin çok azı 5 yıldızlıdır ve bunlar da, 4 yıldızlı otellerle birlikte, oldukça geri kalmış durumdalar.

Uluslararası otel zincirlerinin İran pazarına girmesi ise, pek çoğu zaten kendini yenilemekle boğuşacak olan yerli oteller üzerindeki baskıyı daha da artıracaktır.

İran'ın lider oteller zinciri olan Homa Hotel Group Tahran, Mashhad, Shiraz ve Bandar-Abbas'ta toplamda 782 oda kapasiteli otellere sahiptir. Eskiden Homa Hotels devlete ait İran Havayolları'nın bağlı bir kuruluşu idi ve hükümetin başarısız özelleştirme girişiminden sonra 2012 yılında Sosyal Güvenlik Kurumu'na devredildi.

Tahran'daki eski InterContinental Hotel ise bugün Laleh Group tarafından işletilmektedir. Grubun Ardabil, Chabahar, Tebriz and Bistoon'da da otelleri bulunmaktadır.

Aralık 2015'te Tahran'da açılan Espinas Palace Hotel de lüks otel segmentinin bir diğer önemli oyuncusudur. Espinas Hotels and Resorts Group, Tahran ve Astara'da iki oteli daha bulunmaktadır.

Mevcut Lüks Otel Grupları

Parsian International Hotels Co. ise Hilton Group'un eski otellerini işletmektedir.

Parsian Group altı adet 5 yıldızlı, on üç adet 4 yıldızlı ve üç adet 3 yıldızlı oteli bünyesinde barındırmaktadır. Grubun 5 yıldızlı otelleri Tahran, İsfahan, Yazd, Chalus ve Kermanshah'te bulunmaktadır.

İran'da bazı otellerin inşası da devam etmektedir. Örneğin, İranlı bir özel sektör şirketi olan Toseh & Omran Hamandishan Didar Co., İran'ın ilk uluslararası markalı 5 yıldızlı otel ve alışveriş merkezini inşa etme hedefiyle kuzey Tahran'da Didar Kompleks'i inşa etmeye başlamıştır.

Fırsatlar, Riskler ve Tehditler

Kültür, tarih ve doğa turizmi gibi farklı turizm türlerine yönelik önemli fırsatlar barındıran İran'ı ziyaret edecek turist sayısında önemli bir artış bekleniyor. Bununla birlikte, özellikle kısa vadede yatırımcıların iştahını zayıflatabilecek bazı riskler ve sorunlar hâlâ mevcut.

Yaptırımların kaldırılması hem iş hem de eğlence amaçlı turistlerin sayısını doğrudan etkileyecek. İran'a gelen yabancı turist sayısındaki artışın devam edeceği ve 2019 yılına kadar yıllık ortalama %18'lik büyüme görüleceği tahmin edilmektedir.

İran'da yerli ve yabancı turist sayısındaki artışı tetikleyen pek çok unsur bulunmaktadır:

- İran'ın Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerinin iyileşmesi ve ABD ile doğrudan iletişim kurmaya başlaması sonucu dünyadaki İran imajının düzelmeye başlaması
- İran Havayolları'nın filosunu genişletmesi ve yabancı havayolu şirketlerinin İran'a sefer düzenlemeye başlaması
- Yabancı turistlere vize vermeyi kolaylaştıracak yeni İran uygulamaları
- İranlıların daha fazla seyahat edebilmelerini sağlayacak olan ekonomik iyileşme süreci
- Orta veya uzun vadede, internetten rezervasyon veya ödeme yapma seçeneklerinin sunulması ihtimali
- Batılı ülke vatandaşlarının İran'a seyahat etme koşullarının iyileştirilmesi
- Tarihi yerlerin ve Basra Körfezi ile Hazar Denizi kıyılarının geliştirilmesine yönelik hükümet politikaları uygulanması
- İran Kültür Mirası, El Sanatları ve Turizm Kurumu tarafından düzenlenen kampanyalar

Yaptırımlar sonrası dönemde, İran dünya iş çevresine tekrar dahil olacak ve iş amaçlı gelen turist sayısında kayda değer bir artış yaşanacak. Tüm bu değişimler dikkate alındığında, İran'ın potansiyeli görülüyor ve dünya ülkeleri de bunu değerlendirmek için kolları sıvıyor.

Son birkaç yıl içinde, İtalya, Almanya, Hollanda, Körfez Ülkeleri ve Arap Ülkelerinden pek çok yetkili, turizm sektöründeki yatırım fırsatlarını incelemek üzere İran'ı ziyaret etti.

Doğrudan Vergiler Kanunu'nda, İran Kültür Bakanlığı'ndan ruhsat almış tüm turizm işletmelerine %50 gelir vergisi muafiyeti tanınıyor. Cumhurbaşkanı Ruhani'nin İran'a gelen yabancı turist sayısını önümüzdeki on yıl içinde iki katına çıkarmayı hedeflediğini ve bu hedefe ulaşabilmek için daha lüks otellere ihtiyaç olduğunu söylemesi ise, İran hükümetinin turizm sektöründeki yatırımları daha da fazla destekleyeceğinin işareti olarak yorumlanabilir.

Bu büyük potansiyelin yanında, yabancı otellerin kısa vadede İran pazarına girmelerini önleyen bazı sorunlar ve riskler de var:

- Politik istikrarsızlığın turizm sektörünü doğrudan etkilediğini düşündüğümüzde, Suriye'deki savaşın, Irak'ta IŞİD tehlikesinin, Suudi Arabistan ile olan gergin ilişkilerin ve bölgede yaşanan Şii - Sünni düşmanlığının turizm sektöründe güçlü bir büyüme yaşanmasını sekteye uğratabilecek unsurlar olduğunu söyleyebiliriz.
- İran'da alkollü içecekler yasak, plajlar kadın-erkek olarak ayrılıyor ve giyim konusunda şeriat kanunları uygulanıyor.
- İran'daki otellerin hizmet kalitesi genel olarak düşük, alışveriş merkezleri ise eski ve bakımsız. Ayrıca, ülkede kredi kartı kullanılmıyor.
- Bölgeye gelmek isteyen yabancı turistleri kendisine çekmek isteyen İran'ın, turizm konusunda kendisinden daha iyi bir şöhrete sahip Dubai, Amman ve Abu Dabi ile rekabet etmesi gerekecek. İran ayrıca, yeni tesislere ihtiyaç duyduğundan, rekabet gücü inşaat sektörüne bağımlı olacak. Dolayısıyla, başarının kısa vadede gelme olasılığı düşük.
- Franchise kiraları ağırlıklı olarak döviz cinsinden ödendiğinden ve sözleşmeler genellikle 10 yıl süreli olduğundan, dalgalı bir enflasyonun olduğu İran'da otel kiralamak riskli bir seçenek.
- İran'ın dünya otel rezervasyonu sistemine bağlanabilmesi ise oldukça zor, zira bazı web sitelerinin peşin ödemeli fiyatlar sunması, bazılarının da (booking.com gibi) ABD'li şirketler tarafından işletilmesi ödeme yapmayı zorlu ve karmaşık hale getiriyor.

Türkiye İçin Öne Çıkan Hususlar

İran'ın dışa yönelik turizmindeki her tür değişiklik Türk turizm sektörünü etkileyecek. Türkiye özellikle Rusya'dan gelen turist sayısında düşüş beklerken, İran riyalinin değer kazanması ve İran halkının gelirlerinin artması halinde İranlı turistler Türkiye turizmini olumlu yönde etkileyecek.

İran riyalinin değer kaybettiği 2011 - 2012 döneminde yurt dışına çıkan İranlı turist sayısı %37 azaldı. İran riyalinin istikrarlı bir seyir izlediği 2014 yılında ise yurt dışına çıkan İranlı turist sayısı artmıştı. Bu iki örnek, turizmin döviz kurlarına ne kadar bağımlı olduğunun birer göstergesi.

Türkiye uzun süredir İranlı turistlerin en çok rağbet ettiği destinasyonlardan biridir. İranlıların en fazla tercih ettiği şehirler ise İstanbul ve Antalya. İranlı turistler genellikle kendi ülkelerindeki seyahat acentelerinden satın aldıkları paket turlarla alışveriş ve deniz turizmi için Türkiye'ye geliyorlar. Kültürel benzerlik ve yakınlık İranlıların Türkiye'yi tercih etmesinde önemli bir neden. Türkiye'nin İran'dan gelen turistlere 90 günlük vize muafiyeti sağlaması da gelen İranlı turist sayısını etkiliyor. Türk hükümetinin uyguladığı politikaların İranlı turist sayısını daha da artırması olası. 2015 yılında, Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bakanlığı, seçilen ülkelerden Türkiye'deki bazı havalimanlarına turist getiren turizm acentelerine finansal hibe sağlama programı başlattı. İran da bu ülkelerden biriydi.

İranlıların Türkiye'den sonra en fazla rağbet gösterdiği ülkeler ise Irak ve BAE. Şiilere özgü Arbaeen tatilinde hacı olmak için Kerbela'ya gitmek, İranlı turistlerin Irak'ı ziyaret etmesinin başlıca nedenlerinden. İran Dubai'ye en fazla turist gönderen ülkeler arasında. İranlılar Dubai'yi özellikle eğlence ve alışveriş için tercih ediyorlar. Dubai'ye seyahat ederken genellikle otel ve uçak biletini içeren paket turlar satın alıyorlar.

Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın istatistiklerine göre, 2014 yılında Türkiye'ye 1,6 milyon İranlı turist geldi. Bu rakam Türkiye'ye gelen toplam yabancı turist sayısının %4'üne denk geliyor. Bu ziyaretçiler arasında, İran'dan gelip başka ülkelere giden transit yolcuların da önemli bir paya sahip olduğu düşünülmektedir.

Önümüzdeki yıllarda ise İran'dan yurt dışına giden turist sayısında ve buna paralel olarak, Türkiye'ye gelen İranlı turist sayısında artış yaşanacağı öngörülüyor. İran'a uygulanan yaptırımların kaldırılması, İranlıların gidebileceği destinasyonların sayısını artıracak olsa da, özellikle orta gelir seviyesindeki İranlı turistlerin Türkiye'ye olan ilgisinin devam etmesi beklenmektedir.

İranlı turistlerin en fazla tercih ettiği ülkeler (2014, bin seyahat)

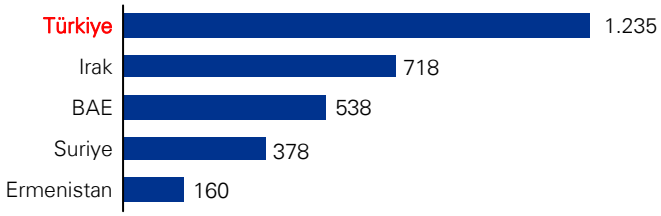

Kaynak: Euromonitor International – İran'a Seyahat Etmek

Türkiye'ye gelen İranlı turist sayısı (milyon)

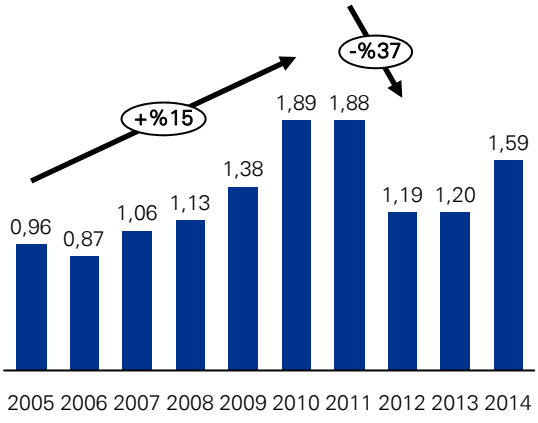

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye'nin İran Pazarındaki Rekabetçiliğini Koruması ve Yeni İş İmkânlarının Değerlendirilebilmesi İçin Temel Yaklaşım

İhracatçılara ve Yatırımcılara Yönelik Öneriler

İran pazarına yatırım yapmak isteyen Türk yatırımcılar, hem bu kendine özgü pazar yapısını analiz etmek hem de İranlı kanaat önderleriyle iletişim kurmak için yeterince zaman ayırmalılar.

1. YEREL DÜŞÜNME

Her sektör, hatta her ürün kendine has pazar avantajları ve riskleri barındırdığından, İran'a ihracat ve yatırım yapmak için "her sektöre uyan tek bir yaklaşım" bulunmuyor.

- İran'a yapılacak bir saha ziyaretiyle yerel pazar hakkında niteliksel ve niceliksel bir görüş edinmek, pazarın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Veri kalitesi ve doğru veriye ulaşım halen çözülmesi gereken bir meseledir. Ek olarak, yerel iş ortaklarının detaylı araştırılması (due diligence) yapılmalıdır.
- Özellikle ABD tarafından yaptırım uygulanmaya devam edilen kişi ve şirketlere, bunların ortaklıklarına ve iştirakleri ile iş yapmamaya özen gösterilmedir. Bu kişi ve şirketler ABD Hazine Bakanlığı Yabancı Varlıklar Kontrol Ofisi üzerinden takip edilebilir.
- Yatırım stratejisinin, özellikle vergi yükü, lojistik/tedarik zinciri yönetimi, izin ve onay süreçleri ve teknolojiye erişim konuları dikkate alınarak daha ilk aşamalarda detaylı bir şekilde analiz edilmesini önerilebilir.

2. KANAAT ÖNDERLERİYLE İLETİŞİMİ GÜÇLENDİRME

İran'daki karar vericilerle sıkı ilişkiler geliştirmek, iş yapma açısından faydalı olabilir.

3. İHRACAT FİNANSMAN YÖNTEMİNİ SEÇME

İhracatın en önemli unsurlarından biri ödemeyi zamanında ve tam alabilmek olduğundan, hem alıcının finansal ihtiyaçlarına uygun hem de ödememe riskini en aza indirecek uygun bir ödeme yöntemi seçilmelidir. Uluslararası işlemlerde dört temel ödeme yöntemi vardır. Bu bağlamda, sözleşme görüşmelerine başlamadan önce, hem yatırımcı hem de müşteri için en cazip yöntemin ne olduğuna karar verilmesi daha uygun olacaktır.

- Bankanın, hüküm ve koşullar karşılandığı anda alıcı adına ihracatçıya ödemeyi yapacağını taahhüt ettiği akreditifler en güvenli finansal enstrümanlardır. Yabancı bir alıcı hakkında güvenilir kredibilite bilgileri bulmanın zor olduğu durumlarda bu yöntemin seçilmesi önerilir. Yaptırımların kaldırılmasını takiben finansal sistemin liberalleşmesiyle birlikte orta vadede bu yöntem tercih edilebilir.

Ödeme Riski Şeması

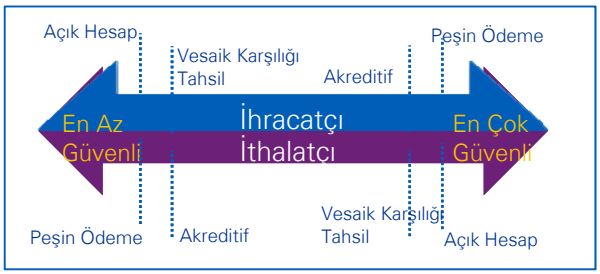

Kaynak: ABD Ticaret bakanlığı Ticaret Finansmanı Kılavuzu

- İran'da, perakende gibi bazı sektörlerde ödeme alamama riskini ortadan kaldırmak için, önden alınan peşin ödeme yöntemiyle çalışılması mantıklı olacaktır.
- Bir başka ödeme seçeneği ise, hızlı ve daha düşük maliyetli olmasına rağmen, belli bir onay sürecinin bulunmaması ve borcun ödenmemesi halinde başvurulabilecek merciinin yetersiz kalabilmesi nedeniyle İran pazarına girecek Türk yatırımcılara önermediğimiz "vesaik karşılığı tahsil" yöntemidir. Bu yöntemde, aracı vazifesi gören bankalar (ihracatçı ve ithalatçı için ayrı ayrı) ödeme miktarını ithalatçıdan alır ve ihracatçının hesabına yatırır.
- Sadece çok güvenilir ticaret pazarlarında veya uzun yıllara dayanan güvenilir iş ilişkilerinde faydalanmanın daha mantıklı görüldüğü, açık hesap seçeneğinin de İran pazarı için pek uygun olmadığı söylenebilir. Bu yöntemde, mallar ve eşlik eden belgeler, genellikle 30 ila 90 gün vadeli olan bir ödeme tarihine kesilmiş ihracatçı faturasıyla birlikte, doğrudan ithalatçıya gönderilir.

4. RİSKİ YÖNETME

İran pazarındaki müşterilerin karşısına daha rekabetçi koşullarla çıkabilmek için bazı risk azaltıcı tedbirlere başvurmanız gerekebilir. Bu ayrıca, daha cazip finansal koşullar içeren ihracat işletme sermayesi finansmanı temin etmek için de gerekli olabilir. Örneğin banka, işletme sermayesi sağlamak için bir ön koşul olarak ihracat kredi sigortası yaptırmanızı isteyebilir.

- Sigorta primlerinin; ülke, alıcının kredibilitesi, satış hacmi ve satıcının önceki ihracat deneyimi gibi risk faktörleri temel alınarak bireysel olarak belirlendiği Türk Exim Bank ihracat kredi sigortası gibi risk azaltıcı seçenekler değerlendirilebilir.

Kamu Kuruluşlarına Yönelik Öneriler

İhracat faaliyetlerinden elde edilen finansal alacakları teminat altına almak için kullanılabilecek ihracat işletme sermayesi finansman desteği, İran'a yapılacak ihracat hacmini artırabilir. Diğer taraftan, finansal ve politik riskleri uygun politikalarla azaltmak da Türk yatırımcıların başarısında katalizör görevi görebilir.

1. İHRACAT İŞLETME SERMAYESİ FİNANSMAN DESTEĞİ

Kamu kuruluşları, ABD'nin yaptığı gibi (İran dışı ülkelerde), ihracat faaliyetlerinden elde edilen finansal alacakları teminat altına almak için şirketlerin ihracat işletme sermayelerine destek olabilir.

- ABD'de ticari bankalar aracılığıyla sunulan ihracat işletme sermayesi desteği şirketler tarafından genellikle malzeme, iş gücü ve envanter ile ilgili konularda kullanılmakta. ABD İthalat-İhracat Bankası ve ABD Küçük İşletmeler İdaresi, ABD'li ihracatçılara ihracat işletme sermayesi imkanları sunan bazı programlar uyguluyor.
- Ticari bankalar aracılığıyla sağlanan bu tür fonlar, İran'a ihracat yapan Türk yatırımcıların yaşayabileceği nakit akışı sorunlarını rahatlatabilir. Bu fonlar ayrıca, şirketlerin "açık hesap" yöntemiyle çalışabilmesini ve bu sayede rekabet gücünü koruyabilmesini de sağlayabilir.
- İhracat faaliyetlerinin barındırdığı ödeme riskleri nedeniyle bazı bankalar devlet teminatı olmadan ihracatçılara kredi vermediğinden, makine ve metal gibi yüksek potansiyeli olan bazı sektörlerde İran'a daha fazla ihracat yapabilmek için devlet teminatına ihtiyaç duyulabilir.
- Diğer taraftan, yaptırımlar döneminde askıya alınan Türk Eximbank İran'a Yönelik İhracat İşletme Sermayesi Programı da yeniden uygulamaya konabilir.
- Ayrıca, Türk Eximbank'ın İranlı şirketler için Hükümet Destekli Yabancı Alıcı Finansman Programı (ABD'de olduğu gibi) uygulaması da değerlendirilebilir. Bu yapıldığı takdirde, kredibilitesi yüksek İranlı alıcılar, özellikle büyük ölçekli projelere yönelik yüksek değerli Türk ürün ve hizmetlerini satın almak için ihtiyaç duyacakları krediye erişebileceklerdir. Üstelik bu, uzun vadeli finansman gerektiren büyük ölçekli projelerin veya yüksek değerli ürün ve hizmetlerin ihraç edilmesine de katkıda bulunacaktır.
- Türk şirketleri İslami Kalkınma Bankası, Ekonomik İşbirliği Örgütü Ticaret ve Kalkınma Bankası (ECOTD) gibi uluslararası finansal kurumları ile çalışmaya ve bu bankaların finanse ettiği projelere katılmaya teşvik edilebilir.

2. RİSK YÖNETİMİ KONUSUNDA DESTEK

Kamu kuruluşları, Türk yatırımcıları ve ihracatçıları desteklemek için finansal ve politik riskleri çeşitli yollarla azaltması önerilebilir.

- Bu noktada kamu kuruluşları, ürün ve hizmet ihracatçısını yabancı alıcının ödeme yapmaması riskine karşı koruyan ihracat kredi sigortasını yeniden gündeme getirebilir. Yabancı ithalatçının ödeme yapamaması durumunda ödemenin belirli koşullara bağlı olarak sağlanabilmesi halinde, Türkiye İran'daki pazar payını artırabilir. Bu bağlamda, İslami İhracat Kredisi Sigortası Kurumu'nun sağladığı seçenekler de Türk yatırımcılar tarafından değerlendirilebilir.
- İlaç ve enerji sektörlerine yönelik üst düzey görüşmeler yapılarak politik riskler azaltılabilir (örneğin İran ilaç sektöründe Türk standartlarını onaylamadığından İran'a Türkiye'de üretilmiş ilaçlar satılamıyor).
- Diğer taraftan, Dünya Bankası Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) gibi politik risk teminatı sağlayan kurumlara başvurulması teşvik edilerek, İran'daki para birimi değişimi yapılamaması, para transferi kısıtlamaları, savaş, terörizm ve sözleşme ihlali gibi diğer olası politik riskler de azaltılabilir. İran İslam Cumhuriyeti 2003 yılından bu yana MIGA üyesi olduğundan, İran'a yatırım yapmayı planlayan yabancı şirketler artık MIGA'nın sunduğu teminattan faydalanabiliyorlar.

Kamu Kuruluşlarına Yönelik Öneriler

Hükümetler arası anlaşmalar imzalamak ve Tercihli Ticaret Anlaşması'nın kapsamını genişletmek d İran ile Türkiye arasındaki karşılıklı ticareti hızlandırabilir.

3. İRAN MAKAMLARI İLE ÜST SEVİYEDE ANGAJMAN

- Kamu kuruluşları, ülkenin iş liderlerini ve kuruluşlarını da yanına alarak İran'a üst düzey ziyaretlerde bulunabilir. Bu sayede, Türk yatırımcıların İranlı mevkidaşları nezdindeki imajı güçlendirilebilir.

4. İRAN TİCARET ÖZEL TEMSİLCİSİ TAYİN ETME

- Başbakanlık İran Ticaret Özel Temsilciliği Birleşik Krallık Ticaret ve Yatırım Dairesi (UKTI) bünyesinde görev yapan bir pozisyondur (Halen Lord Lamont yürütüyor). Türkiye için de, İran ile yapılan ticaret ve yatırım faaliyetlerini koordine edip geliştirmekle sorumlu böylesine bir pozisyon oluşturulması değerlendirebilir.

5. ÖZEL ANLAŞMALAR İMZALANMASI VEYA MEVCUT ANLAŞMALARIN KAPSAMININ GENİŞLETİLMESİ

Kamu kuruluşları, yatırımcıların vergi, gümrük veya mevzuatla ilgili sorunları aşmalarına yardımcı olmak amacıyla İran ile yeni kapsamlı anlaşmalar imzalayabilir veya mevcut anlaşmaları bu şekilde genişletebilir.

- Ekonomik İşbirliği Örgütü Ticaret Anlaşması (ECOTA), Ekonomik işbirliği Örgütü (ECO) tarafından bölge ülkeleri (Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan) arasındaki ticaretin önündeki engellerin kademeli olarak indirmek amacıyla 2003 yılında imzalandı. ECOTA'ya göre, gümrük vergileri imza tarihini müteakiben sekiz yıl içinde kademeli olarak %15 seviyesine düşürülecek. Bu kurumun öncü üyesi olan İran ve Türkiye, çerçeve sözleşmenin yürürlüğe girmesini hızlandırmak için çalışmalar yürütebilirler.
- Ayrıca, hacim bakımından ihracat ürünlerinin halen yaklaşık %15'ini kapsayan İran - Türkiye Tercihli Ticaret Anlaşmasının kapsamı da genişletilebilir. Bu anlaşmaya yeni ürün grupları veya ek gümrük vergisi indirimleri dahil edilebilir. Ek olarak, mevcut anlaşmanın pratikte tam olarak uygulanmasının önünde Türk yatırımcılara yönelik engeller gözlemlenmektedir.
- Diğer taraftan, İran'ın bazı Avrupa ülkeleriyle imzaladığı gibi yatırım ve ticareti geliştirmeye yönelik, özellikle önemli alt yapı projeleri için hükümetler arası anlaşmalar da imzalanabilir.

6. TÜRK PAZARININ VE ŞİRKETLERİNİN CAZİBESİNİ KORUMAK VE ARTIRMAK

Kamu kuruluşları, Türkiye'nin jeopolitik konumundan güç alarak, Türkiye'yi İran'a yapılacak doğrudan yabancı yatırımların merkez üssü olarak konumlayabilir. Bu strateji, ABD gibi riskten kaçınmak isteyen bazı ülkelerin, İran'a Türkiye üzerinden yatırım yapmasına yardımcı olabilir.

7. ATIL KALAN ya da ESKİ TEKNOLOJİ ÜRETİM TESİSLERİN İRAN'A TAŞINMASI

Türk firmaları, ucuz enerji gibi İran'daki yerel üretim avantajlarından faydalanmak için, üretim tesislerini İran'a kaydırmayı değerlendirebilirler. Örneğin, Türkiye'de üretimi durdurmuş olan doğal gaz santrallerinin sökülerek İran'a taşınması da hükümet desteğiyle değerlendirilebilir.

8. İRAN'IN DTÖ ÜYELİĞİNE TEŞVİK EDİLMESİ ve DESTEK OLUNMASI

Aday ülkelerin DTÖ'ye kabulünü hızlandırmak için katılım dostu ülke konumunda olan Türkiye DTÖ'ye üye olmayan en büyük ekonomi olan komşu ülke İran'ı DTÖ üyeliğine teşvik edebilir ve üyelik sürecine aktif destek verebilir.

Kamu Kuruluşlarına Yönelik Öneriler

Önümüzdeki dönemde gerek Türkiye'nin İran'la ticareti, gerekse İran'ın batı ülkeleriyle ticaretinde Türkiye'nin üstlenebileceği transit ülke rolü için lojistik alanında politikalar belirlenmeli ve adımlar atılmalıdır.

9. LOJİSTİK POLİTİKALARININ GÖZDEN GEÇİRİLMESİ VE VAROLAN TİCARET YOLLARININ İYİLEŞTİRİLMESİ:

Lojistik politikaların gözden geçirilmesi ve İran-Türkiye arasındaki demiryolunun iyileştirilmesi, Türkiye'nin Körfez (GCC ülkeleri) ve Orta Asya ülkelerine ihracatının önünde bir engel olarak duran nakliye kaynaklı sorunların çözümüne yardımcı olabilir.

- Ambargo sonrası Avrupa ülkeleriyle ticaretini artıracak olan İran'ın batılı ülkelerle ticaretinde Türkiye transit ülke konumunu güçlendirebilir. Öte yandan, İran Türkiye'ye alternatif bir güzergah olarak Gürcistan ve Romanya limanları üzerinden Avrupa ülkelerine yönelik yeni bir transit hat geliştirebilir. Türkiye'nin İran transit ticaretinde by-pass edilmemesi için gerekli adımlar atılmalı ve taşımacılık sektöründe korumacılık yerine daha liberal bir iş ortamı oluşturulabilir.
- Özellikle Ovit Dağı Tüneli'nin inşasının tamamlanması Trabzon Limanı'nın ve İran üzerinden transit taşımaların önemini artıracak bir gelişme olacaktır. Böyle stratejik bir adım İran'ın Batılı ülkelerle olan ticari ilişkilerinde Türkiye'nin merkezi konumunu güçlendirecektir.

Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün yürüttüğü İstanbul – İslamabad Tren Yolu projesi Türkiye – İran – Pakistan ticareti için önemli bir dönüm noktasıdır.

- Bu tren yolunun güvenli bir şekilde seferlere başlaması için gerekli altyapı yatırımları ve iyileştirme çalışmalarında üç ülkenin koordineli olarak çalışmaları sürdürmesi gerekmektedir. Öncelikli olarak Van Gölü geçişinin kısaltılması bu hattın cazibesinin artması için önem taşımaktadır. Bunun için kısa vadede trenleri taşıyan feribotlar moderniz edilebilir. Orta ve uzun vadede ise 239 km'lik Kuzey Demiryolu Geçiş Projesi hayata geçirilerek kesintisiz demiryolu geçişi sağlanabilir.
- Çin – İran arası demiryolu taşımacılığının iyileşmesi iki ülke arasındaki ticaret süresini kısaltacaktır ve uzun vadede Çin malları için Avrupa'ya kadar uzanan bir rotaya dönüşme potansiyeline sahiptir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, Türkiye – İran arası demiryolu ticaretinin iyileştirilmesi, uzun vadede İran üzerinden Türkiye – Çin arası taşımacılığa da katkı sağlayabilir. Bu bağlamda Türkiye'nin Çin'in Antik İpek Yolu'nun yeniden canlandırılmasını hedefleyen «Bir Kuşak Bir Yol» projesi kapsamında İran ve Çin ile daha yoğun işbirliği yapabilir.

Körfez Ülkeleri'ne geçiş noktası olarak İran…

- Mevcut rotaların ve gümrüklerin modernleştirilmesi durumunda, Türkiye Körfez Ülkeleri'ne ihracatını İran üzerinden transit geçerek yapmaya başlayabilir. İran – Türkiye arası gümrük sorunlarının giderilmesi, iki ülke arası demiryolu taşımacılığının geliştirilmesi ile İran Bender Abbas Limanı üzerinden Körfez bölgesine ulaşılabilir.
- İran Türkiye'nin Orta Asya'ya ihracatında önemli bir güzergahtır ve İran-Türkiye gümrük uygulamalarında yaşanılan sorunlar Türkiye'nin Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan gibi ülkelere yaptığı taşımaları da olumsuz etkilemektedir.

Yoğun trafiğin önlenmesi için Kapıköy ve Esendere Kapıları'nın modernizasyonu ve ticarete açılması aciliyet taşımaktadır.

- Gümrük kapılarının kapasite kısıdı nedeniyle Gürbulak ve Bazargan sınır kapılarında karşılıklı olarak kuyruklar oluşmakta, bekleme süreleri çok uzamaktadır. Peronların kapasitelerinin artırılmasına ek olarak, Türkiye tarafındaki gümrük personeli sayısının da artırılması beklenmektedir.

Kamu Kuruluşlarına Yönelik Öneriler

Türkiye ve İran arası taşımacılık sorunları giderilmelidir. Türkiye, gelecekteki taşımacılık stratejilerini belirlerken İran'ı bölgesel bir oyuncu olarak hesaba katmalıdır.

İran ve Türkiye ilgili otoriteleri arasındaki ikili görüşmelerde (13-15 Ocak 2015) varılan mutabakatın uygulanmasında İran tek taraflı olarak sorun çıkarmaktadır. Bu durum İranlı nakliyecilere Türk nakliyecilere karşı haksız rekabet imkanı vermektedir. Taşımacılıkta yaşanılan sorunların giderilmesi için:

- İran Türk nakliye araçlarından, transit taşımalar için akaryakıt fiyat farkı tahsil etmektedir. Bu prosedürün yürürlükten kaldırılması, ticaretin adil devam etmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, ikili taşımalar için km başına ödenen ücret de azaltılmalıdır.
- Ürünlerin bozulmalarının önüne geçmek için, Türk transit araçlarının gümrükte bekleme süresi maksimum 2 gün olacak şekilde düzenlenmelidir. Ayrıca, ülkeler ilk gelen-ilk çıkar kuralına göre hareket etmelidir.

İran'ın lojistik alanındaki uzun vadeli planları:

- İran yaptırımların kaldırılmasıyla artacak finansal kaynaklarının bir bölümünü taşımacılık altyapısını geliştirme için ayıracağının sinyallerini vermiştir. İran ulaştırma alanında kat edeceği gelişmelerle uzun vadede bölgede önemli bir transit merkez haline gelebilir ve Türkiye'nin üstlenmeye çalıştığı bu rolde kendisine rakip olabilir. Böyle bir durumda, Türkiye'nin aktif olduğu kara, deniz ve havayolu taşımacılığı alanında önemli bir tehdit oluşturabilir. Bu bağlamda, Türkiye ileriye dönük ulaştırma stratejilerini oluştururken İran'ı da olası bir bölgesel oyuncu olarak hesaba katmalıdır.

İş Dünyası Kuruluşlarına Yönelik Öneriler

Türk özel sektörüne yardımcı olmayı amaçlayan iş dünyası kuruluşları, özellikle yerinde desteğe ve bilgi birikimi transferine odaklanabilirler. Lobicilik faaliyetleri gerçekleştirmek ve üreticileri yüksek katma değerli ürünler ihraç etmeye teşvik etmek de karşılıklı ticareti geliştirebilecek diğer mekanizmalar olabilir.

1. İHRACATÇILARIN YERİNDE DESTEKLENMESİ

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) tarafından Türk şirketlerini desteklemek için Tahran'da açılan Türk Ticaret Merkezi şirketlere yerinde desteklemeye yönelik bazı hizmetler sunuluyor.

- Amerika Birleşik Devletleri'nin tanıtım/lobi destek programı (U.S. Government advocacy support-National Export Initiative), Başkan Obama'nın ulusal ihracat girişiminin temelini oluşturuyor. Bu girişim kapsamında, Tanıtım /Lobi Merkezi, başta ihracat şirketleri olmak üzere tüm şirketlere, yabancı hükümetlerle veya devlet şirketleriyle yaşanan ihtilafların çözümü konusunda destek oluyor. Tahran Türk Ticaret Merkezi de Türk ihracatçılarına bu tür iletişim ve ihtilaf çözümü destekleri sunmak için bazı adımlar atabilir.
- İranlılar ile ortaklık kurmak Türk ihracatçıları ve yatırımcıları için zor bir konudur. Bu nedenle, değerlendirme çalışması (due diligence), yasal bağlam veya şirketler kanunu gibi konularda doğru kişilere yönlendirme yapılması ticaret hacimlerinin artırılması için kritik öneme sahiptir.
- Sektörel saha ziyaretleri ile işletmeleri ve devlet mercilerini bir araya getirerek, networking oturumları düzenlemek, İran-Türk otoriteleri ve iş dünyası arasındaki işbirliğini kuvvetlendirecektir.

2. BİLGİ TRANSFERİ

İş dünyası kuruluşları, zorlu İran pazarı hakkında Türk yatırımcılara en doğru verileri sunmak için çalışmalar yürütebilirler.

- İran'da doğru bilgilere ulaşabilmek zor bir iş olduğundan, kapsamlı ve sektöre özel araştırmalar yapılması yatırımcıların belli sektörler ve alt sektörler ile ilişkili başlıca fırsatları ve riskleri daha iyi anlamasına yardımcı olabilir. Ayrıca yatırımcıları sektörel gelişmelerden düzenli haberdar etmek de, katkı sağlayabilir.
- İran pazarında başarılı olmuş Türk yatırımcıların «en iyi uygulamalarını» tanıtmak da diğer yatırımcıların İran'daki varlıklarını güçlendirmelerine yardımcı olabilir.
- Türk firmalarına, uluslararası finans kurumları ile İran pazarında Türk şirketleri ile işbirliği yapmak isteyen batılı ülkelerin ihracat kredi kurumları ile işbirliği geliştirme konusunda destek olmak, politik risk enstrümanlarını kullanmaya teşvik etmek ve düzenli bilgi akışı sağlamak ticareti ve yatırımları olumlu etkileyebilir.

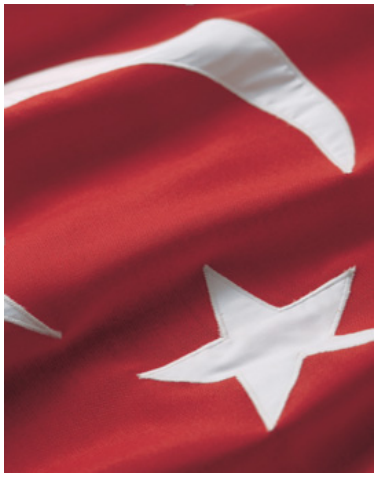

Kaynakça

Kaynaklar

2010 Dünya Jeotermal Kongresi'nde Ortaya Çıkan Veri ve Bulgular

ABD Enerji Bilgi İdaresi (EIA)

ABD Ticaret Bakanlığı Ticaret Finansmanı Kılavuzu

Alman istatistik daireleri

Alman-İran Sanayi ve Ticaret Odası

Almanya Enerji ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı

Bilgisayar ve Endüstri Mühendisliği 41. Uluslararası Konferansında Elde Edilen Veriler

ABD Jeolojik Araştırması (USGS)

ABD Ticaret ve Gelişimi Konferansı 2013 ve 2014

Birleşmiş Milletler Verileri

BMI Research - İran İlaç ve Sağlık Hizmetleri Raporu - 2016, 1. Çeyrek

BP İstatistiksel Dünya Enerji İncelemesi 2015 Yıllığı

Business Monitor International Research

Canadean - Turizm Sektörü Öngörüleri

CIA – World Fact Book

Dünya Bankası Resmi İnternet Sitesi

Dünya Bankası, Politika Araştırmaları Raporu İran'a uygulanan ekonomik yaptırımların kaldırılması, küresel etkileri ve stratejik yanıtlar.

Dünya Jeotermal Kongresi Sonuçları

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi

Enerdata İstatistikleri Yıllığı (Enerdata Statistics Yearbook)

Euromonitor International

Euromonitor International – İran'a Seyahat

Euromonitor International – Ticaret İncelemesi

Kaynaklar

IMF Resmi İnternet Sitesi

IMF 2015 Raporu, Madde 4 İstişare – İran İslam Cumhuriyeti, Aralık/2015

IMIDRO

ITC - Trademap (Ticaret Haritası) ve Investmentmap (Yatırım Haritası)

ITMF – Uluslararası Pamuk Sektörü İstatistikleri

İngiliz Jeoloji Araştırmaları (BGS)

İran Enerji Bakanlığı

İran İstatistik Merkezi

İran Merkez Bankası

İran Seramik Üreticileri Sendikası

İran Serbest Bölgeleri Resmi İnternet Sitesi

İran Su ve Elektrik Geliştirme Şirketi (IWPCo)

İran Ulusal Vergi İdaresi: İran İslam Cumhuriyeti'nin 2015 Vergi Sistemi

İran Yatırım, Ekonomik ve Teknik Destek Organizasyonu

İran Yenilenebilir Enerji Kuruluşu (SUNA)

İran Yönetim ve Planlama Organizasyonu

Jam Polypropylene Company

LMC Automotive

Mehr Haber Ajansı

Nexant

Observ'ER and Foundation Energies Pour Le Monde

OPEC

Oxford Economics

Press TV

Renaissance Capital – İran Enerji Sektörüne Genel Bakış

Roland Berger - İran'da Başarılı Olarak İş Yapmak

Serbest Bölgelerden Sorumlu Kuruluşlar

SWIFT Resmi İnternet Sitesi

Tahran Borsası

TAVANIR

The Economist Intelligence Unit (EIU)

Kaynaklar

TIM - Türk İhracatçılar Birliği

TÜİK (Türkiye İstatistik Enstitüsü)

Türkiye Birleşmiş Markalar Derneği

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı

UN Comtrade

UNCTAD

Wood Mackenzie

Yabancı Yatırım Teşvik ve Koruma Kanunu (FIPPA)

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) 637 sayılı Ekonomi Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 36. maddesinin 2. fıkrası (12 Eylül 2014) kapsamında 1986 yılından beri Türk özel sektörünün küresel ekonomiye yüksek katma değerli entegrasyonuna ilişkin faaliyetlerini sürdüren bir iş dünyası kuruluşudur. 2016 yılı itibarıyla DEİK'in 103 kurucu kuruluşu, 130 iş konseyi ve bu konseyleri oluşturan 1000'nin üzerinde üye firması ve üye firmalarının da DEİK bünyesinde 2000'e yakın temsilcisi bulunmaktadır.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)
River Plaza Bahar Sokak No: 13 Kat:10, 34394, Levent/ İstanbul-Türkiye
Telefon: (+90) (212) 339 50 00
Faks : (+90) (212) 270 30 92
E-posta: info@deik.org.tr
www.deik.org.tr | Twitter @deikiletisim

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) 1993 yılında kurulmuştur. 6552 sayılı Kanun kapsamında 2016 itibari ile 60 ihracatçı birliğinin şemsiye yapısı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. TİM genel merkezi İstanbul'da bulunmaktadır. TİM; Genel Meclis, Sektörler Konseyi, Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu ve Genel Sekreterlik organlarından oluşmaktadır. TİM demokratik seçimlerin çoğunda her düzeyden tüm ihracatçıları temsil etmektedir. Karar alma süreçlerinde üyelerin katılımını sağlamak için gerekli mekanizmaları kurar ve işleyişi sağlar. TİM ihracatçılar birlikleri ve sektörleri arasındaki iletişim ve işbirliği sağlar.

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM)
Dış Ticaret Kompleksi Çobançeşme Mevkii
Sanayi Cd. B Blok Kat:9 Yenibosna-İstanbul
Telefon: 0212 454 04 90 / 454 04 91
Faks: 0212 454 04 13 / 454 04 83
E-posta: tim@tim.org.tr
www.tim.org.tr